

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANS ANABİLİM DALI
İSLAM EKONOMİSİ VE ULUSLARARASI FİNANS BİLİM DALI

FİNANSAL TABLOLARIN HELAL STANDARTLARI
AÇISINDAN DERECELENDİRMEYE VE DENETİME
UYGUNLUĞUNUN ARAŞTIRILMASI VE ÖNERİLER

DOKTORA TEZİ

Ahmet TAHİROĞLU

İstanbul

Mayıs - 2023

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANS ANABİLİM DALI
İSLAM EKONOMİSİ VE ULUSLARARASI BİLİM DALI

FİNANSAL TABLOLARIN HELAL STANDARTLARI
AÇISINDAN DERECELENDİRMEYE VE DENETİME
UYGUNLUĞUNUN ARAŞTIRILMASI VE ÖNERİLER

DOKTORA TEZİ

Ahmet TAHİROĞLU

Tez Danışmanı
Prof. Dr. İbrahim Güran YUMUŞAK

İstanbul
Mayıs – 2023

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Ahmet Tahiroğlu tarafından hazırlanan çalışma, jürimiz tarafından İslam Ekonomisi ve Finans Anabilim Dalı, İslam Ekonomisi ve Finans Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman

Prof. Dr. İbrahim Güran YUMUŞAK

Üye

Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU

Üye

Prof. Dr. Necdet ŞENSOY

Üye

Doç. Dr. Burhan ULUYOL

Üye

Doç. Dr. Yusuf DİNÇ

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.....

Doç. Dr. Erhan İÇENER

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Doktora tezi olarak hazırladığım “**Finansal Tabloların Helal Standartları Açısından Derecelendirmeye ve Denetime Uygunluğunun Araştırılması ve Öneriler**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Ahmet TAHİROĞLU

ÖN SÖZ

Araştırmamdaki her aşamada bana yardımcı olan değerli tez danışmanım Prof. Dr. İbrahim Güran YUMUŞAK'a, tez jürisinde bulunan diğer Hocalarım Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU ve Doç. Dr. Yusuf DİNÇ'e, tezimin her safhasında konu ile ilgili kıymetli bilgi ve birikimlerini gönüllü olarak benimle paylaşan, değerli vakitlerini ayıran, kritik yönlendirmeleri ile teze ruh katan Saygıdeğer Hocam Prof. Dr. Necdet ŞENSOY'a, eğitim alanında dersleriyle bize vizyon katan hocalarımız Prof. Dr. Mehmet BULUT, Prof. Dr. Servet BAYINDIR, (Merhum) Prof. Dr. Arif ERSOY, Doç. Dr. Haşmet GÖKIRMAK'a, tüm doktora süreci boyunca benden desteğini esirgemeyen sevgili eşime, yola birlikte çıktığımız değerli arkadaşım Yakup BULUT'a, anket sorularını yanıtlayarak, mülakatlarda değerli düşüncelerini paylaşarak teze katkı veren tüm herkese şükranlarımı sunarım.

Ahmet TAHİROĞLU

ÖZET

**FİNANSAL TABLOLARIN HELAL STANDARTLARI
AÇISINDAN DERECELENDİRMEYE VE DENETİME
UYGUNLUĞUNUN ARAŞTIRILMASI VE ÖNERİLER**

Ahmet TAHİROĞLU

Doktora, İslam Ekonomisi ve Uluslararası Finans

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İbrahim Güran YUMUŞAK

Mayıs,2023 - 259+XV Sayfa

Türkiye’de ticari manada helal standardı sadece finans (bankacılık), sigortacılık, gıda ve turizm firmalarına yönelik olarak, sınırlı şekilde tatbik edilmektedir. Oysa helal ölçüsü sadece bu üç sektörün mal ve hizmetleri ile sınırlı bir olgu değildir. Tez çalışmasının konusu, temel finansal tablolarda açıklanan bilgilerin helal standartlara uygunluğuna, standartlar çerçevesinde bir ayırıştırma ve raporlamanın gerekliliğine olan ihtiyacın araştırılmasıdır. Amaç, finansal tercihlerini helal hassasiyeti çerçevesinde yapan tarafların seçimini kolaylaştırmaktır.

Çalışmada ihtiyaç analizi bağlamında ankete dayalı niceliksel araştırma yöntemi ile derinlemesine mülakatları içeren niteliksel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmalarda tüm sektörleri kapsayacak şekilde ticari faaliyetlerde helal standartların oluşturulması ve uygulanmasına ihtiyaç olduğu, bu tür bir uygulama ve denetimin bağımsız denetçiler tarafından yapılması gerektiği, konu ile ilgili uygulamanın yaygınlaştırılması ve hassasiyetin artırılması için kamu desteğinin sağlanmasının gerektiği öne çıkan tespitlerdir. Araştırma sonuçları dikkate alınarak temel finansal tablolarda helal ayırıştırma önerileri oluşturulmuş, önerilere göre ayırıştırma ve raporlama örnekleri verilmiştir. Böylelikle, finansal tercihlerini helal hassasiyeti çerçevesinde yapan tarafların tercihlerini doğru bilgilere dayalı olarak gerçekleştirmesi mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Finansal tablolar, helal standartları, tek düzen hesap planı, muhasebe, helal

ABSTRACT
A RESEARCH ON SUITABILITY OF FINANCIAL
STATEMENTS TO RATING AND AUDITING FOR
COMPLIANCE TO HALAL STANDARTS AND SOME
PROPOSALS

Ahmet TAHİROĞLU

Ph.D., Islamic Economics and International Finance

Supervisor: Prof. Dr. İbrahim Güran YUMUŞAK

May, 2023 - 259 + XV Pages

In Türkiye, the halal standard in the commercial field is applied only to finance (banking), insurance, food and tourism companies in a limited way. However, the measure of halal is not a phenomenon limited only to the goods and services of these three sectors. This thesis searches for the need to disclose information in compliance to halal standards in the basic financial statements, to make the necessary decomposition and reporting within the framework of the standards as the main subject of its study. The aim is to facilitate the selection of parties that make their financial choices within the framework of halal sensitivity. In the study, quantitative research method based on a questionnaire and qualitative research method by semi-structured interviews were used in the context of needs analysis. In the researches, it is determined that there is a need for the establishment and implementation of halal standards in commercial activities to cover all sectors, this type of implementation and audit should be carried out by independent auditors, and public support should be provided in order to popularize such practices and increase the awareness to the sensitivity on the subject. Taking into account the results of the research, proposals are made to segregate the Islamically non-permitted transactions in the basic financial statements of the companies. Segregation and reporting examples are given on financial statements of a company. In this way, it will be possible for parties that make their financial choices within the framework of halal sensitivity to make these choices based on accurate information.

Keywords: Financial statements, halal standards, uniform chart of accounts, accounting, halal

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLOLAR LİSTESİ.....	xi
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Tezin Amacı	1
1.2. Tezin Konusu ve Soruları.....	2
1.3. Tezin Araştırma Yöntemi	3
1.4. Tezin Düzeni	4
1.5. Çalışmanın Kısıtları.....	5
1.6. Tez Konusuyla İlgili Literatür Analizi	5
İKİNCİ BÖLÜM	9
İSLAM İKTİSADI, ASLİ KAYNAKLARI, ANA İLKELERİ VE FAİZSİZ FİNANSMAN YÖNTEMLERİ	9
2.1. İslam İktisadı ve Asli Kaynakları	9
2.1.1. Kitap.....	9
2.1.2.Sünnet	10
2.1.3.İcma	10
2.1.4. Kıyas	11
2.2. İslam İktisadının Ana İlkeleri.....	11

2.2.1. Muamelatta Asıl Olan İbahadır (Serbestlik).....	11
2.2.2. Faiz Yasak Alış-Veriş (Ticaret) Serbesttir.....	12
2.2.3. Adil Bir Gelir Dağılımı, Paylaşma ve Muhtaç Olana Yardım Esastır.....	13
2.2.4. Fiyatlara Müdahale Etmemek Esastır	14
2.2.5. Ekonomik Faaliyetlerin Kayıtlı Olması Esastır	15
2.2.6. Akitlere Riayet Esastır	16
2.2.7. Emanetin Ehline Verilmesi, Adaletli Olunması Gerekir.	17
2.2.8. İhtiyaç ve Zaruret Durumları Gözetilir	18
2.2.9. Yalan Söylemek, Aldatmak, Hile Yapmaktan Kaçınılmalıdır	19
2.2.10. Alış-Verişin Karşılıklı Rızaya Dayalı Olması Esastır	20
2.2.11. İsraf Etmekten Kaçınılmalıdır	20
2.2.12. Aşırı Bilinmezlikten (Ğarar) Kaçınılmalıdır.....	21
2.2.13. Haram Kılınmış Olan Ürünlerin Ticaretinden Kaçınılmalıdır.....	22
2.2.14. Haram Kılınmış Olan İşlemlerin (Kumar, Şans Oyunları, Fal, Büyü) Yapılmaması Gerekir	23
2.2.15. İnsana, Hayvanlara, Tabiata, Genel Olarak Tüm Yaratılmışlara Saygılı Olunması, Zarar verilmemesi ve İlahi Nizamın Muhafazası Esastır.	24
2.3. Faizsiz finansman yöntemleri.....	25
2.3.1. Zekat	25
2.3.2. Karz-ı Hasen (Karşılıksız ödünç)	26
2.3.3. Mudarebe (Emek – sermaye ortaklığı)	27
2.3.4. Müşareke (Kâr – zarar ortaklığı)	27
2.3.5. Murabaha (Kâr beyanı ile satım - Mal peşin ödeme vadeli, kârlı satış) ...	27
2.3.6. Tevverruk (Kâr beyanı ile emtia satımı).....	28
2.3.7. Selem (Peşin ödemeli satım).....	28
2.3.8. İstisna (Eser / sipariş sözleşmesi)	29
2.3.9. İcara (Finansal kiralama, leasing).....	29

2.3.10. Yatırım Vekaleti	30
2.3.11.Sukuk	30
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	31
İSLAMİ HASSASİYETLER ÇERÇEVESİNDE ÇALIŞAN FİNANSAL VE DİĞER KURULUŞLAR.....	31
3.1. Dünyada İslami Hassasiyetler Çerçevesinde Standart (Muhasebe, Denetim, Yönetişim ve Diğer) Belirleyen ve Derecelendirme Yapan Belli Başlı Kuruluşlar	31
3.1.1.İslami Finans Kuruluşları İçin Muhasebe ve Denetim Örgütü (AAOIFI). 31	
3.1.2. Uluslararası İslami Finansal Piyasa (IIFM)	38
3.1.3. İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB)	39
3.1.4. Malezya Muhasebe Standartları Kurulu (MASB)	41
3.1.5. İslam Ülkeleri için Standartlar ve Metroloji Enstitüsü (SMIIC)	43
3.1.6. Uluslararası İslami Derecelendirme Kurumu (IIRA)	45
3.2. Dünyada Öne Çıkan İslami Endeksler	46
3.2.1.Dow Jones Islamic Market Index	46
3.2.2. Standart and Poor's (S&P) Word Islamic Index.....	47
3.2.3.Financial Times Stock Exchange (FTSE) Sharia Global Stock Share Indeks.....	48
3.2.4. Morgan Stanley Capital International (MSCI) World Islamic Index	49
3.3. Türkiye’de Helal Standartları İle İlgili Çalışan Kuruluşlar	50
3.3.1.Gıda ve İhtiyaç Maddeleri Denetleme ve Sertifikalama Araştırmaları Derneği (GİMDES).....	50
3.3.2. Helal Akreditasyon Kurumu (HAK).....	51
3.3.4.Türkiye Katılım Bankaları Birliği Merkezi Danışma Kurulu (TKBB)	52
3.3.5.BİST (Katılım Endeksi)	53

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	56
TEMEL FİNANSAL TABLOLARDA (BİLANÇO – GELİR TABLOSU) HELAL AYRIŞTIRMA ÖNERİLERİ, AYRIŞTIRMA ÖRNEK UYGULAMALARI.....	56
4.1. Temel Finansal Tablolarda Helal Standartlarına İhtiyacın Analizi ve Teknik Olarak Uygulanabilirliğinin Araştırılması.....	56
4.1.1. Anket.....	56
4.1.2. Derinlemesine Mülakat.....	73
4.1.3. Derinlemesine Mülakat Sonuçlarına İlişkin Değerlendirme	128
4.2. Finansal Tabloların Helal Standartlar Açısından Derecelendirmeye ve Denetime Uygunluğu	131
4.3. Temel Finansal Tablolar (Bilanço – Gelir Tablosu) Üzerinde Ayrıştırma Önerilerinin Belirlenmesi	133
4.3.1. Helal Kavramı.....	135
4.3.2. Sürdürülebilirlik ve ESG Uygulamaları	138
4.3.3. Temel Finansal Tablolarda Helal Ayrıştırma Önerileri.....	143
4.3.4. Gelir Tablosu Esaslı Ayrıştırma Önerileri	146
4.3.5. Bilanço Esaslı Ayrıştırma Önerileri.....	159
4.4. Bilanço ve Gelir Tablosunda Helal Ayrıştırma Önerilerine Uymayan Mal, Hizmet ve İşlemlerin Ayrıştırılması	178
4.4.1. Helal Ayrıştırma Önerilerine Göre Yapılacak Ayrıştırmanın Genel Kurgusu.....	179
4.4.2. Helal Ayrıştırma Önerilerine Göre Ayrıştırma Örnek Uygulaması.....	181
BEŞİNCİ BÖLÜM	210
FİNANSAL TABLOLARDA HELAL AYRIŞTIRMA ÖNERİLERİNE UYUMUN RAPORLANMASI VE ÖNERİLER	210
5.1. Ayrıştırma Önerileri Çerçevesinde Raporlama	210

5.2. Ayrıştırma Önerileri Çerçevesinde Raporlama Metodolojisi.....	211
5.2.1. Finansal Helallik	213
5.2.2. Finansal Performans	214
5.2.3. İnanç ve Ahlak	216
5.2.4. Çevre Duyarlılığı	219
5.2.5. Sosyal Duyarlılık	222
5.2.6. Kurumsal ve Adil Yönetim.....	225
5.3. Ayrıştırma Önerileri Çerçevesinde Raporlama Şablonu	227
5.4. Denetim	228
5.5. Rapor Çıktılarının Değerlendirilmesi ve Piyasada Kullanımı.....	232
5.6. Türkiye’de Ayrıştırma Önerilerinin Uygulamasına İlişkin Politika Önerileri 233	
SONUÇ	235
KAYNAKÇA	240
EKLER	251
ÖZGEÇMİŞ	259

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1. AAOIFI Faizsiz Finans Standartları Tablosu	33
Tablo 3.2. AAOIFI Muhasebe Standartları Tablosu.....	35
Tablo 3.3. AAOIFI Denetim Standartları Tablosu.....	36
Tablo 3.4. AAOIFI Yönetişim Standartları Tablosu.....	37
Tablo 3.5. AAOIFI Etik Standartlar Tablosu.....	37
Tablo 3.6. IIFM Standartları Tablosu	38
Tablo 3.7. IFSB Yayınlanan Standartlar Tablosu	39
Tablo 3.8. SMIC Standartları ve/veya Projeleri Tablosu.....	44
Tablo 3.9. TKBB Danışma Kurulu Standartları Tablosu.....	53
Tablo 4.1. Demografik Faktörlerin Frekans / Yüzde Dağılımı.....	59
Tablo 4.2. Ankette Yer Alan İfadelerin Frekans, Yüzde ve Ortalamaları	60
Tablo 4.3. Güvenirlilik Analizi	66
Tablo 4.4. Normallik Analizi	68
Tablo 4.5. Helal Standartlar Anketi Ortalamalarının Demografik Özelliklere Göre Karşılaştırılması	69
Tablo 4.6. İslam İktisadının Temel İlkeleri ve İlişkili Konu Başlıkları	136
Tablo 4.7. İslam Hukuku'nun Amaçları ve BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri.....	145
Tablo 4.8. ABC Medikal 31/12/2021 Tarihli Bilançosu.....	183
Tablo 4.9. ABC Medikal 1/1/2021-31/12/2021 Tarihli Gelir Tablosu	185
Tablo 4.10. ABC Medikal 31/12/2021 Tarihli Ayırıştırma Önerilerine Göre Ayırıştırılmış Bilançosu	199
Tablo 4.11. ABC Medikal 1/1/2021-31/12/2021 Tarihli Ayırıştırma Önerilerine Göre Ayırıştırılmış Gelir Tablosu	203
Tablo 4.12. ABC Medikal 31/12/2021 Bilanço, Ayırıştırma Önerilerine Göre Ayırıştırma – Özet Tablo.....	205
Tablo 4.13. ABC Medikal 01/01/2021-31/12/2021 Gelir Tablosu, Ayırıştırma Önerilerine Göre Ayırıştırma – Özet Tablo	206
Tablo 5.1. Helal Ayırıştırma Önerilerine Göre Raporlama Metodolojisi	212
Tablo 5.2. Finansal Performans Ölçüm Metodolojisi	215
Tablo 5.3. İnanç ve Ahlak İlkelerine Uyum Soruları.....	217

Tablo 5.4. Çevre Duyarlılığına Uyum Soruları.....	220
Tablo 5.5. Sosyal Duyarlılık Uyum Soruları	223
Tablo 5.6. Kurumsal ve Adil Yönetim Uyum Soruları.....	226

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 4.1. Anketteki 8. Soruya Verilen Yanıtların Dağılımı.....	63
Grafik 4.2. Anketteki 20. Soruya Verilen Yanıtların Dağılımı.....	64
Grafik 4.3. Anketteki 22. Soruya Verilen Yanıtların Dağılımı.....	65
Grafik 4.4. Anketteki 23. Soruya Verilen Yanıtların Dağılımı.....	66
Grafik 4.5. Normallik Analizi Histogram Grafiği -1	67
Grafik 4.6. Normallik Analizi Histogram Grafiği -2	67

KISALTMALAR LİSTESİ

AAOIFI	: Faizsiz Finans Kuruluşları İçin Muhasebe ve Denetim Örgütü
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AIFC	: Astana Uluslararası Finans Merkezi
A.Ö.	: Ayırıştırma Önerileri
BAÖ	: Bilanço Ayırıştırma Önerisi
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIST	: Borsa İstanbul Anonim Şirketi
CBB	: Bahreyn Merkez Bankası
CBJ	: Ürdün Merkez Bankası
CBOS	: Sudan Merkez Bankası
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirmesi
D.İ.	: Din İşler Yüksek Kurulu (Diyanet İşleri Başkanlığı)
DJSI Index)	: Dow Jones Sürdürülebilirlik Endeksi (Dow Jones Sustainability Index)
ECAI	: Dış Kredi Değerlendirme Kuruluşu
ESG	: Çevresel, Sosyal, Yönetişim
FFMS	: Faizsiz Finans Muhasebe Standartları
FAVÖK	: Faiz ve Vergi Öncesi Kâr
FTSE	: Financial Times Stock Exchange
GAÖ	: Gelir Tablosu Ayırıştırma Önerisi
GDO	: Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar
GSYO	: Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları
GYO	: Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları
H.A.Ö.	: Helal Ayırıştırma Önerileri
H.S.	: Helal Standartlar
IASB	: Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu
IsDB	: İslam Kalkınma Bankası

IFSB	: İslami Finansal Hizmetler Kurulu
IIFM	: Uluslararası İslami Finansal Piyasa
IIRA	: Uluslararası İslami Derecelendirme Ajansı
İFK	: İslami Finans Kurumları
İİT	: İslam İşbirliği Teşkilatı
İSEDAK	: İslam İşbirliği Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi
İSG	: İş Sağlığı ve Güvenliği
KG	: Kilogram
KGK	: Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
KÜP	: Kurumsal Ürünler Pazarı
K.V.B	: Kısa Vadeli Borçlanma
MASB	: Malezya Muhasebe Standartları Kurulu
MKK	: Merkezi Kayıt Kuruluşu Anonim Şirketi
MSCI	: Morgan Stanley Capital International
NİS	: Net İşletme Sermayesi
OIC	: İslam İşbirliği Teşkilatı (Organization of Islamic Cooperation)
SEG	: İslam Devletleri Standardizasyon Uzmanları Grubu
SMIIC	: İslam Ülkeleri için Standartlar ve Metroloji Enstitüsü
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TSKB	: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası
UFRS	: Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
UNGC	: Küresel İlkeler Sözleşmesi (United Nations Global Compact)

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Dini inanç insan hayatını şekillendirmede oldukça mühim bir olgudur. İnsanın his, düşünce ve davranışları inançlarına göre şekillenmektedir. Anayasal bir hak olan inanç özgürlüğü çerçevesinde, insanların günlük işlerini inandığı değerlere uygun olarak düzenlemeleri tabiidir. İnsanların finans ve ekonomi ile ilgili işlemlere ilişkin tercihlerini sağlıklı bir şekilde yapabilmeleri için muhatap olacakları şirket ve kurumların işleyişine dair fikir sahibi olmaları gerekir. Şirketleri, faaliyetlerinin helallik boyutu kapsamında inceleyen ve neticeyi rapor formatında ilgililere sunan çalışmaların yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Belirtilen kapsamda bir incelemenin yapılabilmesi için çalışmaya dayanak teşkil edecek kural seti ve standartların oluşturulması doğru bir başlangıç olabilir.

Türkiye’de ticari manada helal standardı sadece finans (bankacılık, sigorta), gıda ve turizm firmalarına yönelik olarak, sınırlı şekilde tatbik edilmektedir. Oysa helal ölçüsü sadece bu üç sektörün mal ve hizmetleri ile sınırlı bir olgu değildir. Helallik prensibinin şirketlerin kuruluş merhalesinden başlanarak işe alım, sipariş sözleşmeleri, yabancı kaynak temini, reklam-tanıtım faaliyetleri gibi tüm faaliyetlerinde uygulanması gerekir. Tüm faaliyetlerin finansal boyutunu göstermesi açısından özellikle finansal verilerde helal standartların tatbik edilmesinin kritik olduğu açıktır. Çalışmamızın genel kapsamı da finansal verilere ilişkin helallikle ilgili ayrıştırma önerileri, bu öneriler çerçevesinde tek düzen hesap planında gerekli ayrıştırmanın yapılması, standartlara uygunluğun raporlanarak elde edilen çıktıların piyasada kullanımına ilişkin önerileri kapsamaktadır.

1.1. Tezin Amacı

Tezin amacı; Türkiye’de faaliyet gösteren “finansal kuruluş” kapsamı dışında kalan şirketlerin temel finansal tablolarındaki helal olmayan mal, hizmet ve işlemlerin ayrıştırılmasının nasıl yapılabileceğine dair öneriler sunulması, önerilerine göre yapılan ayrıştırmanın helalliği zedeleyici potansiyele haiz finansal olmayan hususlar da ilave edilerek raporlanması, rapor çıktısının piyasada kullanımına ilişkin yol

haritası oluşturulmasıdır. Yapılan raporlamada şirketin finansal olan ve finansal olmayan faaliyetleri içerisinde helal olarak değerlendirilemeyecek unsurların bir notlama sistematigi çerçevesinde sunulması amaçlanmaktadır. Yapılan raporlama ve notlamada şirkete yatırım yapmak isteyen, şirkette çalışmak isteyen, şirkete kredi vermek yahut ortak iş yapmak isteyen; bu işleri yaparken de İslam iktisadına ilişkin prensiplerin dışına çıkmamayı hedefleyen kişi, kurum ve kuruluşlara sağlıklı bir değerlendirme imkanı kazandırmak ana gaye olarak belirlenmiştir.

1.2. Tezin Konusu ve Soruları

Helal standartları kavramının dar çerçevede ve sınırlı sektörlerle hitap eden bir olgu olmaktan öteye taşınarak, ticari faaliyetlerin tümünü kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması tezin hareket noktası olmuştur. Tez çalışmasının temel konusunu, helal çerçevede faaliyet gösteren reel sektör firmalarının seçimini kolaylaştıracak şekilde finansal tabloları üzerinden ayrıştırma önerileri sunulması, bu önerilere göre ayrıştırma ve raporlama yapılması, raporlamanın özellikle denetim ve derecelendirme açısından piyasada kullanımına ilişkin önerileri kapsamaktadır. Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren “Özel Finans Kurumu” adı ile faaliyetlerine başlayan, 2005 yılında “Katılım Bankası” ismi ile faaliyetlerine devam eden faizsiz bankacılık İslam iktisadı kapsamındaki çalışmaların kurumsal yapıya kavuşturulabilmiş nadir örneklerinden biri olarak görülmektedir. Kamunun hem yeni katılım bankaları tesis ederek hem de BDDK, Kamu Gözetimi Kurumu gibi kurumlar üzerinden destek olması ile birlikte katılım bankacılığının bilinirliliği artması rağmen Türkiye Bankacılık sektöründeki payı TKBB verilerine göre Temmuz 2022 itibariyle toplam aktifte %8.3 düzeyine çıkabilmiştir. Bu oranın uzun yıllar %5’in altında seyretmiş olmasına bakıldığında bu artış olumlu olmasına karşılık kahir ekseriyeti Müslüman olan bir ülke için oldukça düşük olduğu açıktır. Tekafül sigortacılığı, İslam iktisadı bağlamında katılım bankacılığının ardından gelişen diğer bir alan olarak göze çarpmaktadır. Helal standartları bağlamında ise gıda ve turizm sektörlerinde birbirinden bağımsız bazı çalışmalar, sertifikasyon programları yapılmaktadır. Birbirinden bağımsız bu çalışmaları helal ayrıştırma önerileri çerçevesinde reel sektörde gerçekleştirilen tüm ticari faaliyetler için yaygınlaştırmak ve uyumlulaştırmak, faaliyetlerini helallik ölçütlerine uygun olarak yapan ile yapmayan firmaların ayırt edilmesini kolaylaştırmak İslam iktisadı ile ilgili farkındalığı artırmak bağlamında fayda sağlayabilecek çalışmalar olacaktır. Bu minvalde şirketlerin parasal değeri bulunan

tüm işlemlerinin kayıt edildiği bilanço ve gelir tablosu gibi temel finansal tabloları üzerinde bir helallik denetimi yapılması etkili bir adım olabilir.

Bu çalışmanın ana sorusu şudur: Helal çerçevede faaliyet gösteren reel sektör firmaları temel finansal tabloları üzerinden nasıl tespit edilebilir? Böyle bir tespite ihtiyaç duyulmasının nedeni, özellikle sermaye piyasalarında endekse dayalı yatırım fonlarına (ETF) yatırım yapacak olan dini hassasiyete sahip yatırımcıların varlığıdır. Benzeri şekilde, kuracağı iş ilişkisinde helallığı önemseyen ve önceleyen tüm paydaşların tercihlerinde seçici davranmak durumunda olmaları, helal çerçevede faaliyet gösteren firmaların tespitini zorunlu kılmaktadır. Çalışma sonucu ortaya konacak tespitler yatırımcı ve diğer paydaşlara verecekleri kararlarda yardımcı olacaktır.

Bu ana soruyu tamamlamak üzere çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

- 1- Helal standartlarını birkaç sektörle sınırlı kalmayıp ekonomide yer alan tüm şirketleri kapsayabilecek şekilde finansal yapılar üzerinden yaygınlaştırmak mümkün müdür?
- 2- Şirket bilanço ve gelir tablolarında, İslam iktisadı prensiplerine uygunluğu ya da aykırılığı değerlendirebilecek şekilde veriler nasıl ayrıştırılabilir, bu değerlendirmeyi sağlıklı bir şekilde yapabilmek için ne tür düzenlemeler gerekebilir?
- 3- Şirket faaliyetlerinin, finansal yapı bazında İslam iktisadına uygunluğuna ilişkin değerlendirme sonrasında yapılan raporlamanın şirketin muhatap ve paydaşları nezdinde karşılığı ne şekilde olmalı?

1.3. Tezin Araştırma Yöntemi

Tezimiz, sektörel bazı uygulamalar dışında konu ve kapsam itibarıyla sınırlı sayıda örneği olan bir alanda olduğundan, yayın taraması ile birlikte ihtiyacın analizi bağlamında anket çalışması yapılmış, teknik altyapı ve çerçeve oluşturulması ile anket çıktılarının desteklenmesi bağlamında derinlemesine mülakatlar yapılarak karma bir yöntemle oluşturulmuştur.

Finansal faaliyetlerinde helallik şartlarına önem veren katılım bankası müşterileri ve çalışanları, muhasebeci ve mali müşavirler, akademisyenler, iş insanları, benzeri hassasiyete sahip muhtelif meslek erbabı nezdinde anket yapılmıştır. 26 Sorudan oluşan anket 257 kişi tarafından yanıtlanmıştır. Anket analiz aşamasından önce verilerin normallik durumları test edilmiş, normal dağılımı engelleyen ve normallik testinde aykırı değer olarak yer alan iki katılımcının yanıtları analiz sürecine dahil

edilmemiştir. Anketin amacı mevcut finansal tabloların helallik prensiplerinin uygulanmasına yönelik beklentileri karşılayıp karşılamadığının tespiti, reel sektör ihtiyaçlarına uygun şekilde yeni çalışmalarda yer verilmesi gereken hususların belirlenmesi ve uygulamaya yönelik görüşlerin alınmasıdır. Ankete ek olarak konunun teknik altyapısına katkı sağlayabilecek faizsiz finans, muhasebe, banka denetimi, hukuk, fıkıh, portföy yönetimi, helal sertifikasyonu alanlarında faaliyet gösteren uzman, akademisyen ve yöneticilerle derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Derinlemesine mülakat kapsamında 17 kişi ile görüşülmüş, ortak ve faaliyet alanına göre özelleştirilmiş 13'ü geçmeyen mülakat sorusu ve yan sorular yöneltilmiştir. Anket ve derinlemesine mülakat sonuçları “4.1. Temel Finansal Tablolarda Helal Standartlarına İhtiyacın Analizi ve Teknik Olarak Uygulanabilirliğinin Araştırılması” başlıklı bölümde detaylandırılmıştır.

1.4. Tezin Düzeni

Tez, beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde giriş, tezin amacı, konusu ve soruları, tezin araştırma yöntemi, tezin düzeni, çalışmanın kısıtları, tez konusuyla ilgili literatür analizine yer verilmiştir. Takip eden ikinci bölümde tezimizin altyapısını oluşturması açısından İslam iktisadı, İslam iktisadının asli kaynakları ve İslam iktisadın ana ilkeleri üzerinde durulmuştur. Yine bu bölümde faizsiz finansman yöntemleri olan zekattan sukuk'a kadar tüm faizsiz finansman yöntemleri ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise “İslami Hassasiyetler Çerçevesinde Çalışan Finansal Kurumlar” başlığı altında Dünyada İslami hassasiyetler çerçevesinde standart belirleyen ve derecelendirme yapan belli başlı kuruluşlardan bahsedilmiş, İslami endekslere yer verilmiş, Türkiye’de benzer faaliyetleri yürüten kuruluşlara değinilmiştir.

Dördüncü bölümde “Temel Finansal Tablolarda Helal Ayırıştırma Önerileri ve Ayırıştırma Örnek Uygulamaları” başlığı altında helal standartlara ihtiyacın analizine ve standartların belirlenmesine yönelik anket ve derinlemesine mülakat verileri değerlendirilmiştir. Muhasebe sisteminin temel tablolarından olan bilanço ve gelir tablosunda helal ayırıştırma önerileri, bu alanda yapılmış diğer çalışmalar referans alınarak oluşturulmuştur. Yine aynı bölümde temel finansal tablolarda helal ayırıştırma önerilerine uymayan mal, hizmet ve işlemlerin ayrılması ile ilgili önerimiz anlatılmış

ve örneklendirilmiştir. Bölümün son kısmında ise helal ayrıştırma önerilerine göre ayrıştırılmış tutarların gruplanması, oranlanması ve denetim konusuna değinilmiştir.

Beşinci bölümde şirketlerin finansal tablolarında helal ayrıştırma önerilerine uyumun raporlanması, denetim, rapor çıktılarının değerlendirilmesi ve piyasada kullanımı ile politika önerilerine yer verilmiştir. Sonuç başlığı altında ise çalışmanın neticesi özetlenmiştir.

1.5. Çalışmanın Kısıtları

Temel finansal tablolarda ayrıştırma önerileri oluşturulması, bu önerilere göre yapılan ayrıştırmanın sağlıklı ve muteber olması için finansal tabloların bizzatı kendisinin şeffaf ve güvenilir olması icap eder. Güler ve Toparlak'ın "Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonominin Ölçümü" konulu makalesinde 2016 yılı rakamlarına göre hesapladıkları Türkiye ekonomisindeki kayıt dışılık oranı %27.3'tür. 2015 Yılı verileri üzerinde yapılan hesaplama göre, 28 AB Ülkesinin ekonomilerindeki kayıt dışılık ortalaması %18.3 iken Türkiye, Bulgaristan (%30.6) ve Romanya'nın (%28) ardından %27.8 ile üçüncü sırada yer almıştır (Toparlak, 2018:217-219). Türkiye ekonomisindeki kayıt dışılık oranının yüksek olması çalışmanın en önemli kısıtı olarak öne çıkmaktadır.

Finansal tablolarda helallik ile ilgili bir tespit ve ayrıştırma faaliyetinin yerine getirilmesini zorlaştıran diğer hususlar finansal tabloların düzenlenmesinde gerekli şeffaflığın gösterilmemesi ve detay bilgi paylaşımında isteksizliktir.

Diğer bir kısıt ise, ayrıştırma önerileri çerçevesinde değerlendirilecek firmaların faaliyet konularına göre farklı uzman denetmenlere ve sektörlerle göre farklılık arz eden ürünlerin muhteviyatı ile ilgili şüpheleri gidermek için detaylı inceleme yapacak laboratuvar ve analiz merkezlerine ihtiyaç duyulmasıdır. Ayrıştırma önerileri çerçevesinde denetim ve raporlama yapabilecek kurumsal yapıların bulunmaması da aynı kapsamda değerlendirilmesi gereken bir kısıt olarak öne çıkmaktadır.

1.6. Tez Konusuyla İlgili Literatür Analizi

Dünyada İslam iktisadı prensiplerine uygun muhasebe standartlarına değinilen çalışmalardan biri Siswantoro ve Ibrahim tarafından 2013 yılında Malezya'da yapılmıştır. Çalışmada Malezya'da İslami muhasebe standartlarının gelişimi incelenmiş, İslami muhasebe standartlarına temel teşkil etmesi açısından AAOIFI standartlarına değinilmiş, Malezya Muhasebe Standartları Kurumu (MASB) tarafından oluşturulan standartlarının Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'na

(UFRS) dönüştürülmesi sorunu incelenmiştir. Ek olarak MASB ve UFRS arasında bulunan temel farklara vurgu yapılmıştır. MASB bünyesinde müstakil bir İslami Muhasebe standartları bulunmadığını ayrıca vurgulamak gerekir. İslami ticari işlemler bağlamında muhasebe standartlarını inceleyen diğer bir çalışma Onaleye tarafından 2018 yılında Pakistan’da yapılmış, çalışmada UFRS ve AAOIFI tarafından belirlenmiş olan muhasebe standartlarının temel referanslarına değinilmiş, iki yaklaşım arasındaki farklılıklar ortaya konmuştur. Çalışmada ayrıca UFRS eleştirel bağlamda incelenmiş, bu standartları İslam iktisadına uyumlu hale getirme yahut İslam iktisadına uygun muhasebe işlemleri için standartlar koymanın yolları önerilmiştir. Faizsiz finansal kurumların daha yaygın ve kurumsallaşmış örneklerinin görüldüğü Malezya’da yapılmış başka bir çalışmada (Mohammed, Fahmi ve Ahmad, 2019) İslami muhasebe standartlarına duyulan ihtiyaç analiz edilmiştir. Alkali’nin Nijerya’da İslami Finansal Raporlama konusunu incelediği çalışmada AAOIFI ve UFRS arasında temel farklar detaylandırılmıştır (Alkali, 2016:218). Analiz sonuçları genel itibariyle özgün İslami muhasebe standartları yerine UFRS baz alınmak suretiyle AAOIFI gibi kuruluşların işbirliği ile düzenlemeler yapılarak ihtiyacın karşılanabileceği yönündedir.

Endonezya ve İngiltere’de İslami finansal kurumlarda uygulanan muhasebe standartlarına dair farklı bir çalışma (Khatib ve Nizami, 2015) da bulunmakta olup; bu çalışmada mezkur iki ülkedeki muhasebe standartlarının gelişimi incelenmiş, mevcut durumlarına ilişkin bir karşılaştırma yapılmıştır. Endonezya’nın yoğun Müslüman nüfus sahip olmasının etkisi ile daha güçlü bir uygulama altyapısı bulunduğu değerlendirilmiş, ancak İngiltere’de İslami bankacılık ve finansal işlemler hacim olarak Endonezya’ya göre yaklaşık dört kat fazla hacme ulaştığının altı çizilmiştir.

İslami muhasebe standartlarına ihtiyaç bağlamında bir çalışma (Sarea ve Hanefah, 2013) Sarea ve Hanefah tarafından yapılmış, ağırlıklı olarak AAOIFI’nin çalışmaları ve yapısı hakkında bilgi verilmiştir. Trokić tarafından İslami muhasebenin tarihçesi, gelişimi ve geleceği ile ilgili daha genel bir bakış bağlamında yapılmış bir çalışma (Trokić, 2015) da bulunmakta olup konvansiyonel muhasebe ile karşılaştırma da yapılmış, AAOIFI’ye özel bir başlık açılmıştır. Çalışmada ayrıca mevcut konvansiyonel muhasebedeki çift kayıt sisteminin İslami muhasebe etkisi ile batı muhasebe sistemine girdiği savunulmuştur. Muhasebe ve denetim alanında referans kabul edilen Bahreyn merkezli AAOIFI, İslam iktisadı prensiplerine uygun muhasebe standartları oluşturma yönünde öncü ve genel kabul görmüş bir kurumdur.

AAOIFI'nin oluşturduğu standartların bir kısmının reel sektöre de uygulanabilirliği bulunmakla birlikte standartların genelinin sadece İslami finansal kuruluşları kapsaması alanda bir boşluk oluşturmaktadır. İslami muhasebenin özellikleri ile ilgili bir çalışma (Dima, David, ve Paiusan, 2010) Romanya'da yapılmış, İslami prensipler ve muhasebeye yaklaşımı konusuna değinilmiş, İslam ülkeleri olarak anılan ülkelerdeki muhasebe uygulamaları konu edilmiştir.

Türkiye'de helal gıda sertifikaları ve helal turizm konsepti ile ilgili çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Ancak sektör ayrımı olmaksızın şirketlerin tüm faaliyetleri içeren finansal tablolar (tek düzen hesap planı) üzerinde, İslam iktisadı prensipleri çerçevesinde standartlar öneren ve standartlara göre bu tablolarda ayrıştırma uygulaması sunan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Okka ve Kazak tarafından yapılan "İslami Finansal Yönetim Sistem ve Uygulama" başlıklı yayında İslami firmalarda muhasebe sisteminin farklılaştırılması ile ilgili olarak, tek düzen hesap planının "asıl hesap tablosunda "500 kodu ile haram işlemler" ara hesabının açılması ve bilançoya ilave olarak "haram gelir ve gider tablosu" düzenlenmesi gerektiği önerisine yer verilmiştir. Öneri sadece gelir tablosu hesaplarını kapsamakta olup, "fon akım tablosu" ve "nakit akım tablosu" gibi ek finansal tablolar içerisinde gösterimi de yapılmaktadır. (Okka ve Kazak, 2021). Aynı çalışmada İslami hassasiyetler çerçevesinde faaliyet gösterme gayretindeki şirketlerin sadece muhasebe kayıtları ile ilgili değil tüm finansal ya da finansal olmayan işlemlerine ilişkin önerilere de değinilmiştir. Benzer bir konu olarak İslami finansal muhasebe ile konvansiyonel finansal muhasebenin karşılaştırılmasını kapsayan bir çalışma (Adam, 2015) yapılmıştır. Bu çalışmada İslam iktisadı prensiplerine uygun muhasebenin temel özellikleri ve finansal ürünlere yer verilmiş, bu ürünlerle ilgili muhasebe kayıtları örneklendirilmiştir. Aynı konuda yapılmış bir çalışma (Çatıkkaş ve Yatbaz, 2021) daha bulunmakta olup; İslami muhasebenin tarihçesinden başlamak suretiyle, geleneksel muhasebe ile karşılaştırma yapılmış, AAOIFI ile ilgili detay bilgi verilmiş, son olarak da özellikle Türkiye'ye dönük öneriler sıralanmıştır. Ek olarak AAOIFI'nin yayınladığı faizsiz muhasebe standartlarının katılım bankalarının finansal raporlarına etkisinin belirlenmesini ihtiva eden bir araştırma makalesi (Özdemir, Demirdöğen ve Oushar, 2019) bulunmaktadır. Çalışmada uluslararası muhasebe standartlarına göre hazırlanan finansal raporların, katılım bankalarının mali işlemlerinin sunumu ve açıklama zorunluluklarını yeteri kadar sağlamadığı tespit edilmiş, AAOIFI'nin yayınladığı standartlarının uygulama

gerekliliği ortaya konmuştur. Katılım bankaları nezdinde faizsiz muhasebe standartlarını ele alan başka bir çalışmada (Kartal, 2019) faizsiz finans muhasebe standartlarının genel muhtevasına yer verilmiş, katılım bankalarının uygulamada karşılaşılabileceği sorunlar ve dikkate etmesi gereken hususlara değinilmiştir. Muhasebede İslam ahlakı üzerine yapılmış çalışma (Yardımcıoğlu, 2016) konuya “ahlak” merkezli olarak yaklaşmış, çalışmada konuya referans teşkil edebilecek şekilde ayet ve hadislerle tasnif edilmiştir.

Türkiye dışında yapılan çalışmalarda gerek Siswantoro ve Ibrahim, gerekse Sarea, Hanefah ve Trokiç’in çalışmalarında İslami muhasebe olarak zikredilen konunun ağırlıklı olarak AAOIFI’nin belirlediği standartlar çerçevesinde ele alındığı görülmektedir. Konu ile ilgili yapılmış ve genel kabul görmüş en kapsamlı çalışma AAOIFI’ye ait olduğundan, İslami muhasebe çerçevesinde yazılan akademik metinlerde sıkça atıfta bulunulmuş referans alınmıştır. Khatib ve Nizami tarafından çalışma bu konuda istisna olarak kabul edilebilir. Bunun nedeni sadece Endonezya ve İngiltere karşılaştırması yapması olabilir. Türkiye’de İslami muhasebe konusunda yapılan sınırlı sayıdaki çalışmada da AAOIFI referansı temel referans noktası olmuştur. Adam’ın yüksek lisans tezinde ağırlıklı olarak İslami finansal muhasebe ile konvansiyonel finansal muhasebenin karşılaştırılması yapılmıştır. Ersoy, Çatıkkaş ve Yatbaz da benzer bir akışa ilaveten Türkiye’ye yönelik önerilere yer verilmiştir. Özdemir, Demirdöğen ve Oushar’ın ve Kartal’ın araştırma makalesinde konu daha çok katılım bankaları bağlamında incelenmiştir.

Yapılan tüm çalışmalar içerisinde, Türkiye özelinde İslami muhasebe meselesinin mali tablolara nasıl yansıtılacağı yahut mali tablolarda İslami muhasebe prensiplerine uygun olmayan hususların nasıl ayrıştırılacağına ilişkin somut tespit ve önerilere Okka ve Kazak’ın çalışması dışında rastlanmamıştır. Türkiye’de faaliyet gösteren firmaların muhasebe sistemlerini kurmak zorunda oldukları tek düzen hesap planı çerçevesinde, en azından temel finansal tablolar üzerinde, İslam iktisadı prensiplerine göre oluşturulmuş standartlar ve standartlara göre ayrıştırma yapılmasının önemli ve gerekli olduğu düşüncesindeyiz. Çalışmamızda, bu ihtiyacı karşılamaya yönelik mütevazı bir katkı sağlamak hedeflenmektedir. Gerek yatırım yapma, gerek kredilendirme, gerekse personel olarak çalışma tercihlerini belirleme amaçlı olarak şirketleri değerlendirmek isteyen bireysel ve kurumsal muhatapların daha sağlıklı karar verebilmelerini sağlamak çalışmanın önemli katma değeri olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM İKTİSADI, ASLİ KAYNAKLARI, ANA İLKELERİ VE FAİZSİZ FİNANSMAN YÖNTEMLERİ

Bu bölümde çalışmanın kavramsal altyapısını ve temel dayanaklarını izah etmek adına referans alınan asli ve yardımcı kaynaklar, İslam iktisadına dair ana ilkeler, İslami finans ve ekonomi pratiğine dair geliştirilmiş faizsiz finansman türlerinde bahsedilecektir.

2.1. İslam İktisadı ve Asli Kaynakları

İslam iktisadı İslam inançlarının, ilim ile irfan çevresinin, fıkhnın ve tarihinin belirlediği bir bilgi dalı olarak ele alınabilir (Tabakoğlu, 2010:12). Ersoy’a göre İslam iktisadı, çalışma ile yaşama arasında denge sağlamayı gaye edinen bir disiplindir (Ersoy , 2015:37-64). İslam iktisadı; günümüzün baskın iktisat anlayışından farklı olarak insan ihtiyaçlarının sınırsız değil kanaat gösterildiği, israftan kaçınıldığı ve ölçülü kullanıldığı zaman yeterli olduğunu kabul eder. Kaynakların ise adil ve verimli kullanılması halinde tüm canlılar için yeterli olduğunu belirtir. Kuran, bu durumu “şüphesiz biz her şeyi bir ölçüye göre yarattık” (Kamer, 54/49) şeklinde hülase edilmektedir.

Asli deliller olarak da ifade edebileceğimiz kaynaklar kitap, sünnet, icma ve kıyastır. Kitap ve sünnet temel, icma ve kıyas da tamamlayıcı nitelikteki kaynaklardır (Tabakoğlu, 2016:54). Yapılacak iktisadi faaliyetlerin öncelikli olarak bu kaynaklara uygun olması, aykırılık taşımaması gereklidir.

2.1.1. Kitap

Kur’an-ı Kerim, canlı-cansız tüm alemin yaratıcısı olan Allah (c.c.) tarafından Hz. Muahmmmed’e vahyedilmiş İslam dininin temel prensiplerini ve bilgilerini ihtiva eden kitaptır. İslami hükümlerin ana kaynağıdır (Tabakoğlu, 2016:54). İslam iktisadı için de ana referans kaynağı Kur’an’dır. Kur’an, yaşamın iktisadi boyutlarına yönelik çok sayıda hüküm ve prensip ihtiva etmektedir. “Ey iman edenler! Karşılıklı rızâya dayanan ticaret dışında, mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin ve kendinizi öldürmeyin (Nisa, 4/29)” ayeti kerimesi bu minvaldeki ayetlerden çarpıcı bir tanesidir. “Faiz yiyenler (kabirlerinden) ancak şeytanın çarparak sersemlettiği kimse gibi

kalkarlar. Bunun sebebi onların, "Alım satım da ancak faiz gibidir" demeleridir. Halbuki Allah alım satımı helâl, faizi ise haram kılmıştır. (Bakara, 2/275)” ayeti kerimesi faiz ve ticaretin birbirinden çok farklı eylemler olduğunu, faiz ile ticareti birbirine müsavi görenlerin dünya ve ahiretteki sonlarını net olarak ortaya koyan bir ayettir.

2.1.2.Sünnet

Hiz. Muhammed’in söz, fiil ve takrirleri (sükut ederek mukabele ettiği söz ve fiiller) Sünnet olarak tanımlanmaktadır (Bedir, 2020). Kur’an’da kapalı ve özet bir şekilde yer alan ifadeleri açıklığa kavuşturan, hükümlerinin teferruatlarını belirten bir kaynaktır (Yaran, 2011:36). Kur’an’da hükme bağlanmamış hususlar için de başvurulacak ikinci asli kaynaktır. “Rasûlullah; fâiz yiyene, yedirene, kâtibine ve şâhitlerine lânet etti ve: 'Onlar müsâvidirler...' buyurdu.” (Müslim, 106) hadis-i şerifi gibi Kur’an’da hükme bağlanmış bir konuyu detaylandıran hadisler bulunduğu gibi Kur’an’da açık nas bulunmayan hususlarda nasıl davranılması gerektiğini bildiren hadisler de mevcuttur. Sahih-i Buhari’de geçen bir hadiste kendisine para bozdurmayı (sarfi) soran iki tüccar sahabiye: “Peşin olursa bunda sakınca yoktur, fakat vadeli olursa bu uygun olmaz” buyurması (Buhari, 76) iktisadi faaliyetlere yönelik olarak Kur’an’da doğrudan işaret edilmemiş bir detayı aktarması bağlamında dikkat çekicidir. Esasında Hiz. Muhammed’in kendisinin de ticaretle meşgul olması, Mekke’den Medine’ye yapılan hicretten sonra gerçekleştirilen ilk icraatlardan birinin pazar yeri teşkil etmek olması ticari faaliyetlerin fert ve toplumu şekillendirmede ne denli mühim olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

2.1.3.İcma

Müslüman alimlerin dini bir meselenin hükmü hususunda fikir birliği etmelerini ve tüm Müslümanların ortaklaşa olarak benimsedikleri dini hükümleri ifade eder. İslam fıkhnın üçüncü kaynağıdır. (Dönmez, 2020) . İcma, Hiz. Peygamberin vefatından sonra şer’i hükümlerin kaynakları arasında yer almaya başlamıştır.

Eğer hukuki bir hüküm, Kur’an ve sünnetle net olarak sabit olmuşsa, icra burada tasdik edici bir özellik arz eder. Fakat kitap, sünnet, örf, kıyas ve diğer kaynaklardan birine dayanan “hukuki bir hüküm” bulunmasına rağmen, bu hüküm üzerinde ittifak edilmiş ve kesinliğe kavuşmuş değilse, icma vaki olduğunda söz konusu hukuki hüküm kesinlik kazanır. Bu sebeple İslam hukukçuları icmanın muhakkak bir delile

dayanması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu delile de icma senedi denir ve bu delil Kur'an'ı Kerim, sünnet ya da dini başka bir delil de olabilir. Bu durumda icmada şu şartların bulunması lazımdır:

- 1- Müctehit olmayan kimselerin bir hukuki meseledeki ittifakı dini açıdan bir delil sayılamaz,
- 2- Müctehitlerin ittifakı, dini bir meselenin hükmü üzerinde ilk görüş birliği oluştuğunda aranır, daha sonra görüş değiştirmekle icma bozulmaz,
- 3- Dini boyutu olmayan konulardaki müctehitlerin görüş birliği icma olarak kabul edilemez.

2.1.4. Kıyas

Kıyas, hakkında açık hüküm olmayan bir meselenin hükmünü, aralarındaki ortak özelliğe yahut benzerliğe dayanarak hükmü açıkça belirtilmiş olan meseleye göre belirlemek manasına gelir (Apaydın, 2020) . Esasen kıyas ile yeni bir hüküm konulmamakta, fakat Kur'an ve sünnet tarafından konulduğu halde gizli olan bir hüküm ortaya çıkarılmaktadır (Atar, 2018:89).

Kıyas özel durumlarda söz konusudur. Misal olarak alkollü içecekler haram kılınmıştır. Haram kılınmasının illeti sarhoşluğa sebep olması, akli melekeleri zayıflatmasıdır. O halde esrar ve eroin gibi akli zaafa uğratan şeyler de haramdır. Kıyas delili kullanılırken özellikle illetin belirlenmesi için çok detaylı bir çalışma gerekir (Tabakoğlu, 2016:55).

2.2. İslam İktisadının Ana İlkeleri

2.2.1. Muamelatta Asıl Olan İbahadır (Serbestlik)

Aynı zamanda bir mecelle kaidesi olan bu hüküm, hakkında somut bir şekilde yasaklandığına dair delil bulunmayan işlemlerin genel olarak meşru ve helal olduğunu, bu sebeple serbestlik prensibi ile hareket edilebileceğini ifade eder. İktisadi faaliyetler de İslam dinince yasaklanmış olmayan mal ve hizmetlerin, meşru dairede hareket eden ticaret ehli tarafından, şer'i hükümlere uygun (faiz, ğarar (Sonu bilinmeyen, aşırı belirsizlik içeren (Dönmez , 2020), kumardan uzak) şekilde yapılması halinde serbestçe yapılabilir. Ayeti kerimelerde yeryüzünün insan için yaratıldığına, Allah'ın helal ettiği şeylerin haram sayılamayacağına dair ibareler açıkça yasaklanmamış

şeylerden serbestçe istifade edilebileceğine dair temel referanslar olarak kabul edilebilir.

Allah'ın, göklerde ve yerde bulunan şeyleri hizmetinize verdiğini, nimetlerini gizli ve açık olarak önünüze bolca serdiğini görmez misiniz? İnsanlardan öyleleri vardır ki bir bilgi, bir rehber ve aydınlatıcı bir kitap olmadan Allah hakkında tartışmaya kalkışırlar. (Lokman, 31/20)

Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve güzel şeyleri haram saymayın, sınırı da aşmayın. Allah sınırı aşanları sevmez. (Maide, 5/87)

İnsana yönelik Allah tarafından “halife” denilmesi (Aktepe, 2018:14) de belirtilen kıstaslar dahilinde insanın yeryüzünde serbestçe tasarrufta bulunulabileceğine işaret etmektedir. Bunlardan hareketle İslam iktisadının temelde helallerin çok haramların ise sınırlı olduğundan hareket ettiği, yasak olan değil mübah alanların çoğunlukta olmak suretiyle Müslümanlara geniş bir hareket sahası ve kolaylık sağladığı söylenebilir. Bunu A’raf (7) suresinin 199. ayetinde “kolaylığı seç” ifadesi ile net olarak görmekteyiz.

2.2.2. Faiz Yasak Alış-Veriş (Ticaret) Serbesttir

Bakara Suresi’nin 275. ayetinde faizin haram, alış verişin ise helal olduğu belirtilerek alış veriş faiz gibi görenlerin kabirlerinden şeytan çarpmış gibi kalkacağı ifade edilmektedir. Faizden kazanılan malın artmayacağı (bereketinin olmayacağı), faiz yemenin Allah’a karşı gelmek maksadını taşıdığı gibi ifadelerle faizin şiddetli bir şekilde yasaklandığını ifade eden pek çok ayet bulunmaktadır. Faizin tanımı konusunda “alış verişte şart koşulan karşılığı bulunmayan fazlalık (Serahsî, el-Mebsût,109)”, “alım-satım akdinde birbirinin aynı cinsi olan malda şart koşulan karşılığı bulunmayan fazlalık (Semerkandî, Kâsânî, Bedâi’, V, 183)”, “alım-satım akdi dışında ana mala eklenen fazlalık (İbnu’l-Esîr, 1209)”, “mübadeleli akitlerde taraflardan birini hakkı olarak değerlendirilen ve akit sırasında şart koşulan karşılığı bulunmayan fazlalık (İbnu’l-Hümâm, VII, 3.)” şeklinde çok sayıda tanım bulunmaktadır. Bayındır, bu tanımlarda faize sadece sonuç açısından bakıldığından hareketle faizi “kendisinde karşılığı bulunmayan fazlalığın şart koşulduğu işlem (Bayındır, 2018)” olarak tanımlamış, yapılan işlemin sadece sonucunun değil işlemin kendisinin de faiz kapsamında olduğunu vurgulamıştır. Yapılan bu tanımlarda faizin, meşru alış-verişle temel farklarına da vurgu yapılmış olmaktadır. Ana mala eklenen

karşılığı bulunmayan fazlalık, kendisinde karşılığı bulunmayan işlem, taraflardan birinin hakkı gibi ifadelerden de anlaşılacağı üzere faizli işlemlerde ticari işlemlerin tabiatında olan karşılıklı rıza, katlanılan emek ve emeğin karşılığının alınması gibi unsurların bulunmadığı görülmektedir.

Kur'an'da da belirtildiği üzere denge üzerine kurulu olan kainatta adeta kanser hücreleri (Irmak, 2020) gibi kontrolsüz çoğalarak faizle artan kıymetlerin gün geçtikçe insanlığı yeni krizlere sürüklediği, bu krizlerin sadece ekonomik sahada kalmayıp siyasi ve sosyal olarak yeni çatışma sahaları oluşturduğu bir hakikattir. Dolayısıyla İslam iktisadı açısından faiz yasağı, baskın cari ekonomik sistemden ayrılan özelliklerin en başında gelmektedir.

“Göğü O yükseltti, denge ve ölçüyü O koydu ki dengeden sapmayasınız.” (Rahman, 55/7)

2.2.3. Adil Bir Gelir Dağılımı, Paylaşma ve Muhtaç Olana Yardım Esastır

İslam dini tüm inananları kardeş sayar.

“Müminler ancak kardeşlerler, öyleyse iki kardeşinizin arasını düzeltin, Allah’a itaatsizlikten sakının ki rahmetine mazhar olasınız.” (Hucurat, 49/10)

Kardeşlerin birbirine elini uzatması, destek olması ve sıkıntısına alaka göstermesi kardeşlik bağı bulunmayanlarla olduğu gibi değildir (Beşer, 1987:13). Belirtilen “kardeş” ifadesi aynı zamanda “dostluk” ve “sadakat” kavramlarını da kapsayacak derinlikte olup inananların arasında sadece inanç ortaklığına dayalı bağ değil nesep kardeşliğinin bulunduğu vurgulanması Müslümanların birbirlerine karşı sorumluluklarının boyutunu da ileriye taşımaktadır. Hz. Muhammed de bu hususta “komşusu aç iken tok yatan bizden değildir” (Şeybe) buyurarak paylaşım noktasında önemli bir ölçüye vurgu yapmaktadır. Öyle ise gelir dağılımının adil bir şekilde sağlanması, ihtiyacı olanla paylaşma ve yardımlaşma kardeşlik hukukunun gereğidir. Zekat, fitır sadakası ve genel olarak sadaka müesseseleri bu gerekliliği sağlayabilmek adına Kur'an'da sıkça zikredilmektedir. Nahl (16) süresinin 90. ayetinde adalet ve yardımlaşmanın Allah tarafından açık bir şekilde emredilen hususlar olduğu bildirilmektedir.

Adil bir gelir dağılımının sağlanması hususunda “servetin sadece zengin kişiler arasında dolaşmasını” engelleyecek şekilde gelir dağılımı yapılması Haşr süresinde belirtilmiştir.

Allah'ın (başka) beldeler halkından alıp resulüne fey' olarak verdikleri, Allah'a, peygambere, yakınlarla, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir; (servet) içinizden sadece zenginler arasında dönüp dolaşan bir şey olmasın diye böyle hükmedilmiştir. Peygamber size ne vermişse onu alın ve size neyi yasaklamışsa ondan kaçının. Allah'a karşı saygısızlık etmekten sakının. Kuşkusuz Allah cezalandırmada çok çetindir. (Haşr, 59/7)

Yardımlaşma emredildiği gibi cimrilik de Müslümana yakışmayacak bir hususiyet olarak nehyedilmektedir.

Allah'ın lutfundan kendilerine verdiği nimette cimrilik gösterenler, sakın bunun kendileri açısından hayırlı olduğunu sanmasınlar, bilâkis bu onlar açısından kötüdür. Cimrilik yaptıkları mal kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'a aittir. Allah yaptıklarınızdan haberdardır. (Al-i İmran, 3/180)

Bu minvalde iktisadi faaliyetlerde adalet ve yardımlaşmanın temel prensipler arasında yer aldığı açıkça anlaşılmaktadır.

2.2.4. Fiyatlara Müdahale Etmemek Esastır

“Narh” olarak da ifade edilen mal ve hizmetlerin piyasa fiyatlarına müdahale edilmesi hususunda İslam alimlerinin tam mutabakatı bulunmasa bile, hadis kaynaklarında Hz. Peygamber'in fiyatlara sınırlama getirilmesine ilişkin teklif ve isteklere müspet bakmadığına dair bilgiler mevcuttur.

*Kamu yararı gereği, temel ihtiyaçları karşılayan mal ve hizmetlerin piyasadaki fiyatlarına -onları oluşturan etkenlere dokunulmaksızın- doğrudan müdahale edilerek belirli sınırları aşmasının önlenmesi amacıyla resmî tavan fiyat belirlenmesine dar manada **narh** denir (Kallek, 2020).*

Hiz. Muhammed, hicri 8. yılın başlarında Medine'de yaşanmakta olan gıda maddeleri sıkıntısı sebebiyle aşırı artış gösteren fiyatların sınırlandırılmasına yönelik talebi satıcılara haksızlık yapılmış olacağı gerekçesi ile geri çevirdiğine (Davud, Buyu, 49) dair rivayet bunların başında gelmektedir.

Tabii işleyen piyasa şartları dahilinde narh konulması Hanefî mezhebi alimlerince tahrimen mekruh (İçerisinde sıkıntı ve zorluk bulunan, hoşla gitmeyen, kötü ve çirkin görülen şey (Koca, 2020) olarak nitelendirilmiş, diğer mezhep alimlerince ise haram

olarak değerlendirilmiştir (Kallek, 2020). Temel gerekçe ise Nisa suresinin 29. ayetinde ticaretin karşılıklı rıza ile olması gerektiğine dair esasın bulunmasıdır.

“Ey iman edenler! Karşılıklı rızâya dayalı ticaret dışında, mallarınızı aranızda haksızlık ederek yemeyin ve kendinizi öldürmeyin. Şüphe yok ki Allah size karşı çok merhametlidir.” (Nisa, 4/29)

Alıcı ve satıcı dışında bir merci tarafından fiyatlara sınırlama getirilmiş olması karşılıklı rıza ilkesini zedeleyebilir. Bazı durumlarda fiyatlara sınırlama getirilebileceğini savunan alimler (Saîd b. Müseyyeb, Rebîa b. Ebû Abdurrahman, Yahyâ b. Saîd el-Kattân gibi), devletin zorunlu gördüğünde kamu yararı gerekçesiyle narh koyabileceğini savunmaktadır. Özellikle temel ihtiyaç maddelerinin fiyatlarında suni bir şekilde fahiş oranlarda artış gerçekleşmesi, karaborsacılık yapılması, belli bir malın satışının sadece belli kişiler tarafından yapılması ve onların da tekel durumlarını kullanarak fiyatları aşırı yükseltmeleri, özellikle zirai ürünlerde aracılardan ürün pazara gelmeden çiftçiden çok düşük fiyatla alarak üreticiyi mağdur etmesi gibi durumlar genel olarak kamu yararına aykırı olarak değerlendirilebilir. Bu gibi durumlarda Hanefiler dışındaki mezhep alimlerinin bir kısmı da narhın caiz olabileceğini zikretmişlerdir (Kallek, 2020).

Neticede İslam iktisadı açısından fiyatların serbest piyasada alıcı ve satıcının karşılıklı rızaları ile belirlenmesinin esas olduğu, sadece yukarıda bahsedilen kamu yararının hilafına durumlarda ise belli kaideler dahilinde fiyatlara sınırlama getirilebileceği, ancak bunun da çok istisnai durumda olabileceği, asıl olanın fiyatların piyasada belirlenmesinin olduğu açık bir ilkedir.

2.2.5. Ekonomik Faaliyetlerin Kayıtlı Olması Esastır

Kuran-ı Kerim’de belki de bugün “muhasabe” olarak adlandırdığımız sistemin altyapısını oluşturabilecek kadar detaylı olarak, yapılan ticari işlemlerin tüm teferruatıyla yazılması, taraflardan birinin ticari akdi yapabilecek şartlara haiz olmaması durumunda işlemi velisinin yazdırması, işlemin şahitli olarak yapılması, işlemin süresinin (vadesinin) belirtilmesi gibi hususlar yer almaktadır.

Ey iman edenler! Belirlenmiş bir zamana kadar bir borç ilişkisi kurduğunuzda bunu yazın. Aranızdan bir katip bunu adil bir şekilde yazsın. Kâtip Allah’ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan geri durmasın. Artık o yazsın, borçlu da yazdırsın; rabbi olan Allah’tan korksın ve borçtan hiçbir

şeyi eksik bırakmasın. Eğer borçlu akılcı zayıf veya eksik ya da kendisi yazdıramaz durumda ise velisi adaletle yazdırsın. Erkeklerinizden iki şahidi de tanık tutun. Şahitler iki erkek olmazlarsa, rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkekle -biri yanıldığında diğerinin ona hatırlatması için- iki de kadın olsunlar. Çağrıldıklarında şahitler gelmezlik yapmasınlar. Borç küçük olsun ya da büyük olsun vadesini belirterek onu yazmaktan üşenmeyin. Böyle yapmanız Allah katında daha adil, şahitlik için daha destekleyici ve şüpheye düşmemeniz açısından daha uygundur. Borç ilişkisinin, aranızda alıp vererek bitirdiğiniz peşin ticaret olması müstesnadır; onu yazmamanızda sizin açınızdan bir sakınca yoktur. Alış veriş yaptığınız zaman şahit tutun. Kâtip de şahit de zarara uğramasın. Eğer zarar verirsiniz şüphesiz bu sizin yoldan çıkmanız demektir. Allah'tan korkun, Allah sizlere öğretiyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir. (Bakara, 2/282)

Muhasebe sürecini temsil eden işlemleri kaydetmenin ehemmiyetini vurgulayan bu ayet aynı zamanda muhasebenin temel kavramlarından “tarafsızlık ve belgelendirme”, “sosyal sorumluluk”, “tam açıklama”, “önemlilik”, “maliyet esası” gibi kavramları ile de ilişkilendirilebilir (Can, 2018:95). İlgili ayetten de anlaşılacağı üzere Allah (c.c.) ticari faaliyetlerin kayıtlı olarak yapılmasının önemini; kendi katında daha adaletli, şahitler için daha destekleyici ve şüpheye düşülmemesi açısından daha uygun olduğunu belirterek detaylı bir şekilde vurgulamıştır. Öyleyse yapılan ticari işlemlerin detaylı bir şekilde kaydının tutulması, yapılan ferdi kayıtların dışında kurumsal bazda yapılacak ticari işlemlerin de bugün muhasebe sistemi olarak adlandırılan sistem çerçevesinde kaydının tutulmasının çeşitli saiklerle önemli olduğunu anlıyoruz. Zira İslam dininin en hassas emirlerinden olan adaletin ve kul hakkının korunabilmesi için yapılan işlemlerin detayları ile kayda geçirilmiş olması elzemdir. Muhasebe penceresinden bakıldığında ise cari muhasebe uygulamalarının İslam iktisadı prensipleri çerçevesinde düzenlenmediği görülmektedir. Ticari işlemlerin detaylı bir şekilde kayıt altına alınması ile birlikte bu işlemlerde İslam iktisadı prensiplerine göre bir düzenleme ve ayrıştırma yapılması da ayrı bir gereklilik olarak ortada durmaktadır.

2.2.6. Akitlere Riayet Esastır

İslam dininde verilen sözlere sadık olmak önemsenir, sözünde durmamak veya emanete ihanet etmek münafıkların özelliği olarak kabul edilir.

Münâfıklar, “emanete hıyanet eden, konuşunca yalan söyleyen, söz verince sözünde durmayan, husûmet edince, kıskanınca haddi aşan” kimselerdir. (Buhari, İman, 24)

Akitlere riayetsizlik yapmak, insani ilişkilerde güveni sarsarak toplumsal zarara sebep olacağından hukuki alanda ceza ile karşılaşılır (Aktepe, 2018:37). Ayetlerde de akitleri yerine getirmek emredilmekte, akitlerden sorumlu olunacağı belirtilmektedir.

“Ey iman edenler! Akitlerinizi yerine getirin. İhramlı iken avlanmayı helâl saymamanız kaydıyla, okunacak (bildirilecek) olanlardan başka hayvanlar, size helal kılındı. Şüphesiz Allah istediği hükmü verir.” (Maide, 5/1)

“Rüştiine erişinceye kadar, yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşın, verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü söz (veren sözünden) sorumludur.” (İsra, 17/34)

Yapılan ticari işlemleri yazmak kadar karşılıklı rıza çerçevesinde kayda alınan akitlerin ve işlemlerin gereğini yapmak da önemlidir. Zira bir Müslümanın anlaşma yaptığı halde, bu anlaşma hükümlerini yerine getirmeyerek muhatabının hakkını yemesi ve onu aldatması düşünülemez. Öyleyse İktisadi aktivitelerin İslami prensiplere uygun şekilde kayıt altına alınması ve kayıt altına alınan akitlere, işlemlere uyulması ihmal edilmemesi gereken bir ilke olarak değerlendirilmelidir.

2.2.7. Emanetin Ehline Verilmesi, Adaletli Olunması Gerekir.

Nisa Suresi’nin 58. ayetinde “Allah size emaneti muhakkak ehline vermenizi ve insanlar arasında hüküm verdiğinizde adaletle hükmetmenizi emreder” buyurulmaktadır. Benzer şekilde Maide Suresi’nin 42. Ayetinde “eğer hüküm verirken aralarında adaletle hükmet. Şüphesiz Allah adil olanları sever” buyurulmaktadır. Buradan hareketle ticari faaliyetlerin organizasyonlarını oluştururken doğru işin doğru kişiye verilmesi, hak edene hak ettiği karşılığın verilmesi, yönetim faaliyetlerinin adil bir şekilde yerine getirilmesi, emanetin ehline verildiğinin ve adil bir yönetim sergilendiğinin tüm taraflarca anlaşılabilirdiği şeffaf bir yönetim anlayışının benimsenmesi gerektiği söylenebilir.

Adalet, Kur’an-ı Kerim’de çok vurgulanan hususlardan birisidir. Nahl Suresi 90. ayette “Allah adaleti emreder” buyurulurken, Maide 8’de “bir topluma olan kininiz sizi adaletsizliğe sevk etmesin. Adil olun, adalet takvaya daha yakındır”, En’am 152’de “... söylediğiniz zaman akrabanız da olsa adil olun, doğruyu söyleyin”, Hucurat 9’da “Adil olun, şüphesiz Allah, adil olanları sever” buyurulmuştur. İktisadi hayatta da adaletin tesisi, haksız rekabet ortamının oluşturulmaması, ticari işlemlerin

tüm taraflarının haklarının gözetilmesi ehemmiyetli bir husustur. Adalet genellikle, verilen ile hak edilen arasındaki dengeyi ifade eder. Bu denge bazı durumlarda eşitlik ile gerçekleşir; ancak adalet eşitlik değil dengedir (Karaman, 2021). Başka bir deyişle herkesin emeğinin, katlandığı riskin karşılığını almasıdır. Adalet zikredildiğinde yanında şeffaflığın anılması doğru bir yaklaşım olur. Zira adaletin tam olarak tesis edildiğinin anlaşılabilmesi, iktisadi işlemin tüm taraflarının ticari sır kapsamında sayılmayan detaylardan haberdar olabilmesi, işlemin sıhhatine ikna olması sayesinde gerçekleşebilir.

2.2.8. İhtiyaç ve Zaruret Durumları Gözetilir

Müslüman, tüketimde israfa kaçmayacağı gibi zaruret durumu olmadıkça da borç altına girmez (Zaim, 2013:73). Mümkün olduğu kadar tüketimini gelirine göre ayarlar, iktisatlı davranır ve kanaatkar olur. Kuran, harcamalarda itidalli olunmasını emretmekte olup, bu da taleplerin sınırlandırılması manasına gelmektedir. A'raf (7) suresinin 31. ayeti kerimesinde güzelce giyinip, (helalinden) yiyip içilebileceği, ancak israf edilmemesi gerektiği ifade edilmektedir.

Kur'an'daki iktisat kelimesi harcamalarda mutedil olmayı ve itidal yolu ile kaynak israfından kaçınılması, bunun sonucu olarak da verimliliğin artırılmasını ifade eder (Wahbalbari, 2014:275). Ancak ihtiyaç hasıl olan durumlarda ve zaruret hallerinde, haddi aşmamak suretiyle ihtiyacın giderilebileceğine dair ruhsat bulunmaktadır. Bunların başında, kati bir şekilde haram kılındığı halde mecbur kalındığı durumlarda leş, kan, domuz eti ve Allah başka herhangi bir kimse adına kesilen hayvan etinin tüketilebileceğini belirten Bakara Suresi'nin 173. ayeti gelmektedir.

Allah, size ancak leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı. Ama kim mecbur olur da, istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın yemek zorunda kalırsa, ona günah yoktur. Şüphesiz, Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. (Bakara, 2/173)

Benzer şekilde kalbi imanla dolu olduğu halde mecbur bırakıldığı için diliyle inkar sözünü söyleyenlere azap edilmeyeceğine dair ayeti kerime de zaruri durumların inkarı bile mazur sayabildiğini göstermektedir.

Kim iman ettikten sonra Allah'ı inkâra saparsa -kalbi imanla dolu olmasına rağmen baskı altında kalanın durumu hariç olmak üzere- kim kalbini inkâra

açarsa işte Allah'ın gazabı bunlara yöneliktir; bunlar için çok büyük bir azap vardır. (Nahl, 16/106)

Seferde namazların kısaltılması ya da birleştirilebilmesi, hastalık durumlarında bazı ibadetlerden ertelenebilmesi yahut yerine fidye verilebilmesi durumları da benzer örneklerdendir. Elbette burada hangi durumların ihtiyaç ve zaruret dahilinde olduğuna dair net bir çerçevenin bulunması gerektiğini vurgulamak gerekir. Özetle zaruret ve ihtiyaç durumlarında en münasip çözümün makul ölçüde üretilmesi İslam iktisadının ilkelerinden biri olarak değerlendirmeye alınmalıdır.

2.2.9. Yalan Söylemek, Aldatmak, Hile Yapmaktan Kaçınılmalıdır

Yalan söylemek Müslümanların men edildiği ve kendilerine yakışmayan bir eylemdir. Ticari işlemlerde de yalan söylemek, yalan yere yemin etmek malın/hizmetin satışı sonucu elde edilecek hasıla üzerindeki bereketi kaldırır, kişinin dünya ve ahirette mahvına sebep olur.

Yemin malın revaç bulmasına, bereketin mahvına sebeptir. (Buhari, Buyu, 26)

Bir şahsın tek taraflı hukuki işlem yahut bir akit yapması için kasıtlı olarak yanıltılması hali hile olarak tanımlanır. Bununla bir kimsenin istenen şekilde irade beyanı yapması için onda doğru olmayan bir kanaat uyandırmak veya mevcut hatalı fikrin sürdürülmesini sağlayarak yanıltmak amaçlanır (Köse, 2012:65). Ayetlerde (Nisa, 4/29) ve hadislerde ticari işlemlerin karşılıklı rızaya dayanması gerektiği, müslümanın müslümanı (veya münasebette bulunduğu herhangi bir kimseyi) aldatamayacağı, sattığı malın (yahut hizmetin) kusurunu gizlemesinin uygun olmayacağına dair açık ifadeler mevcuttur.

“Bizi aldatan bizden değildir.” (Buhari, İman, 164)

“Müslüman müslümanın kardeşidir. Ayıbını ve kusurunu açıklamadan böyle bir malı din kardeşine satmak hiçbir Müslümana helal değildir.” (İbni Mace, Tacarat, 45)

Müslüman olmak, kişinin münasebette olduğu diğer insanların kendisinden emin olarak ilişki kurabilmeleri için yeterli bir niteliktir (olmalıdır). Öyle ise Kur'an ve sünnete inanan bir insanın hayatın herhangi bir alanında olduğu gibi ticari ilişkilerinde de muhatabını aldatması, ona yalan söylemesi veya hile yapması düşünülemez. Müslüman tüccar; kazancını sadece kasasına giren para miktarı ile değil Allah'ın rızasını da kazanarak, muhatabının ihtiyacını en iyi şekilde görecektir.

memnuniyetini sağlayarak, gelirini her türlü haramdan koruyup zekatla temizleyerek, tüm bunları yapmak suretiyle ticaretini bereketlendirerek ölçer.

2.2.10. Alış-Verişin Karşılıklı Rızaya Dayalı Olması Esastır

Nisa Suresi'nin 29. Ayetinde “mallarınızı aranızda batıl (haksız ve haram) yollarla yemeyin” şeklindeki ifadenin akabinde “kendinizi öldürmeyin” buyurularak “karşılıklı rızaya dayanan ticaret” bu durumun istisnası olarak zikredilmiştir. Malların, servetin, varlıkların haksız ve haram yollarla harcanması hem hayatın hem de toplum düzeninin doğal akışının bozulmasına neden olabileceği açıktır. Haksızlık, hukuki ve sosyal adaletsizlik toplumda anarşi meydana getirerek kaotik bir durum ortaya çıkarır. Toplum düzeni bozulup asayiş sorunu ortaya çıktığında sadece haksızlığa uğrayanlar değil başkasının canına, malına kast eden kişiler de bu güvensizlik ortamından zarar görür (Karaman, 2003; 50-51). Bugün dünyanın pek çok yerinde görülen asayiş sorunlarının temelinde haksız, hukuksuz ve muhatabının rızası hilafına varlıkların el değiştirmesinin yattığını görmekteyiz. Malların haksız ve haram yollarla yenmesinin insanın kendini, başkalarını manen öldürmesi yanında fiilen de öldürmesine yol açabilecek anlaşmazlıkları beraberinde getirebildiği geçmişten günümüze yaşanan birçok olayda kendini göstermiştir. Buradan hareketle her türlü münasebette olduğu gibi ticari ilişkilerde de karşılıklı rıza, muhatabının hak ve hukukuna riayetin çok hayati bir haslet olduğunu söyleyebiliriz.

Makasıdü's -Şeria olarak bildiğimiz dinin temel gayeleri başlığı altında olan canın, malın, neslin, aklın ve dinin korunması şeklindeki beş husustan iki tanesi karşılıklı rızaya dayalı iş yapma sayesinde sağlanabilir. Bunlar canın ve malı korunmasıdır (Karaman, 2021: 50-51). Özellikle “kendinizi öldürmeyin” vurgusu karşılıklı rızanın önemine ilişkin önemli bir ipucu vermektedir.

2.2.11. İsrâf Etmekten Kaçınılmalıdır

Sözlükte “haddi aşma, cehalet, hata, gaflet” gibi manalara gelen seref kökünden türemiş olan israf genel itibariyle inanç, söz ve davranışta dinin, akıl ya da örfün münasip gördüğü ölçülerin dışına çıkmayı, özel olarak mal veya imkanları meşru olmayan maksatlar için harcamayı ifade etmektedir (Kallek, 2020). A'raf süresinin 31. ayetinde “yiyin, için fakat israf etmeyin” emri ile birlikte “Allah'ın israf edenleri sevmediği” de belirtilerek israf etmenin Allah'ın rızası hilafına bir hareket olduğu açıkça ifade edilmektedir. İsrâf edenlerin (saçıp savuranların) şeytanların kardeşleri

olduğunu belirten başka bir ayet de israfın insanı hangi boyuta düşüreceği çarpıcı ifadelerle anlatmaktadır.

“Çünkü saçıp savuranlar şeytanların kardeşleridir. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankörlük etmiştir.” (İsra, 17/26)

İnanan insan servetini nereden ve nasıl elde ettiğine dikkate edeceği kadar nerede, nasıl ve ne kadar tüketeyeceğine de ehemmiyet verir (Akın, 2016:49). Hayatın her alanında ölçülü ve dengeli olmakla emrolunan müslümanın tüketim alışkanlıklarında da aynı ölçülü tavrı göstermesi beklenir. Furkan (25) suresinin 67. ayeti kerimesinde Rahman’ın has kullarının özelliklerinden birinin harcamada israf ve cimrilik arasında dengeyi tutturmak olduğu belirtilmektedir. Yani makul ihtiyaçların karşılanmasından kaçınılmaması gerektiği gibi israfa kaçan aşırılıktan ve lüksten geri durmak gerekir.

İsrafın giderilmesi ve toplumda israftan kaçınma zihniyetinin yerleşmesi arz ve talep yapılarında istikrarı, bu da fiyatlarda istikrarı beraberinde getirir. Aynı zamanda tüketimdeki aşırılıklar da giderilmiş olacağından düşük gelir guruplarını daha aciz duruma düşüren ve fiyatlar genel seviyesini tüm kesimler için yükselten fiyat artışları engellenmiş olur, gelir dağılımında adaletsizliğin oluşumuna da kapı aralanmaz (Tabakoğlu, 1996:106-107).

2.2.12.Aşırı Bilinmezlikten (Ğarar) Kaçınılmalıdır

İslam hukuku, taraflar açısından aldanma yahut zarar riski içeren veya anlaşmazlığa düşüren, çatışmaya ortam hazırlayan her türlü belirsizliği akdi etkileyen bir sebep olarak görmüştür (Köse, 2012:118). Ğarar, akdin haksız kazanca mahal verecek ölçüde belirsizlik, kapalılık içermesini ifade eden bir fıkhi terimdir (Dönmez, 2020). Yapılan ticari işlemlerin aşırı bilinmezlik ihtiva etmesi işlemin kendisini meşru olmaktan uzaklaştırdığından dolayı genel olarak yapılan akitler için Ğararın önüne geçilmek üzere bazı tedbirler öngörülmüştür. Akit meclisinde mevcut olmayan (ma’dum) bir malın ve kabzedilmemiş (Kabz: Bir hukukî işleme dayalı olarak işlemin konusu olan malın hak sahibi tarafından teslim alınmasını ifade eden fıkıh terimi (Apaydın, 2020)) bir malın satışı konusunda getirilmiş kayıt ve sınırlamalar bunlardan birkaçıdır (Lila, 2019:254-255). “Ekonomik faaliyetlerin kayıtlı olması” ilkesi ile alakalı yaptığımız açıklamada da belirtildiği şekilde ticari işlemlerin, adalet ve hakkaniyete gölge düşürülmeyecek şekilde detaylı, açık, anlaşılır, ihtilafa meydan vermeyecek şekilde yapılması ve kaydedilmesi belirsizliği ortadan kaldıracak hususların başında

gelmektedir. Sadece işlemlerin kayıt altına alınması değil yapılacak işlemlerin bizatihi kendisinin de aşırı belirsizlik içermemesi gerekmektedir. Örneğin bankaların yaptığı türev işlemlerin birçoğu aşırı bilinmezlik unsurları” taşıması sebebiyle İslam bilginleri tarafından caiz görülmemektedir.

2.2.13. Haram Kılınmış Olan Ürünlerin Ticaretinden Kaçınılmalıdır

Kur’an ve sünnette açık hükümlerle yasaklanmış olan murdar hayvan, domuz eti, kan, Allah’tan başkası adına kesilmiş hayvan, kesim amacı dışında dış etkenlerle ölmüş (boğulma, başka bir hayvan tarafından saldırıya uğrama, düşerek veya boğularak ölme gibi) hayvanların etleri, alkollü içecekler veya sarhoşluk veren benzeri maddelerin tüketilmesi ile birlikte ticareti de yasaklanmıştır.

Murdar hayvan, domuz eti, kan, Allah’tan başkası adına kesilmiş, boğulmuş, vurularak öldürülmüş, yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanarak öldürülmüş hayvanlarla -henüz canı çıkmadan yetişip kestiklerinizin dışında- yırtıcıların yediği hayvanlar, dikili taşlar önünde (tapınaklarda) boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla paylaşmanız sizlere haram kılındı. Çünkü bunlar doğru yoldan sapmaktır. Bugün, kâfirler dininiz hakkında ümitlerini yitirmişlerdir. Onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım, sizin için din olarak İslâmiyet’i beğendim. Kim açlıktan bunalıp çaresiz kalırsa, günah sınırına varmaksızın yiyebilir. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir. (Maide, 5/3)

“Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerdir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.” (Maide, 5/90)

Bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber’in “Allah içkiye, üzümünü sıkana, kendisi için üzümü sıktırana, taşıyana, onu içene, dağıtana, satana, satın alana ve parasını yiyene lanet etsin (Tirmizi, Buyu, 58)” şeklinde buyurduğu rivayet edilmektedir. Buradan da anlaşıldığı üzere haram kılınmış olan şeylerin üretiminden tüketimine ve yaygınlaşmasına kadar geçen süreçlerin herhangi bir safhasında bulunulmaması lazımdır. İman etmiş fertlerin mesuliyeti sadece haram olan şeyden kendisinin uzak durması değil, haramın yaygınlaşmasının bir parçası olmaması hatta gücünün yettiği ölçüde onu engellemeye çalışmasıdır.

“Sizden her kim bir kötülük görürse, eğer gücü yetiyorsa eliyle düzeltsin. Yetmezse, diliyle düzeltsin. Onu da yapamazsa, hiç olmazsa kalbiyle buğz etsin. Fakat bu, imanın en zayıf mertebesidir.” (Tirmizi, Fiten, 11)

İnsanın fiziki ve ruhi sağığına zarar veren, huzur ve barış içerisinde yaşamasına tehdit oluşturan maddelerin tıbbi zaruretler ve istisna tanınmış haller (açlık, ölüm tehlikesi gibi) dışında alış-verişinin yapılmaması cemiyet düzeninin muhafazası açısından da önemlidir. Bu minvalde başlıkta örnek olarak zikredilmiş maddelerin dışında insan ticareti yapmak, put ticareti yapmak, batıl inanışlara aracılık eden materyallerin ticaretini yapmak, leş alıp-satmak, şirk ve küfür içeren veya ahlaki açıdan uygun olmayan muhtevaya haiz basım-yayın ürünlerinin ticaretini yapmak gibi işler de İslam iktisadi açısından uygun olmayan iktisadi faaliyetlerdendir.

Tüketim alışkanlıkları sosyal yapıya sirayet etmekte olup sağığına zararlı bazı maddelerin ciddi sosyal maliyetlere yol açtığı da bilinmektedir. Bu sosyal maliyetlerin arasında alkol tüketiminin yol açtığı trafik kazaları, yaralanmalar, ölümler, aile fertleri arasında şiddet ve şiddet kaynaklı aile birliğinin bozulması, hırsızlık, cinayet, cinsel istismar gibi suçlar cemiyette en sık rastlananlarıdır. Cinayetlerin %86'sından, şiddet suçlarının %37'sinden, cinsel istismar suçlarının %60'ından, çocuğa şiddetin %13'ünden ve hırsızlık suçlarının %27'sinden alkol tüketimi sorumlu tutulmaktadır (Saygılı, 2011). Benzer şekilde uyuşturucu maddelerin ciddi menfi neticeleri bulunmaktadır. Elbette haram kılınmış maddelerle alakalı yasağına uyulması için zararlarının ilmi olarak ispat edilmiş olması gerekmez. Müslümanlara düşen yasaklara tüm boyutları ile riayet etmek, kendisinin kaçındığı tüm haram maddelerden toplumu da muhafaza etmeye çalışmaktadır. Ticari faaliyetlerde de bu ilke çerçevesinde hareket edilmelidir.

2.2.14. Haram Kılınmış Olan İşlemlerin (Kumar, Şans Oyunları, Fal, Büyü) Yapılmaması Gerekir

Tüketilmesi haram kılınmış maddelerin dışında haram kılınmış ve ticari faaliyetlere konu edilmemesi gereken kumar ve muhtelif şans oyunları oynamak/oylatmak, fal bakmak/baktırmak, büyü yapmak/yaptırmak gibi fiiller bulunmaktadır. Maide suresi 90-91. ayetlerde kumar, dikili taşlar ve fal oklarının şeytan işi şeyler oldukları ve yasaklandıkları açık olarak zikredilmektedir. Günümüzde fal baktırmak, kumar ve şans oyunları oldukça yaygın olup özellikle internet üzerinden kolayca ulaşılabilen eylemlerdir. Bunların dışında fuhuş yapmak/yaptırmak, zinaya yaklaşmak-yaklaştıracak fiillerde bulunmak, rüşvet, irtikap (vazifeyi kötüye kullanarak menfaat sağlama/sağlatma), haksız kazanç sağlama, hırsızlık yapmak gibi eylemler de yasaklanmış ve ticarete konu edilmemesi gereken eylemlerdir. Helal kazanç

Müslüman ticaret erbabı başta olmak üzere tüm müminlerin temel düsturlarından olması gerektiği için, gelir beklentisi ile girişilecek herhangi bir işin öncelikli olarak Allah'ın rızasına uygun, helal ve temiz olup olmadığı araştırılmalıdır. Domuz eti veya alkol gibi haram kılınmış bazı maddelerin zaruri hallerde ihtiyacı giderecek kadar tüketilebileceğine dair istisna tanınmış iken bu fiiller için herhangi bir istisna belirtilmemiş olduğu da ayrıca düşünülmesi gereken bir husustur.

2.2.15. İnsana, Hayvanlara, Tabiata, Genel Olarak Tüm Yaratılmışlara Saygılı Olunması, Zarar verilmemesi ve İlâhi Nizamın Muhafazası Esastır.

Ayeti kerimelerden açıkça anlaşıldığı üzere Allah (c.c.) yeryüzünü insanları imtihan etmek üzere, belli bir nizamda yaratmış, içindekileri de insana emanet olarak rızasına uygun olarak yaşamak üzere halketmiştir. Konu ile alakalı referans alabileceğimiz ayeti kerimelere göz atarsak;

Hud (11) süresinin 7. ayeti kerimesinde yeryüzünün, insanların hangisinin amelinin daha güzel olacağına yönelik imtihan için yaratıldığı, aynı şekilde Mülk (67) süresinin 2. ayetinde hayatın ve ölümün insanların amellerinin sınanmasına yönelik yaratıldığı ifade edilmektedir. İki ayette de amellerin “güzel” yapılmasına yapılan vurgunun, sadece amellerin kendisinin yerine getirilmesinin değil güzel bir şekilde ifa edilmesinin de imtihanın parçası olduğu anlaşılmaktadır.

İmtihan için yaratılan dünyada her şeyin belli bir nizamda var edildiği ve bu nizamın muhafazasının insan için önemli olduğu Bakara (2) suresinin 11. ayetinde “yeryüzünde fesat çıkarılmaması, nizamın bozulmaması” emri ile anlaşılmakta, önceki (10) ayette nizamı bozma temayülünde olanların kalplerinde münafıklıktan kaynaklı hastalık olanlar olduğu belirtilmektedir. Hadid (57) suresinin 7. ayetinde insanın sahip olduklarının kendisine emaneten verildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla emanetin hesabının bir gün sorulacağı, emanetin Allah rızasına uygun şekilde değerlendirilmesi halinde karşılığında büyük bir mükafat verileceği açıkça vadedilmektedir.

İman etmiş insanın diğer yaratılmışlara olan bakışı Allah'ın kendisine emanet ettiği ve güzel şekilde ondan faydalanmaktan öte zarar vermemesi gereken varlıklar olduklarıdır. İslam ahlakıyla ahlaklanmış bir kimsenin kazanç elde etmek veya kazandığı şeyleri harcamak adına başta insan olmak üzere hayvan, nebatat ve canlı-cansız diğer varlıklara zarar vermesi, tabiatı tahrip etmesi, dünyanın dengesini bozabilecek fiillerde bulunması inancıyla tezat teşkil eder. Farklı maksatlarla (daha uygun alanlar mevcut olduğu ve herhangi bir zorunluluk bulunmayan hallerde) zirai

sahaların tahrip edilmesi, hayvanların tabi yaşam alanlarının bozulması, atmosfere zarar veren muhtelif gazların tabiata salınması, nebatat – hayvan hatta insanların genetik yapılarıyla oynanması, içme ve sulama sahalarının yok edilmesi, (nefsi müdafa amacı dışında) diğer canlılara zarar verecek hele de toplu ölümlere sebep olabilecek konvansiyonel ve biyolojik silahların üretilmesi, aşırı avlanma suretiyle kara-hava veya deniz canlılarının neslinin yok edilmesi, insan fizyolojisi ve psikolojisi üzerinde menfi tesirleri bulunan deneylerin yapılması veya bu tesire sahip ürünlerin üretilmesi gibi eylemlerin İslam iktisadı açısından uygun olmadığı açıktır. Ticari faaliyetleri, insanın etkide bulunabildiği her şeyin aynı zamanda kendisine emanet edilmiş varlıklar olduğu prensibine uygun hareket etmek suretiyle, meşru sınırlar dahilinde kazancını elde etmenin ötesine geçmeden yürütmenin gerektiği dikkate alınmalıdır.

2.3. Faizsiz finansman yöntemleri

İslam dini insanların birbirlerine yardımda bulunmasını, toplumsal dayanışmayı teşvik eder. İnsanların ellerinde bulunan nimeti paylaşması, ihtiyacı olanlara destek olması bazen emir bazen tavsiye şeklinde Kur'an ve sünnette çokça yer bulur. Sadece yardım maksatlı olanlar değil, faizden uzak durmak şartı ile kâr, kira, ücret gibi yollarla finansman sağlanması da caiz görülen gelir transfer yöntemlerindendir (Aktepe, Faizsiz Finansman Yolları, 2018:100). Faizsiz finansman maksatlı olarak meşru şekilde finansman sağlanabilecek çok sayıda yöntem bulunmaktadır.

2.3.1. Zekat

İslam beş şartından biri olarak zekat, Yüce Allah'ın Kur'an'da belirtilen sınıflara (Yoksullar, düşkünler, zekat memurları, müellefe-i kulüb vb.) aktarılmak üzere farz kıldığı, zengin kabul edilen kişilerin varlıklarından alınan belirli paya verilen ad olarak tanımlanabilir. Zekat'ın Kur'an'da “zekat” formu ile 32 yerde geçtiği, bunlardan ikisinin temizlenme ve arınma, kalan 30'unun ise sosyal yardımlaşma ve vergi müessesesini ifade eden manalarda kullanıldığı görülmektedir (Demir, 2008:24). Zekatın fakirlere, düşkünlere, zekat memurlarına, kalpleri İslam'a ısındırılacak insanlara, kölelere, borçlulara, Allah yolunda cihad edenlere ve yolda kalan yolculara yönelik verileceği Tevbe (9) suresinin 60 ayetinde açıklanmaktadır.

Kur'an'da zekatın genel itibarıyla namaz ile birlikte anılmakta oluşu kendisine verilen ehemmiyetin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Belli bir nisab miktarının üzerinde malı olan bir kimse o malı (geliri) elde etmesinin üzerinden bir yıl geçtiğinde, o malın içinden yine o malın (gelirin) cinsine göre değişen oranlarda hesaplayarak

zekat verilebilecek olanlara aktaracaktır. Hz. Peygamber zamanında zekat, ibadet şekli olmasının yanında müslümanların devlete ödedikleri her çeşit vergiyi ifade eden bir kavram olarak kullanılmıştır (Demir, 2008:31).

Zekat, ister ibadet isterse vergi boyutu ile değerlendirilsin toplumda zengin ve fakir arasındaki gelir farkını azaltıcı, servet ve mülkiyeti yaygınlaştırıcı, atıl kıymetlerin dolaşıma sokulması yönüyle piyasayı canlandırıcı, israfı azaltıcı, cimrilikten uzaklaştırıcı, farklı gelir grupları arasında haberleşme ve empati oluşturması yönüyle kaynaştırıcı fonksiyon ifa etmektedir. İslam'ın sosyal adaleti sağlama yönündeki hassasiyetini de ifade eden zekatın, kurumsallaştırılması ve yaygınlaştırılması halinde toplumsal refahın da artacağı açıktır. Zekatı verilen malın kat kat artırılacağı, karşılığında büyük mükafatlar verileceği Allah'ın (c.c.) vaadi olup, maddi ve manevi kazanç peşinde olanların zekat müessesesinden istifade etmeleri kendi lehine olacaktır. Rum (30) suresinin 39. ayetinde mallarında artış olacağı düşüncesi ile insanların verdikleri faizin Allah katında artmayacağı, ancak Allah'ın rızası gözetilerek verilecek zekat ile malların ziyadeleşeceği ifade edilmektedir. Yine benzer şekilde namazı kılanlar, Allah'a ve ahiret gününe inananlar ile zekat verenlere büyük bir mükafat verileceği Nisa (4) suresinin 162. ayetinde belirtilmektedir. Ayeti kerimelerden anlaşılacağı üzere malların (gelirin) bereketlenmesi ve kirlerinden arınması açısından zekat müessesesi, iktisadi faaliyetlerin temel taşları arasında yer almaktadır.

2.3.2. Karz-ı Hasen (Karşılıksız ödünç)

Piyasada emsali bulunan (misli) bir malın emsali daha sonra iade edilmek üzere başkasına verilmesidir (Apaydın, 2020). Başka bir ifadeyle karşılık beklemeksizin ihtiyaç sahibi kimseye ödünç vermek karz-ı hasendir. Borç verilen kimsenin elinin darda olması durumunda eli genişleyinceye kadar beklenmesi yahut borcun bağışlanması da Bakara suresinin 280. ayetinde tavsiye edilmektedir. Karz-ı hasen'de maddi bir karşılık beklentisi bulunmamakla birlikte Kur'an'da bu şekilde ihtiyaçlı bir kimsenin ihtiyacı giderene karşılığını Allah'ın (c.c.) kat kat vereceği belirtilmektedir.

Tegabün (64) suresinin 17 ayetinde karz, Allah'a verilen güzel borç olarak nitelenerek onu fazlasıyla karşılığının ödeneceği ve karz verenin bağışlanmasına vesile olacağı ifade edilmektedir.

2.3.3. Mudarebe (Emek – sermaye ortaklığı)

Taraflardan birinin emek diğerinin sermayesi ile katıldığı kâr paylaşımı esasına göre kurulan ortaklık türüdür. Mudarebe sözleşmesi kapsamında yapılan iş - proje sonunda kâr oluşursa yine sözleşmede belirlenmiş kâr paylaşım oranına göre taraflar arasında paylaşılır. Mudarebeye emeği ile katılan işletmeci ortağın kasıt, kusur veya sözleşme aykırı davranışı olmaksızın yapılan iş – proje sonunda zarar oluşursa sermayeden karşılanır.

Günümüz katılım bankacılığında mevduat toplama işlemi ağırlıklı olarak mudarebe esasına göre yapılmaktadır. Burada birikimlerini katılım bankalarına yatıranlar sermayedar (rabbü'l mal), katılım bankaları ise işletmeci ortak (mudarip) pozisyonundadır. Katılım bankaları bu yöntemle topladıkları fonları katılım bankacılığı prensiplerine uygun şekilde müşterilerine kullanmaktadır.

2.3.4. Müşareke (Kâr – zarar ortaklığı)

İki veya daha fazla kişinin kâr amacı ile sermaye, emek yahut zimmetlerindeki yükümlülüklerini birleştirmek suretiyle oluşturdukları ortaklıktır (Aktepe ve Odabaşı, 2012). Aynı zamanda akit şirketlerini ifade eden bu tanımlamaya ek olarak şirketlerin; emval şirketi (sermaye ortaklığı), vücu (itibar) şirketi, a'mal şirketi (iş ortaklığı) olarak farklı uygulamaları mevcuttur. Emval şirketi; sermayesi altın, gümüş veya tedavüldeki paradan müteşekkil ortaklıkları ifade eder. Vücu şirketi ise; maddi sermaye ile değil ortakların iyi muamele sebebiyle piyasadaki elde ettikleri itibar sayesinde veresiye mal alarak elde edilen kâra ortak olunması şeklindeki ortaklıktır. A'mal şirketi; meslek ve iş sahibi iki ya da ikiden fazla kişinin, yapılacak işlerin sonucu oluşacak kâr yahut ücret aralarında kararlaştırdıkları şekilde ortak olmak şartı ile, ortaklaşa iş almak üzere kurdukları şirkettir. İki inşaat ustası, iki doktor veya avukatın iş ortaklığı kurması bu türden ortaklığı ifade eder.

Bahse konu şirket türlerinde ortakların tasarruf yetkisi, şirkete koydukları sermaye, borç ve kârda eşit olmaları durumunda mufavada; kâr oranının anlaşma ile belirlendiği, zarar durumunda ise ortakların sermayeleri oranında bu zarara katlandıkları ortaklıklar inan şirketi adı ile anılır (el-Hafif, 2011:579-580).

2.3.5. Murabaha (Kâr beyanı ile satım - Mal peşin ödeme vadeli, kârlı satış)

Bir malın alış fiyatı veya maliyetinin üstüne belirli bir miktar kâr konarak satılmasını ifade eder (Dönmez, 2020). Müşteri malın maliyeti veya alış fiyatı ile üzerine konacak

kâr tutarını baştan bilir, bu bilgiler dahilinde murabaha akdi yapılır. Katılım bankaları günümüzde bir mal ya da hizmeti satıcısından peşin alıp müşterisine vadeli olarak satmak suretiyle kullandırım faaliyetlerinin büyük bölümünü murabaha uygulaması ile yapmaktadır. Başta belirlenen kâr oranı üzerinden maliyet+kâr şeklinde (vadesine göre fiyatlandırılan) malın bedeli yine başta belirlenen vade ve taksitlerde müşteri tarafından katılım bankasına ödenmektedir.

2.3.6. Tevverruk (Kâr beyanı ile emtia satımı)

Pazarlık usulü (müsaveme) yahut (maliyet fiyatını açıklayıp) satıcıya belirli bir kâr ödemek suretiyle (murabaha), bedeli vadeli ödenmek üzere nakit elde edebilmek amacıyla bu malı satıcı dışındaki üçüncü bir tarafa peşin olarak satmaktır (AAOIFI, 2018:744). Örnekle açıklamak gerekirse; 100.000 TL nakit para ihtiyacı bulunan birinin bir otomobil galericisinden 100.000 TL’lik arabayı bir yıl vadeli olarak 110.000 TL’ye alıp, aracı farklı bir kişiye peşin fiyatı olan 100.000 TL’ye satmak suretiyle paraya ulaşmasıdır. İhtiyacı olan paraya ulaşan kişi borcunu bir yıl vadeye yayarak taksitle satıcıya öder.

Tevverruk işlemlerinin katılım bankalarında uygulanışı umumi olarak zaruri durumlarda (ödeme güçlüğü çeken müşterilerin borçlarının yapılandırılması, taksit öteleme vs.) müşterilerin finansal ihtiyaçlarının meşru yollarla giderilmesi amaçlıdır. İşlemler çoğunlukla yurt dışı borsalarda nikel, platin gibi çeşitli metallerin bahsedilen modelle taksitli alınıp farklı alıcılara müşteri adına peşin satılarak muaccel hale gelmiş borcun uzun vadeye yayılması şeklinde gerçekleşmektedir.

2.3.7. Selem (Peşin ödemeli satım)

Peşin para mukabilinde vadeli mal satımı olarak özetlenebilecek selem kapsamında her türlü hububat ile tartı, arşın (zira) veya tane ile satılan her türlü malın satışı yapılabilir (el-Hafif, 2011: 504-505). Selemde özellikle öne çıkan hususlar bedelin peşin malın vadeli olması ile henüz fiilen bulunmayan malın satışının yapıyor olmasıdır. Hz. Muhammed (S.A.V.) (Buhari, Sahih, III:85) “kim bir selem akdi yaparsa; belirli ölçüde, belirli tartıda ve belirli bir zamana kadar yapsın.” buyurarak umumi çerçeveyi çizmiştir.

Selem akdinde peşin ödeme yaparak seleme konu malı önden alan taraf (bir manada kreditor) daha uygun fiyata satın alma imkanına kavuşmakta, satıcı ise ürünün türüne göre belki aylar sonra satışa hazır hale getirip paraya çevirebileceği bir malın bedeline

erkenden sahip olmaktadır. Bu durumda iki taraf için de kazançlı bir ticaret gerçekleşmiş olmaktadır. Örneğin yazın toplayacağı buğdayın bedelini sonbaharda teslim alan bir çiftçi, elindeki para ile tohum ve gübre alımı ile buğday ekimi için gerekli masrafları karşılayabilme imkanına kavuşmaktadır. Selemin; seleme konu malların standardize edilmiş (muhtelif tahıllar, pamuk keten gibi) mallar olması, tüm özelliklerinin ve fiyatının biliniyor olması, teslimat şartlarının belirtilmesi, para ve para hükmünde olan altın ve gümüş gibi materyallerin seleme konu edilmemesi, riba ve her türlü hileden uzak şekilde alım-satımın gerçekleştirilmiş olması gibi şartları bulunmaktadır.

2.3.8. İstisna (Eser / sipariş sözleşmesi)

Bir sanat erbabına ya da üreticiye; üzerinde önceden anlaşılan kalite, özellik ve fiyatla sipariş üzerine üretim yaptırmaktır. Bu sözleşmede üretilecek ürünün yapımı için gereken malzemeleri temin etme mesuliyeti üretim taahhüdünde bulunana aittir (Aktepe, 2017:119). Eser sözleşmesi, satış anında mevcut olmayan ürünün satışının yapılması bağlamında selem sözleşmesine benzemesine karşılık eser sözleşmesinde ürünün bedeli sözleşme tamamlandığında ödenmez. Başta mutabık kalınan ürün bedeli belli periyotlarda yahut imalatın farklı merhalelerinde parça parça ödenebilir. Mobilya, konut, kıyafet, uçak, muhtelif özellikteki makine üretimi gibi işlemler bu kapsamda değerlendirilebilir. Alıcının finansal manada ürünün teslimat tarihine kadar ödemeleri yapacak gücü olmadığı yahut satıcının üretime başlamaya yeterli kaynağı bulunmadığı durumlarda, ikinci bir istisna sözleşmesi ile araya farklı bir finansör mesela katılım finansı kurumunun dahil edilmesi mümkündür. Elbette alıcıdan alınan ödeme ile satıcıya yapılan ödeme arasındaki fark finansörün kârı olacaktır (Okka, 2019:251).

2.3.9. İcara (Finansal kiralama, leasing)

İcara, bir bedele karşılık karşı tarafa menfaat temlik ifade eden bir sözleşmedir. İcareyi satıştan ayıran sözleşmenin mahallinin menfaat olmasıdır (el-Hafif, 2011:513). Başka bir tanımlama ile; kiraya verilen bir mal veya menfaatin kullanılmasını, ondan yararlanılmasını, belirli süreyle sınırlı olarak kiracıya bırakmayı, kiracının da buna mukabil kararlaştırılmış olan kira bedelini ödediği bir sözleşmedir (Okka, 2019:257). Yararlanılan varlıklar (mal veya menfaat) makine-teçhizat, ev, araba gibi menkul yahut gayrimenkul mal olabileceği gibi dolmuş hattı, taksi plakası gibi haklar da olabilir. Bunlardan başka işçilik, terzilik ve berberlik gibi iş sözleşmeleri de icara akdi

kapsamında değerlendirilebilir. Bir malın kendisini tüketmeksizin yararlanılabiliyorsa o malın kiralamaya uygun olduğu değerlendirilebilir. Örneğin yiyecekler, su ve para gibi materyaller kiralamaya konu olamaz. Kiranın nasıl, ne zaman ve ne süreyle ödeneceği ile kiraya verilen varlığın kullanım alanı da belirlenmelidir. Ayrıca kiraya verilen varlığın bakım masrafları kiraya verene aittir (Aktepe, 2017:111).

2.3.10. Yatırım Vekaleti

Yatırım vekaleti, elinde asli ihtiyacının üzerinde para ve benzeri varlığı bulunan kimsenin bu varlığı ile farklı kişi ya da kurumu yatırım yapması maksadıyla vekil olarak tayin etmesini ifade eden bir kavramdır. Yatırım vekaletinin ücretli yahut ücretsiz olması mümkün olduğu gibi ücretin yüzdelik (oransal), başarı primli veya maktu olması da mümkün ve faizsiz finansman prensiplerine uygundur (TKBB Danışma Komitesi, 2017). Bir malın satışı ya da borcun ödenmesi gibi durumlarda vekil tarafından elde tutulan mal emanet hükmündedir. Yani vekil olanın ağır kusuru yahut kastı olmadığı halde zayi olan malı tazminle yükümlü tutulamaz (Öztürk, 2019). Günümüzde katılım bankaları İslam iktisadi prensiplerine uygun yatırımların fonlanmasına yönelik olarak vekil sıfatı ile yatırım vekaleti müessesini işletmektedir.

2.3.11. Sukuk

Mevcut olan mal, hizmet ve menfaat halinde bulunan varlıklar üzerindeki mülkiyette yahut belirli bir projenin varlıklarında ya da özel bir yatırım faaliyetinde şayi payları ifade eden bir şekilde ve birbirine eşit değerde ihraç edilen sertifikalara sukuk denmektedir (AAOIFI, 2018:460). İslami finans mühendisleri tarafından batındaki varlığa dayalı menkul kıymetleştirmeden (seküritleştirme) etkilenilerek geliştirilmiş muasır bir finansal enstrümandır. Bir sukuk ihraç işleminde sukuka dayanak teşkil eden mal, menfaat ya da proje ile birlikte temelde üç taraf yer alır: Bunlar; finansman ihtiyacı olan bir kaynak kuruluş, bu kuruluşun finanse ettiği işlemde doğan gelirleri satın alma veya devirle teslim alıp onlar üzerinde sukuk ihraç eden özel maksatlı kuruluş ve buna yatırım yapan sermayedarlar (Bayındır, 2015:98-100). Kendisine dayanak teşkil eden varlığın türüne göre sukukun; murabaha, müşareke, mudarebe, icare, istisna, vekalet, selem ve karma sukuk gibi çeşitleri bulunmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAMİ HASSASİYETLER ÇERÇEVESİNDE ÇALIŞAN FİNANSAL VE DİĞER KURULUŞLAR

Bu bölümde Dünyada ve Türkiye’de İslami hassasiyetleri dikkate alarak faaliyet gösteren kurumlar tanıtılacaktır. Muhasebe, denetim, finans gibi alanlarda standart belirleyen, denetim, derecelendirme, endeks hesaplama, koordinasyon ve yetkilendirme yapan önemli kurum ve kuruluşlar hakkında temel bilgiler verilecektir.

3.1. Dünyada İslami Hassasiyetler Çerçevesinde Standart (Muhasebe, Denetim, Yönetişim ve Diğer) Belirleyen ve Derecelendirme Yapan Belli Başlı Kuruluşlar

3.1.1.İslami Finans Kuruluşları İçin Muhasebe ve Denetim Örgütü (AAOIFI)

1991 Yılında Bahreyn merkezli olarak İslami Finans kurumlarına yönelik standartlar geliştirmek üzere kurulmuştur. Bu kapsamda AAOIFI; Şer’i hükümlere uygun muhasebe, denetim, etik ve yönetişim alanlarında toplam 98 adet (59 Hukuki, 25 muhasebe, 14 yönetim -denetim ve ahlaki) standart ve teknik yönerge yayınlamıştır. Merkez bankaları ve düzenleyici otoriteler, finansal kurumlar, muhasebe ve denetim firmaları ile 37’den fazla ülkeden resmi kurumlar da dahil olmak üzere bir dizi kurumsal üye tarafından desteklenmektedir. AAOIFI standartlarını Türkiye’nin de aralarında olduğu birçok ülkedeki önde gelen İslami finans kurumları takip etmekte ve standartların uygulanmasına yönelik çalışmalar yapmaktadır (www.aaoifi.com, 2020). AAOIFI’nin amaçları şu şekilde özetlenebilir:

- 1- İslami finans kurumlarına yönelik muhasebe ve denetleme yaklaşımlarını geliştirmek.
- 2- Bu anlayışı eğitim, konferans ve sempozyumlar düzenlemek, araştırmalar hazırlamak ile süreli yayınlar çıkarmak gibi yöntemlerle uygulamaya ve yaymaya çalışmak.
- 3- Muhasebe politika ve prosedürlerini, İslami finans kuruluşları tarafından benimsenen hazırlanan ve yayımlanan muhasebe, politika ve prosedürleri ile uyumlu hale getirmek.

Denetim ve yönetim standartlarının hazırlanması, yayınlanması ve bunların söz konusu kurumlara iletilmesi ile, İslami finans kurumlarındaki denetim ve yönetim uygulamalarının kalitesini ve yeknesaklığını artırmak.

İslami finans kurumları için etik kuralların hazırlanması ve yayınlanması ile bu kurumlarda etik kuralların uygulanmasını desteklemek.

4- İslami finans kurumlarındaki şer'i denetleme kurulları arasında fetvalar, kavramlar ve uygulamaya dönük farklılıkları mümkün olduğu kadar azaltmak. Şer'i denetim kurullarının İslami finans kurumları ve merkez bankalarında yatırım, finansman ve sigortacılık faaliyetlerine yönelik olarak standartların hazırlanması, yayınlanması ve yorumlanması noktasındaki rolünü daha aktif hale getirmek.

5- AAOIFI Tarafından yayınlanan açıklama ve kuralların uygulanmasına dönük olarak İslami finans kurumları, diğer benzeri finans kurumları, düzenleyici kurumlar, muhasebe ve denetim kurumları ile temas kurmak.

6- İslami finans ve bankacılık hakkında doğru bilgilendirme yapmak. Mesleki gelişim programları, muhasebe, denetim, etik, yönetim, İslam hukuku ve ilişkili alanlar dahil olmak üzere eğitim ve öğretim programları sunmak. Eğitim, sınav ve belgelendirmelerin AAOIFI tarafından ve/veya diğer kurumlarla koordineli olarak yapılmasını sağlamak.

7- AAOIFI'nin muhasebe, denetim, etik, yönetim ve Şariat standartlarına ilişkin daha geniş bir farkındalık ve kabullenme sağlamak, AAOIFI standartlarına uygunluğun belgelendirilmesi dahil diğer faaliyetleri yürütmek.

AAOIFI bu amaçları, İslami finans kurumlarının içinde geliştiği çevreye uygun olarak, hayatın tüm yönlerini kapsayan bir sistemi temsil eden İslam hukuku ilkelerine uygun olarak gerçekleştirmektedir. Bu faaliyet, hem İslami finans kurumlarının finansal tablo kullanıcılarının bu kurumlar hakkında üretilen bilgilere olan güvenini arttırmayı, hem de bu kullanıcıları İslami finans kurumlarına yatırım yapmaya veya fonlarını yatırmaya ve hizmetlerini kullanmaya teşvik etmeyi amaçlamaktadır (AAOIFI, <http://aaoifi.com/>, 2021).

AAOIFI'nin yayınlamış olduğu standartlara ilişkin özet bilgiler şu şekildedir:

Tablo 3.1.AAOIFI Faizsiz Finans Standartları Listesi

AAOIFI Faizsiz Finans Hukuk Standartları	
Standart No	Standart Adı
1	Döviz Ticareti
2	Banka Kartları ve Kredi Kartları
3	Ödeme Gücü Bulunduğu Halde Ödeme Yapmayan Borçlular
4	Takas İşlemleri (Güncellenmiş Standart)
5	Teminatlar (Güncellenmiş Standart)
6	Faizli Bankanın Faizsiz Bankaya Dönüştürülmesi
7	Havale (Borcun Havalesi) (Güncellenmiş Standart)
8	Murabaha, Satın Alma, Sipariş Verme
9	Kira ve Finansal Kiralama (Leasing), (Güncellenmiş Standart)
10	Selem ve Alt Selem
11	Eser (İstisna) ve Alt Eser Sözleşmesi
12	Ortaklık (Muşareke) ve Çağdaş Ortaklıklar
13	Mudarebe (Emek – Sermaye Ortaklığı)
14	Akreditif (Güncellenmiş Standart)
15	Ödül Vaadi / Cuale
16	Kıymetli Belge ve Evraklar
17	Sukuk (Yatırım Sertifikaları)
18	Kabz (Teslim – Tesellüm)
19	Karz (Tüketim Öduncü)
20	Organize Olmuş Piyasalarda Emtia Satışı
21	Hisse Senedi ve Tahviller (Menkul Kıymetler)
22	İmtiyaz Anlaşmaları
23	Yetkisiz Temsil ve Vekalet
24	Sendikasyon Fonlaması

25	Birleşik Akitler (Sözleşmeler)
26	Tekafül (İslami Sigortacılık)
27	Endeksler
28	Faizsiz Finans Kurumlarında Bankacılık Hizmetleri
29	Fetva Ahlakı ve Fetva İlkeleri
30	Teverruk
31	Mali Muamelelerin Sıhhatini Etkileyen Gararın (Belirsizlik) Özellikleri
32	Tahkim
33	Vakıf
34	Hizmet ve İş Sözleşmeleri
35	Zekat
36	Yüklenim Konusu Olan İşleri (İltizamat) Etkileyen Olağandışı Haller
37	Kredi Sözleşmesi
38	Finansal Muamelelerde İnternetin Kullanımı
39	Rehin ve Çağdaş Uygulamaları
40	Mudarebe (Emek Sermaye) Ortaklığına Dayalı Katılım/Yatırım Hesaplarında Kâr Dağıtım
41	Faizsiz Reasürans İşlemleri
42	Mali Haklar ve Bunlar Üzerine Tasarruf
43	İflas
44	Likidite : Temin Edilmesi ve Kullanırımı
45	Sermaye ve Yatırımların Muhafazası
46	Yatırım Vekaleti (Wakala)
47	İşlemlerde Kâr Hesaplama Prensipleri
48	Güven Temelli Muhayyerlikler
49	Tek Taraflı Vaat ve Karşılıklı Vaatleşme
50	Müsakat (Bağ Bahçe Ortaklığı)
51	Malın Selametine Dair Muhayyerlikler
52	Yeniden Değerlendirme Muhayyerlikleri (Şart – Tayin – Nakit Muhayyerlikleri)
53	Kapora

54	Akitlerin Sözleşmelerdeki Şarta Dayalı Olarak Sonlandırılması
55	Müsabaka ve Ödüller
56	Yatırım Yöneticisinin Tazmin Yükümlülüğü
57	Altın ve Altın Muameleleri İle İlgili Kurallar
58	Satılan Malın Tekrar Satıcıya Dönmesi
59	Borçların Satışı

Kaynak: AAOIFI-TKBB, 2018

Tablo 3.2. AAOIFI Muhasebe Standartları Tablosu

AAOIFI Muhasebe Standartları (İslami Finans Kurumları İçin)	
Standart No	Standart Adı
FFMS 1	Finansal Tablolarda Genel Sunum ve Açıklama
FFMS 3	Mudarebe Finansmanı
FFMS 4	Müşareke Finansmanı
FFMS 7	Selem ve Paralel Selem
FFMS 8	İcare (Kiralama) ve İcare Müntehiye Bittemlik
FFMS 9	Zekat
FFMS 10	İstisna (Eser Sözleşmesi) ve Alt İstisna
FFMS 14	Yatırım Fonları
FFMS 16	Yabancı Para İşlemleri ve Yurtdışındaki İşletmeler
FFMS 18	Geleneksel Finans Kuruluşları Tarafından Sunulan Faizsiz Finans Hizmetleri
FFMS 21	Varlıkların Transferine İlişkin Açıklamalar
FFMS 22	Bölümlere Göre Raporlama
FFMS 23	Konsolidasyon
FFMS 24	İştiraklerdeki Yatırımlar
FFMS 26	Gayrimenkul Yatırımları
FFMS 27	Yatırım Hesapları
FFMS 28	Murabaha ve Diğer Vadeli Satışlar

FFMS 30	Değer Düşüklüğü, Kredi Zararları ve Ekonomik Açıdan Dezavantajlı Taahhütler
FFMS 31	Yatırım Vekaleti (El-Vekale Bi'l İstithmar)
FFMS 32	İcare
FFMS 33	Sukuk, Pay ve Benzeri Araçlara Yapılan Yatırımlar
FFMS 34	Sukuk Sahipleri İçin Finansal Raporlama
FFMS 35	Risk Yedekleri
FFMS 36	Faizsiz Finans Muhasebe Standartlarının İlk Kez Uygulanması
FFMS 38	Vaat, Opsiyon, Korunma
FFMS T1	Katılım Esaslı Faaliyet Gösteren Sigorta ve Bireysel Emeklilik Şirketlerinin Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama

Kaynak: KGK, 2023

Tablo 3.3. AAOIFI Denetim Standartları Tablosu

AAOIFI Denetim Standartları	
Standart No	Standart Adı
1	Denetimin Amaçları ve İlkeleri
2	Denetim Raporu
3	Denetim Görevleri
4	Dış Denetçi Tarafından Şer'i İlkelerle Uyumun Denetlenmesi
5	Finansal Tabloların Denetlenmesinde Dolandırıcılık ve Hataların Değerlendirilmesi Sorumluluğu

Kaynak : AAOIFI, 2023

Tablo 3.4. AAOIFI Yönetişim Standartları Tablosu

AAOIFI Yönetişim Standartları	
Standart No	Standart Adı
1	Şer'i Teftiş Kurulu; Atama, Düzenleme ve Raporlama
2	Şer'i Değerlendirme
4	İslami Finans Kuruluşları (IFI) İçin Denetim ve Yönetim Komitesi
5	Şer'i Teftiş Kurulunun Bağımsızlığı
6	İslami Finans Kuruluşları (IFI) İçin Yönetişim İlkeleri Beyanı
7	İslami Finans Kuruluşları İçin Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Açıklama
8	Merkezi Şer'i Kurul
9	Şer'i Uyum Fonksiyonu
10	İFK'lar İçin Şer'i Uygunluk ve Güvenirlik Derecelendirmeleri
11	Dahili Şer'i Denetim
12	Sukuk Yönetimi
13	Vakıf Yönetimi
14	İslami Kitle Fonlaması

Kaynak : AAOIFI, 2023

Tablo 3.5. AAOIFI Etik Standartlar Tablosu

AAOIFI Etik Standartları	
Standart No	Standart Adı
1	İslami Finansal Kuruluşlara Yönelik Denetçi ve Muhasebeciler İçin Etik Kurallar
2	İslami Finansal Kuruluşları Çalışanları İçin Etik Kurallar

Kaynak : AAOIFI, 2023

3.1.2. Uluslararası İslami Finansal Piyasa (IIFM)

IIFM, 2002 yılında Bahreyn’de 23 no’lu kraliyet kararnamesi kapsamında kurulmuş olup Bahreyn Merkez Bankası bünyesinde faaliyet göstermektedir. Kurumun amacı, İslami Finansa yönelik Şer’i hükümlerle uyumlu finansal vesikalar, ürün onayları ve yönergeler geliştirmektedir. IIFM’nin kurucu üyeleri; İslam Kalkınma Bankası, Brunei Maliye Bakanlığı, Bank Endonezya, Bank Malezya, Bahreyn Merkez Bankası ve Sudan Merkez Bankası’dır (www.iifm.net, 2020). IIFM’nin başlıca fonksiyonları şu şekildedir:

- İslami finans sektöründeki kurumlara yönelik belgelendirme işlemleri ile alakalı standartlar geliştirmek.
- İslami finans piyasalarına Şer’i konular, birleşme ya da yasal düzenlemelerin uygulanması hususlarında destek sağlamak.
- Düzenleyici kurumlar, finansal piyasa kurucuları, yatırımcılar ve diğer paydaşlar arasında ortak bir platform oluşturmaya çalışmak.
- Finansal ürün ve standartlarla alakalı seminer, çalıştay ve toplantılar tertip etmek.
- İslami finansal ürünlerle alakalı raporlama ve çalışmalar yapmak (Karaca, 2019).

IIFM’nin son olarak 2019 yılında yayınladığı 11 ve 12. Standart ile birlikte toplam 12 standarda ilişkin özet bilgiler şu şekildedir:

Tablo 3.6. IIFM Standartları Tablosu

IIFM Standartları		
Standart No	Standart Adı	Yayınlanma Yılı
1	Hazine Yatırımı İçin Ana Sözleşmeler	2008
2	Riskten Korunma (Hedging) Ana Sözleşmesi	2010
3-4	İslami Kâr Oranı Swapı Standart Ürün Şablonları	2012
5	Bankalar Arası Serbest Yatırım Vekaleti Ana Sözleşmesi	2013
6	Teminatlı Murabaha (Kâr Beyanı İle Satış) Ana Sözleşmesi	2014

7	İslami Çapraz Döviz Takası Standart Ürün Şablonu	2015
8-9	İslami Vadeli Döviz İşlemleri (Forward)	2016
10	Nakit Teminat İçin Kredi Desteği Senedi	2017
11-12	Ticaret Finansmanı İşlemleri İçin Ana Katılım Anlaşmaları (Fonlu -Fonsuz) Standartları	2019

Kaynak: IIFM, www.iifm.net, 2020

3.1.3. İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB)

Resmi olarak 3.11.2002 tarihinde Malezya'nın başşehri Kuala Lumpur merkezli kurulmuş, operasyonlarına 10.03.2003 tarihinde başlamıştır. IFSB; Bankacılık, sigorta ve sermaye piyasasını kapsayan, İslami finansal hizmetler endüstrisinin sağlam ve istikrarlı yürütülmesine yönelik çalışan düzenleyici ve denetleyici kurumların uluslararası standart belirleyici organlarından biri olarak faaliyet göstermektedir.

2019 Sonu itibariyle IFSB'nin 78'i düzenleyici ve denetleyici otorite olan 184, uluslararası kuruluş kapsamında 9, 57 ülkede faaliyet gösteren 97 piyasa oyuncusu (finansal kurumlar, profesyonel şirketler, sanayi birlikleri ve borsalar) üyesi bulunmaktadır. IFSB'nin ev sahibi ülkesi olarak Malezya, IFSB'ye uluslararası kuruluşlara ve diplomatik misyonlara verilen dokunulmazlık ve ayrıcalıkları içeren bir statü kazandıran 2002 tarihli İslami Finansal Hizmetleri Kurulu Kanunu olarak bilinen yasayı çıkarmıştır (IFSB, <https://www.ifs.org>, 2020).

IFSB kurulduğu günden bu yana İslami finansal hizmetleri sektörüne yönelik otuz iki standart, klavuz ilke ve teknik not yayınlamıştır. Yayımlanan standart ve dokümanlar şu şekildedir:

Tablo 3.7. IFSB Yayımlanan Standartlar Tablosu

IFSB Standartları (İslami Finans Kuruluşları İçin)		
Standart No	Standart Adı	Standart Kodu
1	Risk Yönetimi	IFSB-1
2	Sermaye Yeterliliği	IFSB-2
3	Kurumsal Yönetim	IFSB-3
4	Şeffaflık ve Piyasa Denetimi	IFSB-4

5	Denetim Tetkik Süreci	IFSB-5
6	Kollektif Yatırım Programları İçin Yönetişim	IFSB-6
7	Sukuk, Menkul Kıymetler, ve Gayrimenkul Yatırımları İçin Sermaye Yeterliliği Koşulları	IFSB-7
8	İslami Sigorta İşletmeciliği (Tekafül) Yöneticiliği	IFSB-8
9	İslami Finansal Hizmetler Sunan Kurumlara Yönelik İş Ahlakı	IFSB-9 (IIFS)
10	Şer'i Yönetim Sistemi	IFSB-10
11	İslami Sigorta (Tekafül) Kuruluşlarına Yönelik Sermaye Yeterliliği	IFSB-11
12	Likidite Riski Yönetimi	IFSB-12
13	Stres Testi	IFSB-13
14	İslami Sigorta (Tekafül) Kuruluşları İçin Risk Yönetimi	IFSB-14
15	Gözden Geçirilmiş Sermaye Yeterliliği	IFSB-15
16	Gözden Geçirilmiş Denetim İnceleme Süreci	IFSB-16
17	İslami Finans Düzenlemeleri İçin Temel Prensipler	IFSB-17
18	İslami Reasürans (Retekafül)	IFSB-18
19	Şer'i İlkelerle Uyumlu Finansal Ürünlere İlişkin Derecelendirmenin Tasdiki	GN-1
20	Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği Standartları : Mal Murabahası İşlemleri	GN-2
21	Yatırım Hesabı Sahiplerine Yönelik Kâr Ödemesini Düzeltme Uygulaması	GN-3
22	Sermaye Yeterliliği Standardı: Sermaye Yeterliliği Oranında Alfa'nın Belirlenmesi	GN-4
23	Dış Kredi Değerlendirme Kurumları (ECAIS) Tarafından İslami Sigorta ve Reasürans (Tekafül ve Retafül) Kurumlarının Derecelerinin Tasdiki	GN-5
24	Likidite Riski Yönetimi İçin Nicel Önlemler	GN-6
25	İslami Para Piyasalarının Gelişimi	TN-1
26	Stres Testi	TN-2
27	İslami Sermaye Piyasası Ürünlerine İlişkin Kamuyu Aydınlatma Yükümlülüğü	IFSB-19

28	İslami Sigorta ve Reasürans Kurumları İçin Denetleyici İnceleme Süreci	IFSB-20
29	İslami Finans Tüzüğü Temel İlkeleri (İslami Sermaye Piyasası)	IFSB-21
30	Gözden Geçirilmiş Şeffaflık ve Piyasa Disiplini	IFSB-22
31	Finansal Katılım ve İslami Finans	TN-3
32	Şer'i İlkelerle Uyumlu Kredi Olanakları	GN-7

Kaynak: IFSB, Islamic Financial Services Bord, <https://ifsb.org/published.php>

3.1.4. Malezya Muhasebe Standartları Kurulu (MASB)

MASB, Finansal Raporlama Yasası (1997) kapsamında, finansal tabloların hazırlanmasına yönelik olarak muhasebe standartlarının belirlenmesi ve sunulması amacıyla Finansal Raporlama Vakfı (FRF)'nin standart belirleme organı olarak kurulmuştur. MASB, aynı zamanda Malezya Menkul Kıymetler Komisyonu, Bank Malezya ve Ticaret Sicil Memurluğu denetiminde bir kuruluştur. Kurul, Finansal Raporlama Vakfı (FRF) ile birlikte Malezya'daki finansal raporlama çerçevelerini de oluşturmaktadır. Bu iki kuruluş, muhasebe standartlarının kullanıcıları, düzenleyicileri ve muhasebeciler dahil olmak üzere standart belirleme sürecindeki tüm paydaşların temsil edildiği müstakil bir yapıya haizdir.

İlgili kanun kapsamında MASB'ın yetki ve işlevleri şu şekildedir:

- Yeni muhasebe standartları düzenlemek,
- Mevcut muhasebe standartlarını gözdem geçirmek ve standartlara uyumu sağlamak,
- Onaylanmış muhasebe standartlarını kısmen veya tamamen değiştirmek, askıya almak, ertelemek, geri çekmek veya iptal etmek,
- Herhangi bir işlem (değiştirme, erteleme, iptal etme vs.) uygulanmış standartları isimlendirmek, dokümanete etmek ve yayınlamak,
- Yeni oluşturulacak standartlara katkıda bulunmak ve geliştirmek,
- Diğer ulusal ve uluslararası muhasebe standart belirleyicileri ile işbirliği yapmak ve standartların gelişimini izlemek,
- Uluslararası alanda kullanılabilecek tek standart setinin geliştirilmesine katkıda bulunmak,

- Muhasebe kavram, ilke ve standartlarının içeriği belirlemek adına gerekli kamuoyu araştırmasını yapmak,
- Önerilen muhasebe standartlarını değerlendirebilmek amacıyla kavramsal bir çerçeve geliştirmek,
- Önerilen muhasebe standartları üzerinde biçim ve muhteva olarak gerekli gördüğü değişiklikleri yapmak,
- Onaylanmış muhasebe standartlarının uygulamasını takip etmek, kanunlar tarafından ve Maliye Bakanlığı tarafından yetkilendirildiği husus ve kapsamlarda sorumlu olduğu işlevlerini yerine getirmek. (MASB-www.masb.org, 2020)

MASB, Genel olarak tüm sektör ve şirketlere yönelik muhasebe standartları belirlemekte olup, teorik olarak bu standartların İslami işlemler için de geçerli olduğu kabul edilmektedir. İlgili standartlar Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) ile uyumlu olmakla birlikte özel olarak İslami finansal işlemlere yönelik değildir. Fakat MASB bünyesindeki Daimi Komisyon’a, mevcut veya önerilen onaylanmış muhasebe standartlarının İslami Finans İşlemlerine uygulanıp uygulanamayacağı konusunda Kurul’a danışmanlık yapma sorumluluğu verilmiştir. Daimi Komisyon’da, muhasebe-denetim şirketi temsilcileri (KPMG, PWC, Earnst & Young), İslami bankacılık ve sigortacılık sektörü temsilcileri ile akademisyenler bulunmaktadır.

Daimi Komisyon’un Sorumlulukları Şu Şekildedir:

- a) İslami finans ile alakalı müzakere edilecek teknik konuları belirlemek,
- b) Belirlenen konulara yönelik alternatif yaklaşımlar belirlemek için araştırma ve karşılaştırma yapmak,
- c) MASB Genel Kurulu’na şu konularda yardımcı olur:
 - İslami finansal raporlamaya ilişkin vesikaların Kurul’ca düzenlenebilmesi için gerekli hazırlıkların yapılması,
 - İslami finansal raporlama konularının yanısıra önerilen çözümleri doğrudan Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB)’na veya benzeri uluslararası kurumlara iletmek,
 - İslami finans muhasebesi konuları ile alakalı dokümanlar oluşturmak ve gerektiğinde Bank Malezya, Şer’i Danışma Konseyi ve Malezya Menkul Kıymetler Komisyonu için öneriler hazırlamak.

MASB'ın İslami İşlemlere yönelik müstakil standart seti bulunmadığından oldukça detaylı ve uzun genel muhasebe standartlarına yer verilmemiştir.

3.1.5. İslam Ülkeleri için Standartlar ve Metroloji Enstitüsü (SMIIC)

SMIIC'nin temeli 1984 yılında İİT'nin Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi'nin (İSEDAK) 1. Toplantısında, İslam devletlerinin aralarında standartların uyumlulaştırılmasına yönelik sağlam bir mekanizma oluşturma fikriyle atılmıştır. İslam Devletleri Standardizasyon Uzmanları Grubu (SEG) 1985 yılında bu amaca hizmet etmek üzere kurulmuş ve çalışmaları 1998 yılında 14. İSEDAK Toplantısında SMIIC tüzüğünün onaylanmasını sağlamıştır. SMIIC Tüzüğü ilk kez Üye Devletlere imzalanmak üzere 04-07.11.1999 tarihlerinde İstanbul'da organize edilen 15. İSEDAK Toplantısı sırasında imzalanmıştır.

Tüzük, 2010 yılı Mayıs ayında İİT'ye üye 10 devletin onay şartlarını yerine getirmesinden sonra yürürlüğe girmiştir. SMIIC, İİT'ye bağlı bir organ olup, merkezi İstanbul'da bulunmaktadır.

Güncelde SMIIC'nin tüzüğünü onaylamış olan 13 İİT üye ülkesi şu şekildedir:

- 1- Türkiye
- 2- Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)
- 3- Cezayir
- 4- Fas
- 5- Gine
- 6- Kamerun
- 7- Libya
- 8- Mali
- 9- Pakistan
- 10- Somali
- 11- Sudan
- 12- Tunus
- 13- Ürdün

SMIIC'nin amacı İİT üye ülkeleri arasında ortak standartlar oluşturmak, mevcut standartları birbirine uyumlu hale getirmek, uyumlulaştırılmış standartların uygulanmasını ve teknik engellerin ortadan kaldırarak üyeler arası ticaretin gelişmesini sağlamaktadır. SMIIC aynı zamanda üye ülkeleri arasında kabul edilmiş

sertifikalar çerçevesinde yapılan hammadde, mamül ve muhtelif ürünlerin ticaretini hızlandırma amacıyla belgelendirme ve akreditasyon programları oluşturur. Enstitü ayrıca üye devletler arasında metroloji (ölçüm bilimi), laboratuvar testleri ve standardizasyon faaliyetlerinde yeknesaklık elde etmeyi, eğitim-öğretim sağlamayı ve İİT üye ülkelerine standardizasyon ve metroloji alanında teknik destek sağlamayı amaçlamaktadır. Helal Gıda, Helal Kozmetik, Helal Turizm SMIIC'nin standartlar geliştirdiği ve çalıştığı alanlardan birkaçıdır (<http://www.smiic.org>,2020).

Tablo 3.8. SMIIC Standartları ve/veya Projeleri Tablosu

SMIIC Standartları Tablosu		
Standart No	Standart Adı	Standart Kodu
1	Helal Gıda İçin Genel Şartlar	İİT/SMIIC 1:2019
2	Uygunluk Değerlendirmesi - Helal Sertifikasyonu Veren Kurumlar İçin Şartlar	İİT/SMIIC 2:2019
3	Uygunluk Değerlendirmesi - Helal Akreditasyon Kuruluşlarına Yönelik Olarak Helal Uygunluk Değerlendirme Kuruluşlarını Akredite Etme Şartları	İİT/SMIIC 3:2019
4	Helal Kozmetik - Genel Şartlar	İİT/SMIIC 4:2018
5	İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Esasları (İSG)	İİT/SMIIC 5:2017
6	Helal Yiyecek ve İçeceklerin Hazırlandığı, Depolandığı Ve Servis Edildiği Yerlere İİT / SMIIC 1'in Uygulanması İçin Özel Kaideler	İİT/SMIIC 6:2019
7	Helal Turizm Hizmetleri – Genel Şartlar	İİT/SMIIC 9:2019
8	Safran – Özellikleri ve Test Yöntemleri	İİT/SMIIC 10:2019
9	Tek Kullanımlık Bebek Bezi – Özellikleri ve Test Yöntemleri	İİT/SMIIC 15:2020
10	Tek Kullanımlık Hijyenik Pedler – Özellikleri ve Test Yöntemleri	İİT/SMIIC 16:2020
11	Enerji Yönetim Sistemleri – Kullanım Klavuzuna Ek İhtiyaçlar	İİT/SMIIC 19:2018
12	Petrol Ürünleri - Yakıtlar (sınıf F) - Endüstri ve Denizcilik Uygulamalarındaki Gaz Türbini Yakıtlarının Özellikleri	İİT/SMIIC 29:2018

13	Petrol ürünleri - Yakıtlar (sınıf F) - Deniz Yakıtlarının Özellikleri	İİT/SMIIC 30:2018
14	Petrol ve Doğal Gaz Endüstrileri - Sondaj Sıvısı Malzemeleri - Özellikler ve Testler	İİT/SMIIC 31:2018
15	Petrol Ürünleri - Yakıtlar (Sınıf F) - Sıvılaştırılmış Petrol Gazları - Özellikler	İİT/SMIIC 32:2019
16	Endüstriyel Dişli Tahriklerinin Yağlanması	İİT/SMIIC
17	Yağlar, Endüstriyel Yağlar ve İlgili Ürünler (Sınıf L) – Grup T (Türbinler) – Türbin Yağlarının Özellikleri	İİT/SMIIC
18	Endüstriyel Yağlar ve İlgili Ürünler (Sınıf L) - Grup H (Hidrolik Sistemler) - HH, HL, HM, HV ve HG Kategorileri İçin Teknik Özellikler	İİT/SMIIC
19	Yağlar, Endüstriyel Yağlar ve İlgili Ürünler (Sınıf L) - Grup X (Gresler) - Özellikler	İİT/SMIIC
20	Yağlar, Endüstriyel Yağlar ve İlgili Ürünler (Sınıf L) - Takım Tezgahı Yağları - Kategoriler Ve Teknik Özellikler	İİT/SMIIC
21	Yağlar, Endüstriyel Yağlar ve İlgili Ürünler (Sınıf L) - Grup E (İçten Yanmalı Motor Yağları) - Dört Zamanlı Motosiklet Benzinli Motorlarda ve İlgili Aktarma Organlarında Kullanılan Yağlar İçin Teknik Özellikler (EMA ve EMB Kategorileri)	İİT/SMIIC

Kaynak: <https://www.smiic.org/en/standards>, 2020

3.1.6. Uluslararası İslami Derecelendirme Kurumu (IIRA)

IIRA, 2005 yılında menkul kıymet ihraççılarına ve İslami finans ilkelerine uygun çalışan kuruluşlara bağımsız değerlendirme hizmeti vermek üzere Bahreyn’de kurulmuştur. İslam Kalkınma Bankası (IDB) tarafından İslami finansı desteklemek için bir altyapı kuruluşu olarak tesis edilmiştir. IDB, hala IIRA’nın hakim hissedarı olmaya devam etmekte ve Yönetim Kurulu Başkanı adayı önermek suretiyle gözetimini sürdürmektedir.

IIRA, şer’i hükümler çerçevesinde örgütsel yönetim, bunların rating süreçlerine eklenmesi ve İslami finansa özel hususların kalite perspektifini genişletecek şekilde birleştirilmesi konularına özel olarak odaklanmıştır. Kurum, ayrıca İslam ülkelerinde eğitim programları düzenlemektedir. Bu programlarda İslami finansa ilişkin kavramları yeni pazarlara tanıtmayı ve mevcut İslami finans merkezleri için İslami finans anlayışını derinleştirmeyi gaye edinmektedir.

IIRA, Bahreyn Merkez Bankası (CBB), Ürdün Merkez Bankası (CBJ), Türkiye Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ve Sudan Merkez Bankası (CBOS) tarafından onaylanmış bir dış kredi değerlendirme kurumu olarak resmen tanınmaktadır. IIRA Aynı zamanda Umman Sultanlığı Sermaye Piyasası Kurumu tarafından derecelendirme kuruluşu olarak yetkilendirilmiştir. Kurum ayrıca Kazakistan'daki Astana Uluslararası Finans Merkezi (AIFC) tarafında bir dış kredi değerlendirme kuruluşu (ECAI) olarak tanınmakta ve burada Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) hizmet veren lisanslı bir şube aracılığıyla faaliyet göstermektedir.

Sudan Ulusal Sigorta Kurumu ile Pakistan Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu da IIRA'yı bir derecelendirme kuruluşu olarak kabul etmektedir. Bunun da ötesinde İslam Kalkınma Bankası nezdinde onaylı bir derecelendirme kuruluşudur. IIRA, hukuk alanında faaliyet gösteren birçok İslami kuruma yönelik derecelendirme yapmakta ve etki alanını son yıllarda genişletmektedir.

3.2. Dünyada Öne Çıkan İslami Endeksler

3.2.1.Dow Jones Islamic Market Index

Dow Jones endeksi, 65 ülkede 130.000'in üzerinde hisse senedi ile birlikte sabit getirili riskten korunma enstrümanları, yatırım ortaklıkları ve gayrimenkul yatırımlarını kapsamaktadır. Endeks 26.05.1896 tarihinden bu yana hesaplanmaktadır. Bu endekse konu yatırım araçlarının değeri 2022 mayıs itibariyle 10.35 trilyon dolardır. Dow Jones endeksi belirli hedefler için çıkarılan “gösterge”, “güvenilir hisse senedi” ve “özel” olmak üzere üç ana bölümde analiz edilebilir. Dow Jones Endüstri ve S&P 500 endeksleri 2012 yılında S&P Dow Jones Indices LLC çatısı altında ortak girişim oluşturarak birleşmiştir.

Dow Jones İslami Pazar Endeksleri, şariat komisyonu tarafından Dow Jones altında belirlenen hisse senetlerini esas almaktadır. 1999 Yılından beri piyasada olan DJ İslami Pazar Endeksi aynı zamanda küresel ölçekteki ilk İslami Endekstir. Türkiye dahil olmak üzere 69 ülkeden hisse senetlerinin bulunduğu bu grupta “güvenilir hisse senedi”, “bölgesel” ve “endüstriyel” olarak 24 endeks bulunmaktadır. Alkol, sigara, domuz ürünleri, savunma sanayi ile otel, sinema gibi eğlence endüstrileri bu endeksin dışında tutulur. Ayrıca, toplam borç / piyasa değeri, faizli nakit ve menkul kıymetler / piyasa değeri oranları %33'ü aşmamalıdır. Endeks, piyasa değerlerine göre

ağırlıklandırılır (Yıldıztan, 2016:278). Endeks ilk kez 1999 yılında Bahreyn’de şer’i kurallara uygun olarak yatırım yapmak isteyen yatırımcılara yönelik olarak başlatılmıştır.

3.2.2. Standart and Poor’s (S&P) Word Islamic Index

Uluslararası alanda yaygın olarak benimsenen endeks şirketlerinden biri olan S&P, 1906 yılında Standart İstatistik Bürosu adı ile Amerika’da hisse senetleri ile ilgili bilgi sağlamak amacıyla kurulmuştur. Şirket, ilk endeksini 1920 yılında oluşturmaya başlamış, 1990’larda piyasa değeri ağırlıklı endeksi oluşturan ilk şirket olmuştur. Şirketin oluşturduğu S&P 500 endeksi, Amerikan ekonomisindeki önde gelen sektörlerde faaliyet gösteren en büyük firmalardan 500 tanesini içermektedir. Bu 500 şirket de Amerikan borsasının piyasa değerinin neredeyse %80’lik kısmını kapsamaktadır (<https://www.spglobal.com>, 2020). S&P, 1966 yılından bu yana faaliyetlerine McGraw-Hill Companies Group çatısı altında devam etmektedir. S&P Endeksi altında 5.4 trilyon USD civarında pazar değeri olan 200’ün üzerinde finansal ürün bulunmaktadır. S&P Sadece endeks hesaplaması yapmamakta aynı zamanda kredi derecelendirme, araştırma raporları hazırlama ve yatırım danışmanlığı hizmetleri de vermektedir.

S&P 500 İslami Endeks ilk kez 2006 yılı aralık ayında ilan edilmiş olup hızlı bir gelişim gerçekleştirmiştir. Mevcutta S&P 500 İslami Endeks ile birlikte S&P İslami Endeksler çatısı altında S&P Europe 350 Shariah, S&P Japan 500, S&P Global Property Shariah gibi toplam 22 endeks bulunmaktadır. Dow Jones Endüstri ve S&P 500 endeksleri arasında 2012 yılında gerçekleşen birleşme sonrası S&P Dow Jones Indices olarak anılan firma, aldığı şer’i denetim ve gözetim hizmeti ile endekse alacağı varlıkları bir dizi filtrelemeden geçirerek ayrıştırır. Bu filtrelemeden ilki sektör bazlıdır. İçlerinde bazı istisnaları bulunmakla birlikte aşağıdaki sektörlerde faaliyet gösteren şirketler endekse dahil edilmez:

1. Reklamcılık: Domuz, alkol gibi İslam dinince yasaklanmış ürünlerin reklamları, İslami hükümlere aykırı reklam biçimleri ve araçları,
2. Medya ve Eğlence Sektörü: Müzik, film, tv şovları, müzikal vb. yapımcı, yayıncı ve dağıtıcıları,

Haber kanalı, spor kanalı, çocuk kanalı, eğitim kanalı, gazetecilik dışında kalan basım yayın faaliyetleri,

3. Alkol
4. Klonlama
5. Finans (İslami hükümlere uygun çalışan banka, sigorta ve diğer finans kuruluşları hariç)
6. Domuz Eti
7. Pornografi
8. Tütün ürünleri
9. Vadeli altın ve gümüş ticareti

Sektör bazlı filtrelemeden sonra bir de muhasebe kaydı temelli filtreleme mevcuttur. Muhasebe kaydı temelli filtrelemede de borçlanma üzerinden, dönen varlıklar ve ciroda İslami hükümlere uygun olmayan gelirlerin payı üzerinden hesaplanan farklı kriterler belirlenmiştir.

Borçlanma kriteri;

Toplam borçlar / Şirketin piyasa değeri (36 aylık ortalama) < %33

Dönen Varlıklarla İlgili kriterler;

Ticari alacaklar / Şirketin piyasa değeri (36 aylık ortalama) < %49

Hazır değerler (nakit) + faiz getirili menkul kıymetler / Şirketin piyasa değeri (36 aylık ortalama) < %33

İslami Hükümlere Uygun Olmayan Gelirlerin Payı İle İlgili Kriter;

Faiz geliri dışında meşru olmayan gelirler / Ciro < 5 (spglobal.com, 2020)

Dow Jones Islamic Market Index, endeks hesaplamasına ABD’de 30 şirketi dahil ederken S&P 500 İslami Endeks ise 500 şirketi dahil etmekte, S&P hisselerin piyasa değeri üzerinden hesaplama yaparken Dow Jones birikimli hisse senedi fiyatlarıyla endeks hesaplaması yapmaktadır.

3.2.3.Financial Times Stock Exchange (FTSE) Sharia Global Stock Share Indeks

FTSE, Global Hisse Senedi Endeksi Serisi (GEIS) 48 ülkeden 8.000’in üzerinde hisse senedini içermektedir. Bahse konu hisse senetleri, ilgili piyasalardaki toplam hisse senetlerinin %98’ini temsil etmektedir. FTSE Şeria Global Hisse Senetleri Endeksi, İslami ilkelere göre faaliyet gösteren şirketlerin hisse senetlerini ihtiva etmektedir.

FTSE Şeria Global Hisse Senetleri Endeksi, İslami hükümlere uygun yatırım ürünlerini bu konuda hassas olan global yatırımcılarla buluşturmak üzere oluşturulmuştur. FTSE Global Hisse Senedi Endeksi dahilindeki orta ve büyük sermayeli şirketlerin hisse senetleri açık İslami ilkelere göre taranarak ayıklanır.

Ticari aktivitelere ilişkin aşağıda özetlenmiş olan kriterlerden herhangi birine takılan şirketler filtrelenerek endekse dahil edilmemektedir.

- Konvansiyonel finans (Faizli bankacılık, finans, sigorta ve benzeri İslami hükümlere uygun olmayan faaliyetler.)
- Alkol
- Domuz eti, domuz ilişkili ürünler ve helal olmayan gıda ürünleri, işleme ve paketlenme ile domuz ve helal olmayan gıda ürünleri ile ilgili diğer aktiviteler.
- Eğlence (Şans oyunları, kumarhane ve pornografi)
- Tütün, silah ve savunma sanayisine yönelik üretim.

Ticari aktivitelerle ilgili yukarıda belirlenmiş olan filtrelerden geçen şirketler, finansal yapılarının İslami hükümlere uygunluğuna ilişkin aşağıdaki finansal rasyoları da karşılaması gerekir.

- Borçları, toplam aktiflerinin %33.33'ünden daha az olmalı,
- Faiz getirili nakit ve diğer likit varlıklar, toplam aktiflerin %33.33'ünden az olmalı,
- Ticari alacaklar ve nakitler, toplam aktiflerin %50'sinden az olmalı,
- Faiz geliri ve İslami hükümlere uygun olmayan gelirler, toplam gelirin (cironun) %5'ini geçmemeli (<https://www.ftserussell.com>, 2020).

3.2.4. Morgan Stanley Capital International (MSCI) World Islamic Index

MSCI Dünya İslami Endeksi, İslami yatırım prensipleri çerçevesinde, 23 gelişmiş ülkede (Almanya, Amerika, Avustralya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, Hong Kong, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, Japonya, Kanada, Norveç, Singapur, Yeni Zelanda bu ülkeler arasındadır.) bulunan büyük ve orta ölçekli firmaların performanslarını ölçmek üzerine oluşturulmuştur. Endeks, 419 firmanın menkul kıymetlerini iki tür kritere göre ayırır. Bunlar, faaliyet gösterilen sektör ve toplam varlıklar üzerinden türetilen finansal rasyolardır.

MSCI Dünya İslami Endeksi, ilk olarak 26 Temmuz 2007 tarihinde piyasaya sürülmüştür. Endeksin metodolojisi; İslami yatırım ilkeleri çerçevesinde hareket edilmesi, alkol, tütün mamülleri, domuz eti ve ilişkili ürünler, konvansiyonel finansal hizmetler, silah ve savunma sistemleri, kumar veya eğlence sektörü (pornografi vs.) gibi sektörde doğrudan faaliyet gösterilmemesi veya bu tür faaliyetlerden elde edilen gelirlerin toplam gelirlerin %5'ini aşmamasıdır.

Ek olarak önemli tutarda faiz geliri bulunan veya yüksek borçlanması bulunan şirketler endekse dahil edilmez. MSCI bu tür şirketleri tespit etmek için üç finansal rasyo kullanır:

- 1) Toplam borçların toplam varlıklara oranı
- 2) Nakit toplamı ve faiz getirili menkul kıymetlerin toplam varlıklara oranı
- 3) Ticari alacakların ve toplam nakitlerin toplam varlıklara oranı %33.33'ü geçemez.

Son olarak bir şirket toplam gelirinin bir kısmını faiz gelirinden ve/veya yasaklanmış faaliyetlerden elde ederse, bu kısım İslami yatırım prensipleri çerçevesinde hissedarlara ödenen temettüden ve hayır kurumlarına yapılan bağışlardan düşülür. Bu minvalde MSCI yatırılan temettülerle ilgili düzeltmeler yapar (www.msci.com, 2020).

3.3. Türkiye’de Helal Standartları İle İlgili Çalışan Kuruluşlar

3.3.1. Gıda ve İhtiyaç Maddeleri Denetleme ve Sertifikalama Araştırmaları Derneği (GİMDES)

Gimdes, 2005 yılında sivil toplum kuruluşu statüsünde, helal ve sağlıklı gıda maddelerini araştırmak ve yasal çerçeve içerisinde helal sertifikalandırmak için kurulmuştur. Dernek, Türkiye’de üretilen ya da yurt dışından ithal edilen ürünlerin ve bunları üretirken kullanılan katkı maddelerinin denetimini ve helal sertifikasyon çalışmalarını yapmakta; gıda ve ihtiyaç maddeleri, ilaç ve diğer sağlık malzemeleri, temizlik ve kozmetik ürünleri üreticilerinin sertifikalandırmasını yapmaktadır. Bu işlemlerin akabinde uygun olanlara “Gimdes helal sertifikası” verilmektedir.

Dünya’daki 1.8 milyar Müslümanın küresel olarak yiyecek ve içeceğe yaptığı harcamanın 2018 yılında 1.4 trilyon doları bulduğu ve 2024 yılında 2 trilyon dolara ulaşmasının beklendiği (Dinar Standard, 2020) düşünülürse sadece gıda alanının bile helallik denetimi açısından oldukça önemli olduğu, Gimdes ve benzeri kurumların önemli bir boşluğu doldurduğu söylenebilir. Birçok ülkede farklı isimler ve

organizasyonlar altında özellikle gıda alanında standardizasyon çalışmaları yürütülmekle birlikte henüz birleşik bir helal standart seti için daha çok mesafe alınması gerektiği de bir hakikattir (Abdallah, 2021:8).

Gimdes'e bağlı "Gimdes Helal Ürünleri Araştırma Enstitüsü" 2009 yılında ülkelerinde Helal Sertifika sistemini uygulayan Endonezya MUI, Malezya JAKIM, Singapur MUIS kurumlarının akreditasyonunu almak suretiyle öncelikle bu ülkelere ve dünyanın muhtelif ülkelerine ihraç edilecek ürünler için Helal Sertifika verilmeye başlanmıştır. Gimdes helal sertifikalandırma standartları Gimdes Teknik Bilim Kurulu ve Fıkıh İlim Kurulu tarafından oluşturulmuştur. Dernek, İslam hukukundaki "kefalet" müessesesi doğrultusunda helal sertifika çalışmalarını yürütmüştür.

Gimdes ayrıca gıda, temizlik ürünleri, ilaç, sağlık malzemeleri, kozmetik ürünleri, helal, haram, beslenme, ihtiyaç maddeleri vb. konularda bilimsel, akademik inceleme ve araştırmalar yapmaktadır. Bu alandaki gelişmeleri izlemekte, değerlendirmekte, müdahil olmakta, sonuçlarını ise kamuoyuna ve ilgililere duyurmaktadır (www.gimdes.org, 2020).

3.3.2. Helal Akreditasyon Kurumu (HAK)

Helal Akreditasyon Kurumu 4 no'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile 15.7.2018 tarihinde kurulmuştur. Kuruluş maksadı, helal uygunluk değerlendirmesi yapan kuruluşları akredite etmek, bu kuruluşların ulusal ya da uluslararası standartlara uygun şekilde faaliyette bulunmalarını ve bu suretle düzenledikleri belgelerin ulusal ve uluslararası alanda kabulünü sağlamaktır. Kurum, helal uygunluk değerlendirme sahasında faaliyet gösteren kuruluşların Kurum tarafından ulusal ve uluslararası alanda kabul edilmiş teknik kriterlere göre değerlendirilmesi, yeterliliğinin onaylanması, düzenli periyotlarda denetlenmesi ve izlenmesi konusunda faaliyet göstermektedir.

HAK'ın görev ve yetkileri :

- Türkiye ve yurt dışında yerleşik helal uygunluk değerlendirmesi yapan kuruluşlara helal akreditasyon hizmeti sunmak, helal akreditasyon ile alakalı kıstas ve tedbirleri belirlemek ve bunları uygulamak.
- Faaliyet alanı dahilinde, uluslararası ve bölgesel akreditasyon birlikleri ve örgütleri nezdinde Türkiye'yi temsil etmek,
- Helal akreditasyon alanında uluslararası ilişkileri yürütmek ve bu kapsamda ikili veya çok taraflı karşılıklı tanıma anlaşmalarını imzalamak,

- Helal akreditasyonun önemini artırıcı çalışmalar yapmak, bu kapsamda eğitimler vermek, araştırma, inceleme ve yayın yapmak veya yaptırmak, ulusal ve uluslararası kongre, seminer ve benzeri toplantılar tertip etmek.

HAK, İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) çatısı altında yer alan İslam Ülkeleri Standartlar ve Metroloji Enstitüsü (SMIIC) ile işbirliği yaparak, İİT üyesi ülkelerin katkılarıyla hazırlanmış olan OIC/SMIIC standartlarının etkinleştirilmesi ve bu çerçevede akreditasyon sisteminin yaygınlaştırılmasını hedeflemektedir. Bu minvalde helal ticaret hacminin artması ve bu ticaretin önündeki engellerin azaltılması gayesi bulunmaktadır.

3.3.4. Türkiye Katılım Bankaları Birliği Merkezi Danışma Kurulu (TKBB)

TKBB Danışma Kurulu, BDDK'nın 22.02.2018 tarih ve 7736 sayılı kararı ile kurulmuştur. İlgili kararda katılım bankacılığına ilişkin meslek ilke ve standartlarını belirlemek üzere TKBB tarafından bir komite oluşturulmasına, katılım bankalarının komite tarafından alınan kararlara uymasına; komitelerinin oluşumuna, çalışmasına, göre ve yetkilerine ilişkin usul ve esasların Kurulun uygun görüşü alınarak TKBB tarafından belirlenmesine karar verildiği belirtilmektedir.

Danışma Kurulu'nun Görevleri:

- Katılım bankacılığı sahasında uluslararası kuruluşlar tarafından yayımlanan standartları takip etmek suretiyle katılım bankalarının uyması gereken meslek ilke ve standartlarını belirlemek,
- Gerekli görülen hallerde, katılım bankaları arasındaki uygulama farklılıklarını gidermek için genel nitelikli kararlar almak,
- Katılım bankalarının iş ve işlemleri ile ilgili belirlenmiş meslek ilke ve standartları ile, alınan genel nitelikli kararlara uyumuna ilişkin değerlendirme yapmak,
- Başvuru olması halinde, kamu kurum ve kuruluşlarına, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına ve diğer kuruluşlara faizsiz finans faaliyetleri kapsamında görüş bildirmek,
- Yönetim Kurulu tarafından belirlenmiş esaslar ve Yönetim Kurulu Başkanı'nın onayı çerçevesinde, katılım bankacılığı meslek ilke ve standartlarının tanıtımı veya eğitimi amacıyla programlar düzenlemek, yayınlar yapmak ve bu maksatla düzenlenen programlara iştirak etmek.

Kurul; başkan, başkan vekili ve beş üye ile birlikte toplam yedi kişiden oluşmaktadır. Ayrıca dört kurul uzmanı Kurul bünyesinde çalışmaktadır (www.tkbbdanismakurulu.org.tr, 2020). Kurulun bu güne kadar yayınladığı standartlar şunlardır:

Tablo 3.9. TKBB Danışma Kurulu Standartları Tablosu

TKBB Danışma Kurulu Standartları	
Standart Adı	Yayınlanma Tarihi
Kefalet Standardı	07.12.2021
Murabaha Standardı	06.05.2021
Teverruk Standardı	02.03.2021
Pay Senedi İhracı ve Alım-Satımı Standardı (Güncellenmiş Standart)	26.08.2020

Kaynak: www.tkbbdanismakurulu.org.tr, 2021

3.3.5.BİST (Katılım Endeksi)

Katılım Bankacılığı prensipleri ile uyumlu olarak Borsa İstanbul A.Ş.’nde (BIST) işlem gören hisse senetlerinden oluşan borsa endeksleridir. Katılım Endeksi, 12.11.2021 tarihine kadar Bizim Menkul Değerler A.Ş. tarafından hazırlanan, bu tarihten sonra hazırlanması, hesaplaması ve verilerin dağıtımı BIST tarafından gerçekleştirilen bir endekstir. Katılım Bankaları asgari standartları belirlemiş ve hazırlanmasına destek vermiştir. Endekslerde yer alacak şirketler belirlenirken, Türkiye Katılım Bankaları Birliği bünyesindeki Danışma Kurulu ile işbirliği yapılmak suretiyle ilgili Kurul tarafından oluşturulmuş olan “Pay Senedi İhracı ve Alım-Satımı Standardı (TKBB Danışma Kurulu, 2020)” ile birlikte “Katılım Finans İlkelerine Uygun Faaliyet Gösteren Şirketlerin Belirlenmesinde Esas Alınacak Rehber” esas alınmaktadır.

Katılım Endeksini Oluşturan Şirketlerin Faaliyet Alanları:

Katılım Endeksine Dahil Edilmeyen Şirketler;

- Alkollü içki üretim ve ticareti,
- Tıbbi gayeler dışında uyuşturucu maddelerin üretim ve ticareti,
- Kumar ve kumar hükmündeki faaliyetler,
- Domuz ve mamullerinin üretim ve ticareti,
- Faizli finans işlemleri,

- f) Para ve/veya para hükmündeki varlıklar arasında yapılan vadeli işlemler,
- g) Ahlaka ve İslami değerlere aykırı yayıncılık,
- h) İslami değerlerle bağdaşmayan eğlence, otelcilik vb. faaliyetler,
- i) Çevreye ve canlılara büyük zararı olan faaliyetler,
- j) İnsan fitratını değiştirmeye yönelik biyolojik/genetik faaliyetler,
- k) Sağlığa zararlı tütün ürünleri üretim ve ticareti.

Katılım Endeksinde Yer Alan Şirketlerin Finansal Özellikleri;

- Helal olmayan faaliyet alanlarından elde edilen gelirlerin toplam gelirin içindeki payının %5'i,
- Mali tablosunda yer alan faizli varlıkların, ortalama piyasa değeri veya toplam varlıklardan büyük olana oranının %33'ü,
- Mali tablosunda yer alan faizli borçların ortalama piyasa değeri ya da toplam varlıklardan büyük olana oranının %33'ü aşması halinde şirket payları kapsam dışı bırakılır (www.borsaistanbul.com.tr).

Katılım Endeksi Çeşitleri şu şekildedir.

Katılım 30 Endeksi:

- 30 Hisse senedinden oluşur.
- 3 Ayda bir mali tablo dönemlerinde güncellenir.

Katılım 50 Endeksi:

- 50 Hisse senedinden oluşur.
- Katılım 30 Endeksi ile aynı özelliklere sahiptir.
- 3 Ayda bir mali tablo dönemlerinde güncellenir.

Katılım Model Portföy Endeksi:

- Katılım Model Portföy Endeksi 13 hisse senedinden oluşur.
- 2 Haftada bir güncellenir.
- BIST Ulusal Pazar'da ve Kurumsal Ürünler Pazarı'nda (KÜP) işlem gören Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları (GYO) ve Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları (GSYO) dahil A ve B Grubu hisse senetlerinden oluşur.

- Endeks oluşumunda hisselerin temel oranları da (F/K, FD/FAVÖK, PD/DD¹) kullanılarak aktif bir yönetim uygulanır (www.turkiyefinans.com.tr, 2020).

Katılım Endeksinin paydaşlarından biri de Merkezi Kayıt Kuruluşu Anonim Şirketi (MKK) olup, aşağıdaki hususlarda sürece müdahil olur:

- Esas sermaye sisteminde yapılan şirket sermaye artırımlarında sermayenin tescil ve ilanına kadar MKK'da geçici paylar oluşturulur. Şirket piyasa değeri hesaplamalarında sermayeyi temsil eden toplam pay sayısına bu geçici paylar da eklenerek pay fiyatı ile çarpılması ile piyasa değeri hesaplanır.
- Fiili dolaşımdaki pay oranı, MKK tarafından hesaplanarak ilan edilir. Fiili dolaşımdaki pay oranı, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından, Borsa İstanbul Anonim Şirketi (BİST) piyasalarında işlem gören payların halka açıklık oranlarını gösteren bir kavramdır (<https://www.katilimendeksi.org>, 2021).

¹ F/K: Fiyat Kazanç Oranı

FD / FAVÖK: Firma Değerinin Faiz ve Amortisman Öncesi Kara Oranı

PD / DD: Piyasa Değerinin Defter Değerine Oranı

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TEMEL FİNANSAL TABLOLARDAN (BİLANÇO – GELİR TABLOSU) HELAL AYRIŞTIRMA ÖNERİLERİ, AYRIŞTIRMA ÖRNEK UYGULAMALARI

Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak finansal tablolarda helal standartları oluşturulması ve uygulanmasına yönelik bir ihtiyacın bulunup bulunmadığına dair ihtiyaç analizi bağlamında yapılan anket ve derinlemesine mülakat bulgularına yer verilecektir. Akabinde helallik konusu ile alakalı finansal tablolarda ayırıştırma yapmayı kolaylaştıracak öneriler detaylandırılacak, takip eden aşamada ayırıştırma önerilerine göre ayırıştırma pratiğine dair örnek uygulama yapılacaktır. Dördüncü bölümün sonunda ise örnek uygulama ile ayırıştırılmış olan tutarların yapılacak hesaplamalarla özet oranlara indirgenmesine dair işlemlere yer verilecektir.

4.1. Temel Finansal Tablolarda Helal Standartlarına İhtiyacın Analizi ve Teknik Olarak Uygulanabilirliğinin Araştırılması

Finansal tablolarda helal standartlarının belirlenmesi, uygulanması, denetlenmesi ve derecelendirilmesi konuları ile ilgili olarak ihtiyaç analizi bağlamında anket ve derinlemesine mülakat araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmalarda temel finansal tablolarda helal standartları uygulamasına ihtiyacın bulunup bulunmadığı konusu ile birlikte standartların teknik olarak uygulanabilirliği, paydaşlar nezdinde nasıl değerlendirildiği, konunun hukuki ve mevzuat boyutu, standartların denetimi ve derecelendirilmesine dair görüşler alınmıştır.

4.1.1. Anket

Anket, bireylerde sözlü yahut yazılı olarak bilgi almak üzere yapılır. Bireylerden talep edilen bilgiler kendisi, yakın çevresi yahut çalıştığı kurumla alakalı değişik türden nicel ve nitel veriler olabilir. Bu veriler esasen yüz yüze görüşmek suretiyle, posta-elektronik posta ile yazılı olarak, telefonla yahut internet ortamında sormak suretiyle elde edilir. Zikredilen tekniklerden biri kullanılabileceği gibi birkaçının birlikte kullanımı da mümkündür. Yani aynı araştırma içerisinde hem yüz yüze anket yapılabileceği gibi hem de internet ortamından istifade edilebilir.

Anket yöntemi ile hem nicel, hem de nitel ölçümler ve analizler yapılabilir. Yatırım, tüketim, üretim, gelir, maaş, harcama, hane halkı, işletme, istihdam, işsizlik vb. gibi kantitatif veriler yanında; başarı, zeka, hoşgörü, vatanseverlik, memnuniyet, beklenti, ihtiyaç, stres, tükenmişlik, taciz, mobing vb. nitel özellikler de anketler yoluyla ölçülmektedir (Arıkan, 2018;97-159). Anketlerde, ölçülen özelliğe göre dört ayrı soru paketi kullanılabilir:

- a) Anketi yanıtlayanların demografik özelliklerini (yaş, cinsiyet, meslek, eğitim seviyesi, ailenin sosyoekonomik göstergeleri, bir eğitim organizasyonuna katılma durumu vb.) tanımlamaya yönelik olgusal sorular,
- b) Anketi yanıtlayanların bir konuda (ekonomik, sosyal, politik vb.) ne bildiklerini ve bilgiye ulaşma kaynaklarını tespit etmeye yönelik bilgi soruları,
- c) Bir konu ve objeye dair davranışlarını (sınıf içi öğrenci ve öğretmen davranışları, tüketim alışkanlıkları, kurum içi iletişim davranışları, oy verme davranışları, sanat ve sosyal etkinliklere katılma davranışları vb.) belirlemeye yönelik davranış soruları,
- d) Bir konu ve objeye dair görüş ve duygularını (kurum içi atama ve terfi uygulamalarına dair görüş, mesleğe dair tutum, iş tatmini algısı vb.) belirlemeye yönelik inanç ve kanaat soruları.

Anketlerde katılımcıların serbestçe yanıt vermelerinin talep edilmesi durumunda açık uçlu sorular tercih edilir. Amaç konu hakkında geniş ve detaylı bilgi almaktır. Açık uçlu sorular yorumlama soruları, listeleme soruları ve boşluk doldurma soruları şeklinde sorulabilir. Yorumlama sorularında belli bir hususta tarafsız ve detaylı cevapların toplanması amaçlanır, cevap alanının sınırlı olması önerilir. Listeleme soruları, açık uçlu sorulara verilen yanıtların belli bir düzen içinde sınıllmasına olanak verilmesi bağlamında faydalıdır. Boşluk doldurma soruları ise yanıtın genellikle bir veya birkaç kelime ile verilebileceği durumda, yanıtlayıcıya cevap için uygun bir boşluk bırakılarak yönlendirilen sorulardır. Anket katılımcılarına olası cevap seçeneklerinin sunulduğu soru türü kapalı uçlu sorulardır. Kapalı uçlu sorular aynı zamanda yapılandırılmış sorular olarak da ifade edilebilir. Sınıflandırma soruları, sıralama soruları ve derecelendirme soruları gibi türleri bulunmaktadır. Sınıflandırma sorularında seçenek bazında sınıflama yapılırken, sıralama sorularında cevap seçeneklerinin önem derecesine göre sıralanması istenir. Derecelendirme sorularında ise yanıtların bir derecelendirme ölçeğinde toplanması esas alınır. Katılımcıdan

seçenekler üzerinde kendine en uygun geleni seçmesi istenir (Büyüköztürk, 2020:129-136). Yaygın olarak kullanılan bir anket türüdür.

Finansal tablolarda helal standartlarına ihtiyaın belirlenmesi, standartların oluşturulması, uygulanması, denetlenmesi, sonuçların piyasada kullanımı gibi konuları ihtiva edecek şekilde; ilgili ihtiyaın araştırılması bağlamında 26 soruluk anket oluşturulmuştur. Yanıtların hızlı ve güvenilir bir şekilde alınabilmesi açısından kapalı uçlu sorular tercih edilmiştir. Sorulardan 3 tanesi sıralama sorusu, 1 tanesi sınıflama sorusu, 22 tanesi ise derecelendirme sorusudur. Ankette yer alan derecelendirme sorularının yanıtlarındaki ifadeler 5’li Likert lek üzerinden sınıflandırılmıştır. Ölçekteki değişkenler için en olumlu seçenek “a”, en olumsuz seçenek “e” olarak kodlanmıştır. Anket web tabanlı olarak düzenlenmiş ve yine internet ortamında muhataplarla paylaşılarak 257 kişiden dönüş alınmıştır. Anket soruları ağırlıklı olarak helal kazanç noktasında hassasiyeti olan şirket yetkilileri, yöneticileri, katılım bankası çalışanları ve müşterilerine yöneltilmiştir. Aynı şekilde benzer kaygıları taşıyan ve helal standartlarının uygulanması noktasında muhatap olabilecek diğer kişilerin görüşleri de anket vasıtasıyla alınmaya çalışılmıştır.

4.1.1.1. Anket Analizi

Anket çalışmasının verileri Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) (SPSS, 2022) programı ile analiz edilmiştir. Ankette 26 soru yer almakta olup, 14. soru ifadesi olan “Standartlar belirlenmiş olsa da, finansal tablolar üzerinden helallik denetimi yapılamaz.” sorusu, kontrol sorusu olması nedeniyle analiz aşamasında ters şekilde kodlanmıştır.

a) *Frekans Analizi*

Tablo 4.1. Katılımcıların Demografik Faktörlerine İlişkin Frekans Analizi

Yaş	F	%
20-40	125	49,0
41-60	122	47,5
61-80	8	3,1
Sektör	F	%
Finansal Aracılık	122	47,5
Hizmet	76	29,8
İmalat	17	6,6
İnşaat	10	3,9
Ticaret	25	9,7
Ulaşım ve Lojistik	5	1,9

Departman	F	%
Muhasebe/Finans	83	32,5
Bilgi İşlem	7	2,7
İnsan Kaynakları	4	1,6
Dış Ticaret (İthalat-İhracat)	10	3,9
Satın Alma	4	1,6
Satış Pazarlama	59	23,0
Üretim	3	1,2
Yönetim	53	20,6
Diğer	32	12,5
Banka	F	%
Katılım	181	70,4
Konvansiyonel (Faiz merkezli çalışan) Banka	74	29,0
Toplam	255	100,0

Ankete katılım sağlayan kişilerin %49'u 20-40 yaş aralığında iken, %47.5'lik kısmı 40-60 yaş aralığındadır. Mesleki olarak dağılımda ise %47.5'luk kitle finansal aracılık (bankacılık, sigortacılık, finans) sektöründe faaliyet göstermektedir. Anketin finans ve muhasebe konularını da içine alacak muhtevaya sahip olması nedeniyle soruların özellikle muhasebe ve finans altyapısına sahip olan kimselere yönlendirilmesine gayret edilmiştir. Departman olarak muhasebe / finans departmanında çalışanların %32.5 orana sahip olması, yönetim departmanlarında çalışanların %20.6 orana sahip olması anketin doğru bir kitleye yönlendirildiğinin göstergelerindendir. Satış / pazarlama departmanında çalışanların %23 orana sahip olması finans ve bankacılık sektörü çalışanları içerisinde pazarlama departmanının yoğunluk teşkil etmesi kaynaklıdır. Katılımcıların %70'lik kısmı finansal işlemleri için katılım bankalarını tercih etmektedir. "Ticari faaliyetlerde helallik", "Helal standartlar" özel başlıkları altında bir ihtiyaç analizi yapıldığından, katılım bankası çalışanları ve müşterileri hedef kitle kapsamında değerlendirilmiş, sorular ağırlıkta bu kitleye yönlendirilmiştir.

Tablo 4.2. Ankette Yer Alan İfadelerin Frekans, Yüzde ve Ortalamaları

1. Kesinlikle Katılmıyorum 2. Katılmıyorum 3. Kararsızım 4. Katılıyorum 5. Kesinlikle Katılıyorum	N: Kişi Sayısı	1/2	3	4/5	Ortalama
1.Şirketimizin ticari faaliyetlerinde "helallik" prensibine önem veririz	N	31	14	210	4,09
	%	12,2	5,5	82,4	
2.Şirketimizde helallik prensibi çerçevesinde standartlar uyguluyoruz.	N	32	34	189	3,93
	%	12,5	13,3	74,1	
3."Helal sertifikası" dendiğinde aklıma sadece gıda sektörü gelir.	N	120	7	128	2,94
	%	47,1	2,7	50,2	
4."Helal sertifikası" dendiğinde aklıma sadece turizm sektörü gelir.	N	210	29	16	1,93
	%	82,3	11,4	6,3	
5."Helal sertifikası" dendiğinde aklıma sadece finans (katılım bankacılığı, sigortacılık) sektörü gelir.	N	194	31	30	2,12
	%	76,1	12,2	11,7	

6."Helal sertifikası" dendiğinde aklıma sağlık-ilaç sektörü gelir.	N	215	17	23	1,89
	%	84,4	6,7	9,1	
7.Tüm sektörler için helal standartlarına ihtiyaç duyulmaktadır.	N	26	11	218	4,27
	%	10,2	4,3	85,5	
9.Şirketlerde helal standartları bilanço ve gelir tablosu üzerinden oluşturulabilir.	N	72	81	102	3,13
	%	28,2	31,8	40,0	
10.Bilanço ve gelir tabloları üzerinde helal standartları oluşturulsa kendi şirketimizde uygulanmasını desteklerim.	N	34	27	194	3,83
	%	13,3	10,6	76,1	
11.Finansal tablolarda helallik denetimine yönelik standartlar oluşturulursa, her şirket "bağımsız denetime ihtiyaç duymadan" denetimini kendi bünyesinde yapabilir.	N	113	55	87	2,84
	%	44,3	21,6	34,2	
12.Şirketler finansal tablolarını helallik standartlarına uygun hale getirmeye istekli davranır.	N	95	100	60	2,84
	%	37,3	39,2	23,5	
13.Şirketlerde helal standartları denetimi bilanço ve gelir tablosu kayıtları incelenerek yapılabilir.	N	93	83	79	2,90
	%	36,4	32,5	31,0	
14.Standartlar belirlenmiş olsa da, finansal tablolar üzerinden helallik denetimi yapılamaz.	N	93	64	98	3,02
	%	36,5	25,1	38,4	
15.Finansal tablolarda helallik denetimi yapılabilmesi için bağımsız bir denetim kurumu gereklidir.	N	29	41	185	3,82
	%	11,4	16,1	72,5	
16.Şirketlerin finansal tablolarında helal olmayan kayıtların ayrıştırılarak gösterilmesi daha uygun olur.	N	31	40	184	3,76
	%	12,1	15,7	72,2	
17.Şirketlerin finansal tabloları helal standartlarına göre düzenlenirse, bu hassasiyetteki yatırımcıların yatırım yapacağı firmayı seçmesi kolaylaşır.	N	18	15	222	4,12
	%	7	5,9	87,1	
18.Katılım bankaları, katılım sigortası şirketleri ve benzeri finansal kurumlar daha uygun şartlar (kâr oranı indirimi, sigorta prim indirimi gibi) sunacak olsa, şirketler finansal tablolarını helallik standartlarına uygun hale getirmeye istekli davranır.	N	36	46	173	3,71
	%	14,1	18,0	67,9	
19.Muhasebe kayıtlarını yaparken önceden belirlenmiş standartlar çerçevesinde helal olan-olmayan ayrıştırması yapmak mümkündür.	N	46	62	147	3,45
	%	18	24,3	57,7	

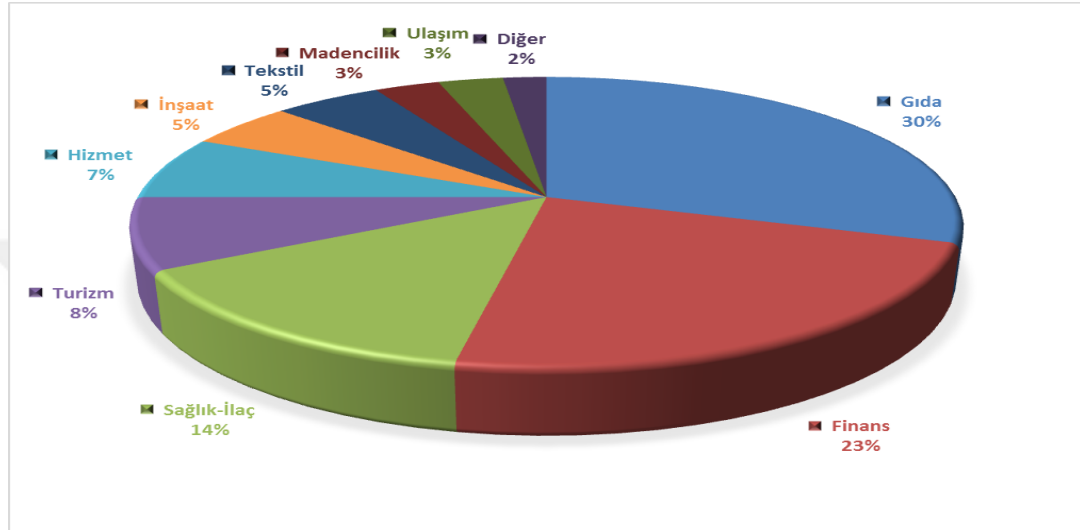
21. Alkol, domuz eti, kan ve leş gibi malların ticaretini yapılmıyorsa, faizli borç verilmiyorsa helal bir ticari faaliyet yapılıyor denebilir.	N	125	66	64	2,67
	%	49	25,9	25,1	
24. Tüm sektörler için belirlenmiş, firmaların helal çerçevede faaliyet gösterip göstermediğini anlayabileceğimiz standartlar "zaten" bulunmaktadır.	N	173	58	24	2,20
	%	67,8	22,7	9,5	
25. "Katılım Endeksi" hakkında bilgi sahibiyim.	N	72	44	139	3,31
	%	28,2	17,3	54,5	
26. "Katılım Endeksi" faiz hassasiyetine sahip tüm yatırımcılar için yeterli veriyi sunmaktadır.	N	89	126	40	2,76
	%	34,9	49,4	15,7	

Ankette yer alan 5'li likert tipi ifadeler için düzey belirlenmiştir. İfadelerin düzey durumları kullanılan ölçeğin 5'li likert tipi olması ve 4 aralığının bulunması nedeniyle $5/4=1,25$ şeklinde belirlenmiştir. Buna göre düzey sıralaması şu şekilde ifade edilebilir: $1,25 < ortalama \leq 2,50$: düşük; $2,50 < ortalama \leq 3,75$: vasat; $3,75 < ortalama \leq 5,00$: yüksek.

Yukarıda yer alan tablodaki soru ifadelerinin düzey durumu ya da araştırmanın konusu olan eğilim durumu ortalamalar ile düzey aralıkları göz önünde bulundurularak yorumlanabilir. Örneğin 1. Soru için katılımcıların “*Şirketimizin ticari faaliyetlerinde "helallik" prensibine önem veririz.*” İfadesine cevapların ortalamasının 4,09 olmasından hareketle, “*katılımcılar yüksek düzeyde helallik prensibine dikkat etme eğilime sahiptir*” sonucuna varılabilir. Ticari faaliyetlerdeki helallik hassasiyeti ve helal standartlar konusundaki ihtiyacı araştırdığımız 1.,2. ve 7. ifadelerde sırasıyla 4.09, 3.93 ve 4.27 ortalamaların çıkması, bu konularda kayda değer bir eğilim olduğunu göstermiştir. 3.,4.,5. ve 6. sorular “helal sertifikası”nın katılımcılar nezdinde çağrıştırdığı sektörlerin değerlendirilmesine yönelik sorulmuş, 2.94 ortalama ile “gıda” sektörü öne çıkmıştır. “Bilanço ve gelir tabloları üzerinde helal standartları oluşturulsa kendi şirketimizde uygulanmasını desteklerim.” Şeklinde sorulmuş 10. soruda 3.83'lük bir ortalama yüksek bir eğilimi göstermekte olup tez konusunun pratik manada bir karşılık bulma ihtimalini güçlendirmektedir. Yüksek ortalama değerlere sahip 15., 16. ve 17. sorulardan çalışmaya katkı bağlamında en çok istifade edilen yanıtlar alındığı söylenebilir. 15. Soruda finansal tablolardaki helallik denetimini “bağımsız bir denetim kuruluşunun yapması gerektiği”, 16. soruda “helal olmayan kayıtların ayrıştırılarak gösterilmesinin uygun olacağı”, 17. soruda “helal standartlar

çerçevesinde yapılacak düzenlemenin yatırımcılara seçim imkânı sağlayacağı” yanıtlarında yüksek eğilim bulunmaktadır. 24. Soruya verilen yanıtlardan “helallik” noktasında değerlendirme yapılabilecek standartların bulunmadığı yanıtı da önemli bir anket çıktısı olarak dikkate alınmıştır.

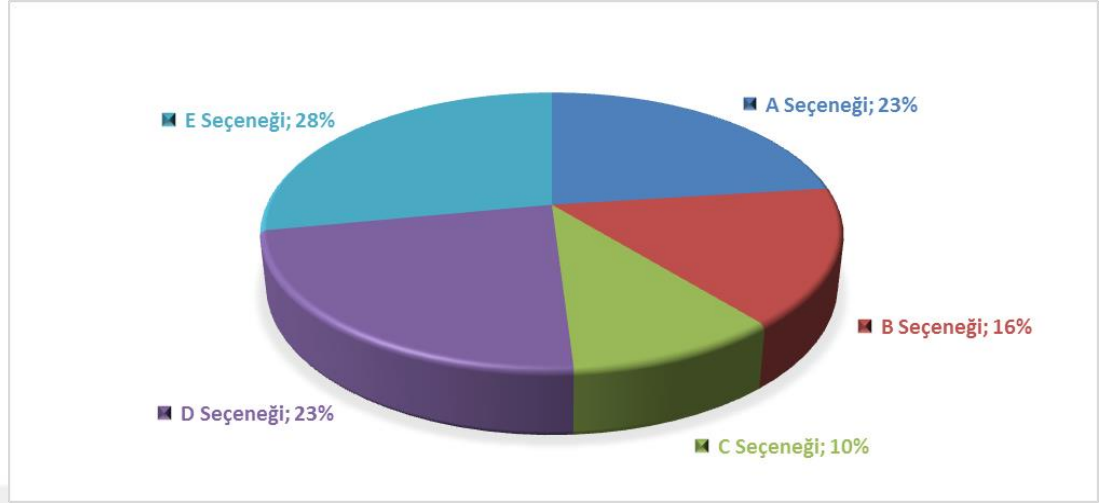
Soru 8: Hangi 5 sektörde helallik denetiminin daha önemli olduğunu önem sırasına göre 1'den 5'e kadar sıralayınız.

Grafik 4.1. Anketteki 8. Soruya Verilen Yanıtların Dağılımı

Helallik denetiminde en önemli görülen ilk 5 sektör sırasıyla gıda, finans, sağlık-ilaç, turizm ve hizmet sektörleri olarak belirtilmiştir. Bu sonuç reel sektörde de benzer şekilde gelişmekte olup, doğru bir örneklemin seçilmiş olduğunu teyit etmektedir.

Soru 20: Muhasebe kayıtlarında helal olmayan işlemlerin ayrıştırılması ile ilgili aşağıdaki yöntem kullanılabilir.

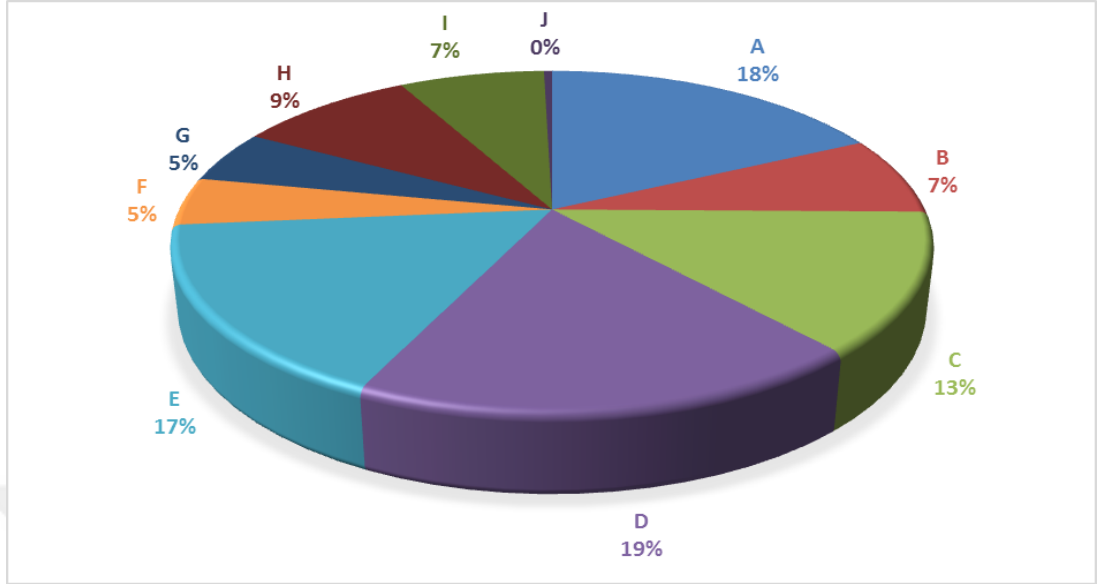
Grafik 4.2. Anketteki 20. Soruya Verilen Yanıtların Dağılımı

Seçenekler:

- a) Örneğin 15 ile başlayan stok hesaplarında helal olan stoklar 150.1, olmayanlar 150.2 şeklinde kaydedilerek muhasebe programları üzerinden ayrıştırma yapılabilir.
- b) Mevcut muhasebe kayıtları üzerinde ayrı bir denetim faaliyeti yürütülerek helal olmayan işlemlere ait tutarlar ayrıştırılabilir.
- c) Alkol, domuz etki, kan ve leş gibi malların ticareti yapılmıyorsa daha detaylı bir ayrıştırmaya gerek yoktur.
- d) Bilanço ve gelir tablosu şablonlarına yeni hesap skontları (Ör: 109- Faiz ihtiva eden hazır değerler) ilave ederek ayrıştırma yapılabilir.
- e) Ana hesap grupları (dönen varlıklar-duran varlıklar) içerisindeki helal olmayan işlemlere ait tutarlar yine ana hesap gruplarının altında toplanabilir (ör: Dönen varlıklar içerisindeki helal olmayan işlemler).

Muhasebe kayıtlarında helal olmayan işlemlerin ayrıştırılmasına ilişkin en uygun yöntemin “e” seçeneğindeki “*ana hesap grupları içerisinde helal olmayan işlemlere ait tutarların yine aynı ana hesap gruplarının altında toplanması*” olduğu noktasında genel eğilim bulunmakta, ardından “a” ve “d” seçenekleri eşit olarak takip etmektedir. Sorunun teknik içeriğe sahip olması ve fiili olarak uygulamada olmayan varsayımlara dayanmasının yanıt dağılımlarını birbirine yaklaştırdığı değerlendirilmektedir.

Soru 22: Ticari faaliyetlerin helal çerçevede olduğunu gösteren 5 özelliği, uygun gördüğünüz önem sırasına göre 1-5 arasında sıralayınız.

Grafik 4.3. Anketteki 22. Soruya Verilen Yanıtların Dağılımı

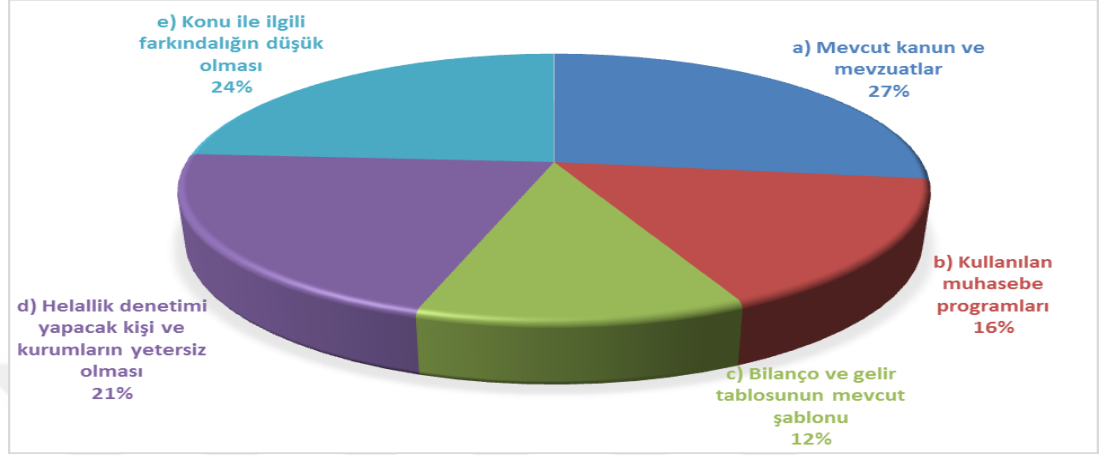
Seçenekler:

- A: Çalışanların emeğinin karşılığını alıyor olması
- B: Finansal tablolar (bilanço-gelir tablosu) içerisinde helal olmayan işlemlerin düşük olması
- C: Şirketin kuruluş sözleşmesinde İslami hükümlere aykırı maddeler olmaması
- D: Alkol, domuz etki, kan ve leş gibi malların ticaretinin yapılmıyor olması
- E: Faizli işlemler ihtiva etmemesi
- F: Çalışanların dindar insanlar olması
- G: Müşteri portföyünün dindar insanlar olması
- H: İş yerinde tüm faaliyetlerin helalliğini denetleyen bir danışman bulunması
- I: Faaliyetlerin helal çerçevede olduğunun bağımsız bir kurum tarafından denetleniyor olması
- J: Diğer

Ticari faaliyetlerin helal olduğuna işaret eden 5 özelliğin sıralanması talep edilen 22 soruda ağırlık sırasına göre verilen yanıtlar D, A, E, C, H seçenekleridir. Kuran’da haram oldukları açıkça zikredilmiş olan maddelerin bulunduğu D seçeneği başta, “*çalışanların emeğinin karşılığını alıyor olması*” ikinci sırada, “*faizli işlemler ihtiva etmemesi*” ise üçüncü sırada yer almıştır. “*Şirket sözleşmesinin İslami hükümlere*

aykırı olmaması” ve “iş yerinde tüm faaliyetlerin helallığı denetleyen bir danışman bulunması” seçenekleri ise önem sırasına göre ilk beşte yer alan diğer ifadelerdir.

Soru 23: Şirketlerin finansal tablolarında (bilanço-gelir tablosu) helal standartları uygulamasının önündeki engelleri önem derecesine göre 1-5 arasında sıralayınız.

Grafik 4.4. Anketteki 23. Soruya Verilen Yanıtların Dağılımı

Bilanço ve gelir tablolarında helal standartlara göre bir uygulama yapılmasının önündeki engellere ilişkin soruda “a” seçeneği olan “mevcut kanun ve mevzuatlar” önem sırasına göre birinci sırada yer almıştır. Devamında “e) Farkındalığın düşük olması”, “d) Helallik denetimi yapacak kişi ve kurumların yetersiz olması”, “b) Kullanılan muhasebe programları” ve “c) Bilanço ve gelir tablosunun mevcut şablonu” helal standartlar çerçevesinde yapılabilecek ayırtırma ve denetim çalışmalarında karşılaşılabilecek engeller olarak sıralanmıştır.

b) Güvenirlik Analizi

Tablo 4.3. Güvenirlik Analizi

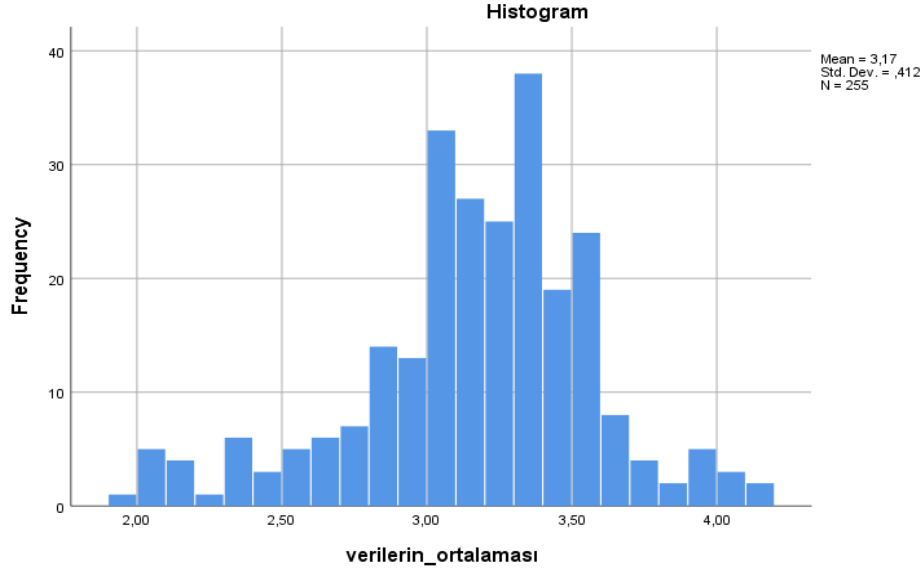
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,743	,746	22

İlgili ölçeğe ilk etapta güvenilirlik analizi yapılarak ulaşılabilecek sonuçların ne denli manalı ve güvenilir olduğu araştırılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen Cronbach's Alpha değeri 0,74 olarak tespit edilmiştir. Alpha değerinin 0,74 olmasından hareketle

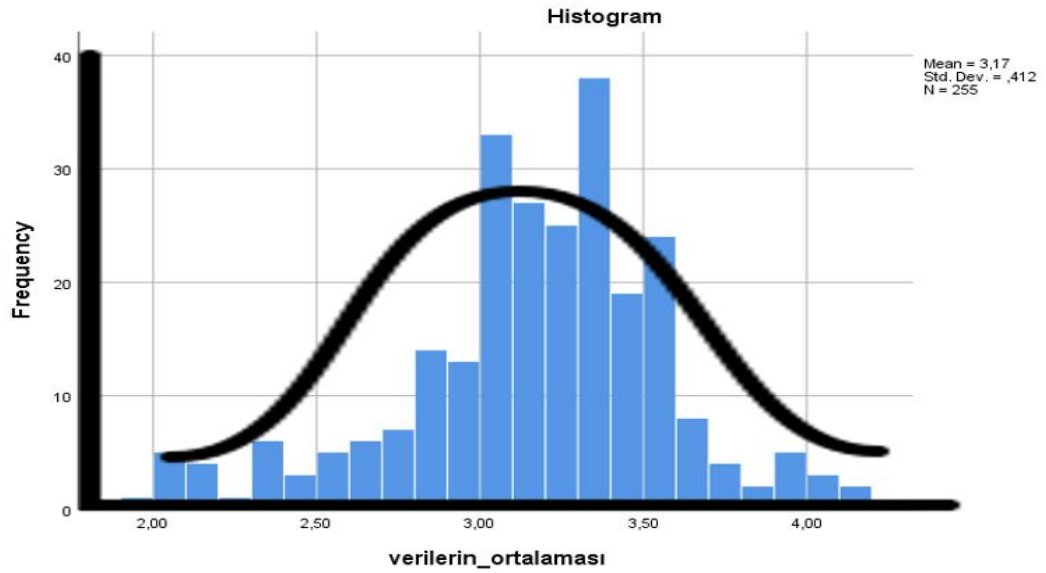
uygulanmış olan ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir ve ulaşılan sonuçların da büyük ölçüde anlamlı olduğu yorumu yapılabilir.

c) *Normallik Analizi*

Çalışmanın verilerine ilişkin histogram grafiği aşağıda yer almaktadır.

Grafik 4.5. Normallik Analizi Histogram Grafiği -1

Grafik 4.6. Normallik Analizi Histogram Grafiği -2

Histogram grafiğinin normal dağılım eğrisine uygunluğundan hareketle verilerin normal dağılım gösterdiği söylenebilir. Bu bağlamda araştırmada parametrik testler uygulanmıştır.

Tablo 4.4. Normallik Analizi

Çarpıklık	Basıklık
-,657	,978

Analiz aşamasına başlanılmadan verilerin normallik durumları test edilmiştir. Normal dağılımı engelleyen ve normallik testinde aykırı değer olarak yer alan 7. ve 227. katılımcının yanıtları analiz sürecine dahil edilmemiştir. Ankete ilişkin çarpıklık katsayısının -,657 ve basıklık katsayısının ,978 olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen değerlerin -1.96 ile +1.96 aralığında (Tabachnick, 2007) yer alması nedeniyle verilerin normal dağılım gösterdiği kanaatine varılmıştır. Dolayısıyla çalışmada bağımsız örneklem t testi ve Anova analizlerinin yapılma sebebi, verilerin normal dağılım göstermesidir.

d) *T Testi ve Anova Analizi*

Tablo 4.5. Helal Standartlar Anketi Ortalamalarının Demografik Özelliklere Göre Karşılaştırılması

Değişken	Özellik	F	Ortalama	Fark
(N=255)				
Banka Türü	Katılım Bankası	181	3,49	p² = 0,000
	Konvansiyonel Banka	74	3,08	
Yaş	20-40	125	3,38	p = 0,588
	41-60	122	3,36	
	61-80	8	3,54	
Çalışılan Sektör	Finansal Aracılık _a	122	3,38	a-d
	Hizmet _b	76	3,42	a-f
	İmalat _c	17	3,18	b-f
	İnşaat _d	10	3,85	c-d
	Ticaret _e	25	3,32	d-a

P değeri nedir ve nasıl yorumlanır? P değeri bir karşılaştırmada “istatistiksel anlamlı fark vardır” kararı vereceğimiz zaman yapacağımız olası hata miktarını gösterir. Ünlü istatistikçi Fisher tarafından bu hatanın maksimum kabul edilebilir düzeyi 0,05 olarak önerilmiş ve kabul görmüştür. Sosyal bilimlerde elde edilen p değerinin 0.05’ten küçük olması istatistiksel olarak anlamlı bir farkın ya da ilişkinin varlığının göstergesi olarak kabul edilir. Ancak p değeri 0.05’ten ne kadar küçük olursa yapacağımız olası hata miktarı o kadar düşük olur. SPSS paket programında p değeri genellikle “sig” kısaltması ile verilir. “Sig” significance (anlamlılık) kelimesinin kısaltılması olarak kullanılır.

P değeri küçüldükçe istatistiksel olarak anlamlı farklılığın kanıtı artar.
p değeri 0,01 ile 0,05 aralığında; İstatistiksel olarak anlamlı fark vardır.
p değeri 0,001 ile 0,01 aralığında; Yüksek düzeyde olarak anlamlı fark vardır.
p değeri 0,001 den daha küçük ise; Çok yüksek düzeyde istatistiksel olarak anlamlı fark vardır.
p değeri 0,10 ile 0,05 aralığında; Sınırdan anlamlılık-marginally significant- anlamına gelmektedir.

Çalışılan Departman	Ulaşım ve Lojistik _f	5	2,63	d-e
				d-f
				e-f
	Muhasebe/Finans	83	3,35	
	Bilgi İşlem	7	3,47	
	İnsan Kaynakları	4	3,40	
	Dış Ticaret (İthalat-İhracat)	10	3,770	
	Satın Alma	4	3,779	p = 0,074
	Satış Pazarlama	59	3,27	
	Üretim	3	2,99	
	Yönetim	53	3,44	
	Diğer	32	3,34	

Banka türüne göre karşılaştırmada 2 farklı grup olması nedeniyle Student t testi,

Yaş, Çalışılan Sektör ve Departmanda ise 2’den fazla grup olması nedeniyle One-Way ANOVA (ANalysis Of VAriance) analizi yapılmıştır.

İlgili testler grupların verdiği cevaplar veya konumuz itibariyle farklı grupların eğilimleri arasında anlamlı farklılıklar olup olmadığını araştırmaktadır. Tespit edilen farklılıklar yukarıda ifade edilen 0,05 anlamlılık düzeyinin altında ise istatistiki olarak fark tespit edilmiş demektir.

Tabloda yer alan ortalama değerleri, belirlenen düzey aralığına göre yorumlanabilir.

Çalışılan banka türü açısından helal standartları uygulaması değerlendirildiğinde, Ankete katılan bireylerden katılım bankaları ile çalışanların helal standartlarına uyum ve uygulamada (geleneksel bankalarla çalışanlara kıyasla) daha duyarlı (istekli, eğilimli) oldukları söylenebilir. (Katılım=3,49; Konvansiyonel=3,08). Finansal tercihlerini katılım bankalarından yana koyanlar ile konvansiyonel bankalardan yana

koyanların verdiği yanıtlar arasında anlamlı bir fark bulunmakta iken yaş değişkeni ile ilgili olarak verilen yanıtlar arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Katılımcıların çalıştığı sektörler arasında da anlamlı farklılık bulunmakta olup özellikle inşaat ve hizmet sektörlerinde çalışan katılımcıların anket yanıtlarının ortalama değerlerinin yüksek olduğu, helal standartlar noktasında daha yüksek bir duyarlılığa sahip oldukları görülmektedir. Ulaşım ve lojistik sektöründeki ortalamanın düşük olması bu sektördeki katılımcı sayısının az olmasına bağlı olduğu değerlendirilmektedir. Sektör farklılaştıkça yanıtlar arasında da anlamlı fark olmasına rağmen çalışılan departmanların farklı olması yanıtlarda kayda değer bir farklılaşmaya neden olmamıştır.

Hipotez Testi Özet Sonuçları;

Karar 1: Çalışılan banka türüne göre gruplar arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır.

Karar 2: Çalışılan sektörlerle göre gruplar arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır.

Karar 3: Yaşa göre gruplar arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır.

Karar 4: Çalışılan Departmana göre gruplar arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır.

4.1.1.2. Anket Sonuçlarına İlişkin Değerlendirme

Ankette öncelikli olarak temel finansal tablolarda helal standartları uygulamasına ihtiyacın bulunup bulunmadığı konusu ile birlikte standartların teknik olarak uygulanabilirliği, denetim ve uygulama sonuçlarının piyasada kullanımına dair görüşler alınmıştır.

Anketin öncelikli araştırma başlığı olan finansal tablolarda helal standartlara ihtiyaç olup olmadığına ilişkin görüşlerin alınmaya çalışıldığı sorulara (7. ve 17. sorular) verilen yanıtların sonucu ağırlıklı olarak böyle bir ihtiyacın bulunduğu yönündedir. “Helal sertifikası” dendiğinde gıda, turizm, finans, sağlık-ilaç sektörlerinden hangisinin ilk olarak akla geldiğine ilişkin katılımcılara yöneltilen soruda “gıda” sektörü en yüksek puanı alan sektör olarak çıkmıştır. Dört sorudan oluşan sektör sorusuna ek, tamamlayıcı olarak sorulmuş “tüm sektörler için helal için helal standartlarına ihtiyaç duyulmaktadır” sorusunda oldukça yüksel bir eğilim görülmekte olup katılımcıların %86’sı böyle bir ihtiyacın bulunduğu noktasında ittifak etmişlerdir. Bu netice de çalışmamızın kapsam olarak tüm sektörleri kapsayacak nitelikte

kurgulanmasının uygun olacağına yönelik bir referans oluşturmuştur. Helal standartların oluşturulması, uygulanması, piyasada oluşturacağı etki noktasında genel itibariyle olumlu görüşler kayda geçmiştir. Özellikle öne çıkan değerlendirmelerden bir tanesi helallik denetiminin bağımsız denetim firması tarafından yapılması gerektiği noktasında %73 oranında bir olumlu kanaat belirtilmiş olmasıdır. 13. Soru “helal standartları denetiminin bilanço ve gelir tablosu kayıtları incelenerek yapılabileceği” şeklinde sorulmuş, katılımcıların %36’sı “kesinlikle katılmıyorum/katılmıyorum” yanıtlarını verirken “kararsızım” ya da “katılıyorum, kesinlikle katılıyorum” yanıtını veren katılımcıların oranları da %32 ve %31 ile yakın değerlerde çıkmıştır. Bu sonuçlar da sadece bilanço ve gelir tabloları üzerinden yapılan değerlendirme ve denetimin yetersiz kalacağına ilişkin genel bir kanı olarak yorumlanmış, çalışmada finansal veriler dışında kriterlere de yer verilmiştir.

8.,20.,22. ve 23. Sorular sıralama soruları olup, 8. soruda helallik denetiminin sektör bazlı olarak önem sırasına konması talep edilmiş; sırasıyla gıda, finans, sağlık-ilaç, turizm, hizmet olarak sıralama oluşmuştur. 20. Soru muhasebe kayıtlarında helal olmayan işlemlerin ayrıştırılması ile ilgili kullanılabilecek yöntemlere ilişkin teknik bir soru olup, ana hesap grupları altında yapılacak ayrıştırmanın uygun olacağına işaret eden “e” seçeneği en yüksek ortalamaya (%28) haizdir. Hesap alt kırılımlarını kullanarak ayrıştırma yapılmasını içeren “a” seçeneği ile yeni hesap skontları oluşturulmasının uygun olacağını belirten “d” seçeneği %23’er oranlarla “a” senegini takip eden öneriler olmuştur. Bu soruda her ne kadar “e” seçeneğinde yoğunlaşma olsa da bu seçenekte belirtilen ana hesap grupları altında ayrıştırma yapabilmek için yine alt hesaplarda ayrıştırma yapmak gerekeceğinden, “a” seçeneği daha makul ve uygulanabilir bulunmuştur. Konunun uzmanlarından derinlemesine mülakatlarda alınan görüşler de bu yöndedir. 22. Soru ticari faaliyetlerin helal çerçevede olduğunu gösteren 5 özelliğin, toplam 10 seçenek içerisinde sıralanması şeklindedir. Sıralama “d) Alkol, domuz etki, kan ve leş gibi malların ticaretinin yapılmıyor olması”, “a) Çalışanların emeğinin karşılığını alıyor olması”, “e) Faizli işlemler ihtiva etmemesi”, “c) Şirketin kuruluş sözleşmesinde İslami hükümlere aykırı maddeler olmaması”, “h) İş yerinde tüm faaliyetlerin helallliğini denetleyen bir danışman bulunması” şeklinde oluşmuştur. Yanıtlar helal standartlar ile ilgili çalışmalarda dikkate alınması gereken temel kriterlere ilişkin dikkate değer bir içerik ve sıralama ortaya çıkarmıştır. Haram olduğu Kuran’da sabit olan hususların yanında “çalışanların emeğinin karşılığını

alması” ve “iş yerinde faaliyetlerin helallliğini denetleyen bir danışman bulunması” gibi meseleye derinlik kazandıran hususlara dikkat çekilmiştir. 23.Soru şirketlerin finansal tablolarında (bilanço-gelir tablosu) helal standartları uygulamasının önündeki engellerin önem derecesine göre 1-5 arasında sıralanmasına yöneliktir. Sıralama “a) mevcut kanun ve mevzuatlar”, “b) farkındalığın düşük olması”, “d) Helallik denetimi yapacak kişi ve kurumların yetersiz olması”, “b) kullanılan muhasebe programları”, c) Bilanço ve gelir tablosunun mevcut şablonu” şeklinde oluşmuştur. Esasında bu sıralama ticari faaliyetlerde helallik noktasındaki çalışmaların hangi noktadan başlaması ve ne şekilde sürdürülmesi gerektiğine değerli veriler sunmaktadır.

Anket araştırma yöntemi ile arzu edilen temel finansal tablolarda helal standartlara ilişkin ihtiyacın araştırılması fonksiyonu yerine getirilmiş; belirtilen alanda bir ihtiyaç bulunduğu, ilave olarak bu konudaki çabaların benzer hassasiyete sahip kişiler nezdinde destek göreceği, çalışma sonuçlarının piyasada çeşitli şekillerde kullanılabileceği tespit edilmiştir. Çalışmanın odak noktaları, olası engellere dair fikir verecek yanıtlar da alınmıştır. Anket sonuçlarının sunduğu genel değerlendirmelere ek olarak yapılan derinlemesine mülakatlar; daha detaylı tespit, analiz ve önerilerle anket sonuçlarını desteklemiştir.

4.1.2.Derinlemesine Mülakat

Asgari iki kişi arasında sözlü şekilde yürütülen bir iletişim sürecidir. Araştırmada yanıtı aranan sorular çerçevesinde alakalı kişilerden bilgi toplama olarak ifade edilebilir. Derinlemesine mülakat belirli bir araştırma konusu yahut bir soru ile ilgili derinlemesine bilgi sağlar.

Derinlemesine mülakat çok esnek bir araştırma yöntemidir. Bu yöntem, araştırma sürecinin her aşamasında kullanılabilir:

- Hipotez üretmek veya daha detaylı bir araştırmanın başlangıç merhalesinde,
- Diğer veri toplama vasıtalarının pilot uygulamalarında veya doğrulanmasında,
- Temel veri toplama vasıtası olarak veya
- Verilerden elde edilen çıkarımlarının doğruluğunun ve temsil edilebilirliğinin kontrolünde yer alabilir.

Derinlemesine mülakat, gözlem ve anket gibi birçok yöntemle birleştirilmek suretiyle de kullanılabilir. Derinlemesine mülakat bir “bütünsel yorumlama” yöntemidir.

Mülakattan elde edilen küçük veri parçalarının ötesinde, toplanan tüm veriler “büyük resmi” yani araştırmanın ana temasını oluşturur.

Derinlemesine mülakat tekniğinin avantajları arasında şunlar sayılabilir:

- Araştırma sürecinin farklı aşamalarında kullanılabilmesi,
- Görüşmecinin katılımcıların sorularını anında yanıtlayabilmesi ve karmaşık yönergelerin görüşmeci tarafından izah edilebilmesi,
- Görüşmeci ile katılımcı arasındaki işbirliğinde etkili bir yol olması ve
- Görüşmeci ile katılımcı arasında güven tesis edilerek karmaşık ve hassas hususların ifade edilebilmesi,

Derinlemesine mülakat tekniğinin dezavantajlarından başlıcaları şunlardır:

- Görüşmecinin eğitilmesi ve hazırlanmasının zaman alması,
- Tanışmanın, dostça münasebet kurulabilmesinin ve analizlerdeki veri yoğunluğunun zaman alması,
- Görüşmecinin görünüşü, konuşması, beklentileri, görüşme tipi,
- Görüşmecinin görüşülen kişiye ayak uydurmak zorunda kalması.

Mülakatın Sınıflandırılması

Mülakatlar, kaynaklarının erişilebilirliğine ve araştırmada toplanmak istenen bilgilerin muhteviyatına göre değişik şekiller alabilmektedir.

Yapılandırılmış mülakatlarda, araştırmacının belirlediği bir sıra dahilinde hazırlanmış olduğu sorular vardır. Bu metot verinin hızlıca kodlanmasına ve analizine, ölçüm kolaylığına ve akabinde de araştırmanın kapsamıyla karşılaştırılmasına imkan verir. Bu yaklaşım kendi kendine yapılan anketin aksine görüşmeciye ihtiyaç duyulduğu anda kaynak kişinin sorularına yanıt verme imkanı sağlar. Bu yöntemde, sorular önceden hazırlanmış olduğundan mülakatı yapan kişiyi sınırlar.

Yapılandırılmamış mülakatlar, araştırmacıya konuyla alakalı olabilecek hususların sorulmasında büyük bir esneklik sağlar. Sorular ve soruların sıralaması sabit olmayıp görüşme esnasında gelişebilir. Bu metotta, analiz ve mukayese etme ile analiz kolaylığı amacıyla seçim yapmaya zorlamaktansa açık uçlu sorular vasıtasıyla yeterli ve zengin bilgi alınması amaçlanmaktadır.

Yarı yapılandırılmış mülakatlar, hem sabit seçeneği cevaplamayı hem de alanda derinlemesine gidebilmeyi birleştiren bir mülakat türüdür. Bundan dolayı, bu tür

mülakat diğer iki yöntemin avantaj ve dezavantajlarını ihtiva eder. Analizlerin kolaylığı, görüşülen kişiye kendini ifade etme imkanı, gerektiğinde derinlemesine bilgi alma gibi avantajları ve kontrolün kaybedilme durumu, önemsiz konularda fazla zaman harcanması, görüşme yapılan kişilerle belli standarda yaklaşılmadığında güvenilirliğin azalması gibi dezavantajları bulunur.

Etnoğrafik mülakatlar, yapılandırılmamış görüşlerin bir türü olarak değerlendirilebilir. Fakat araştırmanın içeriğinde yapılandırılmamış mülakatların sınırlılıkları ortadan kaldırılarak muhatapların kendi cevaplarını vermeleri sağlanır. Bu tip görüşmelerde, bireyin veya grubun kültürel yapılarının ve bu yapıları oluşturan tutum ve tecrübelerin açıklanması amaçlanır. Görüşmeci, kontrol etmektense mülakata yön vererek, yanıtlayıcıya özgür olduğu ve ortamın resmi olmadığı hissini verir ve daha çok bir kolaylaştırıcı gibi davranır. Görüşmeci yeterince kabiliyetli ise etnoğrafik görüşmeler konu ile ilgili geniş bir bilgi kaynağı oluşturur.

Odak grup mülakatında, görüşmeyi yapan kişi küçük bir grup insandan (genelde dört ile sekiz kişi aralığında), bir dizi sorun hakkında düşüncelerini ister. Katılımcıların bir grup halinde ve birbirlerinin sorularına verdikleri cevapları duyacak şekilde oturması sağlanır. Diğer yanıtlar duyulduğunda, katılımcılar genellikle aslında söyleyeceklerinden başka ilave yorumlar yaparlar. Aynı fikirde olabilir yahut olmayabilirler. Hedef, katılımcıların diğerlerinin görüşleri hakkında bilgi sahibi olduğu ve buna göre kendi görüşleri üzerine düşünebildiği sosyal bir ortamda, insanların herhangi bir konu ya da konular ile ilgili ne düşündüklerini anlamaktır. Fakat, odak grup mülakatlarının bir tartışma olmadığını belirtmek gerekir. Bu, problem çözme oturumu da, karar alma grubu da değildir (Büyüköztürk, 2020: 158-160).

Finansal tablolarda helal standartlarının belirlenmesi, uygulanması, denetlenmesi, derecelendirilmesi ve konu ile ilgili ihtiyacın belirlenmesi bağlamında anket yöntemi ile birlikte derinlemesine mülakat yöntemi kullanılmıştır. Tez konusu ile ilgili katılım finans alanında yapılan sınırlı çalışmalar dışında uygulamaya dönük çalışma bulunmaması nedeniyle konu ile ilgili teorik çerçeveyi oluşturmak, teknik olarak uygulanabilirliğini değerlendirmek, hukuki yansımaları ile ilgili bilgi almak, akademik alandaki görüşleri almak, katılım finansı ve reel sektör temsilcilerinin konuya bakışları hakkında fikir edinmek gibi maksatlarla derinlemesine mülakat yöntemine ihtiyaç duyulmuştur. Bu minvalde katılım bankası yöneticileri, mali müşavirler, rating

kuruluşu yöneticileri, portföy yönetim şirketi yetkilileri, avukat, akademisyen ve iş insanları derneği yetkilileri ile mülakatlar yapılmıştır. Mülakatların bir kısmı yüz yüze yapılmış olmakla birlikte koronavirüs salgını nedeniyle bazı katılımcılar ile internet tabanlı platformlar üzerinden karşılıklı, birkaç tanesi ile de yazılı olarak yapılmıştır. Konunun muhasebe temelli olması nedeniyle mali müşavirlik alanında çalışan kişilerle daha detaylı ve uzun görüşmeler yapılmıştır. Muhataplara, 3-4 tanesi uzmanlık alanlarına göre farklılaştırılmış olmakla birlikte 11-14 arasında değişen önceden hazırlanmış sorular yöneltmiş, görüşmenin seyrine göre yan sorular yöneltmiştir. Bu yönüyle yarı yapılandırılmış mülakat tekniğinin uygulandığı söylenebilir. Tez konusu ile ilgili güncelde özellikle reel sektör bağlamında uygulama örneği bulunmadığından muhataplarla yapılan görüşmelerde verilen yanıtlar ağırlıkta kişisel görüş, deneyim ve kanaatleri ihtiva etmektedir. Muhatapların bir bölümünün kamu çalışanı olması ve görüşlerinin kurumsal bağlayıcılık teşkil edebilme durumu, bazı muhatapların isim ve kurumsal kimliklerinin saklı tutulması şartı ile soruları yanıtlamış olması dikkate alınarak Tez Danışmanının da uygunluğu ile mülakat yapılan kişilerin isimleri ve çalıştıkları kurum gizli tutulmuştur. Bu bilgiler tez jürisi ile paylaşılmıştır. Yapılan mülakatlar temel görüşler ve yanıtlar muhafaza edilecek şekilde özetlenmiş olup mülakatların tam metni “ekler” bölümünde yer almaktadır.

4.1.2.1. Bir Kamu Katılım Bankası Finansal Ortaklıklar Bölüm Başkanı

A.T. İle Yapılan Mülakat:

Soru 1: Ticari faaliyetlerde helal - haram ayrımı yapılması gerekir mi?

Cevap 1 : *“Kesinlikle gerekir. Çok doğru bir ayrımdır. İslami finansın temelinde bu ayrım vardır”.*

Soru 2: Helal iş ve ürünler konusunda yeterli farkındalığın bulunduğunu düşünüyor musunuz?

Cevap 2: *“Bu konu ile ilgili hem ticaret ve sanayi erbabında hem de finans alanında yeterli farkındalık bulunduğunu düşünmüyorum. Finans alanında belki biraz daha farkındalık ileride olabilir. Çünkü katılım bankaları personellerine daha iyi eğitim veriyor”.*

Soru 3: "Helal sertifikasyonu" dendiğinde aklınıza gıda dışında bir sektör geliyor mu?

Cevap 3: *“Geliyor. Finans var, hizmet sektörü var”.*

Soru 4: Mevcut durumda; faaliyetleri helal çerçevede olan bir şirkette çalışmak isteyen, böyle bir şirketle iş yapmak isteyen, böyle bir şirkete ortak olmak isteyen kişi ya da firmalar açısından tercihlerini rahatça yapabilmelerini sağlayan bir yöntem/derecelendirme/sınıflandırma mevcut mudur?

Bu tarz bir ayrıştırmaya gerek var mıdır?

Cevap 4: Bazı uluslararası standartlar mevcut. İslami endeksleri kastediyorum. Bu tarz bir ayrıştırmaya da kesinlikle gerek var. Ek olarak batıda etik finans yahut belli kriterlere göre çalışan memnuniyeti şeklinde uygulamalar var. Tabi bu tip kuralları koymak ve uygulamak için İslami prensiplerle ilgili uzman olan hocalarımızın bir araya gelerek belli başlıklarda uzlaşmaları gerekir. Kıdem tazminatları, çalışma saatleri, çalışanın şirkete vermesi gerekenler gibi hususlar da dahil olmak üzere belli kriterlerin oluşturulması lazım. Sadece finans tarafını değil tüm işletme faaliyetlerini kapsayan bir kurallar seti oluşturmak daha faydalı olabilir.

Soru 5: Alkol, domuz eti, kan ve leş gibi malların ticareti yapılmıyorsa, faizli borç verilmiyorsa helal bir ticari faaliyet yapılıyor denebilir mi?

Cevap 5: “Bence denilemez. Yapılan ticaretin ve ticaret konusu olan tüm faaliyetlerin de İslami prensiplere uygun olup olmadığına bakılması gerekir”.

Soru 6: Bilanço ve gelir tabloları üzerinde sade ve kolay uygulanabilir helal standartları oluşturulup uygulanırsa, ticari faaliyetlerde helallik farkındalığı artabilir mi?

Cevap 6: “Artırılabilir. Çünkü ölçülebilir, matematiksel olarak ortaya konabilir bir kriter seti gelmiş olur. Böylece subjektiflik azaltılarak daha objektif bir noktaya geçilmiş olur”.

Soru 7: Katılım Finansı kapsamında faaliyette bulunan şirketlerin sektördeki paylarının istenilen düzeyde artırılmamasında, reel sektör şirketlerinin faaliyetlerine yönelik bir helallik denetimi ve farkındalığı bulunmayışı etkili midir?

Cevap 7: Çok güzel bir soru. Reel sektör şirketlerine yönelik helallik denetimi yapılmasının olumlu etkisinin olacağını düşünüyorum. Ancak güncel olarak

düşünürsek etki sınırlı olacaktır. Açık konuşmak gerekirse bana göre katılım bankacılığının sektördeki payının en çok artıracak konu fon kullandırım oranlarının düşük olmasıdır.

Ara Soru: Oran düşüklüğü ile sağlanan büyümenin, oranlar yeniden yükseldiğinde kaybedilme riski yok mu? Belki oranların düşük olduğu bu süreci iyi değerlendirmek lazım müşteriye bilinçlendirme anlamında.

Cevap (Ara Soru 7) : Güzel bir soru. Burada müşteri davranışlarını iyi analiz etmek lazım tabi. Tabi ideal olan sizin dediğiniz, burada hemfikiriz. Bu da iş insanlarının ve firmaların eğitimi ile sağlanabilir. Bunu Odalar Birliği'nden tutun diğer meslek kuruluşlarına kadar yaymak lazım. Mesela biz katılım bankaları olarak sanayicileri çağırıp bu tarz bir eğitim verdik mi? Buna da ihtiyaç var. Her ilde katılım günleri düzenleyip ücretsiz bu tarz eğitimler verilebilir. Tabi bu eğitimlerin muhataplarına para kazandırması da gerekiyor. Verimlilik yahut para artışı olursa herkes koş koş gelebilir bu eğitimlere.

Soru 8: Reel sektör firmalarının finansal tablolarında helal olmayan mal ve hizmetlerin ayrıştırılması ve derecelendirilmesi, helal alanlara yatırım yapmak isteyen yatırımcılara gösterge olabilir mi?

Cevap 8: Mutlaka olabilir. Burada önerim sadece gönüllülük esasına göre bu uygulamanın yapılması gerektiği şeklinde. Ben İslami fon istemiyorum diyen bir şirkete helal-haram ayrıştırması yapmak onu deşifre etmek gibi olabilir. Zorlama olur. Gönüllülük esasına göre yapılırsa çok yararlı olur.

Ara Soru: Finansal helallik denetimi, bunun içerisinde etik değerler ve diğer finansal performans değerlendirmesinin olduğu bir denetim ve derecelendirme hizmeti sunan bir şirketin var olduğunu varsayarsak, müşareke (ortaklık) deneyimlerinizi de içine katarak sormak istiyorum, bir şirketle ortaklık yapmadan bu tarz bir denetlemenin yapılması faydalı olur mu?

Cevap (Ara Soru 8): Çok faydası olur. Şu anda katılım bankalarının bile denetimini yapanlar yurt dışı merkezli bazı firmalar. Bunların yaptıkları denetimin içeriği bankanın finansal durumu ile ilgili. Bu şirketlere Bddk da güveniyor biz de güveniyoruz. En az bu şirketlerin güvenilirliğinde hatta bunun da ötesinde şirketlerin olup denetim yapması çok etkili olur. Aynı

zamanda bu çok ağır bir sorumluluk. Ama bunun iyi bir şekilde yapılabileceğine inanıyorum.

Soru 9: Faaliyetlerinde helallik oranı yüksek olan şirketlere katılım finans kurumlarının düşük kâr payı oranları ile fon kullandırması, ortak (müşareke-mudarebe) olarak destek olmaları, borsaya açılmalarında kolaylıklar sağlanması gibi uygulamalar İslami finans ve ekonomi pazarının gelişmesine katkısı ne olur?

Cevap 9: “Olumlu katkısı olur. Katılım bankalarının danışmanlık hizmeti vermek şeklinde desteği olabilir, genel olarak kullandırım oranları birbirine yakın olduğundan hizmette farklılık oluşturarak öne geçmek mümkün olabilir”.

Soru 10: Finansalları helal standartlarına göre derecelendirilmiş ve helallik derecesi yüksek olan şirketlere ayrıcalık tanınmasını katılım bankası/sigortası yöneticisi olarak destekler misiniz?

Cevap 10: “Desteklerim. Bu da risk primini düşüren bir konudur. Bizim hedef kitlemizdir aynı zamanda, mutlaka desteklenmesi lazım”.

Soru 11: Şirketlerin finansal kayıtlarının helallik denetimden geçirilerek, onlara bir tür finansal helallik sertifikası verilmesinin İslam Ekonomisinin gelişimine katkısı olabilir mi?

Cevap 11: “Mutlaka olur, gönüllülük esasına göre olması gerektiğini düşünüyorum”.

Soru 12: Helal standartlarının yaygınlaşmasına nasıl teşvik edilebilir?

Cevap 12: Birincisi helal standartlarına uyum ile birlikte bereket kavramını insanlara anlatmakla teşvik edilebilir. Helal şekilde çalışmanın kendilerine kazandıracakları vurgulanabilir. İkincisi daha fazla fon kaynağına ulaşım işlerini daha da büyütme imkanı bulabilecekleri firmalara anlatılabilir.

Soru 13: Hangi sektörlerde helal standartları uygulanması daha önceliklidir?

Cevap 13: “İmalat ve ticarete özellikle helal standartları olması iyi olur”.

Soru 14: Son olarak öneri ve ilavelerinizi neler olur?

Cevap 14: Bu alanda ölçülebilen ve herkes tarafından bilinen standartlar oluşursa, bu standartlara göre şirketler forma girebilir. Daha fazla kaynağa ulaşabilir, hatta iyi firma demek böyle oluyormuş denilebilir. Ben helal çerçevede çalışan bir şirket olmak istiyorum ama nasıl yapacağımı

bilemiyorum diyen olacaktır. Bu tip şirketlere de reçete gibi sunulabilecek bir yol haritası olması babında helal standartların oluşturulması ve uygulanması çok önemli bir çalışma olacaktır. Hem katılım bankacılığı hem de İslami finans ekosisteminin bu tür çalışmalara ihtiyaç duyduğu kanaatindeyim.

4.1.2.2. Bir Kamu Katılım Bankası Kredi Risk İzleme Müdürü M.E.S. İle Yapılan Mülakat:

Soru 1: Ticari faaliyetlerde helal - haram ayrımı yapılması gerekir mi?

Cevap 1: Yaklaşık 14 senedir katılım bankacılığı alanında çalışıyorum. Çalıştığım sektör itibarıyla de bu ayrıma dikkat etmek gerektiğini düşünüyorum. Ayrıca şahsi olarak ve çalışmakta olduğum kurum (politikası) olarak da helal haram ayrımını gözetmek gerektiğine inanıyorum.

Soru 2: Helal iş ve ürünler konusunda yeterli farkındalığın bulunduğunu düşünüyor musunuz?

Cevap 2: “Çok düşünmüyorum. Çünkü insanların helal gıda haricinde bir farkındalığının bulunduğunu veya böyle bir ihtiyacın farkında olduklarını sanmıyorum”.

Soru 3: "Helal sertifikasyonu" dendiğinde aklınıza gıda dışında bir sektör geliyor mu?

Cevap 3: “Hayır gelmiyor. Esasında tıp sektöründe aşılarda hangi hayvan katkılarıyla üretildiğine kadar detaylara girmek lazım”.

Ara Soru: Katılım Bankalarının bankacılık sektöründeki payı %95 olsaydı, alkol ve domuz eti dışında örneğin kimya sektöründe faaliyet gösteren bir firmaya, ürünlerinde çevreye zararlı maddeler bulunması dolayısıyla biz bu firmayı fonlamayız denir miydi?

Cevap (Ara soru 3) : “Her katılım bankasının politikasında katılım bankacılığı ilkelerine aykırı yerlere fonlama yapılamaz kuralı var. Politikalarda genel kurallar var, daha detaylı incelemeyi firma bazında yapmak gerekir”.

Soru 4: Mevcut durumda; faaliyetleri helal çerçevede olan bir şirkette çalışmak isteyen, böyle bir şirketle iş yapmak isteyen, böyle bir şirkete ortak olmak isteyen kişi ya da firmalar açısından tercihlerini rahatça yapabilmelerini sağlayan bir yöntem/derecelendirme/sınıflandırma mevcut mudur?

Bu tarz bir ayrıştırmaya gerek var mıdır?

Cevap 4: Böyle bir yöntem yok. Böyle bir ayrıştırmaya tabiki gerek var. Biz bu sektörde olmaya ve payımızı artırmaya çalışıyorsak demek ki bu tarz bir ayrıştırmayı gerekli kılacak bir kitle var. Bu ihtiyacı duyan bir kitlenin varlığından bahsetmemiz lazım. (Böyle bir kitle varsa) O zaman böyle bir araştırmaya gerek var. Belki de böyle bir derecelendirme olsa çoğu kişinin de algısı açılacak, beklemediğimiz kadar (büyük) bir atılım bile olabilir. Bu beklentiye giren insan sayısı da artabilir. İnsanlara bu konuda bir algı da oluşturmak da lazım. Bazen insan bir şeyin olması gerektiğinin (ihtiyacı olduğunun) farkında olmayabilir. Siz ona bir ürün sunuyorsunuz, kafasında bir ufuk açıyorsunuz.

Soru 5: Alkol, domuz eti, kan ve leş gibi malların ticaretini yapılmıyorsa, faizli borç verilmiyorsa helal bir ticari faaliyet yapıyor denebilir mi?

Cevap 5: Sadece bunlarla sınırlanamaz, bunları yamıyorsa helal bir ticaret yapıyor denemez. Bunlar çok spesifik şeyler ama bekli başka yönlerden sıkıntılar varolabilir. Mesela soruda tütünden bahsedilmiyor ama bazı alimler tütün (sigara) için harama yakın mekruh diyor bazıları helale yakın mekruh diyor. (Daha) Takvalı biri bunu harama yakın mekruh olarak değerlendirmek istiyor olabilir. Bu sefer onun için tütün ticareti yapan bir şirket helal iş yapmıyor konumuna gelecek. Uyuşturucu da yok burda mesela. Kul hakkı yenmesi de eklenebilir. Biz bir şirkete İslami kurallara uygun faaliyet gösteriyor diyorsak o zaman İslami çerçevedeki tüm kurallara uyduğunu varsayıyoruz.

Soru 6: Bilanço ve gelir tabloları üzerinde sade ve kolay uygulanabilir helal standartları oluşturulup uygulanırsa, ticari faaliyetlerde helallik farkındalığı artabilir mi?

Cevap 6: *“Böyle bir konuyu hiç düşünmemiştim, şimdi aklıma pek birşey gelmedi. Finansal tablolar içerisinde helal olmayan unsurların oranından yola çıkılarak bir helallik puanlaması yapılacaksa bu farkındalığı artırabilir”.*

Soru 7: Katılım Finansı kapsamında faaliyette bulunan şirketlerin sektördeki paylarının istenilen düzeyde artırılmamasında, reel sektör şirketlerinin faaliyetlerine yönelik bir helallik denetimi ve farkındalığı bulunmayışı etkili midir?

Cevap 7: *Ön planda katılım bankaları olduğu için bazı şeyler göze daha çok batıyor, daha çok eleştiri alıyoruz. Ama reel sektördeki şirketlerin helallik konusuna ne kadar uyup uymadığı hususunda kafadaki soru işaretlerinin giderilmesi bakımından helallik denetimin olması onlara da fayda sağlar. Hem kendilerini ölçmüş olurlar, hem de belki de şuna da faydası olur; neden sadece bankaları düşünüyoruz ki, yıllardır ticaret yaptıkları şirketleri ya da ilk kez ticaret yapmak istediği bir şirketin de ne olduğunu bilmek isteyebilir. Belki bir ürün ürettirecek o şirkete. Kendisine de faydası olacak bir durum bu. Bu farkındalığın bulunmayışı etkili aslında .*

Soru 8: Reel sektör firmalarının finansal tablolarında helal olmayan mal ve hizmetlerin ayrıştırılması ve derecelendirilmesi, helal alanlara yatırım yapmak isteyen yatırımcılara gösterge olabilir mi?

Cevap 8: *Olur tabi. İslami ekonomik sistemin ağırlıkta olduğu ülkelerden gelen yatırımcıların elinde böyle bir ayrıştırma, böyle bir denetim (sonucu) olsa faydalı olur. Belki bu sefer yatırımı da daha hızlı çekmeyi de sağlamış olacaksınız. Kesinlikle bir gösterge olabilir.*

Soru 9: Faaliyetlerinde helallik oranı yüksek olan şirketlere katılım finans kurumlarının düşük kâr payı oranları ile fon kullandırması, ortak (müşareke-mudarebe) olarak destek olmaları, borsaya açılmalarında kolaylıklar sağlanması gibi uygulamalar İslami finans ve ekonomi pazarının gelişmesin katkısı ne olur?

Cevap 9: *Katkısı olabilir ama şöyle bir durum var; katılım finans kurumlarının düşük kâr payı ile fon kullandırabilmesi sektörde %6*

büyükliğünde olan bu bankaların maliyetlerini düşündüğünüzde çok mümkün değil. Sizin mevduatı toplamanızın bir maliyeti var, onu çok sağlayamayabilirsiniz ama mudarebe-müşarekeyi (ortaklık modellerini) daha çok kullanmaya çalışabilirsiniz. Kaynaklarınızı daha çok ortaklığa yönelerek (helallik derecesi yüksek olan şirketlere) destek sağlamak şeklinde bir uygulama olabilir. Borsaya açılmada kolaylık sağlamak zaten otoritenin (kamu) işi. Onlar böyle helallik sertifikası olan şirketlerin borsaya katılmalarında kolaylık sağlarsa bu sefer İslami hassasiyetleri olan kişilerin de bu tip şirketlere daha fazla yatırım yapmalarına sebep olabilir.

Soru 10: Finansalları helal standartlarına göre derecelendirilmiş ve helallik derecesi yüksek olan şirketlere ayrıcalık tanınmasını katılım bankası/sigortası yöneticisi olarak destekler misiniz?

Cevap 10: Maliyetlerin elverdiği çerçevede yapılabilir. Belki katılım bankaları arasında daha büyük pay sahibi olan bankalar daha rahat yapabilirler bu desteklemeyi. Müşteri portföyünü de artırabilir bu uygulama. O hassasiyeti olan kişileri çekmiş olursunuz. Yeni bir ürün çıkarmış gibi bile olabilirsiniz. Katılım bankaları yeni ürün çıkarmada malum biraz zayıf kalıyor. Herkesin de bildiği bir alan değil bu, müşterilere bunu anlatabilmeniz de lazım. Onları ikna edebilmeniz lazım. Ama mesela helallik prensibine göre sertifikalandırılmış bir firmaya daha uygun oranla kullandırım yapıyorum dediğiniz zaman, o müşteri portföyünü kendinize çekmeniz için bir avantaj oluşturabilir.

Soru 11: Şirketlerin finansal kayıtlarının helallik denetimden geçirilerek, onlara bir tür finansal helallik sertifikası verilmesinin İslam Ekonomisinin gelişimine katkısı olabilir mi?

Cevap 11: Şu anda mesela hassasiyeti olan ama katılım bankalarından yeteri kadar hizmet bulamayan müşteriler var, böyle helallik sertifikası verilen firmalar üzerinden veya firmalara kullandırılacak kredilerle daha fazla kitleye ulaşması mümkün olabilir.

Soru 12: Helal standartlarının yaygınlaşmasına nasıl teşvik edilebilir?

Cevap 12: Katılım bankalarının biraz daha fazla reklam yapması, kamu spotu gibi kısa süreli görsel materyaller yayınlaması olabilir. Mesela gıda alanında

jelatin konusu güzelce anlatılabilir, helal olan ya da olmayan bilgisi verilebilir. Bir sürü gıda ürünü yiyoruz, ürünün içindekiler kısmına çok bakmıyoruz. Ama helal gıda olduğunu bilmek (serfitika, damga vs. görmek) reklamlarda bu bilgiyi görmek etkili olabilir.

Soru 13: Hangi sektörlerde helal standartları uygulanması önceliklidir?

Cevap 13: "Gıda, finans, ilaç olabilir. Eğlence sektörü olabilir. Eğlence sektörü geniş; sinema, gazino, kumarhane hepsi giriyor. İnsan sağlığına zararlı şeyler, silah vs. Bu sektörlerde helal sertifikasyonu önemli".

4.1.2.3. Bir Özel Katılım Bankası Katılım Bankacılığı ve Uyum Müdürü

E.H. İle Yapılan Mülakat:

Soru 1: Ticari faaliyetlerde helal - haram ayrımı yapılması gerekir mi?

Cevap 1: Gerekir. Türkiye'de ticaret yapan insanların kafalarında helal haram kavramı o kadar birbirine karışmış durumda ki. İnsanlar ya çok dikkat ediyorlar ya da çok alınganlık gösteriyorlar veya doğru yaptıklarını zannediyorlar, uyarılınca alınıyorlar. Yani biz böyle bir ayrımı sağlayacak çalışma yapıp sizin faaliyetleriniz "haram" dediğimizde, "siz benim cennete gidip gidemeyeceğime mi karar veriyorsunuz" diye kavga çıkaran bir sürü insan olur. Senin faaliyetlerin tamamen "helal" dense o zaman da "kayıt dışılık durumu ne olacak" sorusu ortaya çıkıyor. Yanıtım kesinlikle gerekir şeklinde ama bu nasıl yapılıyor nasıl yönetilir orası biraz muallak şu anda benim açımdan.

Soru 2: Helal iş ve ürünler konusunda yeterli farkındalığın bulunduğunu düşünüyor musunuz?

Cevap 2: Yok, kesinlikle yeterli farkındalığın bulunduğunu düşünmüyorum. İnsanlar faizli bir işlem yaptıklarında bile işlemin faiz tarafından ziyade neyle ilgili işlem yaptıklarına bakıyorlar. Örneğin "x" marka beyaz eşya bayiliği yapan bir adam satış işlemlerini faizli olarak yapıyor belki ama sorulduğunda "ben beyaz eşya satıyorum, bunda bir yanlış yok" diye bakıyor. Bu adam için faiz diye bir kavram yok, ben ticaret yapıyorum diyor. Ürüne odaklanıyor. Müşteri ile yapılan akit, işlemin faizli olup olmamasına bakmıyor. Helal işin ne olduğu da tam bilinmiyor. Danışma kurullarında daha iyi öğrendiğim bir

husus; işin kendisine odaklanmaktan ziyade işin doğuracağı sonuçlara odaklanmak daha doğru bir tavır.

Ara Soru: Yani bu detaya kadar girmek gerekir şeklinde mi anlamalıyız?

Cevap (Ara Soru 2) : *“Helalliğe önem veriyorsak bu detaya kadar girmek gerekir”.*

Soru 3: "Helal sertifikasyonu" dendiğinde aklınıza gıda dışında bir sektör geliyor mu?

Cevap 3: *Birincisi, finans tarafında olduğum için bu konularda yapılan çalışmaları bildiğimden "geliyor" derim. Ama sokaktaki vatandaşa sorsanız gıda dışında bir sektör gelmez kimsenin aklına. Bu da domuz eti filan yoksa işin için her yapılan helal gibi bir anlayış ortaya çıkarıyor. Misal olarak kitap satıyorsan, araba satıyorsan nasıl yaparsan yap sorun yoktur diye düşünüyor insanlar.*

Soru 4: Mevcut durumda; faaliyetleri helal çerçevede olan bir şirkette çalışmak isteyen, böyle bir şirketle iş yapmak isteyen, böyle bir şirkete ortak olmak isteyen kişi ya da firmalar açısından tercihlerini rahatça yapabilmelerini sağlayan bir yöntem/derecelendirme/sınıflandırma mevcut mudur?

Bu tarz bir ayrıştırmaya gerek var mıdır?

Cevap 4: *Halihazırda böyle bir kurum da yok böyle bir işleyiş de yok. Böyle bir ayrıştırmaya gerek var mı? Evet var. Niçin gerek var?*

Birincisi, insanların çalışmak istedikleri yerlerle ilgili bazı beklentileri var, bunları karşılamak için gerekir. Bence asıl gerekli olduğu alan ise yatırım mevzuu. Şu anda hangi hisse senetleri (dini hassasiyetleri olan kişi ve kurumlar için) yatırım yapılabilir sorusunun cevabını verebilecek sağlıklı bir mekanizma yok.

Soru 5: Alkol, domuz eti, kan ve leş gibi malların ticaretini yapılmıyorsa, faizli borç verilmiyorsa helal bir ticari faaliyet yapılıyor denebilir mi?

Cevap 5: *Yok, bunların dışında da birçok faktör var dikkat edilmesi gereken. Misal çalışan hakkının düzgün verilip verilmediği meselesi çok temel bir konu, ama şu an bunun çok uzağındayız. Hala biz mili piyango meselesini konuşuyoruz, bahis oynatılması meselesi var, oteller var. Mesela bir inşaat*

yapıyor, caiz mi caiz. Ama yapılan otelin ne için kullanılacağını bilmiyorsun. Dükkanı satıyorsun ama ne için kullanılacağını bilmiyorsun.

Ara Soru: Peki İslam fıkıhı bize bu detayda inceleme yapma sorumluluğu veriyor mu?

Cevap (Ara Soru 5) : Hocalarımız şöyle yorumluyorlar, bence de doğrusu budur. Doğrudan yardımcı olmakla, kişiye bir malı sattıktan sonra onun ne yapacağına karar vereceği durum birbirinden farklı. Mesela masa sandalyeyi içkili bir restorana sattığımda ne için kullanılacağını biliyorum. Ama adama 20 m2'lik bir dükkan sattığımda onun iddia bayii olarak faaliyet göstereceğini bilmiyorsam sorun yok, ben iddia bayii olarak çalışan dükkanı devralacağım denirse biliyorum işlemi yapmamalıyım.

Soru 6: Bilanço ve gelir tabloları üzerinde sade ve kolay uygulanabilir helal standartları oluşturulup uygulanırsa, ticari faaliyetlerde helallik farkındalığı artabilir mi?

Cevap 6: Artar. Bence burada sade ve kolay uygulanabilir vurgusu önemli. Biz şu anda öyle bir yerdeyiz ki, insanların finansal okuryazarlığının çok düşük olduğu yerde biz İslami finans okur yazarlığının iyi seviyede olup insanların bizi anlamalarını bekliyoruz. İnsanlar daha bankacılığı tam çözememişler ki, finansal hayatı daha çözememişler ki İslami finansı çözsünler. O yüzden bence İslami finans (temsilcileri) olarak yapmamız gereken, insanlara sade ve anlaşılır olarak "bu uygundur, bizim heyetlerimiz var değerlendiriyor yahut (somut) kriterler var o kriterlere göre sertifika alındı uygundur" demek lazım. Sade, kolay uygulanabilir standartlarla beraber bir sertifikanın olması gerekli.

Soru 7: Katılım Finansı kapsamında faaliyette bulunan şirketlerin sektördeki paylarının istenilen düzeyde artırılmamasında, reel sektör şirketlerinin faaliyetlerine yönelik bir helallik denetimi ve farkındalığı bulunmayışı etkili midir?

Cevap 7: Olabilir. İnsanların kendilerinin birebir bakmasından ziyade bunu birileri denetliyorsa daha çok dikkat ederler. Güvenilir bir kurum ortaya koyup, bir sertifikayı ortaya koyup, tabi kurumu iyi anlatmak lazım kimler

alışıyor nasıl yapıılıyor gibi. Güvenilir bir standart mekanizması koyduktan sonra problem olmaz.

Soru 8: Reel sektör firmalarının finansal tablolarında helal olmayan mal ve hizmetlerin ayrıştırılması ve derecelendirilmesi, helal alanlara yatırım yapmak isteyen yatırımcılara gösterge olabilir mi?

Cevap 8: Kesinlikle olur. şöyle bir örnek vereyim, çoğu inançlı insan alkol satılan bazı marketlerden alış-veriş yapmaz. Bu marketlerin toplam satışları içerisinde alkol satışının payı takribi olarak %5-8 seviyelerindedir. Halbuki kendini dindar olarak adlandıran bazı işletmelerin kullandığı faizli kredilere baktığında %30-40'larda, belki 50'lerde. Kendi caiz görmediği (market) belki kendinden daha caiz faaliyet gösteriyor belki.

Ara Soru: İnsanlar domuz eti uygun olsa katiyen helal ete tercih etmez ama faizde böyle bir hassasiyet yok nedense. Halbuki faizle ilgili daha şiddetli ayetler var.

Cevap (Ara Soru 8): İnançlı finanslar olarak bu noktada belki bizim de hatamız var. İnsanlar ve firmalar finansal ihtiyaç olmadan hayatlarını sürdüremezler. Kesinlikle bir finansal ihtiyaç var. Ama et dediğinde orada bir seçim yapma imkanı var, et seçmeden de yaşayabilir. Etin alternatifini koyuyoruz ama diğer tarafta finansal alternatifi tam manasıyla ortaya koymıyoruz. Bizim o alternatifleri retemediğimiz için eksiğimiz var.

Soru 9: Faaliyetlerinde helallik oranı yüksek olan şirketlere katılım finans kurumlarının düşük kâr payı oranları ile fon kullandırması, ortak (müşareke-mudarebe) olarak destek olmaları, borsaya açılmalarında kolaylıklar sağlanması gibi uygulamalar İslami finans ve ekonomi pazarının gelişmesin katkısı ne olur?

Cevap 9: Bu, cevabı net olmayan bir soru benim için. Niye dersin, böyle bir şeyin çok mümkünatı yok. Çünkü bir şeyin maliyeti vardır, üstüne satış fiyatını koyarsın karın ortaya çıkar. Düşük kâr payı ile kullandırım yapmak pek mümkün olmaz, çünkü piyasada rekabet var.

Soru 10: Finansalları helal standartlarına göre derecelendirilmiş ve helallik derecesi yüksek olan şirketlere ayrıcalık tanınmasını katılım bankası/sigortası yöneticisi olarak destekler misiniz?

Cevap 10: Desteklemem. Tecrübelerimden söylüyorum bunu. Örnek vereyim, *x* bir sigorta firmasının performanslarını değerlendiriyoruz çok iyi değil, fiyatlamalarını değerlendiriyoruz çok iyi değil ama "biz İslami bir sigorta firmasıyız, siz bizimle çalışmak zorundasınız" gibi bir tavırla bize geldi, biz reddettiğimizde bizi olmadık şeylerle itham ettiler. İnsanlara da soruyorum çoğu kişi "operasyonları iyi değil, fiyatlamaları yüksek diyor". Bu örnekteki gibi sadece katılım sigortası olduğu için pozitif ayrımcılık yapalım dendiğinde profesyonellik ortadan kayboluyor. Bizden olsun da ne olursa olsun diye bakmak doğru olmaz. Bu bakış açısını finansal hayata taşımaya çalıştığında çok aksaklık çıkar. Helallik denetiminin yanında muhakkak finansal performans denetimi de olmalı ki tam olsun.

Soru 11: Şirketlerin finansal kayıtlarının helallik denetimden geçirilerek, onlara bir tür finansal helallik sertifikası verilmesinin İslam Ekonomisinin gelişimine katkısı olabilir mi?

Cevap 11: Tabiki olur. Finansal performansı iyi ve güçlü bir şirketin finansal helallik sertifikası da almasının İslam ekonomisine katkısı olur. Ben şöyle düşünüyorum, (elimde bunu destekleyecek bir veri yok ama) İslami hükümlere riayet eden, düzgün çalışan bir kişinin şirketinin de finansal yapı açısından da iyi olacağını düşünüyorum.

Soru 12: Helal standartlarının yaygınlaşmasına nasıl teşvik edilebilir?

Cevap 12: Bizde şöyle bir düşünce var; ben çok kaliteli ve düzgün olmayan bir şey yaptığımda (bir ürün ürettiğimde), mesela gıda sektöründe, helal sertifikası alırsam insanlar gelir bu ürünü benden alır, nasıl olsa satarım. Değil. Sen çok iyi, düzgün, kaliteli bir şey sunuyor olman lazım ki, sonra helal sertifikasını aldığında onun tamamlayıcısı olur. Başarılı, düzgün işleyen, iyi bir ortaklık kurduğunda; şirket yüksek kâr dağıtıyorsa, finansal olarak riski düşükse, bankalar bu şirketin peşinden koşuyorsa, yani finansal gerekliliklerin hepsini karşılıyorsa, insanlara da para kazandırıyor (insanların beklentisi de para kazanmak), bu beklentiye de karşılıyorsa helal sertifikası kendiliğinden büyür.

Soru 13: Hangi sektörlerde helal standartları uygulanması önceliklidir?

Cevap 13: *Hayatın her alanında bence. Ama şunu diyorsan, inançlı bir müslüman olarak hayatın her alanında İslamiyeti yaşamaya çalışıyorum diyorsan, hayatın her alanında olmalı bu. (Bir yerden başlarsın dense) bir finans sektörü derim, ikincisi gıda, ondan sonra ilaç derim.*

4.1.2.4. Bir Özel Katılım Bankası Hazine Pazarlama Yönetmeni M.A.B. İle Yapılan Mülakat:

Soru 1: Ticari faaliyetlerde helal - haram ayrımı yapılması gerekir mi?

Cevap 1: *“Bir Müslüman için böyle bir ayrımın yapılması inancını yaşamada kolaylık sağlayacaktır ve şahsi kanaatim gerekli olduğu şeklindedir”.*

Soru 2: Helal iş ve ürünler konusunda yeterli farkındalığın bulunduğunu düşünüyor musunuz?

Cevap 2: *“Toplumda bu hususta yeterli farkındalığın olduğunu düşünmüyorum. Bunun en basit örneğini yüzde 99 Müslüman olarak belirtilen ülkemizde katılım bankacılığının yüzde 6-7 bandında olmasında görebiliyoruz”.*

Soru 3: "Helal sertifikasyonu" dendiğinde aklınıza gıda dışında bir sektör geliyor mu?

Cevap 3: *“İçinde olduğum için finans sektörü geliyor. Ancak bunun dışında herhangi bir sektör gelmiyor”.*

Soru 4: Mevcut durumda; faaliyetleri helal çerçevede olan bir şirkette çalışmak isteyen, böyle bir şirketle iş yapmak isteyen, böyle bir şirkete ortak olmak isteyen kişi ya da firmalar açısından tercihlerini rahatça yapabilmelerini sağlayan bir yöntem/derecelendirme/sınıflandırma mevcut mudur?

Bu tarz bir ayrıştırmaya gerek var mıdır?

Cevap 4: *Böyle bir uygulamadan eğer var ise haberdar değilim ama olduğunu da sanmıyorum. Uygulanabilirliğini de zor görüyorum. Henüz tüketilen besinler için dahi yüzde 100 kabul edilen bir helal sertifikasyon metodolojisi bulunmuyor. İş yapan tüm sektörler için bu şekilde bir derecelendirme yapılması her bir sektörün iç işleyişinin sürekli olarak o işleyişe hakim kişiler tarafından icazet manasında değerlendirilmesi kulağa uygulanabilir bir fikir gibi gelmiyor. Nitekim daha niş alanlar olan besin ve finans anlamında bile bu konuda bir dikiş tutturulabilmiş değil maalesef.*

Soru 5: Alkol, domuz eti, kan ve leş gibi malların ticaretini yapılmıyorsa, faizli borç verilmiyorsa helal bir ticari faaliyet yapıyor denebilir mi?

Cevap 5: *“Bu konu fıkhi bir mesele olduğu için herkesin kafasına göre bir yorum yapmasını doğru bulmuyorum. Ama içsel olarak bu kadar basit olmaması gerektiği kanaatindeyim”.*

Ara Soru: Peki İslam fıkhi bize bu detayda inceleme yapma sorumluluğu veriyor mu?

Cevap (Ara soru 5/1) : *“Bu konuda sorumluluğun bireysel olduğu, insanın yediğini bilmek zorunda olduğu gibi ekmeğini kazandığı yerin de bu husustaki konumunu değerlendirme sorumluluğunun olduğunu düşünüyorum”.*

Soru 6: Bilanço ve gelir tabloları üzerinde sade ve kolay uygulanabilir helal standartları oluşturulup uygulanırsa, ticari faaliyetlerde helallik farkındalığı artabilir mi?

Cevap 6: *“Kesinlikle, bu yönde farkındalık oluşturacaktır”.*

Soru 7: Katılım Finansı kapsamında faaliyette bulunan şirketlerin sektördeki paylarının istenilen düzeyde artırılmamasında, reel sektör şirketlerinin faaliyetlerine yönelik bir helallik denetimi ve farkındalığı bulunmayışı etkili midir?

Cevap 7: *Böyle bir denetimin uygulanmasının doğru olacağını düşünmüyorum. Konvansiyonel bir bankaya şeri denetim çok manasız olur. Buradaki temel faktörün katılım prensipleriyle finansal sistemde yer almaya çalışan şirketlerin önündeki şeri kaynaklı engeller ve dolayısıyla yüzleştikleri haksız rekabetin dışında; katılım ekosistemindeki finansal kuruluşların yeni ürün ve hizmetlerle müşteri kitlesini kendisine çekememesinden kaynaklandığını düşünüyorum.*

Soru 8: Reel sektör firmalarının finansal tablolarında helal olmayan mal ve hizmetlerin ayrıştırılması ve derecelendirilmesi, helal alanlara yatırım yapmak isteyen yatırımcılara gösterge olabilir mi?

Cevap 8: *“Evet bu yönde farkındalık oluşturacağını düşünüyorum”.*

Soru 9: Faaliyetlerinde helallik oranı yüksek olan şirketlere katılım finans kurumlarının düşük kâr payı oranları ile fon kullandırması, ortak (müşareke-

mudarebe) olarak destek olmaları, borsaya açılmalarında kolaylıklar sağlanması gibi uygulamalar İslami finans ve ekonomi pazarının gelişmesine katkısı olur mu?

Cevap 9: *Olur ama bu dışarıdan bir destek olmadan (devlet teşviki v.b) pek uygulanabilir bir yöntem değil maalesef. Çünkü bankaların gelir kalemi özetle para satmaktır. Müşterilerden toplanan paranın belli bir maliyeti var ve bu maliyet aynı finansal ekosistem içinde olunması sebebiyle konvansiyonel bankalarda ve katılım bankalarında aynı. Eğer maliyet aynıyken siz katılım bankaları bu parayı daha düşük oranda versin derseniz katılım bankaları zararına iş yapsın demiş olursunuz. Bu da bankanın kendini döndürememesi, para kazanamaması, çalışanlarına maaş ödeyememesi vs demektir.*

Soru 10: Finansalları helal standartlarına göre derecelendirilmiş ve helallik derecesi yüksek olan şirketlere ayrıcalık tanınmasını katılım bankası/sigortası yöneticisi olarak destekler misiniz?

Cevap 10: *Kesinlikle desteklemem. Bu hususta ayrıcalık tanınarak sektörün gelişmesinin doğru olmadığını düşünüyorum. Bana göre ideal olan yöntem insanların bilinçlerinin arttırılarak direkt olarak onların katılım ekosistemindeki şirketleri seçmesindedir.*

Soru 11: Şirketlerin finansal kayıtlarının helallik denetimden geçirilerek, onlara bir tür finansal helallik sertifikası verilmesinin İslam Ekonomisinin gelişimine katkısı olabilir mi?

Cevap 11: *“Bu hem sektöre bir farkındalık oluşturur. Hem de müşterilerin tercihlerinde zamanla eğilim meydana getireceğinden katkısı olacağını düşünüyorum”.*

Soru 12: Helal standartlarının yaygınlaşmasına nasıl teşvik edilebilir?

Cevap 12: *“Helal standartlarının yaygınlaşması bu standartları soran arzu eden bir kitlenin olması ile mümkün olabileceği kanaatindeyim. Dolayısıyla bu hususta öncelikle TKBB öncülüğünde bir eğitim projesinin faydalı olacağını düşünüyorum”.*

Soru 13: Sizde hangi sektörlerde helal standartları uygulanması daha önceliklidir?

Cevap 13: “Hizmet, Gıda, Finans”.

4.1.2.5. Bir Sermaye Piyasası Aracı Kurumu, Kurumsal Finansman Yöneticisi İ.Ş. İle Yapılan Mülakat (Kurum aynı zamanda endeks hesaplamaları da yapmaktadır.)

Soru 1: Ticari faaliyetlerde helal - haram ayrımı yapılması gerekir mi?

Cevap 1: “Evet, bu durum hem tüketiciler için hem de yatırımcılar ve kreditorler için elzemdir. İslami hassasiyeti olan herkes çalıştığı kurumun veya ürününü satın aldığı şirketin helal dairesinde olup olmadığını bilmesi gerekir”.

Soru 2: Helal iş ve ürünler konusunda yeterli farkındalığın bulunduğunu düşünüyor musunuz?

Cevap 2: “Hayır, maalesef ki yeterli farkındalık bulunmuyor. En hassas insanlar dahi bazen helalliği göz ardı edebiliyor”.

Soru 3: "Helal sertifikasyonu" dendiğinde aklınıza gıda dışında bir sektör geliyor mu?

Cevap 3: “Evet, özellikle muhafazakar konseptteki turizm tesisleri, katılım bankacılığı gibi”.

Soru 4: Alkol, domuz eti, kan ve leş gibi malların ticaretini yapılmıyorsa, faizli borç verilmiyorsa helal bir ticari faaliyet yapılıyor denebilir mi?

Cevap 4: “Kısmen evet”.

Soru 5: Mevcut durumda; faaliyetleri helal çerçevede olan bir şirkette çalışmak isteyen, böyle bir şirketle iş yapmak isteyen, böyle bir şirkete ortak olmak isteyen kişi ya da firmalar açısından tercihlerini rahatça yapabilmelerini sağlayan bir yöntem/derecelendirme/sınıflandırma mevcut mudur?

Bu tarz bir ayrıştırmaya gerek var mıdır?

Cevap 5: “Borsa İstanbul'da işlem gören şirketler için Katılım Endeksi mevcut. Halka açık olmayan şirketler içinse katılım bankalarının kendi iç yönergelerinde belirlemiş olduğu kriterler bulunuyor”.

Soru 6: Bilanço ve gelir tabloları üzerinde sade ve kolay uygulanabilir helal standartları oluşturulup uygulanırsa, ticari faaliyetlerde helallik farkındalığı artabilir mi?

Cevap 6: Kesinlikle evet, mevcut durumda şirketin cirosunu bağımsız denetim raporunda görüyoruz ama ne kadarlık bir kısmının caiz olmayan bir faaliyetten geldiğini anlayabilmek için dipnotlara bakmanız lazım, orda da

bütün detaylar her zaman yer almıyor. Şirketi arayıp sorduğunuzda bilgi paylaşmak istemeyenler olabiliyor. Mevcut finansal raporlama standardına bu tarz İslami kurallar eklenirse çok daha rahat bir şekilde caiz-caiz olmayan ayrımı ve oranı belli olabilir.

Soru 7: Reel sektör firmalarının da katılım endeksi tarzında finansal tablolarında helal olmayan mal ve hizmetlerin ayrıştırılması ve derecelendirilmesi, helal alanlara yatırım yapmak isteyen yatırımcılara gösterge olabilir mi?

Cevap 7: “Kesinlikle evet”.

Soru 8: Faaliyetlerinde helallik oranı yüksek olan şirketlere katılım finans kurumlarının düşük kâr payı oranları ile fon kullandırması, ortak (müşareke-mudarebe) olarak destek olmaları, borsaya açılmalarında kolaylıklar sağlanması gibi uygulamaların İslami finans ve ekonomi pazarının gelişmesine katkısı ne olur?

Cevap 8: İslami hassasiyeti olan şirketlerin mevcut finansal koşulları göz önüne aldığımızda konvansiyonel bankacılık ürünlerini kullanmadan yatırım yapmaları, istihdamı artırmaları ve hatta hayatta kalmaları çok kolay değildir. Bu tarz şirketlerin hem doğrudan devlet eliyle hem de özel sektör katılım bankaları vasıtasıyla desteklenmesi (düşük maliyetli fon sağlama, ortak olma vs) mevcut şirketlerin durumunu iyileştireceği gibi imkansızlıklar yüzünden faaliyetine başlayamayan girişimlerin de önünü açacaktır.

Soru 9: Katılım endeksinin sadece hisseleri borsada işlem gören şirketler için değil reel sektördeki tüm firmaları kapsayacak şekilde revize edilmesi İslam ekonomisinin yaygınlaşmasına katkısı olabilir mi?

Cevap 9: Pratikte bütün reel sektör şirketlerinin, mevcut mali tablo formatlarını göz önüne aldığımızda, katılım endeksine uygunluk durumunun tespit edilebilmesi pek mümkün değildir. Gerek VUK, gerekse de TFRS bazlı mali tabloların İslami hassasiyetle hazırlanması, caiz-caiz olmayan ayrımının çok daha basit ve hızlı bir şekilde yapılabilmesine imkan vermesi halinde birçok şirket katılım endeksi kriterlerini karşılayabilmek adına gerekli düzenlemeleri yapmak için kendilerine çeki düzen verecektir.

Soru 10: Katılım Endeksinin, şirketleri ayrıştırma metodunun (Toplam faizli krediler / Piyasa değeri < %30, Faiz getirili nakit ve menkul kıymetler / Piyasa değeri < %30, sakıncalı kabul edilen faaliyetlerden gelir / Toplam gelir < %5) yeterli olduğunu düşünüyor musunuz ?

Cevap 10: *Türkiye gibi gelişmekte olan ve yeterli sermaye birikimi olmayan, enflasyon oranları %10'un altına düşmeyen ve buna paralel faiz oranları bulunan bir ülkede yatırım yapabilmek ve hatta hayatta kalabilmek isteyen bir şirketin (İslami hassasiyeti olsun olmasın) özkaynakları yeterli olmadığı için dış finansman bulması şarttır. İslami finansal enstrümanların yeterince büyük bir pazar oluşturmamış olması nedeniyle şirketler istemeseler dahi konvansiyonel bankalara müracaat ederek faizli kredi temin etmek durumunda kalmaktadır. Burada şirketin niyeti ve kredinin kullanım amacı İslami düstura uygunsu %30'un üzerinde de borçlanabilmesi gerekir.*

Soru 11: Katılım Endeksinin mevcut ayrıştırma kriterlerine (borsaya kote olmayan firmaları da dikkate alarak) ilavelerinizi neler olur?

Cevap 11: *“Faizli borcu ve faizdeki mevduatı piyasa değeri yerine (aktif ya da piyasa değerinden büyük olanı) ’na bölmek daha sağlıklı olacaktır”.*

4.1.2.6. Bir Portföy Yönetim Şirketi Genel Müdürü H.K. İle Yapılan Mülakat

Soru 1: Ticari faaliyetlerde helal - haram ayrımı yapılması gerekir mi?

Cevap 1: *“Yapılması gerekir. Biz de buna dikkat eden bir kurumuz, daha doğrusu temel prensiplerimizden birisi bu”.*

Cevap 2: Helal iş ve ürünler konusunda yeterli farkındalığın bulunduğunu düşünüyor musunuz?

Cevap 2: *“Şöyle, genel bir algı ve beklenti var. Ama iş pratiğine baktığınızda bunları ayırt edecek, şirketlerin faaliyetleri, iş yapış şekilleri ve ürünler noktasında yeterli farkındalık yok gibi gözüküyor”.*

Soru 3: "Helal sertifikasyonu" dendiğinde aklınıza gıda dışında bir sektör geliyor mu?

Cevap 3: *“Finans geliyor, biz de finans tarafındayız. Aslında sadece gıda değil de tüm sektörlerde olması gereken bir zorunluluk bu bizim açımızdan”.*

Soru 4: Mevcut durumda; faaliyetleri helal çerçevede olan bir şirkette çalışmak isteyen, böyle bir şirketle iş yapmak isteyen, böyle bir şirkete ortak olmak isteyen kişi ya da firmalar açısından tercihlerini rahatça yapabilmelerini sağlayan bir yöntem/derecelendirme/sınıflandırma mevcut mudur?

Bu tarz bir ayrıştırmaya gerek var mıdır?

Cevap 4: Genel olarak yok. Sadece finans sektöründe katılım endeksi kriterleri var. Onun dışında kriterler olduğunu duymadım. Bu tarz bir ayrıştırmaya gerek var, çünkü böyle bir ayrıştırma olduğu zaman o firmada çalışmak isteyenler için veya onlarla iş yapmak isteyenler için çok pratik bir gösterge olabilir. Yardımcı olur diye düşünüyorum.

Soru 5: Alkol, domuz eti, kan ve leş gibi malların ticaretini yapılmıyorsa, faizli borç verilmiyorsa helal bir ticari faaliyet yapılıyor denebilir mi?

Cevap 5: Bunlar tabi helal haram noktasında (temel) kriterler ama bunların dışında da olması lazım. Yani mesela işçisinin hakkını vermiş mi ?, iş kanunlarına uyuyor mu? , yaptığı hizmet veya ürettiği ürün standartlara uyuyor mu? Bunun gibi daha geniş kapsamlı değerlendirmekte fayda var.

Ara Soru: Sizin (kurum olarak) bir kriter setiniz var mı?

Cevap (Ara Soru 5): Bizim buna benzer kriter seti bağlamında bir fon çalışmamız var. Sosyal sorumlulukla ilgili kriterlerimiz var onu belirlemeye çalışıyoruz. Bu kriterlere uygun firmaların kira sertifikalarını ve hisse senetlerini alma noktasında bir çalışmamız var.

Soru 6: Bilanço ve gelir tabloları üzerinde sade ve kolay uygulanabilir helal standartları oluşturulup uygulanırsa, ticari faaliyetlerde helallik farkındalığı artabilir mi?

Cevap 6: “Artırılabilir”.

Soru 7: Katılım Finansı kapsamında faaliyette bulunan şirketlerin sektördeki paylarının istenilen düzeyde artırılmamasında, reel sektör şirketlerinin faaliyetlerine yönelik bir helallik denetimi ve farkındalığı bulunmayışı etkili midir?

Cevap 7: “Daha temelde farklı nedenleri de var ama böyle bir çalışmanın bulunmaması da etkilidir diyebiliriz. Böyle bir çalışma yapılırsa katılım finans şirketlerinin sektördeki payı da artabilir”.

Soru 8: Reel sektör firmalarının finansal tablolarında helal olmayan mal ve hizmetlerin ayrıştırılması ve derecelendirilmesi, helal alanlara yatırım yapmak

isteyen yatırımcılara gösterge olabilir mi? Size bu tarz hassasiyete sahip yatırımcılar başvuruyor mu?

Cevap 8: “Gösterge olabilir. Şirketimiz bütün yatırımlarını İslami hassasiyetler çerçevesinde yapıyor. Helal haram konusuna dikkat eden bir kurum olduğumuz için müşterimizin talepleri de bu yönde, bizim farklı bir alternatifimiz yok aslında”.

Ara Soru: İslami hassasiyete sahip yatırımcılardan hassasiyetlerine uygun olan şirketlere ortak olmak isteyenler de oluyor mu?

Cevap (Ara Soru 8/1) : *Oluyor. Bizim girişim sermayesi yatırım fonlarımız var ayrıca. İki ayrı fon yönetimi var kurumumuzda. Birincisi normal menkul kıymet fon yönetimi var, ikinci olarak da alternatif fon yönetimi var. Kısmen alternatifler sunabiliyoruz.*

Soru 9: Faaliyetlerinde helallik oranı yüksek olan şirketlere katılım finans kurumlarının düşük kâr payı oranları ile fon kullandırması, ortak (müşareke-mudarebe) olarak destek olmaları, borsaya açılmalarında kolaylıklar sağlanması gibi uygulamaların İslami finans ve ekonomi pazarının gelişmesin katkısı ne olur?

Cevap 9: *Teşvik amaçlı diyorsun? Yeni kurulan denetleme, standardizasyon sistemlerinin ilk başta oturmaları ya da büyümeleri için desteklenmeleri gerekir. Dolayısıyla bu tip teşvikler şirketleri helal standartlarına uymaya yönlendirebilir. Katılım bankaları şu kadar baz puan indirim yapacağım derse müşteri de düşük orandan fon kullanayım diye standartlara uyum sağlayayım diyebilir.*

Soru 10: Finansalları helal standartlarına göre derecelendirilmiş ve helallik derecesi yüksek olan şirketlere ayrıcalık tanınmasını katılım bankası/sigortası yöneticisi olarak destekler misiniz?

Cevap 10: “Bizim işimizi kolaylaştıracığı için olumlu bakarız. Ayırıştırma yapılması ve bu standartların getirilmesi kritik (bir konu) ve biz bunu desteklemek isteriz”.

Soru 11: Şirketlerin finansal kayıtlarının helallik denetimden geçirilerek, onlara bir tür finansal helallik sertifikası verilmesinin İslam Ekonomisinin gelişimine katkısı olabilir mi?

Cevap 11: “Tabiki. İslam ekonomisi çok geniş bir kavram. Parçalarından bir tanesi de şirketler. Şirketlerin İslami kriterlere, helallik kriterlerine uygun olmaları bu ekosistemi geliştirecek ve büyütecek bir katkı sunacaktır”.

Soru 12: Helal standartlarının yaygınlaşmasına nasıl teşvik edilebilir?

Cevap 12: “Sadece teşvik değil de bunu zorunlu hale getirmek lazım gibi geliyor bana. Özellikle kamu otoritesinin ciddi desteğini almak gerekir, belli noktada zorunluluk getirilir belli noktalarda teşvik edilir”.

Soru 13: Hangi sektörlerde helal standartları uygulanması önceliklidir?

Cevap 13: “Öncelikli finans sektörü bence. Finans sektörünün yanında belki insanların daha hassas olduğu gıda sektörü olabilir. İlaç sektörü olabilir”.

4.1.2.7. Bir Yeminli Mali Müşavirlik Firmasının Denetim Müdürü Mali Müşavir A.A. İle Yapılan Mülakat

Soru 1: Ticari faaliyetlerde helal - haram ayrımı yapılması gerekir mi?

Cevap 1: “Kesinlikle gerekir”.

Soru 2 : Helal iş ve ürünler konusunda yeterli farkındalığın bulunduğunu düşünüyor musunuz?

Cevap 2: “Hayır düşünmüyorum. Hassasiyeti olan (az sayıda) insan bu hassasiyetleri çerçevesinde hareket ediyor”.

Soru 3: "Helal sertifikasyonu" dendiğinde aklınıza gıda dışında bir sektör geliyor mu?

Cevap 3: “Benim aklıma ilk turizm sektörü geliyor, başka da gelmiyor”.

Soru 4: Alkol, domuz eti, kan ve leş gibi malların ticaretini yapılmıyorsa, faizli borç alınıp verilmiyorsa helal bir ticari faaliyet yapılıyor denebilir mi?

Cevap 4: “Şu anki şartlar düşünüldüğünde denilebilir”.

Soru 5: Bilanço ve gelir tabloları üzerinde sade ve kolay uygulanabilir helal standartları oluşturulup uygulanırsa, ticari faaliyetlerde helallik farkındalığı artabilir mi?

Cevap 5: Artacağını düşünmüyorum. Çünkü bilanço okumak çok ayrı bir meslek, aynı zamanda bir bilim, sanat bile denebilir. Muhasebe

standartlarının oluşturulduğunun ilan edilmesi tek başına algıyı çok etkilemeyebilir ama denetim standartlarının olması ve denetim yapılacağıının ilan edilmesi algıyı daha çok etkiler.

Soru 6: Reel sektör firmalarının finansal tablolarında helal olmayan mal ve hizmetlerin ayrıştırılması ve derecelendirilmesi, helal alanlara yatırım yapmak isteyen yatırımcılara gösterge olabilir mi?

Cevap 6: Kesinlikle olur. Eğer reel sektör firmaları finansal tablolarında helal olan-olmayan gibi bir ayrıştırma, denetleme ve derecelendirme yapılırsa, bir de kamuya ilan edilirse helal alanlardaki yatırımları artıracığını düşünüyorum. Ancak süistimal edilmesi riski de mevcut.

Soru 7: Belirlenmiş helal standartları çerçevesinde bilanço ve gelir tablosunda ayrıştırma yapabilmek için muhasebe kayıt sistemi ve mevzuatları açısından ne tür değişiklikler yapmak gerekir ?

Cevap 7: Öncelikle şunu belirtmek isterim. Bugün tüm dünyada kullanımda olan Uluslararası muhasebe ve denetim ve raporlama standartları (UFRS), çok uzun tecrübeler sonucunda ortaya çıkmış, içerisinde güzel düzenlemeler olan bir standartlar bütünü. Bunun gibi uluslararası düzenlemelerden uygun olanlarında da istifade edilerek, helal hassasiyetlerinin de dahil edildiği karma bir sistem kurulabilir.

Ara Soru: Bu arada muhasebe ile ilgili teknik bir soru sormak istiyorum. Muhasebe hesap skontlarında bir değişiklik, bir ilave yapmak mümkün mü? Mesela 109 hesapta faiz ihtiva etmeyen hazır değerler gibi bir kalem oluşturulabilir mi?

Cevap (Ara Soru 7/1): Hesap skontlarını değiştiremezsiniz. Ama mevcut hesap planı üzerinden bir grupta yapmak isteniyorsa bu her zaman yapılabilir. Önemli olan kamuya olan sorumluluk. Muhasebe ERP (Enterprise Resource Planning) sistemi sayesinde ana hesap bakiyesi oluşmadan önce yapılan işlemleri istediğiniz kadar odacığa bölebilir ve yönetebilirsiniz. ERP Sistemlerinde ön muhasebe helal haram ayrıştırması rahatlıkla yapılabilir ve raporlanabilir.

Soru 8: Muhasebe kayıtlarında helal olmayan işlemlerin ayrıştırılması ile ilgili aşağıdaki yöntemlerden hangisi kullanılabilir?

- A) Örneğin 15 ile başlayan stok hesaplarında helal olan stoklar 150.1, olmayanlar 150.2 şeklinde kaydedilerek muhasebe programları üzerinden ayrıştırma yapılabilir.
- B) Mevcut muhasebe kayıtları üzerinde ayrı bir denetim faaliyeti yürütülerek helal olmayan işlemlere ait tutarlar ayrıştırılabilir.
- C) Alkol, domuz etki, kan ve leş gibi malların ticareti yapılmıyorsa daha detaylı bir ayrıştırmaya gerek yoktur.
- D) Bilanço ve gelir tablosu şablonlarına yeni hesap skontları (Ör: 109- Faiz ihtiva eden hazır değerler) ilave ederek ayrıştırma yapılabilir.
- E) Ana hesap grupları (dönen varlıklar-duran varlıklar) içerisindeki helal olmayan işlemlere ait tutarlar yine ana hesap gruplarının altında toplanabilir (ör: Dönen varlıklar içerisindeki helal olmayan işlemler).

Cevap 8:

A şıkkı olabilir, yapılabilir. Mevcut mevzuata göre herhangi bir engel yok.

B şıkkı mümkün ama denetçinin eline sağlam bir kriter seti verilmesi lazım. Örneğin stoklarda domuz eti ve türevleri var mı şeklinde bir kriter yeterli olmaz, belki köpek eti ve türevleri olabilir bunun dikkate alınması lazım. Laboratuvara gönderip tahlil istenecek belki bunun tespiti için. Denetçi uzmanlardan yardım alır genel olarak.

C şıkkına katılmıyorum.

D şıkkı çok zor. 1 ve 8 arası kodlarda yapılması imkansız yakın ama 9 ile başlayan nazım hesaplarda yapmak mümkündür, biraz sistemi kasabilir.

E şıkkı da zor. Ana hesap gruplarını değiştirmek kolay değildir, kamu otoritesi buna müsaade etmez.

Soru 9: Helal standartlarının yaygınlaşmasına nasıl teşvik edilebilir?

Cevap 9: “Kamu otoritesi için içinde olmalı, yanlış yapan ifşa edilmeli, katılım bankaları kendi müşterilerini teşvik etmeli”.

Soru 10: Hangi sektörlerde helal standartları uygulanması önceliklidir?

Cevap 10: “Gıda önde gelir bana göre. İkinci olarak hizmet sektörü. Sonra diğer sektörlerle geçilebilir. Ancak öncelikli gıdadır”.

4.1.2.8. Bir Yeminli Mali Müşavirlik Firması Ortağı E.E. İle Yapılan Mülakat

Soru 1: Ticari faaliyetlerde helal - haram ayrımı yapılması gerekir mi?

Cevap 1: *“Helal ve haram o kadar birbirine karıştı ki ayırmak oldukça zor. Böyle bir çabaya gerek olmadığını düşünüyorum. Doğrusu bu konu üzerinde daha önce hiç düşünmemiştim”.*

Soru 2: Helal iş ve ürünler konusunda yeterli farkındalığın bulunduğunu düşünüyor musunuz?

Cevap 2: *“Hayır, zannediyorum çoğu kimse de benim gibi helal-haram ayrımının yapılmasının zorluğundan, ikisini ayırmanın imkansıza yakın olmasından dolayı bu konuda hassasiyete sahip değil”.*

Soru 3: "Helal sertifikasyonu" dendiğinde aklınıza gıda dışında bir sektör geliyor mu?

Cevap 3: *“Hayır gelmiyor”.*

Soru 4: Alkol, domuz eti, kan ve leş gibi malların ticaretini yapılmıyorsa, faizli borç alınıp verilmiyorsa helal bir ticari faaliyet yapılıyor denebilir mi?

Cevap 4: *“Evet söylenebilir”.*

Soru 5: Bilanço ve gelir tabloları üzerinde sade ve kolay uygulanabilir helal standartları oluşturulup uygulanırsa, ticari faaliyetlerde helallik farkındalığı artabilir mi?

Cevap 5: *“Konunun iyi anlaşılması için çok ciddi bir tanıtım yapılması gerekir”.*

Soru 6: Reel sektör firmalarının finansal tablolarında helal olmayan mal ve hizmetlerin ayrıştırılması ve derecelendirilmesi, helal alanlara yatırım yapmak isteyen yatırımcılara gösterge olabilir mi?

Cevap 6: *“Olabilir ancak bu konuda farkındalığı artırmak için ciddi bir çalışma yapmak gerekir”.*

Soru 7: Belirlenmiş helal standartları çerçevesinde bilanço ve gelir tablosunda ayrıştırma yapabilmek için muhasebe kayıt sistemi ve mevzuatları açısından ne tür değişiklikler yapmak gerekir?

Cevap 7: “Alt hesaplarla (102.01, 102.02) ayırım yapmak yeterli olacaktır. Bu da mevcut hesap planıyla yapılabilir”.

Soru 8: Muhasebe kayıtlarında helal olmayan işlemlerin ayrıştırılması ile ilgili aşağıdaki yöntemlerden hangisi kullanılabilir?

A) Örneğin 15 ile başlayan stok hesaplarında helal olan stoklar 150.1, olmayanlar 150.2 şeklinde kaydedilerek muhasebe programları üzerinden ayrıştırma yapılabilir.

B) Mevcut muhasebe kayıtları üzerinde ayrı bir denetim faaliyeti yürütülerek helal olmayan işlemlere ait tutarlar ayrıştırılabilir.

C) Alkol, domuz etki, kan ve leş gibi malların ticareti yapılmıyorsa daha detaylı bir ayrıştırmaya gerek yoktur.

D) Bilanço ve gelir tablosu şablonlarına yeni hesap skontları (Ör: 109- Faiz ihtiva eden hazır değerler) ilave ederek ayrıştırma yapılabilir.

E) Ana hesap grupları (dönen varlıklar-duran varlıklar) içerisindeki helal olmayan işlemlere ait tutarlar yine ana hesap gruplarının altında toplanabilir (ör: Dönen varlıklar içerisindeki helal olmayan işlemler).

Cevap 8:

A şıkkı en kolay olan yöntem, tercihim bu olur.

B şıkkı ise A şıkkında bahsedilen ayırım olmadan uygulanamaz.

C şıkkında faiz de olsaydı belki bunu tercih edebilirdim.

D şıkkında bahsedilen gruplamayı yapmak zor. Bunun için yine alt hesap bazlı ayrıştırma yapmak gerekir.

Soru 9: Helal standartlarının yaygınlaşmasına nasıl teşvik edilebilir?

Cevap 9: Çok ciddi bir çalışma gerekir. Özellikle gıda sektöründe helal damgalı ürünler olması tüketicilerin konuya farkındalığını artırır ve tercih sebebi olabilir. Helal damgalı gıda ürünlerinin markette ayrı reyonlarda olması hatta bu tür marketlerin bile ayrı olması farkındalığı artırabilir. Katılım bankaları ortaklık yapmak istedikleri firmalar için finansal helallik denetimini şart koşarsa finansal helallik standartlarının uygulamaya dönmesi daha kolay olur.

Soru 10: Hangi sektörlerde helal standartları uygulanması önceliklidir?

Cevap 10: “1) Gıda, 2) Turizm, 3) Kafe ve Restoran”.

4.1.2.9. Muhasebe ve Denetim Standartları Üzerine Çalışan Bir Kamu Kurumu Uzmanı ve Yurt Dışı İlişkiler Koordinatörü S.A. İle Yapılan Mülakat

Soru 1: Ticari faaliyetlerde helal - haram ayrımı yapılması gerekir mi?

Cevap 1: “Sadece ticari faaliyetlerde değil, Müslüman toplumların her türlü faaliyetinde helal - haram ayrımı yapılması gerektiği kanaatindeyim”.

Soru 2: Helal iş ve ürünler konusunda yeterli farkındalığın bulunduğunu düşünüyor musunuz?

Cevap 2: *Helal iş ve ürünler konusunda tam olarak yeterli olmasa da son dönemdeki atılımlar, helal akreditasyon kurumu gibi yapıların oluşturulması ve özellikle Cumhurbaşkanlığının konuyla ilgili isteğini ve niyetini göz önünde bulundurduğumuzda belli bir farkındalık seviyesine ulaştığımızı düşünüyorum.*

Soru 3: "Helal sertifikasyonu" dendiğinde aklınıza gıda dışında bir sektör geliyor mu? Geliyorsa hangi sektörler?

Cevap 3: “Üretim veya işleme sürecinde girdilerin veya süreçlerin helal veya haram olabileceği her sektörün "helal sertifikasyonu"na tabi olabileceğini düşünüyorum. Örneğin; kozmetik, ilaç, tekstil, turizm ve finans gibi sektörler”.

Soru 4: Alkol, domuz eti, kan ve leş gibi malların ticaretini yapılmıyorsa, faizli borç alınıp verilmiyorsa helal bir ticari faaliyet yapılıyor denebilir mi?

Cevap 4: *Tam olarak denemez diye düşünüyorum. Çünkü mal ticaretiyle ilgili olarak sadece haram olan malın alınıp satılması değil, önceki cevabımda da belirttiğim üzere söz konusu mala ilişkin girdilerin veya süreçlerin de helal olması gerektiği kanaatindeyim.*

Soru 5: Bilanço ve gelir tabloları üzerinde sade ve kolay uygulanabilir helal standartları oluşturulup uygulanırsa, ticari faaliyetlerde helallik farkındalığı artabilir mi?

Cevap 5: *Böyle bir uygulamada farkındalık mutlaka artacaktır ama öncelikle finansal tablolara ilişkin farkındalığın artması gereklidir, çünkü finansal tablolarda ve bunların dipnotlarında sunulan bilgilere yönelik bir farkındalık yoksa bunlara yönelik uygulanan helal standartlara yönelik bir farkındalığın var olması da pek mümkün değildir.*

Soru 6: AAOIFI'nin oluşturduğu muhasebe standartları benzeri standartların oluşturulup sadece finans kurumları değil tüm reel sektör firmalarını kapsayacak şekilde gönüllülük esasına göre yaygınlaştırılması fikri ile ilgili değerlendirmeniz nasıl olur?

Cevap 6: *Bu konuyu değerlendirmek için iki ana görüşü göz önünde bulundurmak gerekir. İlk görüş İslami muhasebenin geleneksel muhasebeden tamamen farklı ve ayrı olduğunu savunanların görüşüdür. Görüşe göre İslami finansal işlemlerin gerçek ruhunu sunabilmek için farklı bir muhasebe ilkeleri seti gerekir. Uygulanması oldukça güç ve ütöpik bir görüş olarak değerlendiriyorum. İkinci görüş ise, dini hassasiyete sahip paydaşların finansal bilginin farklı niteliksel yönlerini, yani fıkhî ilkelerle uyumunu görmek istemesinin doğal hakları olduğu ve bunun mevcut sistemler dahilinde karşılanması gerektiği yönündedir. Kaldı ki, finansal işlemlere yönelik dini hassasiyetin ve fıkhî ilkelere yönelik farkındalığın önümüzdeki yıllarda katlanarak artması beklenmektedir.*

Konuyu ülkemiz açısından değerlendirdiğimizde ise, laiklik ve hukuk devleti olma gibi unsurlar dikkate alındığında, İslami muhasebenin tüm reel sektör firmalarını kapsayacak şekilde “gönüllülük” esasına göre yaygınlaştırılması fıkhî olumlu karşılanabilir buluyorum. Nihai olarak, reel sektörü de içerecek şekilde İslami muhasebenin gönüllülük esasına göre yaygınlaştırılmasını gayet olumlu karşılamaktayım.

Soru 7: Belirlenmiş helal standartları çerçevesinde bilanço ve gelir tablosunda ayrıştırma yapabilmek için muhasebe kayıt sistemi ve mevzuatları açısından ne tür değişiklikler yapmak gerekir?

Soru 8: Muhasebe kayıtlarında helal olmayan işlemlerin ayrıştırılması ile ilgili aşağıdaki yöntemlerden hangisi kullanılabilir?

A) Örneğin 15 İle başlayan stok hesaplarında helal olan stoklar 150.1,

olmayanlar 150.2 şeklinde kaydedilerek muhasebe programları üzerinden ayırıştırma yapılabilir. B) Mevcut muhasebe kayıtları üzerinde ayrı bir denetim faaliyeti yürütülerek helal olmayan işlemlere ait tutarlar ayırıştırılabilir.

C) Alkol, domuz etki, kan ve leş gibi malların ticareti yapılmıyorsa daha detaylı bir ayırtırmaya gerek yoktur.

D) Bilanço ve gelir tablosu şablonlarına yeni hesap skontları (Ör: 109- Faiz ihtiva eden hazır değerler) ilave ederek ayırıştırma yapılabilir.

E) Ana hesap grupları (dönen varlıklar-duran varlıklar) içerisindeki helal olmayan işlemlere ait tutarlar yine ana hesap gruplarının altında toplanabilir (ör: Dönen varlıklar içerisindeki helal olmayan işlemler).

Soru 9: İslam iktisadına has müşareke, mudarebe, selem, istisna gibi finansman yöntemleri ve bu çerçevede yer alan diğer işlemleri içerecek şekilde mevcut tek düzen hesap planında değişiklik yapmak (yeni hesap skontları eklemek gibi) teknik açıdan mümkün müdür? Bunun için nasıl bir yol, yöntem izlenmesi gerekir?

Cevap 7-8-9 : Bu 3 soruya birlikte cevap vermek istiyorum. Finansal raporlama da dâhil olmak üzere muhasebede “özün önceliği” ilkesi esastır. Yani olay ve işlemlerin hukuki biçimlerinden ziyade ekonomik özü esas alınır ve buna göre bir muhasebeleştirme ve raporlama yapılır. İslami açıdan bakıldığında ise durum biraz farklıdır. İşlemler akitlere (sözleşmelere) dayalı olup sözleşmenin hem hukuki biçimi hem de ekonomik özü bir arada değerlendirilir. Bununla birlikte farklı ölçüm teknikleri, paranın zaman değeri ve farklılaşan daha birçok nokta dikkate alındığında, ya tamamen farklı bir muhasebe sistemi uygulamak (ki en doğru yol kanaatimce budur) ya da muhasebe hesapları ve finansal tablolara dokunmayıp olayı dipnotlarla çözmek en makul yoldur.

Mevcut hesap planı oluşturulurken, sözleşmelerden ziyade olay ve işlemlerin esas alınması ve sistemin buna göre kurgulanması sebebiyle yeni hesapların eklenmesi, hesap planının sistemini bozup hesapların birbirleriyle işleyişini bozacağından teknik açıdan mümkün gözükmemektedir. Yeni hesapların

kullanılması veya alt hesaplar açılması uygulansa da bir yere kadar uygulanır, bir yerden sonra mutlaka tıkanır. 8 ve 9'uncu sorularda yapılması öngörülen bütün işlemler finansal tablo dipnotları vasıtasıyla ne hesap planının ne de finansal tabloların yapısına dokunmadan gerçekleştirilebilir.

4.1.2.10. Uluslararası Bir Derecelendirme Kuruluşu'nun Türkiye Ofisi Yönetim Direktörü B.U. İle Yapılan Mülakat

Soru 1: Ticari faaliyetlerde helal - haram ayrımı yapılması gerekir mi?

Cevap 1: Kesinlikle gerekir. Yapılması da mümkündür. Birçok insanında dine saygısı, bağlılığı var, ona göre yaşamak ve ona göre hayatını idame ettirmek istiyor. Tüketim ve yatırım tercihleri dahil olmak üzere hayata dahir her türlü tercihini inancına göre yapmak isteyen ciddi bir kitle var. Bunun da önünün bir şekilde açılması gerekir. En güzel yöntem de helal-haram ayrımının doğru bir şekilde yapılmasından geçmekte. Bu ayrım düzgün şekilde yapıldıktan sonra isteyen tercih eder isteyen tercih etmez.

Soru 2: Helal iş ve ürünler konusunda yeterli farkındalığın bulunduğunu düşünüyor musunuz?

Cevap 2: Yeterli düzeyde farkındalığın bulunduğunu düşünmüyorum. İnsanların genelinde helal ve haramın ayıramayacak boyutta birbirine karıştığı kanaati hakim.

Farkındalığı artırmak için sivil toplum kuruluşlarına (TKBB, MÜSİAD, GİMDES vs.) büyük görevler düştüğü kanaatindeyim.

Soru 3: "Helal sertifikasyonu" dendiğinde aklınıza gıda dışında bir sektör geliyor mu?

Cevap 3: Elbette geliyor, sadece gıdada helallik yok. Örneğin biz finans sektöründeyiz ve bu konuda helalliği önemseyen çok insan var. Bir inşaat şirketinin bile faaliyetlerini helal çerçevede yürütüp yürütmediği birilerinin dikkatini çekebilir, tercihini etkileyebilir. Hatta yayıncılığı da kapsayabilir helal sertifikasyonu. İnsanlar ona göre o kanalı, o internet sitesini tercih edebilirler. İslam dini hayatın her alanına hükmettiğine göre tüm sektörler için helal sertifikasyonunu düşünebiliriz.

Soru 4: Alkol, domuz eti, kan ve leş gibi malların ticaretini yapılmıyorsa, faizli borç alınıp verilmiyorsa helal bir ticari faaliyet yapılıyor denebilir mi?

Cevap 4: *“Denilemez, çünkü helallik mevzuu sadece bunlarla sınırlı değil”.*

Soru 5: Bilanço ve gelir tabloları üzerinde sade ve kolay uygulanabilir helal standartları oluşturulup uygulanırsa, ticari faaliyetlerde helallik farkındalığı artabilir mi?

Cevap 5: *%100 Artırılabilir. Farkındalık zaten bazı şeylerin not edilmesi, hesaplanması, raporlanması ile oluyor. Herhangi bir şirket helal sertifikası bulunan başka bir şirketten daha temiz, dikkatli üretim yapıyor olabilir. Ancak bu özelliğini bir sertifikasyonla destekleyip insanlara sunmuyorsa insanlar bu durumdan haberdar olamaz.*

Soru 6: Reel sektör firmalarının finansal tablolarında helal olmayan mal ve hizmetlerin ayrıştırılması ve derecelendirilmesi, helal alanlara yatırım yapmak isteyen yatırımcılara gösterge olabilir mi?

Cevap 6: *Dünyada birçok borsada helal endeks, İslami endeks gibi endeksler var. Bu endeksler o ülkedeki helal-haram hassasiyetine sahip yatırımcılara binaen oluşturulmuş. Şu an ülkemizde de helal alanlara yatırım yapmak isteyen şahıs, şirket ve kurumlar var. Bunların da tercihlerinin kolaylaştırılması için bahsedilen ayrıştırmanın yapılması ve sertifikalanması önemli.*

Soru 7: Belirlenmiş helal standartları çerçevesinde bilanço ve gelir tablosunda ayrıştırma yapabilmek için muhasebe kayıt sistemi ve mevzuatları açısından ne tür değişiklikler yapmak gerekir?

Cevap 7: *Bilançoların başına bir check point koyulabilir "helal ve haram gözetimi yapmak ister misiniz?" gibi. Bu durum o finansalları kaydeden ve okuyan için önemli. Çünkü "ben işlemlerini helal şekilde yapıyorum, bunu raporlayacağım, bu durumu bilen bilsin beni ona göre tercih etsin" diyorsa bir şirket bu check point'i işaretler. Ona göre bir değerlendirme yapılır.*

İslami hükümlere göre raporlama yapılmıştır gibi ek bir not/açıklama da girilebilir.

Soru 8: Muhasebe kayıtlarında helal olmayan işlemlerin ayrıştırılması ile ilgili aşağıdaki yöntemlerden hangisi kullanılabilir?

A) Örneğin 15 İle başlayan stok hesaplarında helal olan stoklar 150.1, olmayanlar 150.2 şeklinde kaydedilerek muhasebe programları üzerinden ayırıştırma yapılabilir.

B) Mevcut muhasebe kayıtları üzerinde ayrı bir denetim faaliyeti yürütülerek helal olmayan işlemlere ait tutarlar ayırıştırılabilir.

C) Alkol, domuz etki, kan ve leş gibi malların ticareti yapılmıyorsa daha detaylı bir ayırtırmaya gerek yoktur.

D) Bilanço ve gelir tablosu şablonlarına yeni hesap skontları (Ör: 109- Faiz ihtiva eden hazır değerler) ilave ederek ayırıştırma yapılabilir.

E) Ana hesap grupları (dönen varlıklar-duran varlıklar) içerisindeki helal olmayan işlemlere ait tutarlar yine ana hesap gruplarının altında toplanabilir (ör: Dönen varlıklar içerisindeki helal olmayan işlemler).

Cevap 8: D Şıkkı daha uygun bence.

Soru 9: Helal standartlarının yaygınlaşmasına nasıl teşvik edilebilir?

Cevap: Tüketicinin bilinçlenmesi ve bunu araması ile mümkün olabilir. Önümüzdeki dönemlerde bu hassasiyetin artacağını düşünüyorum. Örneğin tavuk kuru yolum mu buna dikkate edilmeye başlandı. Bunu yapan şirketlerin de kâr marjı artıyor ise diğer şirketler de bunu taklit etmeye çalışır diye düşünüyorum. Ek olarak sivil toplum kuruluşları halkı bilinçlendirmeye dönük faaliyetlerini genişletebilir.

Soru 10: Hangi sektörlerde helal standartları uygulanması önceliklidir?

Cevap 10: “Her sektörde önemli. Ama öncelik bankacılık olur, ikinci gıda, üçüncü turizm”.

Soru 11: Mevcutta, helal çerçevede faaliyet gösteren şirkette çalışmak isteyen, ortak olmak yahut yatırım yapmak, şirketten ürün almak isteyen kişi veya kurumlara gösterge olabilecek bir ölçü var mı?

Cevap11: İslami endeksler ve bizim firmamız gibi derecelendirme şirketleri mevcut ancak bu çalışmaların raporları ile ilgili farkındalık düşük. Bu çalışmaların yaygınlığı ve farkındalığından karnemiz zayıf diyebilirim. Bu noktada ekstra bilinçlendirme yapmak gerekir.

4.1.2.11. Türkiye’de Yerleşik Bir Derecelendirme Kuruluşu’nun Grup Başkanı Z.M.Ç. İle Yapılan Mülakat

Soru 1: Ticari faaliyetlerde helal - haram ayrımı yapılması gerekir mi?

Cevap 1: *“Ticari faaliyetlerin paydaşlarının veya yatırımcılarının bu yönde tercihleri ve hassasiyetleri olabileceğini göz önüne aldığımızda evet gerekir”.*

Soru 2: Helal iş ve ürünler konusunda yeterli farkındalığın bulunduğunu düşünüyor musunuz?

Cevap 2: *“Hayır”.*

Soru 3: "Helal sertifikasyonu" dendiğinde aklınıza gıda dışında bir sektör geliyor mu?

Cevap 3: *“Hayır”.*

Soru 4: Alkol, domuz eti, kan ve leş gibi malların ticaretini yapılmıyorsa, faizli borç verilmiyorsa helal bir ticari faaliyet yapılıyor denebilir mi?

Cevap 4: *“Hayır”.*

Soru 5: Mevcut durumda; faaliyetleri helal çerçevede olan bir şirkette çalışmak isteyen, böyle bir şirketle iş yapmak isteyen, böyle bir şirkete ortak olmak isteyen kişi ya da firmalar açısından tercihlerini rahatça yapabilmelerini sağlayan bir yöntem/derecelendirme/sınıflandırma mevcut mudur?

Bu tarz bir ayrıştırmaya gerek var mıdır?

Cevap 5: *“Hayır, yoktur. Evet, gereklidir”.*

Soru 6: Bilanço ve gelir tabloları üzerinde sade ve kolay uygulanabilir helal standartları oluşturulup uygulanırsa, ticari faaliyetlerde helallik farkındalığı artabilir mi?

Cevap 6: *“Evet, artabilir”.*

Soru 7: Reel sektör firmalarının da katılım endeksi tarzında finansal tablolarında helal olmayan mal ve hizmetlerin ayrıştırılması ve derecelendirilmesi, helal alanlara yatırım yapmak isteyen yatırımcılara gösterge olabilir mi?

Cevap 7: *“Bireysel yatırımcıların gözünde firmanın finansal tablolarında böyle bir ayrıştırma yapılması genel firma algısını değiştirebilir”.*

Soru 8: Faaliyetlerinde helallik oranı yüksek olan şirketlere katılım finans kurumlarının düşük kâr payı oranları ile fon kullandırması, ortak (müşareke-mudarebe) olarak destek olmaları, borsaya açılmalarında kolaylıklar sağlanması gibi uygulamaların İslami finans ve ekonomi pazarının gelişmesine katkısı ne olur?

Cevap 8: *“Bu türden kurumsal desteklerin genel manada bu pazarın gelişmesine katkısı olacaktır”.*

Soru 9: Finansal helallik derecesi gibi notlama/derecelendirme kurumun bünyesinde yapılırsa, hem firmanın hem de İslam Ekonomisinin gelişmesine katkısı olabilir mi?

Cevap 9: *“Helallik değerlendirmesinin ne şekilde yapılacağına ilişkin metodolojilerin oluşturulması gerekliliğinin yanı sıra ulusal/uluslararası kabul görme derecesine ilişkin hususlar tartışılmalıdır”.*

Soru 10: Katılım endeksinin hakkında bilginiz var mı? Varsa çalışmalarının kapsamını yeterli buluyor musunuz?

Cevap 10: *“İlave ürünler ve yapıların geliştirilmesi ile kapsamı genişletilebilir”.*

4.1.2.12. İslam Ülkelerine Yönelik Standartlar Oluşturma ve Uygulama Alanında Çalışan Uluslararası Bir Kuruluşun Genel Sekreteri İ.Ö. İle Yapılan Mülakat

Soru 1: Ticari faaliyetlerde helal - haram ayrımı yapılması gerekir mi?

Cevap: *“Yapılması gerekir. Haram olan bir şeyin ticareti de haramdır”.*

Soru 2: Helal iş ve ürünler konusunda yeterli farkındalığın bulunduğunu düşünüyor musunuz?

Cevap 2: *“Genel manada var, fakat her zaman artırılabilir”.*

Soru 3: "Helal sertifikasyonu" dendiğinde aklınıza gıda dışında bir sektör geliyor mu?

Cevap 3: *“Turizm, helal test laboratuvar hizmetleri, kozmetik, helal kalite yönetim sistemleri geliyor”.*

Soru 4: Alkol, domuz eti, kan ve leş gibi malların ticaretini yapılmıyorsa, faizli borç verilmiyorsa helal bir ticari faaliyet yapılıyor denebilir mi?

Cevap 4: “Haram olan bir ticaret yapılmadığı ve helal dairesinde bulunduğu sürece helal ticari faaliyet yapılıyor denebilir”.

Soru 5: Mevcut durumda; faaliyetleri helal çerçevede olan bir şirkette çalışmak isteyen, böyle bir şirketle iş yapmak isteyen, böyle bir şirkete ortak olmak isteyen kişi ya da firmalar açısından tercihlerini rahatça yapabilmelerini sağlayan bir yöntem/derecelendirme/sınıflandırma mevcut mudur?

Bu tarz bir ayrıştırmaya gerek var mıdır?

Cevap 5: “Kurumumuz, Helal Kalite Yönetim Sistemi Standardı oluşturulmaktadır. Bu tamamlandığında yayınlanacaktır, bu konuda kullanılabilir”.

Soru 6: Bilanço ve gelir tabloları üzerinde sade ve kolay uygulanabilir helal standartları oluşturulup uygulanırsa, ticari faaliyetlerde helallik farkındalığı artabilir mi?

Cevap 6: “Bahse konu tabloları değerlendirmek uzmanlık isteyen konular olduğu ve tüketiciler bu konuları değerlendiremeyeceği için sadece ilgililer nezdinde farkındalık sağlayabilir”.

Soru 7: Reel sektör firmalarının finansal tablolarında helal olmayan mal ve hizmetlerin ayrıştırılması ve derecelendirilmesi, helal alanlara yatırım yapmak isteyen yatırımcılara gösterge olabilir mi?

Cevap 7: “Tabii ki bu önemli bir göstergedir”.

Soru 8: Faaliyetlerinde helallik oranı yüksek olan şirketlere katılım finans kurumlarının düşük kâr payı oranları ile fon kullandırması, ortak (müşareke-mudarebe) olarak destek olmaları, borsaya açılmalarında kolaylıklar sağlanması gibi uygulamalar İslami finans ve ekonomi pazarının gelişmesin katkısı ne olur?

Cevap 8: “Teorik olarak gelişmeye katkı sağlaması beklenmekle beraber net olarak tanımlanmamış "helallik oranı" kavramının kötüye kullanılması da beklenebilir”.

Soru 9: Kurumunuzun oluşturduğu veya uygulamaya koyduğu helal standartlarını finansal tablolar için de uygulanabilir hale getirme konusundaki düşünceniz nedir?

Cevap 9: Helal finans oldukça popüler bir konu olmakla beraber genel bankacılık faaliyetlerinin ülkelerin düzenleyici kurumları vasıtasıyla

yürütmesi hasebiyle uygulamada zorunlu kanun/yönetmelik çerçevesinde düzenlenmesi beklenir. Standartlar ise ihtiyari alanları düzenlemekle beraber görev verilmesi durumunda Kurumumuz temel genel prensiplere yönelik helal finans çalışması yapabilecektir.

Soru 10: Finansal tablolar üzerinde denetim ve ayrıştırma yapmak üzere standartlar oluşturularak uygulamaya konması, bu uygulamanın tüm sektörleri kapsayacak hale getirilmesi İslam ekonomisi ile ilgili farkındalığı artırabilir mi?

Cevap 10: “Farkındalık sağlayabilir ancak gönüllülük esasına göre uygulanmasını doğru olacaktır. Beklenen farkındalığın sektöre ya da müşterilere göre olup olmayacağına göre de uygulama çeşitlendirilebilir”.

Soru 11: Helal standartlarının yaygınlaşmasına nasıl teşvik edilebilir?

Cevap 11: Daha fazla reklam ve yayın yaparak. Aynı zamanda öğrenciler için seminerler ve bilgilendirme kitapçıkları yayınlayarak, özellikle sosyal medya kullanılarak... Ayrıca standardın uygunluk değerlendirme faaliyetleri ile örnek uygulaması da farkındalığı arttıracaktır.

Soru 12: Hangi sektörlerde helal standartları uygulanması önceliklidir?

Cevap 12: Özellikle gıda sektöründe Kurumumuzun oluşturduğu Helal Gıda Standardının uygulanması önceliklidir. 2. aşama ise Helal belgelendirmeye yapacak olan belgelendirme kuruluşlarının Kurumumuzun oluşturduğu Uygunluk Tetkiki.

Helal Belgelendirme Kuruluşlarına İlişkin Gereklilikler standardının uygulanması önemlidir.

Soru 13: Finansal tablolarda helal standartları oluşturulması, uygulanması ve yaygınlaşması konusunda karşılaşılabilecek engeller neler olabilir? Bu engeller nasıl aşılabılır?

Cevap 13: “Net ve gerçekçi olarak tanımlanmayan kurallar engel olarak ortaya çıkacaktır”.

Soru 14: Konu ile alakalı eklemek istediğiniz farklı düşünceleriniz ve önerileriniz varsa lütfen belirtiniz.

Cevap 14: Konu önemli olmakla beraber ticarete konu olan ve direk kanun koyucu tarafından kuralları belirlenen süreçler ile ilgili bu denli çalışmaların, hem ulusal hem de uluslararası uygulamalar göz önüne alınarak kavramlaştırılması önemlidir. Bir standart kurumu olarak Kurumumuz bu süreç içerisinde ihtiyarı ve önemli olarak addedilen ve katma değer sağlayacak konular ile ilgili çalışmalar yapabilir.

4.1.2.13. Katılım Bankalarında Danışma Kurulu Üyesi ve Yönetim Kurulu Üyesi Görevleri de Bulunan Bir İlahiyat Profesörü S.B. İle Yapılan Mülakat

Soru 1: Ticari faaliyetlerde helal - haram ayrımı yapılması gerekir mi?

Cevap1: “Tabii ki gerekir”.

Soru 2: Helal iş ve ürünler konusunda yeterli farkındalığın bulunduğunu düşünüyor musunuz?

Cevap 2: “Hayır”.

Soru 3: "Helal sertifikasyonu" dendiğinde aklınıza gıda dışında bir sektör geliyor mu?

Cevap 3: “Turizm geliyor. En son da finans geliyor maalesef”.

Soru 4: Alkol, domuz eti, kan ve leş gibi malların ticaretini yapılmıyorsa, faizli borç verilmiyorsa helal bir ticari faaliyet yapılıyor denebilir mi?

Cevap 4: Bu tür ürünlerin ticaretini yapmamak ve faizli borç alış-verişi yapmamak yeterli değil. Bunların yanında hileli işlemlere de başvurmamalı, yanıltıcı reklam yapmamalı, ölçü ve tartıyla oynamamalı, İslam dininin ticari hayatta yasak kıldığı diğer eylemlere de girmiyor olmalı. Soruda bahsedilen hususlara diğer belirttiğim şeyler de eklenirse bu işletme helal ticaret yapıyor denebilir. Soruda belirtilen maddeler yeterli olmamakla birlikte helallik noktasındaki genel kriterlerin %75'ini kapsadığını da ilave olarak söyleyebiliriz.

Soru 5: Mevcut durumda; faaliyetleri helal çerçevede olan bir şirkette çalışmak isteyen, böyle bir şirketle iş yapmak isteyen, böyle bir şirkete ortak olmak isteyen kişi ya da firmalar açısından tercihlerini rahatça yapabilmelerini sağlayan bir yöntem/derecelendirme/sınıflandırma mevcut mudur?

Bu tarz bir ayrıştırmaya gerek var mıdır?

Cevap 5: *Aslında ticaretin doğal akışında yapıldığını düşünürsek böyle bir sınıflandırmaya gerek yok diyebiliriz. Bir İslam toplumunda tüm işletmeler genel olarak meşru iş yapıyor kabul edilir. Fakat günümüzde ticari faaliyetler genel olarak globalleşti ve helallik takibi zor hale geldi. Bundan dolayı bahsettiğiniz tarzda bir derecelendirme ve sınıflandırmaya ihtiyaç var. Fakat günümüzde her isteyen arzu ettiği işletmeyi rahatlıkla değerlendirip kararını şekillendirebileceği derecede bir kriter seti elimizde yok.*

Soru 6: Bilanço ve gelir tabloları üzerinde sade ve kolay uygulanabilir helal standartları oluşturulup uygulanırsa, ticari faaliyetlerde helallik farkındalığı artabilir mi?

Cevap 6: *“Evet, artar. Güzel bir öneri”.*

Soru 7: Reel sektör firmalarının finansal tablolarında helal olmayan mal ve hizmetlerin ayrıştırılması ve derecelendirilmesi, helal alanlara yatırım yapmak isteyen yatırımcılara gösterge olabilir mi?

Cevap 7: *Evet, olabilir. İki türlü faydası olur. Finansal tablolarda helal olmayan hususları ayrıştırmış bir firmada, helal olmayan unsurlar bulunmadığı (ya da az bulunduğu) şeklinde bir sonuç ortaya çıkıyorsa bu firmaya (İslami hassasiyeti olan) insanlar yatırım yapabilir. İkincisi; bir firma finansal tablolarında yer alan helal haram her şeyi şeffaf bir şekilde ortaya koyduğunda, dışarıdan "firma/lar bu kriterleri finansal tablolarına kadar koyduğuna göre demek bu hususlar çok önemliymiş" şeklinde bir farkındalık oluşabilir.*

Ara Soru: Hocam sizin bir Malezya tecrübeniz de var. Orada bu tip işler nasıl yürüyor?

Cevap (Ara Soru 7): *“Malezya’da ticari anlamda da İslami hassasiyetler fazla. Mesela suyun üzerine, princiin üzerine, meyvelerin üzerine bile helal sertifikası koyuyorlar”.*

Soru 8: Faaliyetlerinde helallik oranı yüksek olan şirketlere katılım finans kurumlarının düşük kâr payı oranları ile fon kullandırması, ortak (müşareke-mudarebe) olarak destek olmaları, borsaya açılmalarında kolaylıklar sağlanması

gibi uygulamaların İslami finans ve ekonomi pazarının gelişmesine katkısı ne olur?

Cevap 8: Öncelikle burada helallik oranı yüksek değil de helallik oranı %100 olan demek lazım. Helallik oranı "yüksek olan" ifadesi biraz muğlak bir ifade.

Pozitif ayrımcılık yapılması konusunda da; katılım finans kurumlarını bir kamu kurumu gibi hayal ediyoruz. Kamu kurumu ise belki pozitif ayrımcılık yapması gerektiği söylenebilir. Ancak diğerleri kâr merkezli hareket ettiğinden pozitif ayrımcılık yapmaları zor.

Soru 9: Belirlenmiş helal standartları çerçevesinde bilanço ve gelir tablosunda ayrıştırma yapabilmek için muhasebe kayıt sistemi ve mevzuatları açısından ne tür değişiklikler yapmak gerekir? Biraz teknik bir soru, arzu ederseniz yanıtlamayabilirsiniz.

Cevap 9: Evet, biraz teknik bir soru, ne tür değişiklikler yapılmalı kısmına yanıt veremem. Ancak mevcut kayıt sistemimiz helal standartlar göz önüne alınarak yeniden düzenlenmeli diye düşünüyorum. AAOIFI'nin belirlediği standartlar var, bir kısmını KGK yayınlamıştı. En azından bu standartlara uyum bağlamında gözden geçirilerek, işin teorik kısmı ile finansal tablo pratiği uyumlu hale getirilmeli. Buna ihtiyaç var ama hangi maddede, hangi başlıkta ve nasıl olur o kısmı muhasebe uzmanlarının işi.

Soru 10: AAOIFI ve benzeri muhasebe standartları oluşturan kuruluşlarca oluşturulan standartların helal standartları bağlamında reel sektör şirketlerine de uygulanabilir hale getirilmesi İslam ekonomisi ile ilgili farkındalığı artırabilir mi?

Cevap 10: “Evet artırabilir, çok da iyi olur. AAOIFI'nin çalışması çok önemli bir örnek. Sadece finans sektörüne değil diğer sektörlerle de uygulansa İslam ekonomisi konusunda farkındalığı artırabilir”.

Soru 11: Finansal anlamda helal standartları uygulaması ile ilgili akademik alanda yeterli çalışmalar mevcut mudur? Ne tür ilave çalışmalar yapılabilir?

Cevap 11: Akademik alanda maalesef yeterli çalışma yok, hele Türkiye'de çok az. Bildiğim kadarıyla müstakil olarak tek bir çalışma bile yok bu alanda. Bazı çalışmaların içerisine serpiştirilmiş halde birtakım değerlendirmeler

var ama onlar da yüzeysel. Dolayısıyla bu tür çalışmalara acilen ihtiyaç var bu birincisi. İkinci olarak da bu kriterlerin neye göre ve nasıl belirleneceği tespit edilmeli. Benzeri alanda yapılmış İslami endeks tarzı çalışmalarda ifade edilen oranlar neye göre belirlenmiş, zemini nedir incelenmesi lazım. Finansal alanda helal standartları bağlamında mevcutta yapılmakta olan çalışmaları zemini buz gibi kaygan, hiçbir tutarlılığı ve sağlam dayanağı yok. Bazı teoriler mevcut ama çok kolay çürütülebilecek teoriler bunlar.

İkinci sorunun cevabı olarak da farklı sektörleri kapsayacak şekilde genişletilebilir ve o sektörlerin özel yapısına göre farklılaştırılabilir, bu alanda çalışılması gereken konu çok.

Soru 12: Helal standartlarının yaygınlaşmasına nasıl teşvik edilebilir?

Cevap 12:

1- Standartlar belirlenmeli, alt sektörlerle yönelik de ayrıştırılmış standartlar geliştirilmeli, bu standartlar mevzuata kazandırılmalı.

2- Standartları tanıtılmalı ve finansal okuryazarlık kapsamında insanları bilgilendirilmeli. Akademik çalışma ve etkinliklerde, kurum içi eğitimlerde, muhataplar nezdinde farkındalık oluşturabilecek her ortamda tanıtılmalı.

Soru 13: Hangi sektörlerde helal standartları uygulanması önceliklidir?

Cevap 13: Her sektörde gerekli ancak tüm sektörleri domine eden sektör finans sektörüdür. Finans sektörüne helal standartları belirlediğinizde tüm sektörleri etkileyebilecek standartları belirlemiş oluyorsunuz aslında. Bu açıdan en önde gelen finans sektörü diyebiliriz. Ondan sonra gıda ve turizm diyebiliriz. Hatta giyim sektörü, konut sektörü gibi sektörler de helal standartlarının gündeme getirilmesi gereken sektörler. Mesela inşaat sektörü için bir odalı konut, pencereleri birbirini gören, balkonları birbirini gören daireler yapmak İslami açıdan ne kadar uygun olur? Sağlık sektörünü de ekleyebiliriz.

Soru 14: Katılım Endeksinin, şirketleri ayrıştırma metodunun (Toplam faizli krediler / Piyasa değeri < %30, Faiz getirili nakit ve menkul kıymetler / Piyasa değeri < %30, sakıncalı kabul edilen faaliyetlerden gelir / Toplam gelir < %5) yeterli olduğunu düşünüyor musunuz ?

Cevap 14: Yeterli değil, bir de tutarlı bir izahı yok. Gerekçeleri insanların mantığına uygun şekilde izah edilemiyor. Yahut gerekçe olarak gösterilen bir hadisin (vasiyet hadisi) konuyla ilgisi yok. Bu kriterlerden bir şirketin toplam piyasa değerinin %30'una kadar faizli işlem yapabileceği sonucu çıkıyor. Elbette bu kriterleri koyanlar faizli işlem yapın demiyor, hatta faizin azı da çoğu da haramdır şeklinde şerh de koyuyorlar çoğunlukla kriterlerin başına. Ancak %30 oranını yüksek buluyorum, çünkü bu çapta bir faizli kredi alma ya da verme işlemi ticaretin doğasının dışında diye düşünüyorum. Zannediyorum bu oranlar da İslami kaynaklardan ziyade finansal teorilerden hareketle belirlenmiş olabilir. Cironun %5'i kriteri de Yahudilerin koşer kriterleri ile benzerlik taşıdığını düşünüyorum. O çalışmalara da göz atmanız isabetli olur.

Soru 15: Katılım Endeksinin mevcut ayrıştırma kriterlerine ilaveleriniz neler olur?

Cevap 15: Birinci olarak bu kriterler oluşturulurken İslami finans kriterleri ile uygunluğunun test edilmesi ve ispatlanması lazım. İkincisi bu kriterlerin uzun vadede getiri ve götürülerinin iyice gözden geçirilerek ortaya konması gerekir. Üçüncü olarak bu kriterler sektörel olarak daha alt kırılımlara indirilebilir, sektörel olarak esnetilebilir ya da sıkılaştırılabilir. Tüm sektörleri aynı kriterler ile değerlendirmek makul olmayabilir. Mezkur kriterleri de mutlak kabul etmememiz ve farklı bakış açısı ile tekrar değerlendirmemiz gerektiği kanaatindeyim. En azından teorik olarak zihnimizi bu kriterlerle sınırlandırmadan, farklı bakış açıları geliştirme çabasında olmamız lazım.

4.1.2.14. Ticaret Hukuku Konusunda Uzman Avukat A.K. İle Yapılan Mülakat

Soru 1: Ticari faaliyetlerde helal - haram ayrımı yapılması gerekir mi?

Cevap 1: Bir Müslüman olarak Allah'ın emir ve yasaklarının, Resulünün koyduğu kuralların ticari faaliyetler dahil hayatın her alanın yansıtılması gerektiğini düşünüyorum. Dolayısıyla sadece ticari faaliyetlerde değil hayatın her alanında helal haram ayrımının yapılması gerekir.

Soru2: Helal iş ve ürünler konusunda yeterli farkındalığın bulunduğunu düşünüyor musunuz?

Cevap 2: *İslami hassasiyeti yüksek olan insanlar bu tip ürünleri araştırdığı ve bildiği için onlarda bir farkındalık var. Ancak kanaatimce bu tip insanların toplumumuzdaki oranı %10-15'i geçmez. %85'lik kısımda ise böyle bir farkındalık olduğunu düşünmüyorum.*

Soru 3: "Helal sertifikasyonu" dendiğinde aklınıza gıda dışında bir sektör geliyor mu?

Cevap 3: *Ben bir avukat olduğum için her türlü mevzuda (sektörde) bunu değerlendirme olanağım var. Ama toplumun genel ortalaması açısından düşünürsek insanların aklına gıda dışında bir sektör gelmez. Halbuki faizli-faizsiz işlemlerden, ürünlerin hammaddelerinden karışımlarına ve kullanımlarına kadar birçok alanda helal sertifikasyonu yapılabilir.*

Soru 4: Alkol, domuz eti, kan ve leş gibi malların ticaretini yapılmıyorsa, faizli borç alınıp verilmiyorsa helal bir ticari faaliyet yapılıyor denebilir mi?

Cevap 4: *Denemez. Çünkü İslami kaideler sadece bunlardan ibaret değil. Soruda sayılan hususları yapmıyorsa ama karşısındakini aldatıyorsa, yaptığı ürünlerin hakkını vermiyorsa, ayıplı ve bozulabilen (veya bozuk) ürünler satıyorsa, insan sağlığını düşünmüyorsa bunların hepsi helalliği zedeleyebilir.*

Soru 5: Bilanço ve gelir tabloları üzerinde sade ve kolay uygulanabilir helal standartları oluşturulup uygulanırsa, ticari faaliyetlerde helallik farkındalığı artabilir mi?

Cevap 5: *Firma sahipleri genelde finansal tabloları detaylı bilmez ve okumaz. Kendi anlayabilecekleri şekilde izahını isterler. Muhasebe ve finansçılar ilgilenir sadece. Bu bakımdan finansal tablolar üzerinden farkındalığın bu şekilde artırılabilceğini düşünmüyorum.*

Soru 6: Reel sektör firmalarının finansal tablolarında helal olmayan mal ve hizmetlerin ayrıştırılması ve derecelendirilmesi, helal alanlara yatırım yapmak isteyen yatırımcılara gösterge olabilir mi?

Cevap 6: Özellikle son bir yıla kadar bu minvalde düşünen birçok Arap ülkesinden iş insanı Türkiye'de yatırım yapmak istediklerini beyan ederek bir şekilde bize danıştı, ancak bu şekilde bir denetleme yapılmış, verileri şeffaf bir şirket bilmediğimiz için herhangi bir şirkete ortak olunması şeklinde bir tavsiye vermedik. Birçok şirket kara delik gibi, güven ve ahlak problemi var. İyi bir denetim ve derecelendirme faaliyeti yürütülebilirse bu alandaki eksikler giderilebilir, güven problemi de belki tamamen çözülmez ama büyük ölçüde halledilmiş olur.

Soru 7: Helal standartları belirleyerek şirketin finansal tablolarında ayrıştırma yapmak mevcut kanunlar ve hukuki düzenlemeler ile çakışmakta mıdır?

Finansal tabloların ötesinde örneğin şirketin kuruluş sözleşmesine "helal alanlarda faaliyet gösterileceği" şeklinde, şirketin iç ve dış ilişkilerinin "helal standartlara uygun olarak yapılacağı" şeklinde maddeler eklenmesi, fiili olarak helal prensiplerinin uygulanmaya çalışılması mevcut hukuki düzenlemeler çerçevesinde mümkün müdür?

Cevap 7: Bu tip düzenlemeleri yapmak mümkün ama yasal bir dayanak olmadan yapıldığında, ihtilaflı durumlar oluşursa bazı olumsuzluklarla karşılaşılabilir. Yapılan düzenlemenin mevcut bazı kanuni düzenlemelerle çeliştiği iddia edilebilir. Bu minvalde yasal bir düzenleme yaparak bu tip sözleşmelerin yapılabileceğinin güvence altına alınması daha uygun bir çözüm olur.

Soru 8: Belirlenmiş helal standartları çerçevesinde bilanço ve gelir tablosunda ayrıştırma yapabilmek için muhasebe mevzuatı dışında hukuki düzenlemeler yapmak gerekir mi?

Gerekli ise ne tür düzenlemeler gerekir?

Cevap 8: Bu düzenleme tüm şirketler için zorunlu hale getirilmek istenirse kanuni düzenleme şarttır. Ya da belli özellikler taşıyan şirketleri için zorunlu denecekse yine kanuni düzenleme gerekir. İhtiyari olacaksa hukuki düzenlemeye gerek olmayabilir. Ama bu tip çalışmaların kanuni çerçeve içerisine alınması çalışmanın sıhhati, uygulama kolaylığı ve kalıcılığı açısından daha uygun olur.

Soru 9: Helal standartlarının yaygınlaşmasına nasıl teşvik edilebilir?

Cevap 9: “Tanıtıcı reklamlarla, eğitimlerle insanlar teşvik edilebilir”.

Soru 10: Sizce hangi sektörlerde helal standartları uygulanması daha önceliklidir?

Cevap 10: “Bana göre tüm sektörler öncelikli. Ama illaki sıralamam gerekiyorsa öncelikle adalet, ikinci sağlık, üçüncü olarak da bankacılık alanında öncelikli uygulanmalı derim”.

Soru 11: Bir hukukçu olarak finansal tablolarda helal standartları oluşturmak, buna göre ayırıştırma, denetleme ve derecelendirme yapmak fikri konusunda genel değerlendirme ve önerileriniz neler olur?

Cevap 11: “Tüm mesleklerde, sektörlerde helal standartları olmalı ve uygulanmalı diye düşünüyorum. Bu ve benzeri çalışmaları desteklerim”.

4.1.2.15. Helal Sertifikasyonu Yapan Kuruluşlara Yönelik Akreditasyondan Sorumlu Kamu Kurumu Yönetim Kurulu Başkanı Z.S. İle Yapılan Mülakat

Soru 1: Ticari faaliyetlerde helal - haram ayrımı yapılması gerekir mi?

Cevap 1: “Helal kavramı Müslüman tüketicilerin satın alma tercihlerinde doğrudan bir etkiye sahiptir ve Müslüman tüketicilerin helal kavramına uygun ürünler arayışı söz konusudur. Bu hassasiyetlerin dikkate alınması gerekir”.

Soru 2: Helal iş ve ürünler konusunda yeterli farkındalığın bulunduğunu düşünüyor musunuz?

Cevap 2: “Dünyada yaşayan yaklaşık 1,8 milyar Müslüman nüfusun helal iş ve ürünlere ilişkin ilgi ve talebi giderek artmaktadır ve helal gıda dünyanın en hızlı büyüyen pazarı haline gelmiştir. Bu minvalde artan bir farkındalıktan söz edilebilir”.

Soru 3: "Helal sertifikasyonu" dendiğinde aklınıza gıda dışında bir sektör geliyor mu?

Cevap 3: Helal belgelendirmesi (sertifikasyonu) dendiğinde akla ilk olarak helal gıda kavramı gelse de helal belgelendirme günümüzde sadece gıda ürünleri ile sınırlı kalmamakta; turizm, kozmetik, lojistik ve tekstil, eczacılık ürünleri gibi pek çok mal ve hizmet sektörünü kapsamaktadır.

Soru 4: Alkol, domuz eti, kan ve leş gibi malların ticaretini yapılmıyorsa, faizli borç verilmiyorsa helal bir ticari faaliyet yapıyor denebilir mi?

Cevap 4: Fıkhi bir konuda kesin hüküm vermek, hangi işletmenin hangi şartlar altında helal olarak kabul edileceğine dair şartları belirlemek fıkıh alimlerinin işi olduğunu düşünüyorum. Bu konuda ülkemizdeki doğru adresi ise Diyanet İşleri Başkanlığımız ile Din İşleri Yüksek Kurulumuzdur. Bununla birlikte kişisel olarak şunu da belirtmek isterim ki, bir ticaretin helal bir ticaret sayılabilmesi soruda belirtilen hususların yanı sıra;

1) Alıcı ve satıcının rızası bulunmalıdır.

2) Karşılıklı iyi niyet ve dürüstlük olmalıdır.

3) Yapılan bu ticaret, taraflardan birine veya başkalarına zarar vermemesi gibi hususların da dikkate alınması gereklidir.

Konuya bütüncül bir yaklaşımla ve İslami prensiplerin ışığında geniş bir açıdan bakılmasının daha faydalı olacağını düşünüyorum.

Soru 5: Mevcut durumda; faaliyetleri helal çerçevede olan bir şirkette çalışmak isteyen, böyle bir şirketle iş yapmak isteyen, böyle bir şirkete ortak olmak isteyen kişi ya da firmalar açısından tercihlerini rahatça yapabilmelerini sağlayan bir yöntem/derecelendirme/sınıflandırma mevcut mudur?

Bu tarz bir ayrıştırmaya gerek var mıdır?

Cevap 5: Henüz böyle bir derecelendirme mevcut değildir. Fakat bir ticari faaliyetin helal sayılabilmesi için ürünün helal olmasının yeterli olamayacağından hareketle, üretim dışında lojistik, tanıtım, finans, satın alma, pazarlama gibi tüm basamaklarda da fedakarca bir çalışma yapılması gerekmektedir.

Soru 6: Bilanço ve gelir tabloları üzerinde sade ve kolay uygulanabilir helal standartları oluşturulup uygulanırsa, ticari faaliyetlerde helallik farkındalığı artabilir mi?

Helal alanlara yatırım yapmak isteyen yatırımcılara gösterge olabilir mi?

Cevap 6: Elbette, bu konuda İslam alemnin kabul gören ortak bir standardizasyon faaliyeti sayesinde küresel düzeyde helal ürün ticaretinin

artması sağlanabilir. Bilanço ve gelir tablolarını bu standartlara göre oluşturmak; herhangi bir şirkette çalışmak, şirkete yatırım yapmak, kredi vermek yahut onunla ortak iş yapmak isteyen; bu işleri yaparken de İslam iktisadına ilişkin prensipler çerçevesinde helal dairenin dışına çıkmamayı hedefleyen kişi, kurum ve kuruluşlara sağlıklı bir değerlendirme imkanı kazandırabilir.

Soru 7: Kurumunuzun akredite etme konumunda olduğu helal standartlarının, finansal tablolar için de uygulanabilir hale getirmesi konusundaki düşünceniz nedir?

Cevap 7: Bilindiği üzere Türkiye olarak biz, hem İslam İşbirliği Teşkilatı'na (İİT/OIC) hem de onun bünyesinde oluşturulan İslam Ülkeleri Standartlar ve Metroloji Enstitüsü'ne (SMIIC) üye bir ülkeyiz. Kuruluşlar akredite etme hususunda OIC/SMIIC standartlarını baz alıyoruz. Şu aşamada çalışmalarımıza daha ziyade gıda, turizm, kozmetik gibi alanlarda devam etmekteyiz. Ancak bugün geldiğimiz noktada helal kavramının, sadece bu alanlarla sınırlı kalmayan bir yapıya doğru genişlediğinin, oldukça geniş bir sektörel yelpazeyi kapsar hale geldiğinin farkındayız. Elbette ki finansal tablolar için de helal standartlar oluşturulabilir. Fakat onun öncesinde bu konularda da özverili bir çalışmaya dayanan titiz bir hazırlık aşaması gerekmektedir.

Soru 8: Finansal tablolar üzerinde denetim ve ayrıştırma yapmak üzere standartlar oluşturularak uygulamaya konması, bu uygulamanın tüm sektörleri kapsayacak hale getirilmesi İslam ekonomisi ve helal ekonomi ile ilgili farkındalığı artırabilir mi?

Cevap 8: Helal piyasasında sadece finans hizmetlerini ele alırsanız ortada 2 trilyon ABD dolarının üzerinde ciddi bir piyasa büyüklüğü olduğunu görürsünüz. Bu piyasanın tüm sektörleri kapsayacak şekilde standartlar oluşturularak düzenlenmesi helal ticari faaliyetlerdeki parçalı yapının aşılması bakımından faydalı olacağı için İslam ekonomisi ve helal ekonomi ile ilgili farkındalığı arttıracığına inanıyorum.

Soru 9: Helal standartlarının yaygınlaşmasına nasıl teşvik edilebilir?

Cevap 9: *Günümüzde, helal standartlar konusunda ortak normların ve küresel bir standardizasyon sisteminin eksikliği ve tarafsız gözetim ve denetimdeki kısıtlar, helal standardizasyonun küresel bir iyi uygulama haline gelmesinin önündeki engeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Biz, Kurum olarak; helal sertifikasyonun Müslüman dünyasının ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte operasyonel bir yetkinliğe ulaşması ve Müslümanların standartlar konusunda ortak bir paydada buluşması gerektiğini savunuyoruz. Bu alandaki parçalı yapının aşılması bakımından, helal standartları ve belgelendirmesi konusunda ortak bir yaklaşım sergilenmesi ve uygulamada yeknesaklığın sağlanması gereklilik arz etmektedir. Helal standartları konusunda ortak bir yaklaşım oluşturulabilir ve bu yaklaşım kapsamındaki helal belgeleri konusunda farkındalık artırılabilir ise standartların kullanım alanlarının genişleyeceğini düşünüyorum.*

Soru 10: Hangi sektörlerde helal standartları uygulanması önceliklidir?

Cevap 10: *“Gıda, kozmetik , turizm, lojistik ve tekstilin ön plana çıktığını söyleyebiliriz”.*

Soru 11: Finansal tablolarda helal standartları oluşturulması, uygulanması ve yaygınlaşması konusunda karşılaşılabilecek engeller neler olabilir? Bu engeller nasıl aşılabılır?

Cevap 11: *Finansal tablolarda helal standartları oluşturulması, uygulanması ve yaygınlaşması konusunda karşılaşılabilecek engeller olarak;*

-Borsaya kote olmayan firmaların finansal tablolarını paylaşma konusunda isteksiz olabileceği,

-Standartların oluşturulması aşamasında ülkeler arasında görüş ayrılıkları olabileceği (faizli ekonomi faizsiz ekonomi vb. gibi),

Bu tikanıklıkların aşılabilmesi noktasında; devlet politikalarıyla bu tip düzenlemelere ilişkin ilave teşvikler oluşturulması veya farkındalık için teşvik edilmesi, faydalarının hem firmalara hem vatandaşa anlatılması, katılım bankacılığı ve sigortacılığı gibi alanların gelişmesi fayda sağlayabilir.

4.1.2.16. Türkiye’de Mukim İş İnsanları Derneklerinden Birinin Malezya Temsilcisi, Aynı Zamanda Uluslararası Bir Yatırım Şirketinde Kıdemli Yatırım Analisti M.A. İle Yapılan Mülakat

Soru 1: Ticari faaliyetlerde helal - haram ayrımı yapılması gerekir mi?

Cevap 1: “*Bence helal haram ayrımı yapılması gerekmiyor. Muamelatta esneklik olması lazım. Çok gerekli bulmuyorum. Temel noktalarda dikkat etmek lazım tabi. Özellikle niyete dikkat etmek lazım*”.

Soru 2: Helal iş ve ürünler konusunda yeterli farkındalığın bulunduğunu düşünüyor musunuz?

Cevap 2: “*Geçmişte ABD, Almanya, Suudi Arabistan ve Bahreyn’de yaşadım. 10 Yıldır da Malezya’da yaşıyorum. Benim bulunduğum çevredeki Müslümanlarda helal iş ve ürünler noktasında yeterli farkındalığı gördüm. Dikkat ediyorlar*”.

Soru 3: "Helal sertifikasyonu" dendiğinde aklınıza gıda dışında bir sektör geliyor mu? Mesela sağlığa zararlı kimyasalların satışına helal bir faaliyet diyebilir miyiz?

Cevap 3: “*Gıda ve turizm sektörü geliyor*”.

Soru 4: Alkol, domuz eti, kan ve leş gibi malların ticaretini yapılmıyorsa, faizli borç verilmiyorsa helal bir ticari faaliyet yapıyor denebilir mi?

Cevap 4: *İkiye bölme lazım esasen yasaklar konusunu. Soruda bahsedilen ve doğrudan Kuran’da geçen yasaklara biz negatif list diyoruz. Bunun haricinde çevre duyarlılığı, adalet, dürüstlük gibi başlıklara giren hususlar için pozitif list var. Pozitif filtreler dünyayı daha yaşanabilir hale getirmek, pozitif etkilemek amacı taşıyan hususlardan oluşuyor.*

Farklı bir açılım da yapmak isterim konuyla ilgili. İyi bir Müslüman kimdir? Beş vakit namazını camiden kılan, orucunu ve diğer ibadetlerini yapan mı? Aynı kişi komşuları ile kötü, anne babası ile ilgilenmeyen, ahlaki olarak zayıf olan biri ise? Muamelat açısından bakarsak bu kişi vergi kaçırıyorsa, ölçü ve tartıyı düzgün tutmuyorsa? Yani muamelat tarafında da iyi değilse? Bu insan cennet girer mi giremez mi? sorusu gibi biraz da konuştuğumuz konu.

Soru 5: İslami hassasiyetlere sahip şirketlerin oluşturduğu organizasyonlara (Dernek, vakıf, birlikler gibi) giriş yapacak şirketler için oluşturulmuş bir standart seti bulunmakta mı?

Cevap 5: *“Var diyebiliriz. Ama çok detaylı ve yazılı hale getirilmiş standartlar değil”.*

Soru 6: Sizin sorumluluk aldığınız derneğe üye olmak için belirlenmiş kriter seti var mı? Varsa özet olarak kriterler nedir?

Cevap 6: *“5. Sorunun yanıtında bahsetmiş olduk. Yazılı olmasa da faaliyet gösterilen sektör, ahlaki durum ve referanslar gibi kriterler mevcut”.*

Soru 7: Bilanço ve gelir tabloları üzerinde sade ve kolay uygulanabilir helal standartları oluşturulup uygulanırsa, ticari faaliyetlerde helallik farkındalığı artabilir mi?

Cevap 7: *Net bir şey söyleyemeyeceğim ancak bu noktada daha çok sürdürülebilirlik kapsamındaki düzenlemelerin esas alınmasının uygun olacağını değerlendiriyorum. Bir de düzenleme yaparken meşru daireyi de daraltmamak lazım. Örneğin ağaç keserek yapılan bir ticari faaliyeti helal ticaretten saymayacaksanız bu durum farkındalığı artırmayacağı gibi alanı da daraltabilir.*

Soru 8: Firmalarının finansal tablolarında helal olmayan mal ve hizmetlerin ayrıştırılması ve derecelendirilmesi, helal alanlara yatırım yapmak isteyen yatırımcılara gösterge olabilir mi?

Cevap 8: *“Biz buna benzer bir uygulamayı başarılı bir şekilde yıllardır yapıyoruz. Hem sürdürülebilirlik kriterleri hem de temel İslami kriterlere uygun olan şirketlere yatırım yapıyoruz”.*

Soru 9: Bilanço ve gelir tabloları üzerinde sade ve kolay uygulanabilir helal standartları oluşturulup uygulanırsa, ticari faaliyetlerde helallik farkındalığı artabilir mi?

Cevap 9: *Artabilir. Burada "helal" kavramını kullanmak belki şirketlerin mesafeli davranmasına neden olabilir. "Sürdürülebilirlik" benzeri bir kavram altında da bu uygulama yapılabilir bence. Mesela biz çip üretim sektöründe en az su tüketimi yapan şirketlere yatırım yaparız. Referans teşkil etmesi bakımından bu örneği paylaştım.*

Soru 10: Faaliyetlerinde helallik oranı yüksek olan şirketlere katılım finans kurumlarının düşük kâr payı oranları ile fon kullandırması, ortak (müşareke-mudarebe) olarak destek olmaları, borsaya açılmalarında kolaylıklar sağlanması gibi uygulamalar İslami finans ve ekonomi pazarının gelişmesin katkısı ne olur?

Cevap 10: “Kesinlikle olur, Malezya’da uygulanıyor bu model. Merkez Bankası’nın politikasında sürdürülebilirlik kriterlerine uyan şirketlere pozitif ayrımcılık yapılması, fakir müşterilerden ücret alınmaması şeklinde uygulamalar mevcut”.

Soru 11: Helal standartlarının yaygınlaşmasına nasıl teşvik edilebilir?

Cevap 11: *Standart yerine belki rating kullanılabilir (sürdürülebilir rating). Helal yerine de sürdürülebilirlik denebilir. Yani sürdürülebilir rating tarzı bir isimlendirme olabilir. Sürdürülebilir de zor bir kelime alternatifi varsa daha iyi olur bence.*

3 Türlü teşvik edilebilir.

1. Talep artırılabilir, insanlar bilgilendirilir daha çok talep ederler. Çevre hassasiyetinden bahsettiğinizde özellikle genç insanların dikkati daha çok çekilir.

2. Arzla ilgili teşvik yapılır. Yatırım şirketi ya İslami bankalar hizmetlerini iyi tanıtır güzel bir şekilde sunarsa güzel bir teşvik olur.

3. Düzenleyici kamu kurumları eliyle teşvik edilebilir (SPK, Borsa istanbul gibi). Bu kurumlar halka arz düşünen şirketlere şu kriterlere (sürdürülebilirlik ratingi vb.) de uyma lazım diyebilir.

4.1.2.17. Bankalarla İlgili Düzenleme ve Denetim Yapmaktan Sorumlu Kamu Kurumunda Kıdemli Bankacılık Başuzmanı Olarak Görev Yapan A.Ç. İle Yapılan Mülakat

Soru 1: Ticari faaliyetlerde helal - haram ayrımı yapılması gerekir mi?

Cevap 1: “İslami esaslara uygun olarak çalıştığını ilan ve iddia eden işletmeler ve müesseseler için helal-haram ayrımı kesin olarak yapılmalıdır”.

Soru 2: Helal iş ve ürünler konusunda yeterli farkındalığın bulunduğunu düşünüyor musunuz?

Cevap 2: “Hayır. Farkındalığın oldukça düşük olduğunu düşünüyorum”.

Soru 3: "Helal sertifikasyonu" dendiğinde aklınıza gıda dışında bir sektör geliyor mu?

Cevap 3: Evet. İslami hassasiyeti olan insanların hayatlarının her aşamasını İslami prensiplere uygun hale getirmeleri gerekmektedir. Bu kapsamda Helal finansman, helal giyim, helal gıda, helal sigorta vb. gibi her alanda faaliyet göstermek gerekmektedir.

Soru 4: Mevcut durumda; faaliyetleri helal çerçevede olan bir şirkette çalışmak isteyen, böyle bir şirketle iş yapmak isteyen, böyle bir şirkete ortak olmak isteyen kişi ya da firmalar açısından tercihlerini rahatça yapabilmelerini sağlayan bir yöntem/derecelendirme/sınıflandırma mevcut mudur?

Bu tarz bir ayrıştırmaya gerek var mıdır?

Cevap 4: Helal çerçevede faaliyet göstermek isteyen firmalar açısından rahat bir ortam sağlayan yöntem, derecelendirme ve sınıflandırma hali hazırda ülkemizde bulunmamaktadır. İslami hassasiyeti bulunan müşteri, yatırımcı ve diğer paydaşlar açısından bu tür bir ayrıştırma yapmak elzemdir.

Soru 5: Alkol, domuz eti, kan ve leş gibi malların ticaretini yapılmıyorsa, faizli borç verilmıyorsa helal bir ticari faaliyet yapılıyor denebilir mi?

Cevap 5: İslam finans prensiplerinin temeli Kur'an-ı Kerim ve Peygamber Efendimizin (sav) Sünneti ile belirlenmektedir. İslami esaslara göre yürütülen ticaret, bankacılık ve finans sadece kan, leş, domuz, içki ve faiz yasağından ibaret değildir. İslami finasta bu tür yasakların yanı sıra Garar, gabin, malların batıl yollarla transfer edilmesi, manipülasyon, spekülasyon ve kara borsacılık gibi uygulamalar da yasaklanmıştır.

Soru 6: Bilanço ve gelir tabloları üzerinde sade ve kolay uygulanabilir helal standartları oluşturulup uygulanırsa, ticari faaliyetlerde helallik farkındalığı artabilir mi?

Cevap 6: Faizsiz finans kuruluşları bakımından Kamu Gözetim Kurumu, AAOIFI'nin muhasebe, denetim, etik ilkeler ve kurumsal yönetim ilkeleri kapsamında yayımlanan standartların büyük bir kısmını Türkçeye çevirmiştir. Bu farkındalığın oluşabilmesi, bilanço ve diğer mali tabloların

bu esaslar çerçevesinde hazırlanması, denetlenmesi ve kamuoyu ile şeffaf bir şekilde paylaşılması ile zamanla oluşacaktır.

Soru 7: Katılım Finansı kapsamında faaliyette bulunan şirketlerin sektördeki paylarının istenilen düzeyde artırılmamasında, reel sektör şirketlerinin faaliyetlerine yönelik bir helallik denetimi ve farkındalığı bulunmayışı etkili midir?

Cevap 7: "Kısmen etkilidir, ama tek başına bu payın düşük olması sadece bu nedene bağlanmamalıdır".

Soru 8: Reel sektör firmalarının finansal tablolarında helal olmayan mal ve hizmetlerin ayrıştırılması ve derecelendirilmesi, helal alanlara yatırım yapmak isteyen yatırımcılara gösterge olabilir mi?

Cevap 8: Ülkemizde finansman yöntemlerinin büyük bir kısmını maalesef bankacılık sektörü domine etmektedir. Sermaye piyasaları ve ortaklığa dayalı İslami ürünler çok fazla gelişmemiştir. Katılım bankacılığının yanı sıra İslami sermaye piyasalarının, İslami sigortacılığın (tekafül) ve İslami sermaye fonlarının geliştirilmesi yatırımcılar açısından oldukça önemli hale gelmektedir.

Soru 9: Faaliyetlerinde helallik oranı yüksek olan şirketlere katılım finans kurumlarının düşük kâr payı oranları ile fon kullandırması, ortak (müşareke-mudarebe) olarak destek olmaları, borsaya açılmalarında kolaylıklar sağlanması gibi uygulamalar İslami finans ve ekonomi pazarının gelişmesine katkısı ne olur?

Cevap 9: Piyasada tam rekabet şartları bulunduğundan hiçbir işletme zararına veya düşük kâr ile müşterilerini finansman etme yolunu tercih etmez. İslami müesseseler açısından önemli olan husus, katılım finans kuruluşlarının kârlılıklarını ve sürdürülebilirliklerini devam ettirmeleri gerekmektedir.

Soru 10: Finansalları helal standartlarına göre derecelendirilmiş ve helallik derecesi yüksek olan şirketlere ayrıcalık tanınmasını BDDK'daki görevinizi de dikkate alarak destekler misiniz?

Cevap 10: BDDK sadece mevduat bankalarını, katılım bankalarını, yatırım bankalarını, finansal kiralama, faktoring, varlık yönetim şirketleri ve tasarruf finansman şirketlerini düzenleyip denetlemektedir. Elimizde halihazırda

hellalik derecesinin düşük veya yüksek şekilde olup olmadığını ölçecek bir ölçümümüz bulunmamaktadır. Bu sebeple, bu tür şirketlere ayrıcalığı BDDK olarak desteklememiz mümkün değildir. Şayet şirketler açısından böyle bir ayrıcalık verilecekse bunu Ticaret Bakanlığı'nın yapması daha isabetli olabilir.

Soru 11: Şirketlerin finansal kayıtlarının helallik denetimden geçirilerek, onlara bir tür finansal helallik sertifikası verilmesinin İslam Ekonomisinin gelişimine katkısı olabilir mi?

Cevap 11: Olabilir, ama şirketleri helallik denetiminden kimin geçirip sertifika verdiği oldukça önem arz etmektedir. Burada kamu otoritelerine bu görev verilebilir. Başka bir çözüm olarak bu alanda yeterli ehliyeti bulunan bağımsız denetim şirketlerine veyahut özel sektör firmalarına bu görev verilmelidir.

Soru 12: Helal standartlarının yaygınlaşmasına nasıl teşvik edilebilir?

Cevap 12: “Helal standartlarının yaygınlaşabilmesi için devletin, katılım bankaların, katılım banka çalışanlarının, müşterilerin ve akademisyenlerin yapması gereken bir takım görevler bulunmaktadır”.

Soru 13: Hangi sektörlerde helal standartları uygulanması önceliklidir?

Cevap 13: İslami finans ve bankacılık, İslami sermaye piyasaları, tekafül, helal gıda, helal ilaç, helal giyim vb.

4.1.3. Derinlemesine Mülakat Sonuçlarına İlişkin Değerlendirme

Mülakat yapılan kimselerin kahir ekseriyeti “ticari faaliyetlerde helal-haram ayrımı yapılmasının gerekliliğine” ilişkin soruya böyle bir ayrımın gerekli olduğu şeklinde yanıt vermiştir. “Helal iş ve ürünler konusunda yeterli farkındalığın bulunup bulunmadığına” dair soruda da benzeri şekilde bu farkındalığın düşük olduğuna ilişkin bir mutabakat olduğu söylenebilir. Helal sertifikasyonu dendiğinde genel olarak “gıda” sektörü dışında bir sektör akla gelmediği ile ilgili soruda, soruda belirtildiği şekilde katılımcıların çoğu akıllarına gıda sektörünün geldiğini, bir kısmı faaliyet gösterdikleri sektör itibarıyla finans, turizm, hizmet sektörlerinin de öncelik sırası değişmekle birlikte gıda dışında akıllarına gelen sektörlerden olduğunu belirtmiştir.

“Mevcutta helal çerçevede faaliyet gösteren şirketlerin tespitini mümkün kılan bir ayrımın bulunup bulunmadığı” ile ilgili soruya katılımcıların çoğu “bu tür bir ayrım mekanizmasının bulunmadığı” şeklinde yanıt vermiş; birkaç katılımcı İslami endeksler, AOIFI standartları ve katılım endeksine atıfta bulunarak bazı ayrım mekanizmalarının bulunduğu şeklinde yanıtlar vermiştir. Ancak katılımcıların geneli tezimizin ihtiva ettiği kapsam ve muhtevada bir ayrıma ihtiyaç duyulduğu noktasında görüş belirtmiştir. “Alkol, domuz eti, kan ve leş gibi malların ticaretini yapılmıyorsa, faizli borç verilmiyorsa helal bir ticari faaliyet yapılıyor denebilir mi?” şeklindeki soruya katılımcıların kahir ekseriyeti soruda sayılan hususların yeterli olamayacağına, helal ticari faaliyetin daha şartlarının daha kapsamlı olduğuna dair görüş belirtmiştir. Görüşler içerisinde uyuşturucu, tütün, bahis, çalışan haklarının düzgün verilmesi gibi hususların da bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiği gibi hususlar bulunmaktadır.

Tezin temel konusu ile alakalı kanaatleri almak üzere yöneltilen sorulardan olan “Bilanço ve gelir tablosu üzerinde helal standartları oluşturulup uygulanmasının helallik farkındalığının artmasına etkisi” ile ilgili soruya olumlu etkisi olacağı yanıtı çoğunlukta olmakla birlikte yeterli olmayacağı ve ilave bazı çalışmalarla desteklenmesi gerektiği görüşü belirtenler olmuştur. Akabinde “Katılım Finansı kapsamında faaliyette bulunan şirketlerin sektördeki paylarının yeterince artmamasında reel sektör şirketlerine yönelik bir helallik denetimi ve farkındalığı olmayışının etkisine” ilişkin soruya ağırlıklı olarak etkili olduğuna ilişkin yanıtlar verilmiştir. “Faaliyetlerinde helallik oranı yüksek olan şirketlere katılım finans kurumları ve benzeri kuruluşların pozitif ayrımcılık yapmasının (düşük kâr payı oranı uygulaması vs.) İslami finans ve ekonomi pazarının gelişmesine katkısı” ile ilgili soruda katılımcılar farklı görüşler serdetmiştir. Finans sektöründe yer alan katılımcılar genel olarak maliyetler vb. kısıtlardan dolayı bu şekilde bir pozitif ayrımcılığın yapılmasının uygun olmayacağını belirtmiş, böyle bir katkının İslami finans piyasalarına olumlu etkisi olacağını söyleyen farklı sektörlerden katılımcılar da olmuştur. “Şirketlerin finansal kayıtlarının helallik denetimden geçirilerek, bir tür finansal helallik sertifikası verilmesinin İslam Ekonomisinin gelişimine katkısı” ile ilgili soruya çoğunlukla olumlu katkısı olacağı şeklinde yanıtlar verilmiş, bu işlemin gönüllülük esasına göre yapılması gerektiği, devlet desteğinin de alınması gerektiği şeklinde öneriler de sunulmuştur.

Katılımcıların yöneltilen genel kapsamdaki sorulardan “şirketlerin finansal kayıtlarının helallik denetimden geçirilerek, onlara bir tür finansal helallik sertifikası verilmesinin İslam Ekonomisinin gelişimine katkısı” ile ilgili soruda katılımcıların tamamına yakın kısmı böyle bir uygulamanın olumlu etkisinin olacağına dair görüş bildirmiştir. “Helal standartlarının yaygınlaşmasına nasıl teşvik edilebileceği” sorusuna katılımcıların bir bölümü kamu otoritesinin muhakkak işin içinde olması gerektiği görüşünü iletirken, reklam, eğitim ve tanıtım faaliyetlerine ağırlık verilmesinin uygun olacağı görüşü çoğunluktadır. Katılımcılara “hangi sektörlerde helal standartları uygulanması önceliklidir” şeklinde soru yöneltilmiş; gıda, turizm, finans, ilaç sektörü ağırlıkta zikredilen sektörlerden olmuştur. Bununla birlikte helal standartlarının sektör ayrımı olmaksızın tüm sektörleri kapsamı gerektiği görüşü de özellikle katılımcıların bir kısmı tarafından belirtilmiştir.

Derinlemesine mülakat sorularının bir bölümü muhatabın uzmanlık alanına ilişkin bilgisinden daha fazla istifa edilebilmesi adına farklılaştırılmıştır. Tezin odak noktasını teşkil eden muhasebe alanı ile ilgili sorulmuş “belirlenmiş helal standartları çerçevesinde bilanço ve gelir tablosunda ayırıştırma yapabilmek için muhasebe kayıt sistemi ve mevzuatları açısından yapılması gereken değişiklikler” sorusuna, mevcut hesap planını değiştirmeksizin alt hesaplardan istifa edilerek ayırıştırma yapılabileceği yanıtı verildiği gibi, bu ayırıştırmanın muhasebe ERP (Enterprise Resource Planning) sistemi kullanılarak ön muhasebe aşamasında çözümlenebileceğine dair de görüş verilmiştir. Devamında “muhasebe kayıtlarında helal olmayan işlemlerin ayırıştırılması ile ilgili nasıl bir yöntemin kullanılabileceğine” ilişkin çoktan seçmeli bir soru sorulmuş, yanıtlardan “A” seçeneğinde yer alan muhasebe alt hesaplarını (150.1 gibi) kullanılarak ayırıştırma yapılabileceği noktasında görüş birliği oluşmuştur. Kredi derecelendirme kuruluşlarından birine yöneltilen “finansal helallik derecesi gibi notlama/derecelendirme faaliyetinin sizler gibi derecelendirme kuruluşları tarafından yerine getirilmesinin, hem firmanın hem de İslam Ekonomisinin gelişmesine katkısı olabilir mi?” şeklinde soruya yanıt “helallik değerlendirmesinin ne şekilde yapılacağına ilişkin metodolojilerin oluşturulması gerekliliğinin yanı sıra ulusal/uluslararası kabul görme derecesine ilişkin hususlar tartışılmalı” şeklinde yanıt verilmiştir. Aynı kuruluş yöneticisine yöneltilen “katılım endeksinin hakkındaki fikirleri ve çalışmalarının kapsamını yeterli bulunup bulunmadığına” ilişkin soruya “ilave ürünler ve yapıların geliştirilmesi ile kapsamın genişletilebileceğine” dair görüş

verilmiştir. Banka bir derecelendirme kuruluşu yönetici benzeri bir soru ile ilgili “İslami endeksler ve benzeri faaliyetlere ilişkin farkındalığın düşük olduğu ve mevcut çalışmalarla ilgili bile ilave bilgilendirme çalışması yapmanın gerekli olduğuna” dair görüş belirtmiştir. İslam ülkelerine yönelik olarak başta gıda olmak üzere çeşitli alanlarda standardizasyon ve laboratuvar hizmetleri sunan bir uluslararası kuruluş yöneticisi ile yapılan mülakatta “kamu otoritesi tarafından net ve gerçekçi olarak tanımlanmış kurallar çerçevesinde, uluslararası çalışmalar da dikkate alınmak suretiyle kavramlaştırma yapılarak” helal standartlarına yönelik uygulamalar yapılmasının uygun olacağı belirtilmiş, net ve gerçekçi kurallar oluşturulması gerektiği vurgusu yapılmıştır. Türkiye’de muhafazakar camiaya mensup kişilerin yoğun olduğu iş adamları derneğinin yurt dışı temsilcisi ve aynı zamanda bir yatırım analisti ile yapılan görüşmede, yapacağımız çalışmanın uluslararası düzeyde kabul görebileceği şekilde düzenlenmesinin, özellikle helallik konusu ile örtüşen çevresel, sosyal ve yönetişimsel standartların çalışmaya dahil edilerek muhatap kitlenin genişletilmesinin uygun bir yöntem olabileceğini belirtmiştir.

Tez konusunun hukuki boyutları hakkında ticaret hukuku konusunda uzman avukat ile görüşme yapılmış, kendisi bu tip düzenlemelerin özellikle yasal dayanakla desteklenmesinin önemli olduğunu vurgulamıştır. Helal akreditasyonu ile ilgili çalışan kamu kurumunun başındaki Yönetici ile yapılan mülakatta; finansal alanda da helal standartlarına ihtiyaç olduğu, bu alanda ortak bir yaklaşım ve yeknesaklıkla oluşturulacak standartların uygulamaya çok fayda sağlayacağı ancak mutlak surette kamu destekli olarak yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Derinlemesine mülakat çalışmasının hülasası olarak alanında uzman olan, konuya müdahil olabilecek kurum ve kuruluşlarda çalışan, umumiyetle yönetici seviyesinde olan kişilerle yapılan görüşmeler neticesinde temel finansal tablolarda helal standartları belirlemek, bu standartlara göre ayırıştırma ve denetim yapma konusunun bir ihtiyaç olduğu noktasında genel bir mutabakat olduğu söylenebilir. Şirketlerin bu tarz bir denetime tabi tutulmasının gönüllülük esasına göre olması, helallik denetiminin çerçevesinin yasal düzenlemelerle güvence altına alınması, bu standartların sade ve anlaşılır şekilde kamuoyuna tanıtılması hususları da katılımcıların vurguladığı önemli hususlar arasında yer almaktadır.

4.2. Finansal Tabloların Helal Standartlar Açısından Derecelendirmeye ve Denetime Uygunluğu

Çalışmamıza konu temel finansal tablolar olan tek düzen hesap planı çerçevesinde hazırlanmış bilanço ve gelir tablolarının genel kurgusunda, helallik prensibi çerçevesinde doğrudan bir ayırım yapmayı mümkün kılacak şablon ve hesap düzeni bulunmamaktadır. Anket ve derinlemesine mülakat araştırma yöntemleri kapsamında yaptığımız araştırmalarda finansal tabloların düzen ve dizaynı ile ilgili olarak helallik perspektifi ile doğrultusunda düzenlemeler yapılması ile ilgili farklı görüşler serdedilmiştir. Bilanço ve gelir tablosunun altyapısını oluşturan tek düzen hesap planının değiştirilmesinin mevzuat ve prosedürler açısından güçlüğü yanında tamamen İslam iktisadî prensiplerine uygun yeni hesap planı kurgusu oluşturulmasının gerekliliğine dair beyanlar da söz konusu olmuştur. Hesap planının kurgusu ile ilgili farklı görüşler olsa da gerek anket sonuçlarında, gerekse konunun uzman ve paydaşları nezdinde yapmış olduğumuz derinlemesine mülakat çalışmalarında, ticari faaliyetlerde “helallik” konusunun, bu hassasiyete sahip çevreler için önemli bir değerlendirme ölçütü olduğu görüşünde birleşilmiştir. Konu ile ilgili mutabık kalınan diğer husus finansal tabloların mevcut hali ile helallik noktasında hassasiyete sahip çevrelere, tercihlerini yönlendirebilecekleri bir veri sunmadığı yönündedir.

Yaptığımız araştırmalarda mevcut finansal tabloların helallik noktasında denetim ve derecelendirmeye tabi tutulmasının gerekliliği, bu tip bir çalışmanın şirketler açısından gönüllülük esasına göre yapılmasının uygun olacağı vurgulanmıştır. Öncelikli olarak sade ve uygulanabilir standartların oluşturulması, bu standartları uygulayacak personellerin yetiştirilmesi, denetim ve derecelendirmeye yönelik çalışmaların bağımsız denetim organizasyonları kurmak yahut mevcutları dönüştürmek şeklinde yapılmasının uygun olacağı yapılan araştırmaların öne çıkan sonuçları arasında yer almaktadır.

Temel finansal tabloların “helallik” noktasında derecelendirme ve denetime uygun hale getirilmesinin, belirli standartlar dahilinde, mevcut tek düzen hesap planı çerçevesinde, alt hesaplar kullanılmak suretiyle sağlanabileceği, yenilikçi raporlama metotları paralelinde raporlanarak ilgililerin değerlendirmesine sunulabileceği değerlendirilmektedir. Finansal tablolar için helal standartlar oluşturma gerekliliği noktasında genel bir mutabakat olduğu anlaşılmakla birlikte, standartların oluşturulması ancak konunun tüm yönlerine hakim uzmanlardan oluşan bir heyetin çalışması ile mümkün olabilir. Dolayısıyla tez çalışmamızın ve uzmanlık alanımızın kısıtları dahilinde helal standartların oluşturulması mümkün görünmemektedir. Bu

bakımdan sadece finansal tablolarda helallikle ilgili ayrıştırmanın nasıl yapılabileceğine dair ayrıştırma önerileri verilmesi ile iktifa edilmiştir. Bu öneriler oluşturulurken İslam iktisadının temel ilkeleri, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ilgili kurulları tarafından verilen fetva ve görüşler, muhasebe ve denetim standartları oluşturan örgütlerin çalışmalarından istifade edilmiştir.

4.3. Temel Finansal Tablolar (Bilanço – Gelir Tablosu) Üzerinde Ayrıştırma Önerilerinin Belirlenmesi

Finansal tabloların helallik konusunda uygunluğu kapsamında bir değerlendirme yapabilmek, İslam dini açısından meşru görülmeyen mal, hizmet ve işlemlerin belirlenmesine yönelik bir kural setinin oluşturulması ile mümkün olabilir. Bunun yanında meşruiyetine dair açık bir ibare bulunmasa da çevresel, sosyal ve yönetsel olarak daha olumlu bir gelişime kapı açacak uygulamaların çalışmaya dahil edilmesi Hud Suresi'nin 61. ayetinde belirtilen “insanın yeryüzünü imara memur kılınması” prensibi ile uyumlu olur. Ayrıştırma önerilerinin oluşturulmasına geçmeden önce konuya hangi perspektiften yaklaşıldığına ilişkin kısa bir değerlendirme yapmak uygun olacaktır. Teorik olarak İslami hassasiyeti olan kişilerin tüm faaliyetlerinin İslami hükümlere uygun olacağı/olması gerektiği söylenebilir. Finansal faaliyetler bağlamında bakıldığında, İslami hassasiyetlere sahip kişilerin kurduğu şirketlerin faaliyetlerinin de inançları ile uyumlu olacağı düşünülebilir. Ancak gerek kapitalist iktisat anlayışının hayatın geneli üzerindeki baskın tesiri, gerekse küreselleşme sonucu toplumların birbirleri ile etkileşiminin özellikle finansal anlamda yüksek olması gibi nedenlerle, Müslüman bireyler tarafından kurulan şirketlerin tüm faaliyetlerinin inançları ile uyumlu olduğunu söylemek güçtür. Şirketlerin faaliyetlerinin İslam iktisadı prensiplerine uyumuna ilişkin bir çalışma yapılmak istendiğinde işe nereden başlanması gerektiği en temel sorulardan biridir. Bu merhalede, yapılan anket ve derinlemesine mülakat çalışmalarında belirtilen görüşler dahilinde öne çıkan üç farklı yaklaşımdan söz edilebilir. Birincisi; mevcut uygulamalar tamamen yok sayılarak şirketin kuruluşundan finansal tablolarının yapısına kadar her sürecin İslam iktisadı çerçevesinde yeniden oluşturulması ve bütün muhteviyatın buna göre değiştirilmesi yaklaşımıdır. İkinci olarak mevcut işleyiş ana hatları ile muhafaza edilmek suretiyle, ana faaliyet konularının İslam iktisadı prensiplerine aykırı olmamasının yanında, şirketin finansalları başta olmak üzere mezkur prensiplere uygun olmayan hususlar ayrıştırılarak bir uygunluk değerlendirmesi yapılması yaklaşımıdır. Üçüncü bir

yaklaşım ise ana faaliyet konusunun İslam iktisadı umdelerine aykırı olmaması ve finansal kayıtlarda sadece faiz ihtiva eden hususların ayrıştırılması yaklaşımıdır. Birinci yaklaşımın hayata geçirilebilmesi uzun mesailer gerektirmesinin yanında oluşacak verilerin piyasada okunması, mevcut şablonlarla kıyaslanabilmesi bakımında ciddi bir problem ortaya çıkacaktır. Üçüncü yaklaşım genel hatları ile “İslami Endeks” hesaplamaları yapan kuruluşlar tarafından uygulanmakta olup diğerleri ile mukayese edildiğinde uygulama kolaylığı olmakla birlikte gerekli bazı detayları ihtiva etmediği söylenebilir. “İslami Endeks” hesaplaması yapan kuruluşların, faaliyet alanları mübah olmakla birlikte finansal tablolarında faizli mevduat, borç ya da gelir bulunan şirketler için belirlediği; “faizli kredilerin şirketin piyasa değerinin %30’unu aşmaması”, “faiz getirisi amaçlı vadeli mevduat toplamının şirketin piyasa değerinin %30’unu aşmaması”, “fıkhen meşru olmayan işlemlerden elde edilen gelirin toplam gelire oranının %5’i aşmaması” gibi kriterlerin temel dayanağı AAOIFI’nin “Menkul Kıymetler” başlıklı 21 numaralı Faizsiz Finans Standardıdır (AAOIFI, 2018: 555-565). İkinci yaklaşım, cari işleyiş dahilinde bir tür ıslah ve ayrıştırma çalışması ihtiva ettiğinden tarafımızca daha uygulanabilir bulunmuştur. Bir taraftan hem mevcut uygulamanın çok dışına çıkmadan kıyaslanabilir bir şekilde ortaya konması, öbür yandan gerekli birçok detayı ihtiva edecek şekilde ayrıntıya girilmesi nedeniyle ikinci yaklaşım tercih edilmiştir. Bu yaklaşımın tercih edilmesinde, Kur’an-ı Kerim’de haram kılınan bazı hususların tedrici olarak yasaklanmış olmasından da esinlenilmiştir. Böyle bir usulün izlenmiş olmasında geçmişten gelen alışkanlık, adet ve gelenekleri bir anda terk etmenin insan fıtratı açısından zorluğunun dikkate alınmış olması muhtemeldir. Örneğin Kur’an-ı Kerim’de faize ilişkin ayetler dört grupta toplanabilir. Nüzul tarihleri farklı olan bu ayetlerde, faiz yasaklanırken tedrici bir yol izlenerek faize karşı evvela sitem ve ta’rizde bulunulmuş, akabinde açık ve kesin bir ifade ile yasaklanmış ve faizde ısrar etmenin Allah ve resulüne savaş açma kabilinden olduğunu belirterek veya faiz uygulamasının farklı veçhelerine dikkat çekilerek bu yasak teyit edilmiştir. Bu tedrici usul, içkinin dört farklı ayetle haram kılınması ile benzerlik göstermekte olup bunun da İslam’ın sosyal hastalıklar karşısında uyguladığı usulün tabii bir neticesi olduğu şüphesizdir (Özsoy, 2021).

İslam iktisadı prensiplerine uygun faaliyet gösterme iddiasında olan şirketler öncelikli olarak Kuran’ı Kerim’de açıkça haram olduğu zikredilmiş olan kan, leş, domuz eti ticareti ile faizli işlemleri bünyesinde barındırmayacaktır. Ancak İslam’ın Müslüman

olan insanlara yüklediği vazifelerden biri yeryüzünün imar ve ıslahıdır. Bu bağlamda temel İslami yasaklara riayet ederek faaliyet gösterdiği halde çevreye zarar veren, insan ve diğer canlıların sağlığını tehlikeye atan, bazı türev finansal araçlar gibi aşırı belirsizlik ihtiva eden, kurumsal yönetimin adil ve şeffaf olmadığı, faaliyetlerin dürüstlük ve ahlaki normlara uygun şekilde yürütülmediği şirketlerin İslam iktisadı prensiplerine uygunluğunun zedeleneyeceği hatta bazı durumlarda uygun olmaktan çıkacağı açıktır. Dolayısıyla bunun gibi doğrudan yahut dolaylı olarak işletmenin faaliyetlerinin sıhhatini etkileyecek hususları içeren kural setlerinin belirlenmesi gerekir.

4.3.1. Helal Kavramı

“Sözlükte mastar olarak mübah, caiz ve serbest olmak, ruhsat vermek, Harem’den veya ihramdan çıkmak gibi manalara gelen helal kelimesi isim olarak haramın karşılığıdır. Dini literatürde mükellefin yapıp yapmamakta serbest bırakıldığı davranışları ifade eder (Demirci, 2021)”. Bir mal, hizmet veya işlemin helal olup olmadığının değerlendirilmesi esasen derinlikli fıkıh bilgisi ve farklı yetkinliklere sahip olmayı gerektiren, mesuliyeti oldukça yüksek bir iştir. Maide Suresi’nin 87. ayetinde Allah’ın helal kıldığı şeyleri haram kılmanın “sınırı aşmak” olarak ifade edilmesi (elbette haram olanın helal sayılması için de benzer durum düşünülebilir) bu tip hususlarda sorumluluğun ne denli yüksek olduğunu göstermesi bağlamında dikkate değerdir. Çalışmamızda “helal” kelimesinin fıkhi bir hüküm belirtmek babında değil, kelimenin bilinirliğinden yola çıkarak “tayyib” kelimesinin yerine kullanımı tercih edilmiştir. Tayyib, temiz ve yararlı olduğundan dolayı insan fitratına hoş gelen, aklın ve dinin benimsediği şeyler ile ilgili kullanılan bir Kur’an tabiridir. Kötü, pis, çirkin ve iğrenç şey manasında kullanılan “habis” kelimesinin zıddı olarak düşünülebilir (Yerinde, 2021).

Finansal tablolarla ilgili helal ayrıştırma önerileri oluşturulurken, üzerinde ihtilaf bulunan, tartışmaya açık başlıklardan ziyade üzerinde genel bir mutabakat bulunan temel ilkeler referans alınmıştır. Bunun yanı sıra AAOIFI, KGK gibi kurumların benzer konudaki yaklaşımları da değerlendirmeye dahil edilmiştir. Öncelikli olarak ana faaliyet konusu alkol, sigara, tıbbi amaçlı olmayan uyuşturucu ve türevleri, domuz ürünleri, eğlence sektörü, vadeli altın-gümüş ve döviz ticareti, klonlama (bitkilerin kopyalanması ve tedavi amaçlı olarak hayvan kopyalama hariç), insan ve çevreye zararlı hale gelecek şekilde genetiği ile oynanmış ürünlerin ticareti, konvansiyonel

finans ve sigortacılık, kamu güvenliği harici silah üretim ve ticareti olan firmalar İslam iktisadı prensiplerine uygun faaliyet göstermediğinden herhangi bir helallik denetimine tabi tutulmaksızın kategori dışında bırakılacaktır. Ana faaliyet konusu fıkhi olarak meşru kabul edilmeyen hususlardan olmamakla birlikte yukarıda belirtilen iş ve işlemlerin faaliyetlerin içerisinde kısmi olarak yer alması da şirket faaliyetlerinin sıhhatini olumsuz etkileyen bir husustur. Dolayısıyla bu tip iş ve işlemlere ilişkin kayıtların finansal tablolardan ayıklanarak ayrıca gösterilmesi gerekmektedir. Şirket faaliyetleri içerisinde yer almakla birlikte açık bir şekilde yasaklanmamış olan, ancak şirketin devamlılığını etkileyebilecek çevresel, toplumsal ve yönetsel aktivitelerin ayrıştırma önerilerine dahil edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Örneğin toplumun ihtiyacı olan, üretim ve satışı ile ilgili fıkhi bir engel bulunmayan bir malın üretimi sırasında çevrenin kirletilmesi, çalışan personelin can emniyetinin yeterince sağlanmaması, yönetim yapısının şeffaf ve hesap verilebilir şekilde kurgulanmamış olması şirketin devamlılığını olumsuz etkilemenin yanında faaliyetlerin meşruiyetini de zedeleyebilecek hususlardır. İslam iktisadının temel ilkeleri bağlamında değinmiş olduğumuz hususlar, insan ya da insanların oluşturduğu şirket gibi organizasyonların etkilerini kapsamaktadır. Dolayısıyla bu hususlar aynı zamanda finansal tablolarda yapılacak helallikle ilgili ayrıştırma önerilerini belirleme sürecinde de esas alınacaktır. Bu ilkeler tablo 4.6’da gruplanmıştır.

Tablo 4.6. İslam İktisadının Temel İlkeleri ve İlişkili Konu Başlıkları

İSLAM İKTİSADININ TEMEL İLKELERİ	İNANÇ VE AHLAK	SOSYAL	ÇEVRESEL	KURUMSAL VE ADİL YÖNETİM
Muamelatta Asıl Olan İbâhâdır, serbestliktir.	X	X		X
Faiz Yasak, Alış-Veriş (Ticaret) Serbesttir.	X			
Adil Bir Gelir Dağılımı, Paylaşma ve Muhtaç Olana Yardım Esastır.	X	X		X
Fiyatlara Müdahale Etmemek Esastır.		X		

Ekonomik Faaliyetlerin Kayıtlı Olması Esastır.		X		X
Akitlere Riayet Esastır.		X		X
Emanetin Ehline Verilmesi ve Adaletli Olunması Gerekir.		X		X
İhtiyaç ve Zaruret Durumları Gözetilir.	X	X		
Yalan Söylemek, Aldatmak, Hile Yapmaktan Kaçınılmalıdır.	X	X		
Alış-Verişin Karşılıklı Rızaya Dayalı Olması Esastır.	X	X		
İsraf Etmekten Kaçınılmalıdır.		X	X	
Aşırı Bilinmezlikten (Ğarar) Kaçınılmalıdır.	X			
Haram Kılınmış Olan Ürünlerin Ticaretinden Kaçınılmalıdır.	X			
Haram Kılınmış Olan İşlemlerin (Kumar, Şans Oyunları, Fal, Büyü) Yapılmaması Gerekir.	X			
İnsana, Hayvanlara, Tabiata, Genel olarak tüm yaratılmışlara saygılı olunması, Zarar verilmemesi ve İlahi Nizamın Muhafazası Esastır.	X	X	X	

Kaynak: Tablo tez yazarı tarafından hazırlanmıştır.

Finansal tablolar üzerinde yukarıdaki özetlenmiş olan ilkeler çerçevesinde “helal olmayan” unsurların ayıklanmasına dayanak teşkil edecek ayrıştırma önerilerinin mümkün olduğu kadar gelir tablosu ve bilanço ana hesap kalemleri üzerinden, içerik olarak hangi hesapta ne tür aykırı içeriğin bulunabileceğine değinilmek suretiyle, aykırılıkların finansallardan rahatça ayıklanabilmesine imkan verecek tarzda olmasına gayret edilmiştir. Çalışmada 1994 yılında yürürlüğe giren Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği’ne uygun olarak tek düzen hesap planı çerçevesinde hazırlanmış temel finansal tablolar (bilanço ve gelir tablosu) esas alınmıştır. Finansal tabloların temel yapısı korunarak İslam iktisadı prensipleri çerçevesinde bir ayrıştırmanın nasıl yapılabileceğine dair önerilere yer verilecektir.

Helal ayırıştırma önerilerinin isimlendirilmesi bağlamında “helal” ve “helallik” kavramının gıda ve turizm sektörlerine yönelik olarak yaygın kullanımından hareketle bu isimlendirme uygun görülmüştür. Ayırıştırmanın finansal tablolar üzerinden yapıldığının belirtilmesi gereken bölümlerde “finansal helallik” olarak da isimlendirilmiştir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi çalışmamızdaki “helal” kavramı “tayyib” kelimesinin yerine kullanılmıştır. Tayyib, temiz ve meşru faaliyet-kazanç gibi anlamlara gelmektedir. Eğer meşru bir sektörde faaliyet gösteriliyor ise ticari faaliyetler ve buna bağlı olarak oluşan finansal tablolarda helal olan unsurların baskın olduğu varsayılmıştır. Zira haramlar sınırlı, helal dairesi ise geniştir. Bu minvalde oluşturulacak standartlar temel finansal tablolar içerisinde helalliği zedeleyici hususların ayıklanarak yekün içerisindeki payın tespitine yönelik olacaktır.

4.3.2. Sürdürülebilirlik ve ESG Uygulamaları

Şirketlerin finansal tabloları dışında, paydaşları üzerindeki algısını etkileyebilecek ve faaliyetlerinin sürdürülebilirliğine tesir edecek unsurların “helallik prensibi” çerçevesinde raporlamada yer alması global manada meydana gelen gelişmelerle de uyumludur. Zira iklim değişikliği, göç ve pandemi gibi küresel çapta tesirleri olan olumsuzluklar ticari faaliyetlerde sadece kârlılık odaklı bir yaklaşım yerine kaynakların tüketiminde ölçülü olunması, faaliyetlerin çevreye etkisinin analiz edilmesi, sosyal gelişimin ve refahın dikkate alınması gibi yeni yaklaşımları doğurmuştur. Bu çerçevede “sürdürülebilirlik”, “ESG (Çevresel, Sosyal, Yönetişim)” gibi yeni kavramlar literatüre girmeye başlamıştır.

Sürdürülebilirlik, fikir olarak 1980’li yılların ortalarında akademik kaynaklarda yer almaya başlamış ve o zamandan beri bazı değişimler geçirmiştir. Sürdürülebilirlik kavramı ilk olarak Birleşmiş Milletler bünyesinde çalışan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nun 1987 yılındaki “Ortak Geleceğimiz” isimli raporunda “bugünün ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin ihtiyaçlarının ihtiyaçlarından ödün vermeden karşılayan ekonomik kalkınma faaliyeti” şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanım soyut bir kavram olan sürdürülebilirlik kavramının daha geniş kitleler tarafından anlaşılması için uygun bir hareket noktası olmuştur. Sürdürülebilirlik, özünde doğal kaynakların kullanımı ve tüketilmesi ile ilgili olarak Dünya’nın biyofiziksel ortamının korunmasına odaklanan bir kavramdır. Bazı araştırmacılar sürdürülebilirlik kavramının temellerini onsekizinci yüzyılın sonlarında Thomas Malthus tarafından ortaya atılan görüşlere kadar götürür. Malthus nüfus artışının zamanla, Dünya’nın bu

nüfusun gereksinimlerini karşılama kapasitesini geride bırakacağını savunmuştur. İnsanlık ve doğal yaşam için yıkıcı bir felakete yol açacak bu durumdan kurtulmanın ve sürdürülebilirliği sağlamanın yolunun ise nüfusu kontrol etmek olduğunu öne sürmüştür (Portney, 2015:2-5).

Sürdürülebilirlik kavramının ilk kez tanımlandığı Brundtland Komisyonu olarak da anılan 1987 tarihli Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu raporu sürdürülebilirlik kavramını “e” ile başlayan üç kelime (environment, economy, equity) ile ilişkilendirmiştir; çevre, ekonomi ve eşitlik/adalet. Bu hususlar sürdürülebilirliğin ayrıştırılması ve detaylandırılması için temel oluşturmuştur. Raporda sürdürülebilirliğin ancak ekonomik büyüme, çevreyi koruma ve adalet ile birlikte sağlanabileceği vurgulanmaktadır (Portney, 2015: 6-7).

Brown, Hanson, Liverman ve Meredith gibi araştırmacılar 1987 yılı ve sonrasında sürdürülebilirlik kavramının farklı manalarını ve kavramsal köklerini araştırmak ve karşılaştırmak için ciddi gayretler sarf etti. Becky Brown ve diğer araştırmacılar “biolojik kaynakların kullanımında sürdürülebilirlik”, “sürdürülebilir tarım”, “bir yerin barınma ihtiyacını karşılama kapasitesi”, “sürdürülebilir enerji”, “sürdürülebilir toplum ve ekonomi”, “sürdürülebilir kalkınma” gibi konular üzerinde odaklanmıştır. Bu araştırmacıların üzerinde yoğunlaştığı altı konu da çevre ve ekonomi olarak iki temel başlık etrafında birleşmektedir.

ABD Ulusal Çevre Komisyonu’nun 1993 tarihli raporunda ABD’nin “gelecek için çevre potansiyelini korurken yaşam kalitesini iyileştirme, doğal sermayeyi tüketmek yerine farklı gelir kalemlerine odaklanma stratejisi” izlemesi gerektiği tavsiye edilmiştir. Raporun devamında “sürdürülebilir kalkınma” bağlamında, bugün yaşayan insanların gelecek nesillerin seçeneklerini daraltmadan, onların da en az bugünkü kadar iyi yaşamasını sağlayacak bir çevre ve kaynak birikimi devredecek şekilde yaşaması, hatta daha iyi şartlar oluşturmaya çalışması gerekliliği vurgulanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın esasında, dünyanın kendi doğal koşullarını ve kısıtlarını dikkate alarak yaşama tarzı oluşturmaya dayandığı ayrıca belirtilmektedir. Sürdürülebilirlikle ilgili çalışmaları bulunan Charles Kidd de benzer şekilde ekonomik kalkınma ve doğal çevre arasında dengeli bir yaşama tarzı oluşturmanın önemine vurgu yapmaktadır. Bir şehrin yahut bir topluluğun doğal çevresini korumaya ve iyileştirmeye çalışması ekonomik büyümenin baltalanması manasına gelmez. Son yıllarda bu fikir, büyük şehirlerde ya da daha küçük coğrafi bölgelerde

sürdürülebilirlik anlayışı çerçevesinde küresel büyüme ve yaşanabilir bir çevre fikrinin eşanlı götürülebileceğine yönelik atılan adımlarla daha da geliştii.

William Rees enerji israfı konusunun ekonomik büyüme ve kalkınma konularından ayrı düşünölemeyeceğini, aksi yöndeki argümanların bir yanılısama olacağını öne sürmektedir. Rees aynı zamanda, ekonomik büyümenin sadece tüketime dayalı olarak tanımlandığı sürece sürdürülebilirliğin olamayacağı ve sürdürülebilirlikten bahsedebilmek için muhakkak küresel karbon salınımında düşüşü görmek gerektiği görüşünü savunmaktadır (Portney, 2015: 8-25). Harari, farkı bir bakış açısıyla geleceğin piyasa güçlerine, ekonomik aktörlere emanet edilemeyeceğini, çünkü onların ortak çıkarlar yerine kendi çıkarlarını savunacaklarını ifade etmiş, eğer “görünmez el” olarak adlandırılan piyasanın eli denetimden muaf olursa küresel ısınma tehdidi gibi tehlikelere karşı başarısız olacağını vurgulamıştır (Harari, 2021:393).

Yirminci yüzyılda aralarında ABD’nin de olduğu birçok gelişmiş ölkö karbon salınımını azaltma konusundaki sorumluluklarını reddettiler. Bu yüzden karbon emisyonunu azaltma çabalarını kaderine terk edilmiş gibi göründü. Son yıllarda küresel ısınmanın etkilerinin görülmesi ve deniz suyu seviyesinin yükselmesi gibi hadiseler iklim adaptasyonu konusunu gündeme getirdi. Eğer karbon salınımının küresel ısınmaya ve deniz seviyesinin yükselmesine tesiri kaçınılmazsa, bu sonuçları anlamak ve bunlara hazırlanmak için ciddi çaba sarf edilmesi gerekecektir. Sürdürülebilirlik sadece karbon salınımının ve fosil yakıt kullanımının azaltılması ile ilgili değildir. O aynı zamanda diğör doğal kaynakların, suyun ve toprağın korunması ile ilgilidir. Artan dünya nüfusu, temiz su kaynaklarının ve tarım için toprakların korunmasının ne derece önemli olduğunu bizlere göstermektedir (Portney, 2015:28-29). Nihayet günümüzde şirketlerin ve kurumların faaliyet raporlarında hatta finansal performanslarına ilişkin hazırladıkları raporlarda sürdürülebilirlik konusuyla alakalı yapılan çalışmalar raporlanmaya başlamıştır. Bu noktada Birleşmiş Milletler bünyesinde Eylül 2015 itibariyle yapılan oturumda kabul edilen “2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi” önemli bir referans oluşturmaktadır. Ocak 2016’da yürürlüğe girmiş olan Sürdürülebilir Kalkınma Raporu’nda Dünya Liderleri 2030 yılına kadar “aşırı yoksulluğu sona erdirmek, eşitsizlik ve adaletsizlik ile mücadele, iklim değişikliğini düzeltme” gibi üç önemli sorununun üstesinden gelmek adına 17 amaç üzerinde uzlaşmıştır. Bu amaçlar;

- 1- Yoksulluğa Son
- 2- Açlığa Son
- 3- Sağlık ve Kaliteli Yaşam
- 4- Nitelikli Eğitim
- 5- Cinsiyet Eşitliği
- 6- Temiz Su ve Sanitasyon
- 7- Erişilebilir ve Temiz Enerji
- 8- İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme
- 9- Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı
- 10- Eşitsizliklerin Azaltılması
- 11- Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar
- 12- Sorumlu Üretim ve Tüketim
- 13- İklim Eylemi
- 14- Sudaki Yaşam
- 15- Karasal Yaşam
- 16- Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar
- 17- Amaçlar İçin Ortaklıklar (sdgs.un.org, 2021)

Bazı şirketler sürdürülebilirlik kapsamındaki çalışmalarını yeni bir yatırım felsefesi olarak ESG (Çevresel, Sosyal, Yönetişim) başlıkları altında farklılaştırmak suretiyle bu kapsamdaki faaliyetlerini raporlamalarına dahil etmektedir. ESG çevresel, sosyal ve yönetim olarak üç kavramı bütünleştiren bir olgudur. ESG Genel itibariyle “yatırım” kavramı ile birlikte kullanılmaktadır (Nakajima, 2021:1). ESG Yatırımı kavramı ilk olarak dünyanın en büyük 20’den fazla finans kuruluşunun yer aldığı 2004 tarihli “Küresel İlkeler Sözleşmesi” adlı raporda kullanılmıştır. Bu raporda çevresel, sosyal ve yönetsimsel (ESG) sorunları olumlu bir yaklaşımla ele almanın şirket yönetimlerinin genel kalitesini gösteren önemli gösterge olacağı belirtilmektedir. Yine aynı raporda ESG konularında iyi performans gösteren şirketlerin riskleri uygun şekilde yöneterek, düzenleyici aksiyonlar alarak, yeni pazarlara katılarak hisse değerlerini artırdıkları gibi aynı zamanda içinde bulundukları toplumların da sürdürülebilir kalkınmalarına katkıda bulunmuş olacakları vurgulanmaktadır (Hill, 2020: 13). Geleneksel yatırım değerlendirmelerinde fiyat / defter değeri oranı, fiyat / gelir oranı, özkaynak kârlılığı, beklenen nakit akışları gibi finansal bilgilere dayalı göstergeler kullanılır. ESG Yatırımlarında ise şirketlerin finansal bilgilerinin yanısıra

Çevresel, sosyal ve yönetişim konulardaki çabalarına yer verilmekte olup, şirketlere yatırım yapanlar da kendi yatırım kararlarını alırken bu çabaları dikkate almalıdır. Son zamanlarda şirketlerin ESG konularındaki gayretlerinin şirketlerin uzun vadeli gelişiminde önemli katkısının olduğu geniş çevreler tarafında kabul görmektedir. Bu nedenle birçok şirket yıllık raporları, entegre raporları, kurumsal sosyal sorumluluk raporları, evre raporları, sürdürülebilirlik raporları ve internet siteleri aracılığıyla ESG konularına yönelik yaklaşımları hakkında proaktif bir şekilde bilgi vermektedir (Nakajima, 2021:1).

ESG Dahil olmak üzere giderek farkındalığı artan sürdürülebilirlik faaliyetleri borsalarda sürdürülebilirlik endeksi adı altında yer bulmaktadır. Türkiye’de BIST Sürdürülebilirlik Endeksi bulunmakta iken küresel çapta UNGC Sustainability Stok Index, Financial Times Sustainability Index (FTSE4Good), Dow Jones Sustainability Index (DJSI) ve Morgan Stanley Capital International (MSCI) Sürdürülebilirlik Endeksleri gibi endeksler bulunmaktadır.

evre hassasiyetine sahip işletmelerin daha iyi finansal performans elde ettiğini gösteren bulgular bulunmaktadır. Bunun yanında evre hassasiyetinin yüksek olmasının şirketlere yatırımcı talebinin artması, finansman görüşmelerinde pozitif ayrışma, müşteri sadakati ve memnuniyetinde artış gibi etkilerinin olduğu gözlemlenmektedir (Wong, v.d., 2016:20). Climent ve beraberindeki dört araştırmacı tarafından, Bloomberg tarafından sağlanan 6211 Avrupa şirketinin 2005-2019 yılları arasındaki finansal verileri baz alınarak yapılan ve ESG ile ilgili çalışmaların firmaların performansları üzerindeki etkilerini araştıran çalışma buna örnektir. Araştırmada ESG kapsamında çalışma yapan ve bunları kamuoyu ile paylaşan şirketlerin yüzdesi 2005 yılında %27 iken 2019 yılında %95’e çıktığı bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmada evresel hassasiyetler ile kurumsal yönetim kapsamında yapılan ve ilan edilen çalışmaların portföy getirileri üzerindeki etkisi pozitif ve istikrarlıdır. Sosyal konularla ilgili çalışmaların portföy getirisine etkisinin sınırlı, istikrarsız hatta bazı dönemlerde negatif olduğu da çalışmanın ayrı bir çıktısı olarak dikkat çekicidir (Climent, 2021). Daha kapsamlı bir alışma Zhou, Caldecott, Harnett ve Schumacher tarafından Thomson Reuters veritabanındaki ESG puanları kullanılarak, Dünya genelindeki 6.500’den fazla şirketin 2012-2017 yılları arasındaki verilerini kapsayacak şekilde yapılmıştır. Çalışmada ESG uygulamalarının yapıldığı şirketlere, onun da ötesinde bu şirketlerin bulundukları ülkelerin GSYİH’sına

yaptıkları etki analiz edilmiştir. Çevresel (E), sosyal (S) ve yönetişimsel (G) alanlardaki puanlamada 1 birim (100 üzerinden) artışın sırasıyla GSYİH’da %0.06, %0.09 ve %0.16’lık artışlara yol açtığı bulgusuna ulaşılmıştır. Buradan hareketle ESG uygulamalarının sadece mikroekonomik alanda şirketler düzeyinde değil makroekonomik olarak ülkeler düzeyinde olumlu sonuçlarının olduğu değerlendirilmiştir. Yoon, Lee ve Byon tarafından Güney Kore özelinde yapılmış olan ve ESG performansının firma değerine etkilerini inceleyen araştırmada ESG performansının olumlu etkilerine dair somut veriler ortaya konmuştur (Zhou, 2020; 14-15). Güney Kore Borsası’na kote 705 şirketin 2010-2015 yılları arasındaki verileri üzerinden yapılan araştırmada firmaların ESG duyarlılıklarının firma değerine %10 oranında olumlu yansıdığı bulgusuna ulaşılmıştır (Byun, 2021). Benzeri bir çalışma Çin borsasına kote 1372 firmanın 2015-2019 yılları arasındaki verileri kullanılarak yapılmış, bu çalışmada ESG duyarlılığı çerçevesinde yapılan ilave maliyetlerin yüksek rekabet ortamında bu firmaları rakiplerinin gerisine düşürdüğü gözlemlenmiştir. Borsaya kote özel şirketlere ait veriler üzerinden yapılan hesaplamada bir birim ESG skor artışında firma performans seviyesinin %9.2 gibi önemli seviyede azalmaya yol açtığı sonucu çıkmıştır (Liu, 2021). ESG duyarlılığının yaygınlaşması, bu amaçla yapılan harcamaların daha organize ve tabana yaygın olması ile kamu otoritesinin destekleri ilerleyen dönemlerde Çin’deki bu durumu pozitif çevirebilir. Son olarak ESG kapsamındaki çalışmaların finansal performansa etkisi ile ilgili olarak 2015 yılında yayınlanmış, 2000’den fazla ampirik çalışma sonuçlarını analiz eden; Friede, Busch ve Bassen’in yayınlamış olduğu makalede önemli veriler sunulmaktadır. Makalede ESG-finance performans ilişkisini araştıran 2200 farklı çalışma incelenmiş, meta analizi³ ile yapılan değerlendirmede ESG çalışmalarının firmaların finansal performansına %63 oranında pozitif yansıdığı bulgusuna ulaşılmıştır (Bassen, 2015; 210-233).

4.3.3. Temel Finansal Tablolarda Helal Ayırıştırma Önerileri

“Helal” kavramı ve tez içeriğinde hangi manada zikredildiği hususuna daha önce değinilmiş olmakla birlikte meselenin hassasiyetine binaen helal ayırıştırma

³ Meta-Analizi; bir araştırmadan elde edilen bulguların istatistiksel olarak sentezlenmesini sağlayan bir yöntemdir. Belli bir konuda yapılmış birbirinden farklı, çok sayıda çalışmanın sonuçlarını birleştirme ve istatistiksel analizini yapma gayesiyle kullanılmaktadır (Borenstein, 2021).

önerilerinden bahisle yeniden hatırlatmakta fayda bulunmaktadır. Çalışmada özellikle finansal tablolar bağlamında bahsedilen “helal” kelimesi ve helal ayırttırma önerileri şeklindeki ifadeler fıkhî bir hüküm belirtmek babında değil, kelimenin bilinirliğinden yola çıkarak “tayyib” kelimesinin yerine tercih edilmiştir. Tayyib, temiz ve yararlı olduğundan dolayı insan fıtratına hoş gelen, aklın ve dinin benimsediğı şeyler ile ilgili kullanılan bir Kur’an tabiridir. Kötü, pis, çirkin ve iğrenç şey manasında kullanılan “habis” kelimesinin zıddı olarak düşünülebilir.

Çalışmada “Helal” kelimesi görülen yerde bir daraltma, bir kısıtlama değil; temiz olmayanı temiz olandan, fıtrata uygun olmayanı uygun olandan, zarar vereni yarar sağlayandan ayırma anlaşılmalıdır. Dünya ekonomisine yön veren şirket, kurum ve kuruluşların geldiğı nokta sadece kâr maksimizasyonu motivasyonu ile hareket etmenin Dünyanın ve insanlığın geleceğini tehlikeye attığı yönündedir. Daha fazla kâr hırsı ile insanın, hayvanların ve doğanın istismarı, nihayetinde kâr edilebilecek bir canlı varlığının kalmamasına neden olabilecek bir seviyeye yaklaştığı için sürdürülebilirlik, esg gibi kavramların finansal raporlamalarda yerini aldığı, çevre hassasiyetlerini dikkate alan yeni endekslerin oluşturulduğu, farkındalığı artırıcı uluslararası çalışmaların yapıldığı görülmektedir. BM’nin yayınladığı 17 sürdürülebilir kalkınma hedefi bu çerçevede oluşturulmuş oldukça önemli bir çalışmadır. Esasında bu 17 hedefin İslam Hukuku’nun “aklın korunması, dinin korunması, hayatın korunması, malın korunması, neslin korunması” olarak ifade edilen 5 amacın içerisinde mündemiç olduğu görüşü dikkate değerdir. Şensoy, bu hedefleri İslam Hukuku’nun amaçları ile birlikte şu şekilde gruplamıştır (Şensoy, 2019):

Tablo 4.7. İslam Hukuku'nun amaçları ve BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

	Akıl Korunması	Dinin (İnanın) Korunması	Hayatın Korunması	Malın Korunması	Neslin Korunması
1- Yoksulluğa Son			X		
2- Açlığa Son			X		
3- Sağlık ve Kaliteli Yaşam			X		
4- Nitelikli Eğitim		X			X
5- Cinsiyet Eşitliği					X
6- Temiz Su ve Sanitasyon					X
7- Erişilebilir ve Temiz Enerji			X		
8- İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme				X	
9- Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı				X	
10- Eşitsizliklerin Azaltılması	X	X			
11- Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar			X		
12- Sorumlu Üretim ve Tüketim				X	
13- İklim Eylemi					X
14- Sudaki Yaşam			X		X
15- Karasal Yaşam			X		X
16- Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar	X	X			
17-(Bu) Amaçlar İçin Ortaklıklar				X	

Kaynak: Tablo tez yazarı tarafından hazırlanmıştır.

Finansal tablolarda helallik ve helal ayırtırma önerilerine geçmeden önce İslam iktisadi prensiplerine aykırılık teşkil eden sektörde yer alan, bu tür ticari faaliyetleri bulunan, şirket ana sözleşmesinde bu faaliyetleri yürüteceğine ilişkin maddeler bulunan şirketlerin, finansal tabloların detayına inilmeksizin kategori dışı bırakıldığını belirtmek gerekir. Bu sektörler;

- 1) Domuz eti, domuz ilişkili ürünler ve helal olmayan gıda ürünlerinin üretimi, ticareti ile domuz ve helal olmayan gıda ürünleri ile ilişkili yan ürünlerin üretimi ve ticareti
- 2) Alkol (Tıbbi kullanım hariç)
- 3) Konvansiyonel finans (Faizli bankacılık, finans, sigorta ve benzeri İslami hükümlere uygun olmayan faaliyetler)
- 4) Vadeli altın ve gümüş ticareti
- 5) Tütün ürünleri

- 6) Pornografi
 - 7) Reklamcılık: Domuz, alkol gibi İslam dinince yasaklanmış ürünlerin reklamları, İslami hükümlere aykırı reklam biçimleri ve araçları
 - 8) Medya ve Eğlence Sektörü: Müzik, film, tv şovları, müzikal vb. yapım, yayın ve dağıtıcılığı
- Haber kanalı, spor kanalı, çocuk kanalı, eğitim kanalı, belgesel kanalı, gazetecilik dışında kalan basım yayın faaliyetleri
- 9) Bahis, şans oyunları ve kumar nevi faaliyetler
 - 10) Klonlama

Bu sektörlerde faaliyet göstermemekle birlikte şirket faaliyetlerin çeşitli safhalarında helal olmayan ürün, iş veya işlemlerin bulunması söz konusu olabilir. Bu tip unsurların temel finansal tablolardan ayrıştırılarak gösterimi daha şeffaf bir raporlama imkanı sunacağı gibi, ticari iş ve işlemlerinde helalliğe önem veren muhataplar nezdinde kıymetli bir ölçü oluşmasını sağlayacaktır. Hangi sektörde faaliyet gösterdiğinden bağımsız olarak şirketlerin tüm faaliyetlerini dürüstlük, adalet ve güvenilirlik zeminine oturtması gerekmektedir. Temel finansal tablolarda “helallik” merkezli bir ayrıştırma yapabilmek için oluşturduğumuz ayrıştırma önerileri şu şekildedir:

4.3.4. Gelir Tablosu Esaslı Ayrıştırma Önerileri

Gelir tablosu, işletmenin belli bir dönem içerisinde elde ettiği gelirler ile, katlandığı giderleri gösteren, bunun sonucu olarak da kâr ve zarar durumunu tespit eden bir tablodur. Bilanço belli bir andaki finansal durumu göstermekte iken gelir tablosu bir dönemi yani belirli tarihler arasındaki durumu göstermesi ile bilançodan farklılık gösterir (Tanış, 2010: 23-24). Örneğin 31 aralık tarihinde oluşturulmuş bir bilanço sadece 31 aralık günündeki varlık ve kaynak durumunu göstermekte iken; aynı yıl için 31 aralık tarihli olarak oluşturan gelir tablosu 1 ocak tarihinden 31 aralık tarihine kadar gerçekleşen gelir ve gider durumunu göstermektedir.

Gelir tablosu işletmelerin bir yıl boyunca, yahut üçer aylık geçici vergi dönemlerinde oluşan gelir ve gider durumunu gösterdiğinden dolayı, işletmenin faaliyetlerindeki helallik durumunun değerlendirilmesi açısından bu gelir ve gider hesaplarının detayına inerek gerekli ayrıştırmayı yapmak elzemdir. Zira işletmenin ana faaliyet konusunda yer almasa dahi gelirlerinin bir bölümünde İslam iktisadı prensiplerine aykırılık teşkil eden gelirler olabileceği gibi, yapılan harcama ve gider kalemlerinde de benzeri

giderler bulunabilir. Bunların tespiti, ayrıştırılması ve gruplanması için gelir tablosundaki hesaplara yapılan kayıtların incelenmesi gerekir. Gelir tablosu ayrıştırma önerilerimiz “GAÖ” şeklinde kısaltılarak ana hesap grupları bazında, gelir tablosu şablonundaki ana faaliyet konusu ile ilgili olandan diğer gelir ve gider kalemlerine doğru sıralanarak aşağıda sunulmuştur:

4.3.4.1. GAÖ 1: Hasılat (Satışlar)

Hasılat, işletmenin olağan faaliyetleri sırasında ortaya çıkan gelirlerdir (KGK, 2021). Yurt içinde satılan mal ve hizmet bedelleri karşılığı tahakkuk eden değerler 600.Yurt içi satışlar hesabında izlenirken, yurt dışında satılan mal ve hizmet bedelleri karşılığı tahakkuk eden değerler 601.yurt dışı satışlar hesabında izlenir. Ek olarak devlet teşvikleri, mali yardımlar, istisna ve destek primlerinden kaynaklı hasılatlar 602.diğer gelirler hesabında takip edilir (<https://www.gib.gov.tr/>, 2022).

Firmanın faaliyet gösterdiği sektör ile yapılan işlemin mahiyetine bağlı olarak hasılat mal satışı, hizmet sunumu, inşa sözleşmeleri, komisyon, faiz ve kâr payı, devlet destekleme primleri, sübvansiyon ve istisnalar şeklinde gerçekleşebilir. Ana faaliyet konusu dinen meşru kabul edilen iş kolunda yer aldığı şirketlerin birtakım satış ve faaliyetleri caiz görülmeven unsurları ihtiva edebilir. Bu tip hususların faaliyet hacmi içerisindeki payını bilmek şirketin genel görünümünü değerlendirebilmek açısından önemlidir. Hasılat türleri ve içerik olarak ayrıştırılması gereken kısımlara dair temel öneriler şu şekildedir:

1- Satılan mallar içerisinde İslam iktisadı ilkelerine uygun olmayan mallar ayrıştırılır. Örneğin bir market işletmesinde satış hasılatı içerisinde alkol ve türevleri bulunmakta ise tutar daha sonra gruplanmak üzere ayrıştırılmalıdır. Ayrıştırılması gereken mallara ilişkin temel özellikler aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Haram olduğu çok açık olarak bilinen alkol, domuz eti ve türevleri, kan, leş, uyuşturucular, şans oyunları ve türevi mallar.

İçeriğinde haram olduğu açık olan bu tür maddeler bulunan ürünler de, tıbbi ürünler dahi olsa alternatifi bulunuyorsa bu gruba dahil edilir.

İstisna: Tıbbi amaçlı kullanılan, alternatifi bulunmayan alkol ve uyuşturucu maddeler yahut içeriğinde bu tür maddeler bulunan ürünler hariç tutulur.

- İnsan ve diğer canlıların sağlığına zarar veren mallar. Sigara ve türevleri, silah ve türevleri (ülke savunması ve güvenliği ile ilgili olup kamuya yönelik üretilip satılanlar hariç), zararlı kimyasallar.

- Vadeli satılan altın ve gümüş,
- Pornografi, cinsellik ve şiddet içerikli öğeler, eğlence sektörüne ilişkin kullanımı açısından helal olmadığı sabit materyaller (örneğin bar tezgahı, kumar makinesi vs.).
- Klonlama veya kopyalama sonucu ortaya çıkarılmış, bitkiler ve tedavi amaçlı olarak hayvan kopyalama hariç olmak üzere kopyalanmış hayvan satış gelirleri ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Ek olarak insan ve çevreye zararlı hale gelecek şekilde genetiği ile oynanmış ürünlerle ilgili satış gelirlerini de ayrıştırmak gerekir.

İnsan kopyalama eylemi ile ilgili ulema net olarak olumsuz kanaat belirmekte iken hayvan ve bitki kopyalama konusu ile ilgili olarak belli şartlar (Kişi ve kamu yararı, zararları giderme maksadı, canlılara eziyet etmeme ve ekolojik dengeyi bozmama) dahilinde cevaz verilebileceği yönünde görüş bildirenler çoğunluktadır. Hayvan kopyalaması ile ilgili olumlu değerlendirmelerde daha çok sağlık ve tedavi konularına odaklanıldığı anlaşılmaktadır. Ancak hayvan kopyalama eyleminin et, süt üretimine dönük yapıldığı örneklerin mevcut olduğunu dikkate almak gerekir. Kopyalama eyleminin bizzat kendisinin maliyetli bir iş olması, kopyalanmış hayvanların eti ve sütünün tüketilmesinin insan sağlığı üzerindeki etkilerine dair yeterli araştırma ve analiz bulunmamasından dolayı Hz. Peygamber'in şüpheli şeylerden kaçınılmasına dair hadislerini (Günay) de dikkate alarak et ve süt üretimi gibi işlemlere yönelik klonlanmış hayvan stoğunun ayrıştırılmasının uygun olacağı değerlendirilmiştir.

Referans 1: Yapılan fıkhi değerlendirmeler, ekosisteme zarar gelmemesi yani Allah (c.c.)'ın evrene koyduğu doğal dengeyi ve yapıyı bozmamak, bu doğal denge içindeki çeşitliliği daraltmamak şartı ile genellikle bitkilerin ve hayvanların kopyalanmasının caiz olabileceği doğrultusundadır. Aynı şekilde insan tedavisine yönelik olarak (sağlam organ üretimi, kök hücre tedavisi vs.) kopyalama çalışması yapılmasına bazı şartlar çerçevesinde olumlu bakılmaktadır.

Tedavi sınırları aşılarak insanın normal üreme dışında kopyalama yolu ile üremesini sağlamaya dönük girişimlerin ise bilimsel, hukuki, ahlaki, psikolojik, sosyolojik ve dini birçok riski beraberinde getirebilecek mahiyette olduğu, bu nedenle olumlu ve olumsuz etkileri iyice netleştirilmeden bu tür girişimlere kapı açılmaması gerektiği ifade edilmektedir. Çünkü Yüce Allah, insanı en güzel biçimde yaratmış ve ona en büyük bir saygınlık vermiştir. “Biz insanı en güzel biçimde yarattık” (Tin,4) ve

“Andolsun ki, biz insanı şerefli kıldık” (İsra, 70) ayetleri insana Yüce Yaratıcının verdiği saygınlığı ortaya koymaktadır. (Keleş, 2003)

Referans 2: İçeriğinde domuz geni bulunan GDO’lu ürünlerin üretimi ve tüketimi haramdır. Bunun dışında kalan GDO’lu ürünlerin üretimi ve tüketimi konularına gıda güvenliği ekseninde yaklaşılmalıdır. İnsan ve diğer canlılar ile ekolojik dengeye verdiği muhtemel zararlar göz önünde bulundurularak bu tür ürünlerin şüpheli olduğu ve konuya ihtiyatla yaklaşılması gerektiği söylenebilir. Tüketim açısından bakılırsa, zararları henüz tam olarak ispatlanamadığından GDO’lu ürünleri tüketmenin haram olduğunu söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte GDO’lu ürünlere ihtiyatla yaklaşılması gerektiği ve genetiğine müdahale edilmemiş doğal ürünlerin tercih edilmesi gerektiği tavsiye edilmektedir (Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, 2021).

2- Hizmet sunumu nev’i işlerde İslam iktisadı ilkelerine uygun olmayan hizmet türleri tutar olarak ayrıştırılır. Örneğin bir hastanede kürtaj ameliyatı yapılıyor ise bu tür operasyonlardan elde edilen gelirler daha sonra gruplanmak üzere ayrıştırılmalıdır. Tüm hizmet türleri için geçerli olmak üzere insanlara, hayvanlara ve çevreye zarar vermeme; işin gerektirdiği izin, eğitim ve sertifikalara sahip olma, hizmetin verilmesi esnasında gerekli emniyet tedbirlerini alma hususlarına riayet edilmelidir. Belli başlı hizmet türleri ve bu hizmet türlerinde ne tür gelir kalemlerinin İslam iktisadı prensipleri çerçevesinde ayrıştırılacağına ilişkin standartlar şu şekildedir:

- Sağlık Hizmetleri: Kürtaj ameliyatı, cinsiyet değiştirme operasyonları, aşağıdaki hususlar hariç olmak üzere sadece dikkat çekmek yahut daha güzel görünmek amacıyla yapılan estetik cerrahi operasyonlarının gelirleri ayrıştırılır.
 - a) Yaratılıştan gelen ve herhangi bir kusur bulunmayan vücut yapısını bozmak kastı olmamak,
 - b) Yapılmasında bir yarar bulunmak veya yapılmaması halinde mevcut bir zarar bulunmak (burunda nefes almayı güçleştiren eğriliği gidermek, fazla olan et veya kemiği aldırma gibi),
 - c) Hile, aldatma veya karşı cinse benzeme kastı bulunmamak,
 - d) Hukuki manada karışıklığa ve yanlış anlamaya yol açmamak (Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, 2021).
- Turizm ve Eğlence Hizmetleri: Alkollü içecek servisi yapılan restoran ve kafe, caiz kılınmış sınırların aşıldığı eğlence mekanları, hizmetleri ve organizasyonları ana faaliyet konusunu teşkil ediyorsa bu tip işletmeler tümünden helallik değerlendirmesi

kapsamı dışında kabul edilir. Ancak bu tip iş ve işlemler ana faaliyet konusunu belirleyecek çapta olmadığı halde firma faaliyetlerinin içerisinde yer alabilir. Bu tip iş ve işlemlere ilişkin tutarlar ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Örneğin bir otel işletmesinin restoranında alkollü içecek servisi varsa, odalarda bulunan mini buzdolaplarında alkollü içecek bulunduruluyorsa bu tip stoklara ilişkin tutarlar ayrıştırılır.

Referans: Alimler, düğünlerde ve bayramlarda insanların haram sözler söylemeden ve haram işler işlemekten def çalıp, türkü söyleyip oynayabileceklerini ve eğlenebileceklerini söylemişlerdir. Ancak haram olan şeyleri tasvir etmek, haramları güzel göstermek, cinsel duyguları tahrik etmek ve mahremiyet kurallarına riayet etmemek gibi davranışlar caiz değildir (Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı , 2021). Eğlence başlığı altında herhangi bir zorunlu ihtiyaca karşılık gelmeyecek şekilde zevk ve eğlence için hayvan avlama faaliyeti, organizasyonu ve buradan gelen gelirler ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır.

Referans: Ekolojik dengenin bozulması veya avlanılacak hayvan neslinin tükenmesi, yumurta veya yavrulama sezonu gibi sebeplerle avlanma yasağı dışındaki zamanlarda israf olmadıkça; etinden, derisinden faydalanmak amacıyla avlanmak dinen caizdir. Ancak meşru bir gerekçe (yeme, içme, giyinme vb.) olmaksızın kişinin zevk için, nefsinin tatmin etmek amacıyla avlanması uygun değildir. Zira Hz. Peygamber “Haksız yere kim bir serçeyi katlederse Allah kıyamet gününde onun hesabını soracaktır.” Buyurmaktadır. (Nesai, Dahaya, 42) (Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, 2021).

- **Kamu Hizmetleri:** Kamu kurum ve kuruluşlarına yönelik İslam iktisadı ilkelerine uygun olmayan hizmet işlerine (bahis ve şans oyunları kapsamındaki işlerin yapılması yahut bu işlerle bağlantılı yan hizmetler, alkol vb. ürünlerin satıldığı ve tüketildiği mekanların işletmeciliği, yetişkinlere yönelik eğlence yerlerinin işletmeciliği, genelev işletmeciliği gibi) ait gelirler gruplanmak üzere ayrıştırılır.
- **Ulaştırma ve Dağıtım Hizmetleri:** Kara, hava, deniz taşımacılığı ile kargo ve posta dağıtımını yapan şirketlerin İslam iktisadı ilkelerine aykırılık teşkil eden ürünlerin taşınmasından elde ettikleri gelirleri ayrıştırılır. Alkol, domuz eti ve nevi ürünler gibi İslam dinince yasak olduğu sabit olan ürünlerin yanında taklit ürünlerin, meşru bir gerekçesi olmaksızın insan veya hayvanlara zarar vermek üzere üretilmiş ürünlerin taşınmasından elde edilen gelirler

Bu tip işletmelerin ulaştırma hizmetlerini yerine getirirken kullandıkları taşıtların enerji tüketimi düşük, gaz salınımı açısından daha çevreci, doğayı kirletmemek açısından daha hassas olmaları beklenir.

- Haberleşme Hizmetleri: Telefon ve internet gibi haberleşme platformlarında hizmet veren kurumlar için İslam iktisadı prensiplerine aykırılık teşkil eden yayın, program, portal ve kayıtlardan, bu tip faaliyetlerin önüne arkasına yahut içeriğine alınmış reklam ve tanıtımlardan elde edilen gelirler ayrıştırılır. Örneğin bir web sitesinde yapılan alkol reklamı yapılması, kumar ve kumar nevi şans oyunları oynatılması, haram sayılan mal ve eylemlerin özendirilmesi, haksız kazanç elde etme sonucu doğuracak şekilde asılsız bilgi veya haberlere yer verme, bu işlemler sonucu elde edilen kazançlar farklı başlık altında gruplanmak üzere ayrıştırılır.

Referans: Taraflardan birinin kazanıp ötekinin kaybetmesi esasına dayanan bütün şans oyunları kumar olduğundan haramdır. Zira bu tür oyunlarda bir taraf kaybederken diğer taraf haksız kazanç elde etmektedir. (Nüceym, el-Bahru'r-râik, VIII, 554-555; İbn Kudâme, el-Muğnî, IV, 194) (Din İşleri Yüksek Kurulu, 2021).

Buna göre şans faktörüne dayalı olan piyango, toto, loto, iddia, müşterek bahis, ganyan gibi tertip ve oyunlar da kumardır ve haramdır.)

- Finans Hizmetleri: Ana faaliyet konusu faizli finans, sigorta (tekafül sigortacılığı dışında) ve finansal aracılık olan firmalar kategori dışı değerlendirilecek, herhangi ayrıştırma ve değerlendirme işlemine tabi tutulmayacaktır. Ancak ana faaliyet konusu bu gibi sektörler olmamakla birlikte gelir kalemlerinde faizli finans, sigorta veya aracılık hizmetinden dolayı elde edilen gelir mevcut ise bu gelirler daha sonra gruplanmak üzere ayrıştırılır. Sigorta konusu Diyanet İşler Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'nda 2005 yılında değerlendirilmiş ve 64 no'lu kararla belli şartlar dahilinde caiz olduğuna hükmedilmiştir (Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, 2021). Burada öne sürülen şartlardan biri sigorta şirketinin topladığı gelirleri dinen helal olan alanlarda değerlendirmesi olduğundan tekafül esaslı çalışan sigorta şirketi dışındakiler kategori dışında değerlendirilmektedir. Ek olarak Sermaye Piyasası Kanunu'na tabi aracı kurumların, menkul kıymet, girişim sermayesi ve gayrimenkul yatırım ortaklıkları ile portföy yönetim şirketlerinin İslam iktisadı prensiplerine aykırı sektörlerde yer alan şirketlerin hisse senedine yaptığı yatırımlar, menkul kıymet ihraçları, bu tip hisselerin halka arzından elde edilen gelirler daha sonra gruplanmak

üzere ayrıştırılır. Bu noktada istisnamız katılım endeksinde yer alan şirket ve hisselerine ilişkindir.

Konvansiyonel finans işlemlerinin temelinde faiz bulunması ve enstrümanlarının umumisinin faiz ihtiva etmekte oluşu bu sektörle ilgili ayrıştırmanın temel referansını oluşturmaktadır. Ek olarak bir haramı işleyen yanında, o haramı imal eden, taşıyan, aracılığını ve sunumu yapan kişilerin de aynı günaha girdiğini belirten Ebû Dâvûd'da Eşribe bahsinde geçen hadisi şerif mucibince, haram kılınmış bir ürünün üreticiliğini yapan yahut tüketim sürecine kadarki süreçlerden herhangi birinde yer alan firmaların bu tür hizmetlerinin ayrı tutulması gerekliliği değerlendirilmiştir. SPK denetiminde faaliyet gösteren aracı kurum ve benzeri kuruluşların faaliyetlerinde mezkur hadis çerçevesine girebilecek faaliyetler bulunmakta ise ayrıştırma işlemi yapılır.

- Emlak Hizmetleri: Emlak hizmetlerinde satışı yapılan taşınmazın kendisinden, satışın vadelenendirilmesi (faiz eklenerek yapılan satış gibi) ile ilgili yapılan işlem, satış esnasında hesaplanan vergi matrahının azaltılması gibi (gerçek değer dışında bir değer beyanı gibi) saiklerle yapılan uygulamalardan dolayı işlemin sıhhati olumsuz etkilenebilir. Bu tip işlemlere ait tutarların ilgili gelir kaleminden ayrıştırılması yahut gerçeğe uygun olmayan değerlerin bir şekilde puanlanması gerekir. Örneğin ticarete konu gayrimenkulün İslam iktisadı ilkelerine uygun olmayan bir işin yapılacağı yer olması yahut bu çerçevede bir iş yapılmak üzere satışı veya kiraya verilmesi baştan olmaması gereken bir husustur. Herhangi bir nedenle böyle bir satışın (veya kiralamanın) yapılması yahut satışa (veya kiralamaya) aracılık edilmiş olması halinde bu tip bir işlemde elde edilen gelir farklı bir başlık altında gruplanmak üzere ayrıştırılır. Bar, pavyon, alkol tüketilen restoran ve kafeler; alkol gibi İslam iktisadı prensiplerine açık şekilde aykırı olan, haram olduğu dinen sabit olan domuz eti ve türevleri, tıbbi amaç dışında uyuşturucu maddelerin tüketildiği mekanlar, faizli işlemlerin yapıldığı (banka, faktoring kurumu gibi) sadece haram olan bir ürünün veya hizmetin verilmesine yönelik tahsis edilmiş mekanlar, şans oyunlarının oynatıldığı, ahlaka mugayir ürünlerin satıldığı veya bu tarz cinsellik, çıplaklık içeren filmlerin gösterimini yapan mekanların satışından, kiralananından, devrinden elde edilen her türlü gelir gruplanmak üzere ayrıştırılır. Burada dikkat edilecek husus satış, kiralama yahut devri yapılan mekanın yapılan işlem sonrasında meşru olmayan faaliyetine başlayacak olması veya varolan bu tip işlemleri devam ettirmek üzere satılması, kiralama yahut devridir. Örneğin bar sandalyesi, şans oyunu makinesi, şampanya bardağı üreten bir atölyenin-fabrikanın sadece mülkünün İslam iktisadı

prensiplerine uygun farklı bir iş yapılmak üzere işleme tabi tutulması sonucu “Def’i mefasid celb-i menafi’den evladır” yani “zararı ortadan kaldırmak fayda temin etmekten daha önce gelir” şeklinde açıklayabileceğimiz mecelle kaidesinin de işaret ettiği faydalı bir iştir. Dolayısıyla burada temel ölçü emlak hizmeti kapsamındaki yapılan işe konu gayrimenkulün işlem yapıldıktan sonra kullanım şeklidir. İlgili gayrimenkulün emlak hizmetine konu olduğu esnada hangi amaçla kullanılacağına dair somut delillerin, sözleşme benzeri bağlayıcı mutabakat bulunmakta ise bu mutabakatın teyidi ile işlemin yapılması gerekir.

Referans: İslam Dini tarafından yasaklanmış olan şeyleri yapmak günah/haram olduğu gibi, böyle şeylerin yapılmasına rıza göstermek ve yardımcı olmak da günah/haramdır. Hz. Muhammed, haram olan bir maddeyi kullanan ile onu imal eden, taşıyan, aracılığını ve sunumunu yapan kişilerin de aynı günaha girdiğini bildirmiştir (Bkz. Ebû Dâvûd, Eşribe 2; İbn Mâce, Eşribe 6)) (Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, 2021).

- Medya Hizmetleri: Medya sektörü internet kullanımı ve cep telefonlarının yaygınlaşması ile birlikte çeşitlilik kazanmış, radyo ve televizyon yayıncılığı gibi klasik medya hizmetlerinin yanında kablolu tv, kablolu ağ, internet üzerinden yapılan yayınlar sektörün yaygınlaşmasına zemin kazandırmıştır. Bunların yanında müzik ve film stüdyoları, reklamcılık faaliyetleri, yayımcılık, canlı eğlence ve sinema salonları medya hizmetleri çatısı altında değerlendirebileceğimiz işlerdir. Medya çok geniş ve çeşitlilik arz eden bir sektör olduğundan her bir alan, her bir program yahut her bir aktivitenin İslam iktisadı açısından tetkiki zor, uzun mesai ve kaynak gerektiren bir iştir. Burada İslam iktisadı açısından sorun teşkil etmeyecek faaliyetleri zikretmek suretiyle bir ölçü belirlemek daha uygun olur. Örneğin haber yayınları, çocuklara yönelik hazırlanmış içerikler, eğitim maksatlı içerikler, dini yayın ve içerikler, belgesel yayınları dışında kalan medya içeriklerinden elde edilen gelirler ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Reklam ve tanıtım faaliyetleri ile ilgili olarak ise “kamu spotu” bağlamında değerlendirebilecek faaliyetlerin dışında kalan faaliyetlere ilişkin gelirler gruplanmak üzere ayrıştırılır.

- Kişisel Hizmetler: Berberlik, güzellik merkezi işletmesi, hosteslik, kişisel güvenlik ve koruma hizmetleri, kişisel bakım hizmetleri gibi hizmetlerde hizmet alan ve verenin aynı cinsten olması önem arz eder. Örneğin erkek bir kuaförün bayanlara hizmet vermesi uygun olmayacağı gibi, bir bayanın da erkek bir hastanın yahut yaşlı

da olsa bir erkeğin kişisel hizmetini görmesi uygun olmaz. Okul servislerinde çocuklara refakat etmek üzere bir bayanın hosteslik etmesinde mahsur olmayacağı halde, bir ürün tanıtımı için bayanların kullanılması uygun olmaz. O halde bir işletmede İslami açıdan uygun olmayacak şekilde bir hizmetin verilmesi halinde bu hizmetten elde edilen gelirler gruplanmak üzere ayrıştırılır.

- Mesleki Uzmanlık Hizmetleri: Avukatlık, arabuluculuk, bilirkişilik, muhasebecilik, mali müşavirlik, iş sağlığı ve güvenliği uzmanlığı gibi diploma, sertifika yahut yeterlilik belgesi dahilinde yapılan işlerde verilen hizmetin muhatabı kişi, firma, kurum yahut kuruluşun faaliyetlerinin İslam iktisadı prensiplerine uygun olmaması halinde bir ayrıştırma yapılır. Örneğin alkollü içecek imalatı veya ticareti yapan bir firmaya verilen hizmet tutarı ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır.

- Tamir ve Bakım Hizmetleri: Araba tamiri, elektronik eşya tamiri, terzilik, tesisatçılık, ayakkabı tamiri gibi tamirat işleri ile muhtelif bakım hizmetlerinde tamir ve bakımı yapılan materyalin kullanım maksadı biliniyor ve İslam iktisadı prensiplerine aykırılık bulunuyorsa bu tip hizmet gelirleri ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Örneğin domuz veya domuz eti taşımakta kullanılan bir aracın tamirinden elde edilen gelir ayrıştırılmalıdır.

- Eğitim Hizmetleri: Okul, kreş, çeşitli spor dallarına ilişkin eğitim merkezleri, uzaktan eğitim platformlarında içerik olarak İslam iktisadı prensiplerine uygun olmayan eğitimlerden elde edilen gelirler ayrıştırılır. Örneğin astroloji eğitimi adı altında falcılık eğitimleri, alkollü içki yapımı, tadımı ve sunumu eğitimleri, dans eğitimleri gibi eğitim faaliyetlerinden elde edilen gelirler gruplanmak üzere ayrıştırılır.

3- İşletmenin yüklenici konumunda olduğu inşa sözleşmeleri

İnşaat sözleşmesi; bir varlığın veya tasarım, teknoloji ve fonksiyon ya da nihai nihai amaç veya kullanım bağlamında birbirine bağımlı yada birbiriyle yakın ilişkide olan bir grup varlığın inşası için özel olarak yapılan sözleşmelerdir. İnşaat sözleşmeleri sabit fiyatlı olarak; yüklenicinin üretim birimi başına sabit bir tutarı ya da sabit bir sözleşme fiyatını kabul ettiği, fakat belli koşullar dahilinde maliyet güncellemesine (eskalasyon) konu olan inşaat sözleşmeleridir. Bunun dışında inşaat sözleşmeleri maliyet artı kâr olarak da yapılabilir. İşveren ve işin yüklenicisi arasında kabul edilebilir veya bir şekilde tanımlanmış maliyetler üzerine belli bir yüzdede ya da sabit bir tutar eklenerek ödeme yapılan inşaat sözleşmeleridir (<https://kgk.gov.tr/>, 2022).

İnşaat faaliyetleri ile ilgili olarak öncelikli husus “insana, hayvanlara, tabiata, genel olarak tüm yaratılmışlara saygılı olunması, zarar verilmemesi ve ilahi nizamın muhafazası” ilkesine uygunluğun değerlendirilmesidir. Bu kapsamda inşaat alanının inşaatla hazırlanması ve inşaatın yapımı esnasında çevreye verilebilecek zararın tespiti, olası etkinin kabul edilebilir düzeyde olup olmadığının değerlendirmesi gibi hususlarla ilgili olarak endüstriyel inşaat işlerinde çevresel etki değerlendirme raporu (ÇED) alınmaktadır. ÇED Raporu alınmış ve ÇED-Olumlu kararı verilerek inşasına müsaade edilmiş projelerin çevreye olumsuz etkilerinin sınırlı olduğu varsayımı ile hareket edilebilir. Genel itibarıyla ÇED Raporunda değerlendirilmekle birlikte özellikle endüstriyel inşaat projelerinde çevresel etki dahilinde ekolojik etkiler, biyolojik çeşitliliğe ilişkin etkiler, hava, su ve toprağa yönelik etkiler, atık yönetimi, doğal kaynak tüketimi ve tehlikeli kimyasal maddelerin kullanımına ilişkin hususların muhakkak göz önünde bulundurulması, bu konularda gerekli ulusal ve uluslararası standartlara uyumun gözetilmesi gerekir. Bu tip çalışmalar projenin yapılması sırasında oluşacak çevresel sorunları ve finansal riskleri azaltmakla kalmayıp, potansiyel müşterilerle yeni sözleşmeler yapabilmek için rekabet avantajı da sağlayacaktır (<https://www.sasb.org>). ÇED Raporu zorunluluğu bulunmayan inşaat işlerinde, inşaat alanında yer alan bitki örtüsü ve hayvan yaşam alanlarına zarar verilmemesi, zaruri nedenlerden dolayı etkilenmesi kaçınılmaz olan bitki ve hayvan popülasyonunun farklı alanlara nakli gibi tedbirlerin alınması gereklidir. Bu tip inşaat faaliyetlerinin raporlanması sırasında çevresel etkiye ilişkin bilgilerin (kaç ağaç kesildiği, ne ölçekte tarımsal alanın tahrip edildiği, zarar gören canlılara ilişkin alternatif bir yaşam alanı oluşturuldu ise veya nakil söz konusu ise bilgisi) şeffaf bir şekilde paylaşılması sağlanmalıdır. Zarar verilen doğal yaşama ilişkin fiziki bir telafi durumu söz konusu değilse, ilgili projenin gelirinden zararın telafisi için gerekli tutar kadar kısım gruplanmak üzere ayrıştırılır.

Gerek taahhüt şeklinde gerekse yap-sat tarzında olsun inşaat projelerinde yapılan projenin çevreye ve biyolojik çeşitliliğe vermesi muhtemel zararların yanında projenin fiilen yapılması esnasında çalışanların emniyetinin alınması göz önünde bulundurulması gereken diğer bir husustur. İnşaat projesi yapımı sırasında meydana gelen, yaralanma veya ölümle sonuçlanan kazalara ilişkin ceza ve tazminatlar ilgili gelir tablosu hesabından ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Ek olarak Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu (SASB)’nın inşaat projelerindeki sürdürülebilirlik standartlarında yer alan kayıtlı iş kazalarının oranı ve ölüm oranları

gibi verilere yıllık raporlamalarda kıyaslamaları olarak yer verilmesi, ilgili oranların düşürülmesine yönelik hedefleme ve farkındalık oluşturma bağlamında uygun bir yöntem olacaktır (<https://www.sasb.org/>).

4- Diğer gelirler hesabı içeriğinde genel itibariyle devlet destekleme primleri, vergi vb. istisnaları, muhtelif mali yardımlar (sübvansiyon), iadeler ve vade farkı gelirleri gibi gelirler bulunur. Bu hesap içerisinde İslam iktisadı prensiplerine uygun olmayan gelirler ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Örneğin devlet teşviki kapsamında uygulanan faiz istisnası yahut vade farkı ile ilgili gelirler ayrıştırılması gereken gelir kalemlerindendir.

4.3.4.2. GAÖ 2: Satış İndirimleri

Net satış hasılatına ulaşabilmek maksadıyla brüt satışlardan indirilmesi gerekli olan değerleri ihtiva eder. Satıştan iadeler, satış iskontoları ve diğer indirimler şeklinde bölümlenir (<https://www.gib.gov.tr>, 2022).

Satış indirimleri hesap grubunda İslam iktisadı prensiplerine aykırılık teşkil edebilecek türde bir indirim veya iskonto bulunmakta ise bu tutarlar ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Örneğin müşteriye yapılacak indirimin İslam iktisadı prensiplerine uygun olmayan farklı bir üründen belli miktarda satın alınması şartına bağlanması bir aykırılık durumu oluşturur. İçecek satışı yapan bir firmanın alkolsüz içecek yanında belli miktarda alkollü içecek alınması halinde, alkolsüz içecek fiyatında yaptığı indirim tutarı ayrıştırılması gereken bir tutardır.

Referans : Şirketler ticari ilişkide bulundukları muhatapları ile yaptıkları anlaşmalar çerçevesinde, belirlenmiş şartların gerçekleşmesi halinde prim ödemesi yapmaktadır. İskonto uygulaması olarak da değerlendirilebilecek olan ciro priminde temel amaç şirketin pazardaki payını artırmaktır. İslam hukukunda taraflarca öne sürülen şartlar akdin sıhhati bağlamında ele alınmıştır. Bu çerçevede Hanefilere göre alım-satım anlaşmalarında taraflardan birine fayda sağlayan şartlar akdi hükümsüz kılar. (Merginani, el-Hidaye, V, 123; Kasani, Bedai, VI, 117). Maliki ve Hanbelilere göre , anlaşmanın gereği olmayan ancak anlaşmanın gereklerine de aykırı düşmeyen bir şeyin şart koşulması caizdir (İbn Rüşd, Bidayetü'l-müctehid, III, 178-179; İbn Kudame, el-Muğni, VI, 166). Bununla beraber fıkıh alimlerinin çoğunluğuna göre satış akdinin maksadına uygun olan, tarafları anlaşmazlığa götürmeyen ve ticari örf haline gelen şartlar sahih kabul edilmiştir (Mevsili, el-ihitiyar, II, 57; İbn Nüceym, el-Bahru'r-Raik, VI, 195; İbn Maze, el-Muhitu'l-Burhani, VI, 389). Neticede ciro primi; satış

anlaşmasının amacına uygun olması, ticari örf'e yaygın olarak kullanılması ve tarafları anlaşmazlığa götürmemesi durumunda caizdir (Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı,2022).

4.3.4.3. GAÖ 3: Satış Maliyetleri

Şirketlerin dönem içerisinde stoklarındaki hareketi ile satılan yarı mamul, mamul, ilk madde ve malzeme ile ticari mal nevi maddelerin ve satılan hizmetlerin maliyetini kapsamaktadır. Diğer bir ifade ile dönem içerisinde satılan yahut devredilen hizmet ve malların imali ya da satın alınması için yapılan tüm giderleri ihtiva eder (<https://www.gib.gov.tr/>, 2022).

Satış maliyetleri içerisinde İslam iktisadı prensiplerine aykırılık teşkil eden maliyet kalemleri ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Satılan mal ve hizmet maliyetlerine yansıtılan faiz, bir malın üretiminde kullanılan helal olmayan bir materyal, bir mal ya da hizmet üretiminde yasal sınırların üzerinde yahut yasal sınırlara aykırılık teşkil edecek şekilde kullanılan girdiler (özellikle çevreye ve canlılara zarar verme potansiyeli bulunan maddeler), benzer şekilde İslam iktisadı prensiplerine aykırılık teşkil eden girdiler ayrıştırılması gereken kayıtlara örnek olarak verilebilir. Maliyetlere yansıtılan ve yapılan işlemin helalliğini olumsuz etkileyen faiz veya domuz yağı gibi mahiyeti itibariyle haram olan maliyet kalemlerinin yanında makul ölçülerin dışında/üzerinde kullanıldığında işlemin helalliğini zedeleyen girdiler için farklı bir ayrıştırma ölçüsü kullanılması gerekecektir. Üretilen malın maliyetine eklenen faiz tutarı tümüyle ayrıştırılmalı iken örneğin ulusal ve uluslararası standartların üzerinde karbon salınımına neden olan kömür kullanımının, standartların üzerinde kalan kısmı kadar bir ayrıştırma yapılır.

4.3.4.4. GAÖ 4: Faaliyet Giderleri

Şirketin ana faaliyet ile ilgili olan ve üretim maliyetlerine yüklenemeyen araştırma ve geliştirme giderleri; satış, pazarlama ve dağıtım giderleri ve genel yönetim giderlerinden oluşan hesap grubudur (<https://www.gib.gov.tr/>, 2022).

Ar-ge giderleri, satış, pazarlama ve dağıtım giderleri içerisinde İslam iktisadı prensiplerine aykırılık teşkil eden gider kalemlerine ait tutarlar ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Faaliyet giderlerine yansıtılmış faiz tutarı, ar-ge giderlerinde bulunan zararlı kimyasal ve benzeri materyaller, pazarlama ve dağıtım giderleri içerisinde yer alan tekaful sigortacılığı dışında kalan sigorta kalan sigorta şirketlerine yaptırılmış

sigorta giderleri gibi giderler ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Genel yönetim giderleri içerisinde firmanın ihmal yahut eksikliğinden kaynaklı oluşan personel kazaları, ceza, zarar, ziyan gibi tutarlar da ayrıştırılması gereken kalemlerdendir.

4.3.4.5. GAÖ 5: Diğer Faaliyetlerden Olağan Gelir ve Kârlar / Gider ve Zararlar

İşletmenin esas faaliyetinin dışında iştiraklerden ve bağlı ortaklıklardan elde edilen temettü geliri ile faiz ve diğer temettü gelirleri, kambiyo kârları, temerrüt faizleri, kira gelirleri, menkul kıymet satış kârları gibi diğer faaliyetlerden elde edilen gelir ve kârlar ile gider ve zararlardan oluşur (<https://www.gib.gov.tr/>, 2022).

İlgili hesaplara gelir ve gider olarak kaydedilen faiz tutarları ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. İştirak veya bağlı ortaklıklarda İslam iktisadı prensiplerine aykırı faaliyette bulunan firma bulunmakta ise bu firmadan gelen temettü gelirleri de ayrıştırılır.

4.3.4.6. GAÖ 6: Finansman Giderleri

Şirketin borçlandığı tutarla ilgili yüklenilen ve varlıkların maliyetine eklenmemiş olan faiz, kâr payı, kur farkları, kredi komisyonları ve benzeri diğer giderleri kapsamaktadır. Bir yıla kadar olan borçların maliyetleri 660. Kısa vadeli borçlanma giderlerinde takip edilirken, bir yıldan uzun olan borçların giderleri 661.uzun vadeli borçlanma giderleri hesabında izlenir (<https://www.gib.gov.tr/>, 2022).

Şirketin katılım bankası dışındaki banka ve finansal kuruluşlardan aldığı kredilerin faizleri, banka ve finansal kuruluşlar dışında alınan borçlara ilişkin oluşan faiz giderleri ve komisyonlar ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Çek, fatura veya dış ticaret işlemlerinden doğan alacakların iskonto ettirilmesi suretiyle faktoring firmalarına ödenen komisyon ve kesintiler de bu kapsamdadır. Katılım bankaları dışındaki finansman şirketlerinden yapıldığında finansal kiralama maliyetleri de aynı kapsamda değerlendirilir.

4.3.4.7. GAÖ 7: Olağandışı Gelir ve Kârlar / Gider ve Zararlar

Şirketin olağan faaliyetlerinden bağımsız olup, bu nedenle arızı nitelik taşıyan duran varlık satışından elde edilen kârlar ile olağandışı gelişme ve olaylar nedeniyle ortaya çıkan gelir ve kârları / gider ve zararları ihtiva eden hesap grubudur. Hata ya da unutulma nedeniyle sonradan yapılan kayıtlar, maddi duran varlıklar satış kâr veya zararı ile çalışılmayan dönemde oluşan giderler bu hesap grubundaki hesaplarda izlenir (<https://www.gib.gov.tr/>, 2022).

İlgili hesap grubundaki hesaplarda yer alan İslam iktisadı prensiplerine aykırılık teşkil eden gelir ve gider tutarları ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Örneğin geçmiş dönemden gelen faiz gelir ve gideri, konvansiyonel bankaların masraf ve faiz iadeleri, helal olmayan iş ve işlemlerin yapıldığı duran varlık satışından elde edilen gelir/gider, ana faaliyet konusu dışında ve helal ayrıştırma önerileri ile uyumsuz gelir ya da gider ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır.

4.3.4.8. GAÖ 8: Dönem Net Kârı / Zararı

Şirketin nihai faaliyet sonucunu gösteren hesapları kapsayan hesap grubudur. Dönem sonlarında, sonuç hesaplarında bulunan gelir ve gider hesapları netleştirilip oluşan kâr yahut zarar vergiler düşülerek nihai kara ya da zarara ulaşılır. 690. Dönem kârı veya zararı, 691. Dönem kârı vergi ve diğer yasal yükümlülük karşılıkları, 692. Dönem net kârı veya zararı gibi hesapları ihtiva eder.

Dönem kârı yahut zararı, gelir tablosundaki gelir ve giderin hülasası olduğundan, bu hesaplara kadar helal ayrıştırma önerilerine göre ayrıştırma yapıldığında kâr veya zarar bakiyesi ile ilgili ayrıca bir ayrıştırmaya gerek yoktur. Dönem kârı vergi ve diğer yasal yükümlülük karşılıkları da zorunlu bir kalem olduğundan bu hesap ile ilgili ayrıştırma yapılmayacaktır. Dönem net kârı veya zararı için de ayrıştırma yapılmayacaktır.

4.3.5. Bilanço Esaslı Ayrıştırma Önerileri

Bilanço, bir işletmenin belli bir andaki mali yapısını yani; varlıklarını, alacaklarını, kaynaklarını, borçlarını ve öz sermayesini gösteren tablodur. Genelde belirli tarihlerde düzenlenerek o andaki mali yapının tespitini amaçlar. Örneğin geçici vergi ve kesin vergi dönemlerinde, yıl sonlarında muhakkak bilanço düzenlenir (Tanış, 2010:21).

Bilanço, şirketlerin varlık ve kaynaklarının bir nevi anlık fotoğrafı olduğundan bir işletmenin faaliyetlerinin helal çerçevede olup olmadığını değerlendirebilmek açısından bilanço kalemlerinin detayına inmek gerekmektedir. Şirketin bankalardaki mevduatından stoklarındaki mallara, finans kuruluşlarına olan borçlarından aldığı avanslara kadar faaliyetlerindeki helallik durumunu etkileyebilecek unsurlar bulunabilir. Bunların tespiti için detay mizan verileri tetkik edilmek suretiyle gerekli ayrıştırmanın yapılması gerekir. Bilanço formatındaki daha likit olan varlıklar ve kaynaklardan daha az likit olana doğru, ana hesap grupları bazında helallik kapsamında yapılacak ayrıştırmaya esas teşkil edecek önerilerimiz aşağıda

sunulmuştur. Bilanço ayrıştırma önerisi olarak isimlendirdiğimiz öneriler için “BAÖ” kısaltması kullanılacaktır.

4.3.5.1. BAÖ 1: Hazır Değerler

Menkul kıymetler hariç olmak üzere işletmenin kasasında veya bankada bulunan, istenildiği zaman değer kaybına uğramadan paraya çevirme imkanı bulunan likit varlıklar hazır değerler grubundaki hesaplarda takip edilir. 100.Kasa, 101. Alınan çekler, 102.Bankalar, 108.Diğer hazır değerler bu hesaplardandır (<https://www.gib.gov.tr/>, 2022).

Vergi usul kanunu tebliğleri çerçevesinde her yıl güncellenmek üzere belli tutarların üzerindeki işlemlerin finansal kurumlar aracılığıyla yapılması zorunluluğundan dolayı kasa hesabı kullanımında yoğunluk son dönemlerde bankalar hesabına kaymıştır. Ancak yine banka hesabında işletme faaliyetlerinin helallliğini zedeleyici nitelikte işlemlerden kaynaklı bakiyeler bulunabilir. Elden yapılan borç alış verişi ile ilgili faiz, reeskont gelir gideri ile ilgili kasa hesabı girişi çıkışları bu minvalde ayrıca gruplanması gereken işlemlerdendir. Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı Din İşleri Yüksek Kurulu’nun fetvalarına göre faizli bankalarda vadeli veya vadesiz mevduat hesaplarında para tutmak dinen caiz değildir. Alınan çekler hesabında faaliyetleri İslam iktisadı prensiplerine aykırı olan firmaların çekleri bulunmakta ise, çeklerin içerisinde vade farkı ve faiz ödemesi gibi ödemelere mahsuben verilmiş çekler bulunuyor ise ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Diğer hazır değerler hesabında ağırlıklı olarak kredi kartı ile yapılan tahsilatlara ilişkin tutarlar ile hediye çekleri ve hazır değer kapsamında olan diğer likit varlıklar izlenmektedir. Diğer hazır değerlerde bulunan, konvansiyonel bankalara ait cihazlar üzerinden bu bankalara aktarılan kredi kartlı satış bedelleri ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır.

4.3.5.2. BAÖ 2: Menkul Kıymetler

Kâr payı veya faiz geliri elde etmek, yahut fiyat oynaklığından faydalanılarak kâr etmek maksadıyla geçici süre elde tutulmak amacıyla alınan kira sertifikası, hisse senedi, kira sertifikası, tahvil, finansman bonosu, hazine bonosu, yatırım fonu katılma belgesi gibi menkul kıymetler ile bunlara ilişkin değer azaltma karşılıklarının izlenmesi maksadıyla kullanılan hesap grubu menkul kıymetler olarak isimlendirilir. 110.Hisse senetleri, 111.Özel kesim tahvil, senet ve bonoları, 112.Kamu kesimi tahvil,

senet ve bonoları, 118.Diğer menkul kıymetler menkul kıymetler hesap grubunun altında yer alan hesaplardır (<https://www.gib.gov.tr/>, 2022).

Katılım Endeksi'ne dahil olan şirketlerin hisse senetleri, icazeti alınmış kira sertifikaları (sukuk) ve faizsiz sermaye piyasası araçlarını ihtiva eden yatırım fonları dışında kalan menkul kıymetler ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır.

4.3.5.3. BAÖ 3: Ticari Alacaklar

Bir sene içinde paraya dönüşmesi öngörülen ve işletmenin ticari ilişkisi nedeniyle oluşan senetli ve senetsiz alacaklar bu hesap grubunda izlenir. Satış karşılığında senet veya çek alınmamışsa, piyasadaki tabiriyle “açık hesap” şeklinde bir satış varsa 120.Ticari alacaklar hesabında, satış karşılığında senet veya çek gibi evraklar alınmışsa 121.Alacak senetleri hesabında takip edilir. Alacak senetleri ile ilgili hesaplanan reeskont 122.Alacak senetleri reeskontu hesabında izlenmekte olup, pasif karakterli bir hesaptır. Bir işle ilgili yahut bir sözleşmenin karşılığı olarak geri alınmak üzere verilen depozito ve teminatlar 126.Verilen depozito ve teminatlar hesabında takip edilir. Sorunlu hale gelmiş ticari alacaklar 128.Şüpheli ticari alacaklar hesabında izlenirken, şüpheli alacaklar için ayrılmış karşılıklar 129.Şüpheli alacaklar karşılığı hesabında izlenir (<https://www.gib.gov.tr/>, 2022).

Şirketin müşterileri arasında ana faaliyet konusu itibariyle İslam iktisadı prensiplerine aykırı faaliyette bulunan (alkollü içki, domuz ve domuz ürünleri, tütün mamülleri, konvansiyonel finans kurumları, kumar ve şans oyunları üretimi, ticareti, dağıtımı vb.) firmalardan belgeli veya açık hesap şeklinde olan alacaklar ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Alacak senetleri reeskontu hesabı içerik olarak faiz ihtiva ettiğinden bakiyenin tamamı ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Ancak vadeli satışlarda kesin ödeme fiyatını baştan belirlemek ve faiz karıştırmamak şartı ile vade farkının uygulanmasında bir mahsur olmadığını da belirtmek gerekir (Okka, 2021). Verilen depozito ve teminatlar ile şüpheli alacak ve şüpheli alacak karşılığı hesapları için de diğer hesaplardaki içerik sorgulaması yapılarak uygun olmayan tutarlar ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır.

4.3.5.4. BAÖ 4: Diğer Alacaklar

Şirketin esas faaliyet konusu dışında kalan işlemleri dolayısı ile (ödünç verme gibi nedenlerden ortaya çıkan) genel itibariyle ortaklarından veya ilişkili firmalardan

alacaklı olduğu tutarların izlendiği hesap grubudur. Alacağın muhatabına göre 131/230.Ortaklardan alacaklar, 132/231.İştiraklerden alacaklar, 133/232.Bağlı ortaklıklardan alacaklar, 135/235.Personelden alacaklar hesaplarına kayıt yapılır. Bunların dışında oluşan alacaklar 136/236.Diğer çeşitli alacaklar hesabına kaydedilirken, bu hesaba için işletilen reeskont tutarlar 137/237.Diğer alacak senetleri reeskontu hesabında takip edilir. Diğer alacaklar grubundaki şüpheli hale gelmiş alacaklar 138.şüpheli diğer alacaklar hesabında izlenirken, bu şüpheli alacaklar için ayrılan karşılıklar 139/239.şüpheli diğer alacaklar karşılığı hesabında takip edilir (<https://www.gib.gov.tr/>, 2022).

Ortaklar, ilişkili firmalar ve personelden alacaklar içerisinde verilen ödünç veya borç için işletilen faiz, vade farkı, reeskont bulunuyor ise bu tutarlar ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Diğer alacaklar grubunda yer alan tüm hesaplar için faaliyet konusu İslam iktisadı prensiplerine uygun olmayan firmalardan alacak veya karşılık bulunmakta ise ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Aynı firmadan kaynaklı şüpheli alacak ve karşılığı bulunmakta ise mükerrerlik arz etmemesi açısından büyük olan tutar kadar ayırıştırma yapılır.

4.3.5.5. BA  5: Stoklar

Stoklar hesap grubu, şirketin satmak, üretimde kullanmak yada tüketmek amacıyla edindiği, ilk madde ve malzeme, yarı mamul, mamul, ticari mal, atık, yan ürün ve hurda gibi bir yıldan kısa bir sürede kullanılacak olan veya bir yıl içerisinde nakde döndürülebileceği düşünülen varlıklardan oluşur. Stoklar mahiyetine göre 150.İlk madde ve malzeme, 151.Yarı mam ller, 152.Mamüller, 153.Ticari mallar hesaplarında izlenmekte olup bu hesapların hiçbirinin kapsamına girmeyen ürün, atık ve hurda gibi kalemler 157.Diğer stoklar hesabında izlenir. Evsafını yitirmiş, çeşitli nedenlerden dolayı satış değer azalmış veya satışı imkansız hale gelmiş stoklar için 158.Stoklar değer düşüklüğü hesabında karşılık ayrılır. Siparişi verilip henüz teslim alınmadığı halde  nden avans ödemesi yapılmış stoklar için 159.Verilen sipariş avansları hesabına kayıt yapılır (<https://www.gib.gov.tr/>, 2022).

Stoklar, özellikle üretim ve ticaret yapan firmalar için önemli bilanço kalemlerindendir. Genel olarak hizmet firmalarında stok bakiyeleri üretim ve ticaret firmalarına göre bilanço aktifinde daha az bir paya sahip olur. Üretimde gerekli olan hammadde ve yarı mamuller stoklarda takip edildiği gibi ticaret firmalarının sattığı ürünler de stoklar hesabında izlenir. Stoklar içerisindeki İslam iktisadı prensiplerine

uygun olmayan mallar ayrıca gruplandırılmak üzere ayrıştırılır. Hasılat ile ilgili ayrıştırma önerisinde (GAÖ 1) belirtilen hususlar stoklar için de dikkate alınacaktır.

- Haram olduğu çok açık olarak bilinen alkol, domuz eti ve türevleri, kan, leş, uyuşturucular, şans oyunları ve türevi mallar, İstisna: Alternatifi bulunmayan, tıbbi amaçlı kullanılan alkol ve uyuşturucu maddeler hariç tutulur.
- İnsan ve diğer canlıların sağlığına zarar veren mallar. Sigara ve türevleri, silah ve türevleri (ülke savunması ve güvenliği ile ilgili olup kamuya yönelik üretilip satılanlar hariç), zararlı kimyasallar,
- Vadeli satılan altın ve gümüş,
- Pornografi, cinsellik ve şiddet içerikli öğeler, eğlence sektörüne ilişkin kullanımı açısından helal olmadığı sabit materyaller (örneğin bar tezgahı, kumar makinesi vs.),
- Klonlama veya kopyalama sonucu ortaya çıkarılmış, bitkiler ve tedavi amaçlı olarak hayvan kopyalama hariç olmak üzere kopyalanmış hayvan stokları ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Ek olarak insan ve çevreye zararlı hale gelecek şekilde genetiği ile oynanmış ürünleri de ayrıştırmak gerekir. Bu konularla ilgili referanslar hasılat (satışlar – GAÖ 1) ile ilgili öneri açıklamasında detaylandırılmıştır. Yapay et konusunda henüz kesinleşmiş ve mutabık kalınmış fıkhi bir görüş bulunmamakta olup fayda ve zararları ile ilgili de ispatlanmış çalışmalar çok azdır. Dolayısıyla, yenmesi helal olan bir hayvandan elde edilmiş olması şartı ile (ilmi delillerle aksi ispatlanıncaya kadar) yapay et ile ilgili tutarlar için herhangi bir ayrıştırma işlemi yapılmayacaktır.

Stoklar değer düşüklüğü hesabında, diğer hesaplardan ayrıştırma önerilerine uygun olmadığından ayrıştırılmış ürün ile ilgili ayrılan karşılık tespit edilebiliyorsa mahsuplaşma yapılarak kalan net bakiye üzerinden ayrıştırılacak net tutar belirlenir. Ayrım yapılamıyor ise stoklar değer düşüklüğü bakiyesi ile toplam stok bakiyesi oranlanmak suretiyle belirlenecek yüzde üzerinden ayrıştırılacak net tutar belirlenir. Verilen sipariş avansları hesabındaki ayrıştırma da diğer stok kalemlerinde yapılan ayrıştırma kıstasları dikkate alınarak yapılır. Avansı verilen mal henüz stoklara girmemiş olsa da avans verilmiş olması irade beyanını göstermesi açısından ayrıştırılması gereken bir kalem olarak değerlendirilmiştir.

Stok hesaplarında takip edilen inşaat ve onarım faaliyetleri ile ilgili olarak BFHS 6 ‘da (Yıllara sari inşaat ve onarım maliyetleri) detaylandırılmış olan hususlar çerçevesinde işlemler yapılacaktır.

4.3.5.6. BAÖ 6: Yıllara Sari İnşaat ve Onarım Maliyetleri

Şirketin üstlendiği yıllara sari inşaat ve onarım maliyetlerinin izlendiği hesap grubudur. Yıllara sari inşaat ve onarım maliyetleri 170 Kodundan 177 koduna kadarki hesaplara kaydedilebilir. İnşaat veya onarım işinin kısmen yada tamamen taşeronlara yaptırılması durumunda yaptırılan iş ile ilgili taşeronlara aktarılan tutarlar 179. Taşeronlara verilen avanslar hesabında takip edilir.

İnşaat ve onarım faaliyetleri ile ilgili, işin helallliğini zedeleyebilecek hususlar işin mahiyeti ile ilgili olabileceği gibi, işin yapılış aşamasında da ortaya çıkabilir. Gece kulübü, kumarhane, bar inşa etmek veya arkasında kamu otoritesi olmayan bir kripto para üretim yeri inşa etmek, çevreye ve canlı popülasyonuna zararlı faaliyet yapacak bir tesisi üretmek gibi faaliyetler İslam iktisadı prensiplerine aykırılık teşkil eder. Hz. Muhammed’in haram bir maddeyi kullanan ile onu üreten, taşıyan, aracılık veya sunumunu yapan kişilerin de aynı günaha girdiğine dair hadisi de dikkate alındığında bu tip projelere ilişkin harcamalar ayrıca gruplanmak üzere tamamen ayrıştırılmalıdır. Genel olarak işin mahiyetinde helallik noktasında sorun teşkil edecek bir olumsuzluk bulunmamakla birlikte yapılan işin bir bölümünde helallik noktasını zedeleyebilecek unsur bulunuyor ise o kısım ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Örneğin bir otel yahut turizm kompleksinin içerisinde bar, kumarhane, alkollü eğlence mekanları bulunuyor ise bu bölümlerin inşaatına ilişkin harcamalar ayrıştırılır.

Bir inşaat projesini yapmak için konvansiyonel banka, finansal kiralama şirketi ve benzeri finansman kuruluşlarından kullanılan kredi ve faizleri de proje maliyetlerinde yer alıyor ise ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır.

İnşaat projelerinin geneli ile ilgili olarak; projenin yapılacağı alanın doğal dengesinin korunması ve oluşabilecek zararın minimumda tutulmasının sağlanması, projenin inşası aşaması ile inşaat tamamlandıktan sonrasında çevrenin ve çalışan personelin iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması, proje yapımında kullanılan materyallerin karbon salınımı düşük olanlarının tercih edilmesi, yapılacak projede enerji verimliliği, su kaynaklarının israf edilmemesi, karbon salınımının asgari düzeyde tutulmasını sağlayacak altyapının oluşturulması gibi hususlara dikkat edilmesi “hela”

hassasiyetinin gereğidir. Bu tip hususlara “helal ayırıştırma önerileri çerçevesinde raporlama” bölümünde ayrıca yer verilmiştir.

Taşeronlara verilen avanslar içerisinde de mahiyet itibariyle İslam iktisadı prensiplerine aykırılık teşkil eden bir kayıt bulunmakta ise ayırıştırılmalıdır. Belirtilen hususlar yıllara sari olsun olmasın tüm inşaat projeleri için geçerli olacaktır.

4.3.5.7. BAÖ 7: Gelecek Aylara ve Gelecek Yıllara Ait Giderler

İçinde bulunulan dönemde ortaya çıkan, fakat gelecek dönemlere ait olan giderler ile faaliyet dönemine ait olup da kesin borç kaydı hesap döneminden sonra yapılacak gelirleri ihtiva eder. Peşin ödenen ve cari dönemde ilgili gider hesaplarına kaydedilmemesi gereken, gelecek dönemlere ait olan giderleri izlemek maksadıyla 180.Gelecek aylara/280.Gelecek yıllara ait giderler hesabı kullanılır. Üçüncü kişilerden tahsili veya bunlar hesabına kesin borç kaydı hesap döneminden sonra yapılacak gelirlerin, içinde bulunan döneme ait kısımlarının izlendiği hesap 181/281.Gelir tahakkukları hesabıdır (<https://www.gib.gov.tr/>, 2022).

Genel itibariyle 180 ve 181 no’lu hesaplar gelecek dönemlerde yapılacak finansman giderleri, sigorta giderleri, pazarlama giderleri gibi işlemler ile getiri tutarı önceden belirlenmiş ve takvime bağlanmış mevduat geliri yahut gelecekte elde edileceği belli olan benzeri gelirleri takip için kullanılmaktadır. Mezkur işlemlerde finansman gideri, mevduat geliri gibi gelirler faiz ihtiva etmesi muhtemel gelir/gider kalemleri olduğundan bu tip işlemler ayırıştırılarak ayrıca gruplanmalıdır. Faiz ihtiva etmediği halde içerik olarak sorunlu gelir ve gider işlemi bulunduğu da yine işleme ait bakiyeler ayrı gruplanmak üzere ayırıştırılmalıdır. Örneğin dış ticaret işlemlerinde oluşan kur riskini karşılamak adına yapılan forward işlemleri dışındaki türev işlemlerin tamamına yakın kısmına dini otoriteler tarafından müsaade edilmemektedir. Arkasında kamu otoritesi bulunmayan sanal paraların kullanımı da sorunlu görülen hususlardandır. Türev işlemlerin yapılması veya sanal para kullanımı kaynaklı oluşabilecek gelir ve giderlerin de bu tip hesaplardan ayırıştırılması, ilgili önerinin gereğidir.

Referans 1: Özünde ciddi belirsizlikler ihtiva eden, aldanma ve aldatma riski ileri düzeyde olan, dolayısıyla herhangi bir güvencesi bulunmayan (bir devlet otoritesi tarafından desteklenmeyen) ve kamuoyunda saadet zinciri olarak adlandırılan

uygulamalar gibi belirli kesimlerin haksız ve sebepsiz zenginleşmesine yol açan dijital kripto paraların kullanımı caiz değildir (<https://kurul.diyamet.gov.tr/>, 2022).

Referans 2: Opsiyon sözleşmelerinde üzerinde akit yapılan şey (ma'kudun aleyh); fıkhi olarak karşılığında bedel alınabilen meşru bir mal, menfaat veya mali haklar arasında değildir (Karadağı, Bahsun el-Esvaku'l-maliyye fi mizani'l-fukhi'l-İslami, I, 72-194; ed-Darir, "el-İhtiyarat", I, 61-271; Zuhayli, Ukudü'l-ihtiyarat, I, 250-260). Bu itibarla opsiyon sözleşmeleri caiz değildir (<https://kurul.diyamet.gov.tr/>, 2022).

4.3.5.8. BAÖ 8: Diğer Dönen Varlıklar

Diğer dönen varlıklar grubunda 191.İndirilecek kdv, 192. Diğer kdv, 193. Peşin ödenen vergi ve fonlar, 195. İş avansları, 196. Personel avansları, 197. Sayım tesellüm noksanları, 198. Diğer çeşitli dönen varlıklar, 199. Diğer dönen varlıklar karşılığı gibi alt hesaplar bulunur (<https://www.gib.gov.tr/>, 2022).

Vergi ile ilgili hesaplar yasal zorunluluk çerçevesinde işlem gördüğünden bu hesaplarla ilgili ayrıştırma gereksinimi sınırlı olacaktır. Ancak vergi bakiyesi oluşmasına neden olan ana işlemde İslam iktisadı prensiplerine aykırılık bulunmakta ve bu işleme ilişkin hesaplanan vergi detay mizandan ayrıştırılabiliyorsa, ayrıştırma işlemi yapılır. Örneğin bir otel işletmesinde alkol alımı yahut satışı sırasında oluşan vergilerin ayrıştırılması gerekir. İş avansları veya personel avanslarında trafik cezası, personelin hak kaybı dolayısıyla kazandığı tazminat gibi bakiyeler bulunmakta ise ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Sayım ve tesellüm noksanları hesabına yapılan ancak mahiyet olarak İslam iktisadı prensiplerine uygun olmayan eksikliklere ilişkin işlemler ayrıştırılır.

4.3.5.9. BAÖ 9: Mali Duran Varlıklar

Uzun vadeli olarak veya yasal zorunluluklar nedeniyle elde tutulan vadeli menkul kıymetler ya da paraya dönüşme niteliğini kaybetmiş uzun vadeli menkul kıymetler bu grupta takip edilir. Ek olarak, diğer bir işletmeye veya bağlı ortaklığa ortak olmak maksadıyla edinilen sermaye payları da bu grupta izlenir. Belirtilen ortaklık payı %10'un altında olduğunda 240.Bağlı menkul kıymetler, %10-%50 arasında olduğunda 242.İştirakler, %51 ve üzeri ortaklık payı olduğunda 245.Bağlı ortaklıklar hesabına kayıt yapılır. Bu hesaplarla ilgili değer düşüklüğü karşılıkları sırasıyla 242, 244, 247 hesap skontlarında takip edilir. Sermaye taahhütleri ile ilgili olarak 243.İştiraklere, 246. Bağlı ortaklıklara sermaye taahhütleri hesaplarına kayıt yapılır. Ek olarak mezkur

hesaplardan herhangi birine uymayan mali duran varlıklar 248. Diğer mali duran varlıklar hesabında takip edilir, 249. Diğer mali duran varlıklar karşılığı hesabında da değer azalışları izlenir (<https://www.gib.gov.tr/>, 2022).

Ortaklık yapmak dışında yatırım amaçlı edinilmiş olan menkul kıymetlere ilişkin işlemler “BAÖ 2: Menkul Kıymetler” ayrıştırma önerisi çerçevesinde değerlendirilecektir. Ortaklık amacıyla edinilen hisseler için, borsaya kote şirketlerin hisseleri içerisinde ayrıştırma kriteri “Katılım Endeksi” olacaktır. Katılım Endeksi’ne dahil olmayan şirketlerin hisseleri ile ilgili pay tutarları ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılacaktır. Borsaya kote olmayan şirketlerle yapılan ortaklıklarda, eğer iştirak edilen firmanın helallik değerlendirmesi bulunuyor ise, yüzde üzerinden verilmiş değeri %100’e tamamlayan oran kadar bir ayrıştırma yapmak gerekir. Örneğin iştirak edilen şirketin helal ayrıştırma önerilerine uyum oranı %70 ise, iştirak tutarının %30’u oranında bir ayrıştırma yapılacaktır. İştirak edilen şirketin helallik değerlendirmesi bulunmuyor ise, şirketin sektörünün “kategori dışı sektörler” olarak belirtilmiş olan helal olmayan sektörler içerisinde yer alması halinde iştirak tutarının tamamı ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. İştirak edilen firma kategori dışı sektörde yer almıyorsa, ürünleri Helal Akreditasyon Kurumu tarafından akredite edilmiş helal denetim yapan firmalardan biri tarafından “helal sertifikası” almış ise iştirak tutarından herhangi bir ayrıştırma yapılmaz. Ürünlerinde helal sertifikası bulunmuyor ve başkaca bir helallik denetimine tabi olmamış ise, zaman ve maliyet açısından iştirak eden firmanın teyidi alınarak helallik değerlendirmesine tabi tutulur. Helallik yüzdesine göre ayrıştırma yapılır. Helallik değerlendirmesinde %100 performansı olan firmanın iştirak tutarı ile ilgili herhangi bir ayrıştırma yapılmazken %80 performans gösteren firmaya iştirak tutarının %20’lik kısmı kadar tutar ayrıştırılır. Örneğin iştirak tutarı 1 milyon TL ise 200 bin liralık bir tutar ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. İştirak eden konumunda olan firmanın ilişkili firmaya yönelik helallik denetimi ve değerlendirmesini onaylamaması halinde katılım endeksi hesaplamalarında da kullanılan finansal kriterlere⁴ göre yapılan değerlendirme neticesinde, endeks kriterlerine uyum var ise

⁴ Katılım Endeksi Finansal Kriterleri:

Helal olmayan faaliyet alanlarından elde edilen gelirlerin toplam gelirin içindeki payının %5’i,

Mali tablosunda yer alan faizli varlıkların, ortalama piyasa değeri veya toplam varlıklardan büyük olana oranının %33’ü,

herhangi bir ayrıştırma yapılmaz, uyum yok iştirak tutarının tamamı ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır.

4.3.5.10. BAÖ 10: Maddi Duran Varlıklar

Şirket faaliyetlerinde kullanılmak, gerçek veya tüzel kişilere kiraya verilmek ya da idari amaçlar çerçevesinde kullanılmak üzere yararlanma süresi tahmini bir yıldan fazla olan fiziki varlık kalemleri ve bunlarla alakalı birikmiş amortismanların izlendiği hesap grubudur. Duran varlığın mahiyetine göre 250.Arazi ve arsalar, 251. Yer altı ve yer üstü düzenleri (yol, köprü, iskele vb.), 252. Binalar, 253.Tesis, makine ve cihazlar, 254.Taşıtlar, 255.Demirbaşlar, 258.Yapılmakta olan yatırımlar ve amortismanların takip edildiği 257.Birikmiş amortismanlar maddi duran varlıklar başlığı altındaki hesapları teşkil etmektedir. İlgili duran varlıkların edinilmesi sırasında verilen avanslar ise 259. Verilen avanslar hesabında izlenir (<https://www.gib.gov.tr/>, 2022).

Maddi duran varlıklar içerisinde helallliği zedeleyebilecek hususlar duran varlığın mahiyeti ile ilgili olabileceği gibi, duran varlığın maliyetine eklenmiş olan faiz giderleri gibi giderler kaynaklı da olabilir. İlgili maddi duran varlığın İslam iktisadı prensiplere uygun olmayan bir kullanımı mevcut ise ilgili bakiye ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Örneğin şirkete ait olup bar olarak kullanılan ve kira geliri elde edilen bir binaya ilişkin tutarlar ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Yine duran varlığın alımı sırasında kullanılmış faizli finansman mevcut ise ve ilgili duran varlığın maliyetlerine eklenmiş ise ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Ayrıştırılması gerekli olan duran varlığa ait amortisman gideri de ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Verilen avanslar hesabı için de aynı usul izlenir.

Yapılmakta olan yatırımlar hesabı imali devam eden ve tamamlandığı vakit ilgili maddi duran varlık hesabına kaydedilecek olan, her nevi madde - malzeme ile işçilik ve genel giderlerle ilgili maliyetlerin izlendiği hesaptır. 258 Hesap skontu ile gösterilir. Yapılmakta olan yatırımlar mahiyeti itibariyle İslam iktisadı prensiplerine aykırılık teşkil edebileceği gibi içeriğinde yer alan kredi faizleri gibi maliyetler nedeni ile

Mali tablosunda yer alan faizli borçların ortalama piyasa değeri ya da toplam varlıklardan büyük olana oranının %33'ü aşması halinde şirket payları kapsam dışı bırakılır (www.borsaistanbul.com.tr).

aykırılık teşkil edebilir. Örneğin domuz çiftliği yatırımı mahiyeti itibariyle helal kapsamda olmayan bir faaliyettir. Bu tip yatırımlara ait bakiyelerin tümü, mahiyeti itibariyle helal çerçevede olan yatırımların ise maliyetlerine aktarılmış faiz gideri gibi içeriğinde yer alan helalliği zedeleyici işlemlere ait tutarlar ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır.

Maddi duran varlık ile ilgili, iş kazasına sebebiyet verecek derecede hasarlı, eski yahut bozuk makine teçhizatlar, yeterli güvenlik tedbirleri alınmamış imalat yerleri, çevreye ve canlılara zarar verebilecek şekilde atık yönetimi eksiklikleri bulunan fabrikalar, depreme dayanıklı olmayan binalar gibi iş sağlığı ve güvenliğini tehlikeye atabilecek özelliğe sahip maddi duran varlıklara temel mantığı ile helal ayrıştırma önerileri çerçevesinde raporlama kısmında yer verilmiştir.

4.3.5.11. BAÖ 11: Maddi Olmayan Duran Varlıklar, Özel Tükenmeye Tabi Varlıklar

Herhangi bir fiziki varlığı olmayan ve şirketin belli bir şekilde istifade ettiği veya faydalanmayı beklediği aktifleştirilen maliyetler ile belli şartlar altında hukuki olarak himaye gören şerefiye ve hakların izlendiği hesap grubudur. “260.Haklar, 261.Şerefiye, 262.Kuruluş ve Örgütlenme Giderleri, 262.Araştırma ve geliştirme giderleri, 264.Özel maliyetler, 267.Diğer maddi olmayan duran varlıklar, 269.Verilen avanslar ve amortismanların takip edildiği 268.Birikmiş amortismanlar” ilgili hesap grubunda yer alan hesaplardır (<https://www.gib.gov.tr/>, 2022).

Maddi duran varlıklara bağlı olarak kiralık yere yapılan özel maliyetler, şerefiyeler, kuruluş giderleri gibi giderlerle ilgili maddi duran varlıklarda zikredilmiş olan hususlar geçerli olacaktır. İlgili duran varlığın kullanım amacı İslam iktisadı ilkelerine aykırılık teşkil ediyorsa ayrıştırma uygulanacaktır. Ar-ge giderlerinin mahiyetinin irdelenmesi yanında giderlere eklenen faiz gibi giderler ayrıştırılacaktır. Marka patent hakları gibi haklar içerisinde helalliği zedeleyici unsurlar bulunmakta ise ayrıştırılır. Benzer şekilde verilen avanslar ve amortismanlarda da benzer bir ayrıştırma uygulanır.

Özel tükenmeye tabi varlıklar, belirli bir maddi varlıkla yakından ilgili olan veya tamamen tüketime tabi varlıklar için yapılan, üretim çalışmalarının zaman ve yoğunluğu ile sınırlı bir ömre haiz olan giderleri ihtiva eder. Maden, petrol yatakları, taş ocakları ve orman alanları bu tip varlıklara örnektir. Belirtilen varlıklar doğal kaynaklar olduğundan mahiyeti itibariyle ayrıştırma yapılmaz. Ancak bu varlıkların

edinilmesinde yahut yatırım halindeyken maliyetlerine eklenen faiz ve benzeri mahiyetteki finansman giderleri ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır.

4.3.5.12. BAÖ 12: Diğer Duran Varlıklar

Bundan önce zikredilmiş herhangi bir duran varlık kalemine girmeyen, özellikle kendi bölümlerinde tanımlanmamış, diğer duran varlık kalemleri bu grupta izlenir. 291.Gelecek yıllarda indirilecek kdv, 292.Diğer kdv, 293.Gelecek yıllar için stoklar, 294.Elden çıkarılacak stoklar ve maddi duran varlıklar, 297.Diğer çeşitli duran varlıklar, 298.Stok değer düşüklüğü karşılığı, 299.Birikmiş amortismanlar hesaplarından oluşur (<https://www.gib.gov.tr/>, 2022).

Katma değer vergisinin (kdv) olduğu işleme konu varlık veya kaynak hesapları mahiyet olarak tespit edilebiliyorsa, İslam iktisadı ilkelerine aykırılık teşkil eden işlemle ilgili vergi tutarı ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Stok ve duran varlık kalemleri ile ilgili olarak BAÖ 5 (Stoklar) ve duran varlık kalemleri ile ilgili ayrıştırma önerilerindeki uygulamalar geçerli olacaktır. Yine birikmiş amortismanlar hesabı da, içeriğinde yer alan amortismanlara kaynaklık eden hesaplar dikkate alınarak İslam iktisadı prensiplerine uygunluk çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

4.3.5.13. BAÖ 13: Mali Borçlar

Banka ve diğer finans kuruluşlarından sağlanan kısa ve uzun vadeli fonlara ilişkin tutarları ihtiva eden hesaptır. “300/400. Banka kredileri, 301/401 Finansal kiralama işlemlerinden borçlar, 303. Uzun vadeli kredilerin anapara taksitleri ve faizleri, 304. Tahvil anapara borç taksit ve faizleri, 305. Çıkarılmış bonolar ve senetler, 306/407. Çıkarılmış diğer menkul kıymetler, 308/408. Menkul kıymetler ihraç farkları, 309/409. Diğer mali borçlar, 405.Çıkarılmış tahviller” ilgili hesap grubunda yer alan hesaplardır (<https://www.gib.gov.tr/>, 2022).

Mali borçlar, içerik olarak katılım bankacılığı yanında konvansiyonel bankacılık, finansal kiralama, faktoring işlemleri, tahvil ve bono ihraçları gibi genel itibariyle faizli işlemlerin yapıldığı hesapları da ihtiva eder. Katılım bankaları ve faizsiz finans finansman şirketleri ile yapılan işlemler dışında mali borçlanma kapsamındaki işlemler ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır.

4.3.5.14. BAÖ 14: Ticari Borçlar

Şirketin faaliyet alanı ile alakalı her türlü mal ve hizmet alımlarından kaynaklı senetli veya senetsiz borçların takip edildiği hesap grubudur. 320/420.Satıcılar, 321/421.Borç

senetleri, 322/422.Borç senetleri reeskontu, 326/426.Alınan depozito ve teminatlar, 329/429.Diğer ticari borçlar gibi hesaplardan oluşur (<https://www.gib.gov.tr/>, 2022).

Ticari borçlanmanın mahiyeti itibariyle İslam iktisadı prensiplerine aykırı mal ve hizmet tedarikinden kaynaklı oluşan borç tutarı ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Örneğin fırça üreten bir üretim tesisinde, fırçaların kılları için domuz derisi alımı yapılıyorsa, bu alımdan kaynaklı borç bakiyesi de ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Benzeri şekilde insan başta olmak üzere tüm canlılar için zararlı olan ağır metaller, cıva, amonyak, eter gibi zararlı kimyasalların tedariki kaynaklı borçlar ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Burada zararlı kimyasalların tespiti için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın "Tehlikeli Kimyasallar Yönetmeliği" esas alınacaktır. Tedarik edilen ürünlerin mahiyeti ile ilgili kısıtlar yanında ticari borçlarla ilgili faiz ve reeskont ilaveleri ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılmalıdır.

Referans: Kur'an-ı Kerim'de haram kılınan hayvan menşeli gıdalar arasında açıkça ismi zikredilen tek hayvan domuzdur (Bakara, 2/173; Mâide, 5/3; Enâm, 6/145; Nahl, 16/115). Ayetlerde "domuzun etinin" vurgulanması, bu hayvandan beklenen en mühim yararın etine yönelik olması nedeniyledir. Fıkıh literatüründe domuzun sadece etinden değil, yağı ve kemikleri de dahil bütün cüzlerinden faydalanmanın haram olduğu çok açık şekilde belirtilmiştir. Domuzdan sakınmanın kapsamı konusunda ulaşılan görüş birliğini Cessas, "ümmetin domuzla alakalı ayetlerin metninde ittifak ettiği gibi, muhtevası ve yorumlanmasında da ittifak ettiği" tespitiyle vurgulamaktadır. Sadece domuz kılının deri vb. mamüllerin dikişi için kullanılabileceği, fıkıhçıların bir kısmı tarafında bir takım çekincelerle beraber kabul görmüştür (Cessâs, Ahkâmü'l-Kur'ân, I, 153; III, 296-297; Kâsânî, Bedâiu's-sanâî, I, 63; İbn Kudâme, el-Muğnî,I,109).

Fıkıh kitaplarındaki açık ifadelerden anlaşıldığı üzere (Bedreddin el-Aynî, Minhâtü'sülûk fi şerhi Tuhfeti'l-mulûk, s. 48; İbn Nüceym, el-Bahrü'r-râik, VI, 87-88) bu görüşler de o dönemde ilgili işler için alternatif olabilecek malzeme sıkıntısı çekilmesinden kaynaklanmakta ve zorunluluk kavramıyla ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla bu ruhsatın da o dönemin şartlarına bağlı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Domuz mahiyeti itibariyle necis olarak kabul edildiği için, domuz derisinin de tabaklama ve benzeri işlemlerle temiz hale gelemeyeceği İslam alimlerinin kahir ekseriyeti tarafından benimsenmiştir (Zeylaî, Tebyînü'l-hakâik, I, 26; İbn Abdülber, el-İstizkâr, XV, 347, 349; Dusûkî, Hâşiyetü'd-Dusûkî ale's-Şerhi'l-Kebîr,

I, 54). Günümüzde alternatif olabilecek helal maddeler bulunabildiği için domuz derisinden ya da kılından; ayakkabı ya da giysi yapmak; dikiş ipe veya fırça imal etmek ve bu tür ürünleri kullanmak, bunların alım satımını yapmak caiz değildir (DİYK'nın 2018-26 tarih ve sayılı kararı) (<https://kurul.diyanet.gov.tr/>, 2022).

4.3.5.15. BAÖ 15: Diğer Borçlar

Bu hesap grubunda, herhangi bir ticari nedene bağlı olmadan meydana gelmiş borçların kaydedildiği hesaplar yer alır. Özellikle ortak, ilişkili firma yahut personele olan borçlar bu hesap grubunda izlenir. 331/431.Ortaklara borçlar, 332/432.İştiraklere borçlar, 333/433.Bağlı ortaklıklara borçlar, 335.Personele borçlar, 337/437.Diğer borç senetleri reeskontu, 339/439.Diğer çeşitli borçlar, 438.Kamuya ertelenmiş veya taksitlendirilmiş borçlar hesapları diğer borçlar hesap grubunda yer alan hesaplardır (<https://www.gib.gov.tr/>, 2022).

Ortaklar, ilişkili firmalar, personele borçlar ve diğer çeşitli borçlar içerisinde verilen ödünç veya borç için işletilen faiz, vade farkı, reeskont bulunuyor ise bu tutarlar ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Benzeri şekilde diğer borç senetleri hesabındaki reeskont faiz borçları, kamuya olan taksitlendirilmiş vergilerin faizleri ayrıştırılır. Mahkeme tarafından haksızlığa maruz kaldığına hükmedilen personel, ortak ya da diğer paydaşların açtığı dava kaynaklı oluşan borçlar da bu hesap içeriğinde bulunabilecek, ayırtırmaya konu bakiyelerdendir. Bunlarla birlikte İslam iktisadı prensiplerine uygun olmayan faaliyetleri olan firmalara borç bulunmakta ise ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır.

4.3.5.16. BAÖ 16: Alınan Avanslar

Şirketin satış maksadıyla gelecekte yapacağı mal ve hizmet teslimleri ile alakalı olarak önden peşin tahsil ettiği tutarların takip edildiği hesaptır. 340/440.Alınan sipariş avansları ve 349/449. Alınan diğer avanslar hesaplarından oluşur (<https://www.gib.gov.tr/>, 2022).

Alınan avanslar hesabındaki ayırtırma stok kalemlerinde yapılan ayırtırma kıstasları dikkate alınarak yapılır. Alınmak üzere siparişi verilen malın İslam iktisadı ilkelerine aykırılık teşkil etmemesine dikkat edilir. Aykırılık söz konusu ise ilgili tutar ayrıca gruplandırılmak üzere ayrıştırılır. Avansı verilen mal henüz stoklara girmemiş olsa da avans verilmiş olması irade beyanını göstermesi açısından ayrıştırılması gereken bir kalem olarak değerlendirilmiştir. Yap-sat yahut kat karşılığı inşaat projelerinde henüz

resmi olarak tamamlanmamış bölümlerin önden yapılan satışları alınan avanslarda izlenmektedir. Bu tip işlemlerde öncelikle avansı alınan gayrimenkulün mahiyeti, kullanım şekli itibariyle İslam iktisadı prensiplerine uygun olması beklenir. Örneğin meyhane olarak kullanılmak üzere dizayn edilmiş bir gayrimenkulün satışı ile ilgili alınmış avans ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır.

4.3.5.17. BAÖ 17: Yıllara Sari İnşaat ve Onarım Hakediş Bedelleri

Şirketin inşaat ve onarım işlerinin tamamlanan kısımları için düzenlenen hakediş bedellerinin izlendiği hesaplardır. Bu hesaplar dönen varlıklarda yer alan 170-177. Yıllara sari inşaat ve onarım maliyetleri hesaplarına göre düzenlenir. İçeriğinde 350-358. arası hesaplar bulunur (<https://www.gib.gov.tr/>, 2022).

İnşaat ve onarım faaliyetleri ile ilgili, işin helalliğini zedeleyebilecek hususlar işin mahiyeti ile ilgili olabileceği gibi, işin yapılış aşamasında da ortaya çıkabilir. Gece kulübü, kumarhane, bar inşa etmek veya arkasında kamu otoritesi olmayan bir kripto para üretim yeri inşa etmek, çevreye ve canlı popülasyonuna zararlı faaliyet yapacak bir tesisi üretmek gibi faaliyetler İslam iktisadı prensiplerine aykırılık teşkil eder. Hz. Muhammed'in haram bir maddeyi kullanan ile onu üreten, taşıyan, aracılık veya sunumunu yapan kişilerin de aynı günaha girdiğine dair hadisi de dikkate alındığında bu tip projelere ilişkin harcamalar ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırıldığı gibi bu tip projelere ilişkin hakedişler de ayrıştırılmalıdır. Genel olarak işin mahiyetinde helallik noktasında sorun teşkil edecek bir olumsuzluk bulunmamakla birlikte yapılan işin bir bölümünde helallik noktasını zedeleyebilecek unsur bulunuyor ise o kısım ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Örneğin bir otel yahut turizm kompleksinin içerisinde bar, kumarhane, alkollü eğlence mekanları bulunuyor ise bu bölümlerin inşaatına ilişkin hakedişler ayrıştırılır.

İnşaat projelerinin geneli ile ilgili olarak; projenin yapılacağı alanın doğal dengesinin korunması ve oluşabilecek zararın minimumda tutulmasının sağlanması, projenin inşası aşaması ile inşaat tamamlandıktan sonrasında çevrenin ve çalışan personelin iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması, proje yapımında kullanılan materyallerin karbon salınımı düşük olanlarının tercih edilmesi, yapılacak projede enerji verimliliği, su kaynaklarının israf edilmemesi, karbon salınımının asgari düzeyde tutulmasını sağlayacak altyapının oluşturulması gibi hususlara dikkat edilmesi “helal” hassasiyetinin gereğidir. Bu tip hususlara “helal ayırıştırma önerileri çerçevesinde raporlama” bölümünde özet olarak yer verilmiştir.

4.3.5.18. BAÖ 18: Ödenecek Vergi ve Diğer Yükümlülükler

Şirketin ekonomik faaliyetlerde bulunmasının neticesi ile ilgili mali mevzuat uyarınca mükellef yahut sorumlu sıfatıyla işletmenin kendisine, çalıştırdığı personele ve üçüncü kişilere ilişkin olarak ödenmesi gereken vergi, resim, harç ve fonların takip edildiği hesap grubudur. “360.Ödenecek vergi ve fonlar, 361.Ödenecek sosyal güvenlik kesintileri, 368.Vadesi geçmiş ertelenmiş veya taksitlendirilmiş vergi ve diğer yasal yükümlülükler, 369.Ödenecek diğer yükümlülükler” gibi hesapları içerir (<https://www.gib.gov.tr/>, 2022).

Ödenecek vergi ve diğer yükümlülükler, kamu otoritesi tarafından belirlenen zorunlu yükümlülükleri içerdiğinden genel itibariyle detaylı bir ayrıştırmaya gerek duyulmayan bir hesap grubudur. Ancak yine de bu hesap grubunda yer alan 368 hesap gibi hesaplarda, faizi ile birlikte ertelenmiş veya taksitlendirilmiş vergiler bulunmakta ise faiz ihtiva eden kısımları ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır.

4.3.5.19. BAÖ 19: Borç ve Gider Karşılıkları

Bilanço tarihinde ortaya çıkan, fakat tutarının ne olacağı net olarak belirlenemeyen ya da tutarı bilinmekle beraber ne zaman tahakkuk edeceği bilinemeyen kısa vadeli borçlar veya giderler için ayrılan karşılıkların takip edildiği hesap grubudur. 370. Dönem kârı vergi ve diğer yasal yükümlülük karşılıkları, 371. dönem kârının peşin ödenen vergi ve diğer yükümlülükleri, 372. Kıdem tazminatı karşılığı, 373. Maliyet giderleri karşılığı, 379. Diğer borç ve gider karşılıkları gibi hesapları ihtiva eder (<https://www.gib.gov.tr/>, 2022).

Bu hesap grubundaki hesaplar içerisinde İslam iktisadı prensiplerine aykırılık teşkil eden başta faiz olmak üzere diğer unsurlar ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Karşılıkları ihtiva eden hesaplar içerisinde hesaplanan faiz ve reeskont var ise ayrıştırılır.

4.3.5.20 BAÖ 20: Gelecek Aylara Ait Gelirler ve Gider Tahakkukları

Bu hesap grubu, içinde bulunulan dönemde ortaya çıkan fakat gelecek aylara ait gelirler ile faaliyet dönemine ait olup ödenmesi ilerleyen aylarda yapılacak giderleri ihtiva eder. 380/480. Gelecek aylara ait gelirler, 381/481. Gider tahakkukları içeriğinde yer alan hesaplardır (<https://www.gib.gov.tr/>, 2021).

Ağırlıklı olarak ödenecek kredi faiz ve kâr payları, sigorta giderleri, kira bedelleri, intifa bedelleri gibi işlemlerin kayıtları bu hesaplarda izlenir. Katılım bankaları dışındaki banka ve finansman kuruluşlarından kullanılan kredilerin faiz giderleri, tekafül sigortacılığı dışında kalan sigorta şirketlerine yaptırılan sigorta giderleri, intifa gelirlerinin içerisinde yer alan faiz ve benzeri gelirler, kira gelirleri veya giderleri ile ilgili hesaplanan reeskont ve faiz bulunuyorsa bu tip tutarlar ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır.

4.3.5.21. BAÖ 21: Diğer Kısa ve Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar

Özellikle kendi bölümlerinde sınıflandırılmamış olan diğer kısa ve uzun vadeli yabancı kaynaklar bu grupta yer alır. “391.Hesaplanan kdv, 392.Diğer kdv, 398.Sayım ve tesellüm fazlaları, 399.Diğer çeşitli yabancı kaynaklar, 492.Gelecek yıllara ertelenen veya terkin edilen kdv, 493.Tesise katılma payları, 499.Diğer çeşitli uzun vadeli yabancı kaynaklar” gibi hesapları ihtiva eder (<https://www.gib.gov.tr/>, 2022).

İslam iktisadı prensiplerine uygun olmayan içerikler, ilgili hesaplardan ayrıca gruplandırılmak üzere ayrıştırılır. Vergi veya diğer uzun vadeli yabancı kaynaklarda bulunması muhtemel faiz giderleri ayrıştırılması gereken içerikler arasında yer almaktadır.

4.3.5.22. BAÖ 22: Ödenmiş Sermaye

Şirketin ana sözleşmesinden ortakların taahhüt ettiği sermaye tutarından ödenmeyen sermaye düşüldüğünde kalan kısım ödenmiş sermayedir. 500.Sermaye ve 501.Ödenmemiş sermaye hesapları ödenmiş sermaye hesap grubunda yer alan iki hesaptır (<https://www.gib.gov.tr/>, 2021).

Ortakların firma aktardıkları sermaye kaynağının bilinmesi ve bu kaynağın İslam iktisadı prensiplerine aykırı olması halinde bir ayrıştırma gerekli olur. Örneğin sermayenin kaynağının meşru ya da yasal olmayan bir faaliyetten geldiği biliniyorsa bu tutarların ayrıştırılması gereklidir. Aynı sermaye artırımlarında da sermaye kaynağının İslam iktisadı açısından bir uygunsuzluk taşımamasına dikkat edilmelidir. Örneğin kumarhane yahut bar olarak kullanılan bir gayrimenkulün aynı sermaye olarak firmaya konması halinde bu işleme ait bakiyeler ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır.

4.3.5.23. BAÖ 23: Sermaye Yedekleri

Hisse senedi ihraçları ile ilgili primler, iptal edilen iştirak payları ve yeniden değerlendirme sonucu oluşan değer artışları gibi sermaye hareketleri neticesinde ortaya çıkan ve işletme bünyesinde bırakılan tutarların izlendiği hesap grubudur. “520.Hisse senedi ihraç primleri, 521.Hisse senedi iptal kârları, 522.Maddi duran varlık yeniden değerlendirme artışları, 523.İştirakler yeniden değerlendirme artışları, 529.Diğer sermaye yedekleri” gibi hesapları ihtiva eder (<https://www.gib.gov.tr/>, 2022).

İhraç primleri kaydı yapılan, iptal kârı kaydedilen hisse senetlerinin Katılım Endeksi dışında kalan hisse senetleri olması halinde bu tutarlar ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır. Maddi duran varlıklar mahiyeti ve kullanım şekli itibariyle, iştirakler de faaliyet konusu ve fiili faaliyetleri itibariyle İslam iktisadı prensiplerine aykırılık teşkil ediyorsa bu tutarlar ayrıştırılır. Örneğin duran varlıklarda alkollü içki, domuz mamulleri üretimi yapılan bina veya makine teçhizat bulunması, canlılara zarar veren kimyasalların bulunması ayrıştırılması gerekli içeriklerdendir. İştiraklerin benzeri faaliyetlerde bulunması da iştirakler ile ilgili yapılan değerlendirme tutarlarının ayrıştırılmasını gerektirir.

4.3.5.24. BAÖ 24: Kâr Yedekleri

Kanun, ana sözleşme hükümleri veya ortaklıkların yetkili organları tarafından alınan kararlar doğrultusunda, dağıtılmamış ya da işletmede alıkonulmuş kârlar bu hesap grubunda gösterilir. 540.Yasal yedekler, 541.Statü yedekleri, 542.Olağanüstü yedekler, 548.Diğer kâr yedekleri, 549.Özel fonlar bu hesap grubunda yer alan hesaplardandır (<https://www.gib.gov.tr/>, 2022).

Kâr, işletmenin belli bir dönem sonunda elde ettiği gelirler ile bu gelirleri elde etmek için katlandığı giderler arasındaki farkı ifade eder. Gelir ve giderler içerisinde yer alan İslam iktisadı ilkelerine aykırı tutarlar ayrıştırıldıktan sonra oluşan net kâr ile net kârdan ayrılan yedek ve özel fonlarda helallik noktasını zedeleyici bir unsur kalmadığı varsayılabilir. Özel fonlar içerisinde maddi duran varlıkların yahut değerlemeye tabi diğer varlıkların içerisinde faiz gibi İslam iktisadı prensiplerine aykırı bakiyeler bulunmakta ise ayrıca gruplanmak üzere ayrıştırılır.

4.3.5.25. BAÖ 25: Geçmiş Yıl Kârları, Geçmiş Yıl Zararları

Geçmiş yıl kârları, geçmiş faaliyet dönemlerinde oluşan ve şirket sahibine ya da ortaklarına dağıtılmamış olan kârlardan ilgili yedek hesaplarına alınmayan tutarların

takip edildiği hesaptır. 570 Hesap kodu ile gösterilir. Geçmiş yıl zararları ise geçmiş faaliyet dönemlerinde oluşan dönem net zararlarının takip edildiği hesap olup 580 hesap kodu ile gösterilir.

Geçmiş dönemlerde helal ayırıştırma önerilerine göre bir ayırıştırma yapılmamış ise geçmiş yıl kârı ve zararı mahsuplaştırıldıktan sonra kalan kâr yahut zarar bakiyesi ihtiyaten tamamen ayırıştırılır. Eğer bir önceki yıl kârı ya da zararının olduğu gelir tablosunda ayırıştırma yapma imkanı varsa, helal ayırıştırma önerilerine uygun olmayan tutar ayırıştırılarak belirlenir. Belirlenen tutar hariç tutularak daha önceki yıllardan gelen bakiyenin tamamı kadar ayırıştırma yapılır. Geçmiş yıllardan gelen 100.000 TL kâr olduğunu, 15.000 TL'lik kısmının cari dönemden önceki yıldan geldiğini varsayalım. Önceki yıl gelir tablosunda helal ayırıştırma önerilerine göre ayırıştırma yapıldığında, önerilere uygun olmayan 5.000 TL'lik tutar tespit edilmiş ise, önceki yıl kârından 5.000 TL düşülerek ($15.000 \text{ TL} - 5.000 \text{ TL} = 10.000 \text{ TL}$) önceki yıl kârı netleştirilir. Kalan 10.000 TL'lik tutar helal ayırıştırma önerilerine uygun bir bakiye olacağı için, bu tutar hariç tutulmak suretiyle geçmiş yıllardan gelen kâr içerisinde ayırıştırılması gereken tutar ($100.000 \text{ TL} - 10.000 \text{ TL} = 90.000 \text{ TL}$) şeklinde belirlenmiş olacaktır. Yani 90.000 TL'lik tutar geçmiş yıl kârlarından helal ayırıştırma önerilerine uygun olmayan tutar kabul edilerek ayırıştırılacaktır. Şayet bir yıl öncesinden daha geriye giderek ayırıştırma yapmak mümkün ise daha doğru olan ayırıştırma usulü bu olacaktır. Ancak imkan ve zaman kısıtı dikkate alınarak, önceki yıllardan gelen kâr (yahut zarar) içerisinde faiz gelir / gideri, helal ayırıştırma önerilerine uygun olmayan başka gelir / gider bulunabileceği değerlendirilmek suretiyle, tutarın tamamını ayırıştırmak daha ihtiyatlı bir yaklaşım olur.

Eğer cari dönemden önceki yıl gelir tablosunda helal ayırıştırma önerilerine uygun olmayan tutar, önceki yılın kârını ya da zararını aşıyor ise sadece net kâr ya da net zarar kadar ayırıştırma yapmak yeterli olacaktır. Çünkü geçmiş yıllardan cari döneme sirayet eden sadece netleştirilmiş kâr ya da zarar tutarlarıdır. Ek olarak gelir tablosundaki net kâr/zarar, bilanço ile ortak bir hesap olduğundan bilançodaki net kâr/zarar için ayrıca bir işlem yapmaya gerek bulunmamaktadır.

4.4. Bilanço ve Gelir Tablosunda Helal Ayırıştırma Önerilerine Uymayan Mal, Hizmet ve İşlemlerin Ayırıştırılması

Bir önceki bölümde tezin ana omurgasını oluşturan “finansal helallik” yahut “helal ayırıştırma önerilerine uyum” konusu ile ilgili olarak temel finansal tablolar olan gelir tablosu ve bilanço ana hesaplarında “helalliği zedeleyebilecek” hususların ayırıştırılması ile ilgili olarak temel ayırıştırma önerilerine yer verilmişti. Bu bölümde ise oluşturulan öneriler çerçevesinde gelir tablosu ve bilançoda ayırıştırmanın nasıl yapılabileceğine dair somut örneklerle yer verilecektir.

Öncelikle finansal tablolarda helallik konusu ile ilgili ayırıştırmanın hangi safhada yapılacağı, ayırıştırmanın yapılacağı safhaya göre nasıl bir metot izlenmesi gerektiğine dair bilgi vermek yerinde olacaktır. Muhasebe kayıtları yapılırken, işlem esnasında helal ayırıştırma önerilerine uygun şekilde kayıt yapılabileceği gibi; kayıtlar cari uygulamalara göre helallik konusu dikkate alınmadan yapıldığı halde sonradan uyumsuzlukların ayırıştırılması gündeme gelebilir.

Bilanço ve gelir tablosu hesaplarına, yahut düzenleyici hesaplara işlem esnasında yapılan kayıtların finansal helallik ayırıştırma önerilerine göre kaydedilebilmesi için, kaydı yapacak kişinin ilgili önerilere hakim, bu konuda eğitim almış, tercihen helallik noktasında hassasiyetleri bulunan bir kişi olması en uygun olandır. Ancak finansal tablolar için helallik ile alakalı, İslami Finans kuruluşlarına yönelik yapılan çalışmalar dışında henüz yeterli teorik bir altyapı oluşmadığından, ön muhasebe seviyesinde kayıtların helal ayırıştırma önerilerine uygun yapılmasını sağlamak, bu konuda eğitim almış kişileri bularak istihdam etmek oldukça zor olacaktır. Konuyu uygulama sahasına koyabilmek için teorik altyapıyı oluşturmak, akabinde uygulamaya dönük eğitimler vermek doğru bir sıralama olmakla birlikte, anket ve derinlemesine mülakat sonuçlarının da desteklediği şekilde bir an önce fiili uygulamaya geçmek için alternatifler oluşturulabilir. Bunlardan en makul olanı sade, yeterli bilgi ve yönlendirmeyi ihtiva eden bir rehber oluşturmak olacaktır.

Bilanço ve gelir tablosu kayıtlarının yürürlükteki düzenlemeler çerçevesinde, cari uygulamalar dahilinde yapıldığı, öncesinde helallik çerçevesinde herhangi bir düzenleme yapılmamış kayıtlarda helal ayırıştırma önerilerine göre ayırıştırma yapıldığı durumlarda ise ilgili öneriye göre ayırıştırma yapacak kişi/kişiler için bir rehber ihtiyacı hasıl olacaktır. Gerek muhasebe kayıtları öncesinde gerekse sonrasında ayırıştırma

yapmak için ihtiyaç duyulabilecek rehber için yine mevcut tek düzen hesap planı şablonu, alt hesaplar ve nazım hesapların kullanılabileceği kanaatindeyiz.

4.4.1. Helal Ayırıştırma Önerilerine Göre Yapılacak Ayırıştırmanın Genel Kurgusu

Bilanço ve gelir tablosunda helal ayırıştırma önerilerine göre ayırıştırmanın mevcut tek düzen hesap planı çerçevesinde, muhasebe alt hesapları kullanılarak yapılabileceği görüşündeyiz. Burada temel yaklaşımımız ana hesaplara yapılacak kayıtların helal ayırıştırma önerilerine göre alt hesaplar kullanılarak basitçe ayrıştırılabileceği yönündedir. Örneğin 102.Bankalar hesabına yapılacak kayıt, işlemin İslam iktisadı prensiplerine uygun olması halinde, misal olarak katılım bankasında tutulan bir fona ilişkin kayıt yapılıyor ise 102.01.X Katılım Bankası şeklinde yapılabilir. İşlem konvansiyonel bir bankada yer alan mevduat kaydını ihtiva ediyor ise 102.02.Y Mevduat Bankası şeklinde ayırıştırıcı bir kayıt yapılabilir. Benzer şekilde bilançonun pasif tarafında banka kredileri ile ilgili işlemler kaydedilirken, katılım bankalarında kullanılan fonlar 300.01 X Katılım Bankası Kullanılan Murabaha, 300.02 Y Mevduat Bankası Taksitli Ticari Kredi şeklinde kayıt yapılarak bir ayrıma gidilebilir. Gelir tablosu tarafında ise; örneğin kısa vadeli finansman giderlerinin takip edildiği 660. Hesaba yönelik yapılacak işlemler, katılım bankalarından kullanılmış fon maliyetleri için 660.01 X Katılım Bankası kısa vadeli fon gideri şeklinde kaydedilirken, konvansiyonel bankalardan kullanılmış kredilerin faizleri 660.02 Y Mevduat Bankası Kredi Faizi şeklinde kaydedilebilir. Bu işlemler kayıt esnasında bu şekilde yapılabileceği gibi helallik durumuna göre bir ayırıştırma çalışması yapıldığında da mevcut kayıtlar üzerinden yapılabilir. 660.01.01 A Katılım Bankası kısa vadeli fon gideri, 660.01.02 B Katılım Bankası kısa vadeli fon gideri şeklinde aktif çalışılan birden fazla katılım bankasına ait işlemlerin daha detaylı ayrımı da mevcut muhasebe programlarında yapılabilir. Alt hesaplar yoluyla ayrıştırılan helallik konusunda uyumsuz işlemlere ilişkin tutarlar, muhasebe programlarında 02. alt hesap koduna sahip kayıtların süzülmesi ile sonra kullanılmak üzere tasnif edilebilir. Yapılacak örnek işlemler, işlem açıklamaları ve tablolarda helal ayırıştırma önerileri çerçevesinde ayrıştırılması gereken tutarlar için kısaca “uyumsuz tutarlar” yahut “uyumsuzluklar” ifadeleri kullanılacaktır.

Örnek olarak otel işletmeciliği yapan bir X firmasının Y Mevduat Bankası'ndaki (faizli) hesabından ödeme ile aldığı 100.000 TL'lik alkolün stoklara yapılan kaydı şu şekilde olacaktır.

_____	/	_____
153 TİCARİ MALLAR HS. HESABI		100.000
153.02.01. Alkol/Helal st. uyumsuz mallar		
191 İNDİRİLECEK KDV HESABI		18.000
191.02. 01Helal st. uyumsuz mall. ait kdv		
102 BANKALAR HESABI		118.000
102.02.01 Y Mevduat B. Hes.		

Alkol alımı ve vadeli mevduat hesabından ödenmesi

_____	/	_____
102 BANKALAR HESABI		200.000
102.02.01 B Mevduat Bankası		
300 BANKA KREDİLERİ HS.		200.000
300.02.01B Mevd. B. Spot Kredi		

6 ay sonra kredinin ödemesi ile ilgili muhasebe kaydı şu şekilde olacaktır:

_____ / _____

300 BANKA KREDİLERİ HESABI 200.000

300.02. B Mevduat B. Spot Kredi

102 BANKALAR HESABI 200.000

102.02.01.B Mevduat Bankası

_____ / _____

Kredinin %10'luk (20.000 TL) faizi ile ilgili yapılacak kayıt şu şekilde olacaktır:

_____ / _____

660 KISA VADELİ BORÇLANMA GİDERLERİ 20.000

660.02. 01. Banka finansman gideri-faiz

102 BANKALAR HESABI 20.000

102.02.01 B Mevduat Bankası

_____ / _____

4.4.2. Helal Ayırıştırma Önerilerine Göre Ayırıştırma Örnek Uygulaması

Temel finansallar tablolarda ayırıştırma işleminin, ön muhasebe adı verilen günlük ticari hareketlerin muhasebe programına işlenmesi aşamasında, yani ilk başta işlemin kaydı esnasında yapılması en uygun olandır. Ancak böyle bir ayırıştırmanın işlemin başında yapılmasının yaygın bir uygulama hale gelmesinin zaman alacağını da belirtmek gerekir. Çünkü ayırıştırmayı yapacak ön muhasebe elemanlarının helal ayırıştırma önerileri ve ayırıştırma uygulamaları hususunda eğitilmesi gerekecektir. Ayırıştırmanın, ticari işlemin kaydı esnasında yapılmadığı durumlarda finansal tabloların nihai halleri baz alınmak suretiyle bir detay mizan verileri üzerinden yapılabilir. Bununla ilgili mevcut muhasebe programlarında ayırıştırmayı mümkün kılacak geliştirme yapılabileceği gibi, müstakil bir program vasıtasıyla ayırıştırmayı

yapmak mümkün olabilir. Halihazırda piyasada kullanımda olan bazı muhasebe programları bu tür bir ayrıştırma işlemini yapmaya imkan tanımaktadır.

4.4.2.1 No’lu başlık altında helal ayrıştırma önerileri çerçevesinde hem dönem içerisinde hem de dönem sonunda ayrıştırmanın nasıl yapılabileceğine dair örnek işlemlere yere verilmiştir. İlgili bölümde, tıbbi sarf malzemeleri ve ilaç ticareti yapmakta olan bir firmanın temel finansal tabloları (bilanço, gelir tablosu) üzerinden ayrıştırma işlemleri yer almaktadır. Hesap hareketlerinin içeriklerine vakıf olmak adına detay mizan verilerinden istifade edilmiştir. Firmanın finansal tablolarında aktif büyüklük, ciro, kâr gibi temel veriler muhafaza edilmek suretiyle; büyük ölçüde gerçek kayıtlar üzerinden ayrıştırma yapılmış, konunu daha iyi anlaşılabilmesi adına detay mizan üzerinde küçük çaplı revizyonlarla örnekler zenginleştirilmiştir. Örneklemde vurgulanmak istenen husus ayrıştırmanın hangi teknik dahilinde yapıldığını göstermenin yanında, helal ayrıştırma önerilerine aykırı kayıtların hangi hesap içeriklerinde yer alabildiği ve hangi tür işlemlerin helal ayrıştırma önerilerine aykırılık taşıyabildiğini göstermektir.

4.4.2.1.Örnek Firma “ABC Medikal Ltd. Şti.” Bilanço – Gelir Tablosu, Helal Ayrıştırma Önerileri Çerçevesinde Örnek Ayrıştırma İşlemleri

Medikal sektöründe faaliyet gösteren ABC Medikal Ltd. Şti.’nin 2021 yıl sonu bilanço ve gelir tablosu verileri aşağıda yer almaktadır. Helal ayrıştırma önerileri çerçevesinde finansal işlemin yapıldığı anda ve finansal işlemlerin ait olduğu dönem sonu verileri üzerinden, dönem sonrasında ayrıştırma yapıldığında olmak üzere iki farklı senaryo üzerinden örnek işlemler yapılmıştır. Önce tespit edilen bulgular sıralanmış ve buna uygun olarak dönem içinde ayrıştırma yapılsaydı nasıl olurdu ve dönem sonunda yapılsa nasıl olurdu durumları açıklanmıştır.

Takip eden bölüm ve tablolarda helal ayrıştırma önerilerine uyumsuzluğu belirtmek üzere kısaca “uyumsuz/uyumsuzluk” ya da “A.Ö. Uyumsuz” şeklinde kısaltmalar kullanılacaktır.

Tablo 4.8. ABC MEDİKAL LTD. ŞTİ. - 31/12/2021 TARİHLİ BİLANÇO

		Cari Dönem TL			Cari Dönem TL
1	DÖNEN VARLIKLAR	39.534.222	3	KISA VADELİ YABANCI KAYNAK.	34.891.352
10	Hazır Değerler	749.923			
100	Kasa	7.116	30	Mali Borçlar	908.602
101	Alınan Çekler		300	Banka Kredileri	907.868
102	Bankalar	742.808	301	Finansal Kir.İşl. Doğan Borçlar	
11	Menkul Kıymetler	43		Anapara Taks. ve Faiz.	
118	Diğer Menkul Kıym.	43	308	Menkul Kıy. İhr. Far. (-)	
119	Değer		309	Diğer Mali Borçlar	733
	Düşüklüğü Karşılığı (-)		32	Ticari Borçlar	22.220.573
12	Ticari Alacaklar	32.753.195	320	Satıcılar	12.213.141
120	Alıcılar	30.731.500	321	Borç Senetleri	9.901.076
121	Alacak Senetleri	1.989.637	322	Borç Senetleri Reesk. (-)	
124	Kazanılmamış Finansal Kiralama Faiz Gelir. (-)		329	Diğer Ticari Borçlar	106.355
126	Verilen Depoz. ve Tem.	32.058	33	Diğer Borçlar	11.623.112
129	Şüpheli Tic. Al. Kar. (-)		331	Ortaklara Borçlar	10.295.429
13	Diğer Alacaklar	175.351	335	Personele Borçlar	154.019
132	İştiraklerden Alacaklar		336	Diğer Çeşitli Borçlar	1.173.664
133	Bağlı Ortak. Alacaklar	174.888	34	Alınan Avanslar	0
136	Diğer Çeşitli Alacaklar	464	340	Alınan Sipariş Avansları	
139	Şüpheli Diğer Alacaklar Karşılığı (-)		35	Yıllara Yaygın İnş. Ve On. Hak.	0
15	Stoklar	4.590.036	36	Ödenecek Vergi ve Diğer Yüküm.	139.065
150	İlk Madde ve Malzeme		360	Ödenecek Vergi ve Fon.	34.311
151	Yarı Mamüller		361	Öden. Sos. Güv. Kes.	98.869
153	Ticari Mallar	4.374.696	368	Vadesi Geçmiş Ert. veya Taksitlendirilmiş Vergi	5.883
157	Diğer Stoklar		369	Ödenecek Diğer Yüküm.	3
159	Verilen Sipariş Avans.	215.340	37	Borç ve Gider Karşılık.	0
17	Yıllara Yaygın İnş. Ve On. Maliyetleri	0		Dönem Kârının Peşin Ödenen Vergisi	
18	Gel. Ayl. Ait Gid. Ve Gelir Tah.	0	371		
180	Gelecek Ayl. Ait Gider.		379	Diğer Borç ve Gider Kar.	
181	Gelir Tahakkukları		38	Gelecek Aylara Ait Gelirler ve Gider Tahakkukları	0
19	Diğer Dönen Varlıklar	1.265.673	380	Gelecek Aylara Ait Gel.	
190	Devreden KDV	1.161.461	381	Gider Tahakkukları	
191	İndirilecek KDV		39	Diğer Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	0

		Cari Dönem TL			Cari Dönem TL
2	DURAN VARLIKLAR	6.045.829	4	UZUN VADELİ YABANCI KAYNAK.	4.400.498
22	Ticari Alacaklar	1.795	40	Mali Borçlar	4.400.498
226	Verilen Depoz. ve Temin.	1.795	407	Çıkarılmış Diğ. Menkul Kıymetler	
229	Şüpheli Alacak. Karş. (-)		408	Menkul Kıy. İhr. F. (-)	
23	Diğer Alacaklar	0	42	Ticari Borçlar	0
232	İştiraklerden Alacaklar		43	Diğer Borçlar	0
24	Mali Duran Varlıklar	0	438	Kamuya Olan Ert. veya Taksitl. Borçlar	
244	İştirakler Sermaye Payları Değer		44	Alınan Avanslar	0
	Düşüklüğü Karş. (-)		47	Borç ve Gider Karş.	0
	Diğer Mali Duran Varlıklar Karşılığı (-)		48	Gelecek Yıllara Ait Gelirler ve	0
25	Maddi Duran Varlıklar	4.230.304		Gider Tahakkukları	
250	Arazi ve Arsalar	806.305	480	Gelecek Yıl.Ait Gel.	
251	Yeraltı ve Yerüstü Düz.		481	Gider Tahakkukları	
			49	Diğer Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar	0
252	Binalar		492	Gelecek Yıl. Eklenen veya Terkin Edil. KDV	
253	Tesis, Makine ve Cihazlar	166.465			
254	Taşıtlar	832.375			
255	Demirbaşlar	3.164.392	493	Tesise Katılma Payları	
	Diğer Maddi Duran Varlıklar		499	Diğer Çeşitli Uzun Vadeli Yabancı Kay.	
257	Birikmiş Amortism. (-)	739.234		UZUN VADELİ YABANCI KAYNAK. TOPL.	4.400.498
258	Yapılmakta Olan Yatır.		5	ÖZKAYNAKLAR	6.288.200
259	Verilen Avanslar		50	Ödenmiş Sermaye	4.000.000
26	Maddi Olm. Duran Var.	244.830	500	Sermaye	4.000.000
260	Haklar	132.000	52	Sermaye Yedekleri	0
264	Özel Maliyetler	174.205	521	Hisse Sen.İptal Karar.	
268	Birikmiş Amortism. (-)	61.375	523	İştirakler Yeniden Değerleme Artışları	
27	Özel Tükenmeye Tabi Varlıklar	0	54	Kâr Yedekleri	4.030
277	Diğer Özel Tük. Tabi Var.		540	Yasal Yedekler	4.030
278	Birikmiş Tük.Pay. (-)		542	Olağanüstü Yedekler	
28	Gelecek Yıl. Ait. Gid.ve Gelir Tahakkukları	32.191	548	Diğer Kâr Yedekleri	
280	Gelecek Yıllara Ait Gid.	32.191	549	Özel Fonlar	
281	Gelir Tahakkukları		57	Geçmiş Yıllar Kârları	2.244.397
29	Diğer Duran Varlıklar	1.536.709	570	Geçmiş Yıllar Kârları	2.244.397
291	Gelecek Yıl. İnd. KDV		58	Geçmiş Yıl. Zarar. (-)	359.869
292	Diğer KDV		580	Geçmiş Yıllar Zar. (-)	359.869
293	Gelecek Yıl. İhtiyacı Stok. Elden Çıkarılacak Stoklar		59	Dönem Net Kârı/Zar.	399.642
294	ve Maddi Duran Var. Peşin Öd. Vergi Ve Fon.		590	Dönem Net Kârı	399.642
296	Geçici Hesap	1.536.709	591	Dönem Net Zararı (-)	

Tablo 4.9.ABC MEDİKAL LTD. ŞTİ. 1.1.2021-31.12.2021 GELİR TABLOSU

ABC MEDİKAL LTD. ŞTİ. GELİR TABLOSU	Cari Dönem-TL
A-BRÜT SATIŞLAR	46.845.253
1-Yurt İçi Satışlar	46.507.772
2-Yurt Dışı Satışlar	
3-Diğer Gelirler	337.481
B-SATIŞ İNDİRİMLERİ (-)	642.483
1-Satıştan İadeler (-)	642.483
C-NET SATIŞLAR	46.202.770
D-SATIŞLARIN MALİYETİ (-)	36.931.163
2-Satılan Ticari Mallar Maliyeti (-)	36.931.163
BRÜT SATIŞ KÂRI VEYA ZARARI	9.271.607
E-FAALİYET GİDERLERİ	7.385.843
2-Pazarlama, Satış ve Dağıtım Giderleri (-)	4.789.604
3-Genel Yönetim Giderleri (-)	2.596.239
FAALİYET KÂRI VEYA ZARARI	1.885.763
F-DİĞER FAAL. OLAĞAN GELİR VE KÂRLAR	44.014
3-Faiz Gelirleri	2.978
7-Kambiyo Kârları	33.677
10-Faaliyetlerle İlgili Diğer Olağan Gelir ve Kârlar	7.359
G-DİĞER FAAL. OLAĞAN GİD. VE ZARAR.(-)	34.603
3-Menkul Kıymet Satış Zararları (-)	4.244
4-Kambiyo Zararları (-)	10.564
6-Diğer olağan Gider ve Zararlar (-)	19.796
H-FİNANSMAN GİDERLERİ (-)	523.909
1-Kısa Vadeli Borçlanma Giderleri (-)	523.909
2-Uzun Vadeli Borçlanma Giderleri (-)	
OLAĞAN KÂR VEYA ZARAR	1.371.265
I-OLAĞAN DIŞI GELİR VE KÂRLAR	219.291
2-Diğer Olağandışı Gelir ve Kârlar	219.291
J-OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR (-)	1.190.914
1-Çalışmayan Kısım Gider ve Zararları (-)	
3-Diğer Olağandışı Gider ve Zararlar (-)	1.190.914
DÖNEM KÂRI VEYA ZARARI	399.642
K-DÖNEM KÂRI VER. VE DİĞ. YAS. YÜK. K. (-)	
DÖNEM NET KÂRI VEYA ZARARI	399.642

A) Dönem İçinde (İşlemin Muhasebe Kaydı Esnasında) Yapılan Ayırıştırma

İşletmenin baştan uyumsuzlukları ayırıştırma amacı olması halinde, dönem içinde olaylar meydana geldiği sırada kayıtlar bu ayırtırmaya uygun olarak yapılabilir. Örnek firma ABC Medikal Ltd. Şti.'nin finansal faaliyetleri içerisinde dönem içerisinde gerçekleşen (varsayımsal) bazı işlemler seçmeli olarak belirlenmiştir. Özellikle ayırıştırmanın hangi hesaplarda, ne şekilde yapılabileceğine dair varsayımsal işlemler bulgular halinde listelenmiş, akabinde muhasebe kaydı olarak aşağıda detaylandırılmıştır. Helal ayırıştırma önerileri çerçevesinde, uyumsuzluk ihtiva eden işlemler muhasebe alt hesapları vasıtasıyla ayırıştırılmaktadır.

aa) Bilanço Hesaplarında Tespit Edilen Uyumsuzluklar

- 1) 31.12.2021 tarihi itibarıyla bilançoda bankalarda bulunan varlıkların 366.650 TL'si konvansiyonel (faizli) bankalarda bulunması nedeniyle uyumsuz tutar olarak ayırıştırılmıştır.
- 2) Ticari alacaklar incelendiğinde alıcılar hesabında 2.016.782 TL, alacak senetleri hesabında 800.000 TL uyumsuz tutar tespit edilerek ayırıştırılmıştır.
- 3) Dönem sonu ticari mal stoku içerisinde 306.842 TL'lik malın sağlığa zararlı içeriği nedeniyle uyumsuz olduğu tespit edilerek ayırıştırılmıştır.
- 4) Bilançoda gelecek aylara ve gelecek yıllara ait giderler hesabında sırasıyla 40.449 TL ve 13.483 TL olmak üzere toplam 53.992 TL'lik konvansiyonel (faizli işlem yapan) sigorta şirketine peşin ödenen gider bulunduğu tespit edilmiş, uyumsuz olarak ayırıştırılmıştır.
- 5) Banka kredileri içerisinde kısa vadede 545.000 TL'lik kısmın konvansiyonel bankaya ait olduğu tespit edilerek ayırıştırılmıştır. Benzer içeriğe sahip uzun vadedeki 75.682 TL de ayırıştırılmıştır.
- 6) Satıcılara olan borçlar içerisinde 594.861 TL'lik kısmın uyumsuz malların satın alınmasından doğan borç olduğu tespit edilerek ayırıştırılmıştır.
- 7) Diğer çeşitli borçlar içerisinde uyumsuz olduğu değerlendirilen tazminatlar bulunması nedeniyle 1.132.027 TL'lik tutar uyumsuz olarak değerlendirilmek suretiyle ayırıştırılmıştır.
- 8) Vadesi geçmiş ertelenmiş vergi borçları içerisindeki 2.048 TL'lik faiz tutarı ayırıştırılmıştır.

ab) Gelir Tablosunda Hesaplarında Tespit Edilen Uyumsuzluklar

1) Satış hasılatı içinde 3.466.824 TL'nin uyumsuz malların satışından elde edildiği ve bunlarla ilgili satılan malın maliyetinin 3.000.000 TL olduğu tespit edilerek ayrıştırılmıştır.

2) Diğer gelirler içerisinde 69.106 TL'lik helal ayrıştırma önerileri çerçevesinde uyumsuzluk teşkil eden satış sonrası vade farkı tutarı belirlenerek ayrıştırılmıştır.

3) Genel yönetim giderleri içerisinde 13.125 TL iş yerinin kusuru nedeniyle meydana gelen iş kazası ödemesi, 40.449 TL konvansiyonel sigorta (tekafül dışı) ödemesi olmak üzere 53.574 TL uyumsuz gider tespit edilerek ayrıştırılmıştır.

4) Diğer olağan gelirler içerisinde 2.978 TL'lik faiz geliri tespit edilmiş, uyumsuz bir gelir bakiyesi olarak ayrıştırılmıştır.

5) Kısa vadeli borçlanma giderleri (finansman gideri) içerisinde 142.086 TL'lik kredi faiz gideri tespit edilerek uyumsuz gider olarak ayrıştırılmıştır.

6) Olağandışı gelirler içerisinde 323 TL'lik banka hatasından kaynaklı kredi faiz iadesi uyumsuz gelir olarak ayrıştırılmıştır.

7) Diğer olağandışı giderleri içerisinde 1.132.027 TL iş yerinin kusuru nedeniyle oluşan trafik kazasına ait tazmin gideri ve 2.048 TL gecikmiş vergi faizi olmak üzere 1.134.075 TL'lik uyumsuz gider olarak tespit edilerek ayrıştırılmıştır.

İşletmenin uyumsuz tutarları işlemlerin başında ayrıştırdığı varsayımı ile muhasebe kayıtları aşağıdaki şekilde olacaktır.

ac) Uyumsuzluklara İlişkin Muhasebe Kayıtları

İşlem 1: X Sağlık Kurumları müşterisinden 366.650 TL'lik tahsilat A Bankası'ndaki faizli mevduat hesabı yolu ile yapılmıştır.

_____	/	_____
102 BANKALAR HS.		366.650
102.02.1.30. A Bankası - Faizli mevduat		
120 ALICILAR HESABI		366.650
120.01.101. X Sağlık Kurumları		

X Sağlık K.'ndan faizli mevduat hesabı yoluyla yapılan alacak tahsilatı

_____	/	_____
-------	---	-------

İşlem 2: B Hastanesi'ne içeriğinde domuz jelatini bulunan ilaçtan 1.201.326 TL tutarında XD adlı satış yapılmıştır.

_____	/	_____
120 ALICILAR HS.		1.201.326
120.02.02 B Hastanesi – Domuz Jelatinli Ürün		
600 YURT İÇİ SATIŞLAR HS.		1.105.220
600.02.01. XD Domuz Jelatinli İlaç Satışı		
391 HESAPLANAN KDV HS. %8		96.106
391.02.01. Domuz jelatinli ilaç %8		

B Hastanesi - Domuz jelatini ihtiva eden XD ürünü satışı

_____	/	_____
-------	---	-------

621 SATILAN TİC. MAL. MALİYETİ HS. 1.050.000

621.02.01. XD Domuz Jelatinli İlaç Maliyeti

153 TİCARİ MALLAR HS. 1.050.000

153.02.003 XD Domuz jelatini içeren ilaç

Maliyet kaydı – XD Domuz jelatini ihtiva eden ürün

_____	/	_____
-------	---	-------

İşlem 3:

A) Müşterilerden AF Hastanesi'ne, 746.349 TL'lik helal ayırıştırma önerileri ile uyumsuz, alternatifi olan; yoğun etil alkol içeren, geçici hafıza kaybı, sersemlik ve sarhoşluk hissi veren XA adlı ilaç satışı yapılmıştır.

_____/_____
120 ALICILAR HS. 746.349

120.02.1003 AF Hastanesi

600 YURT İÇİ SATIŞLAR HS. 691.064

600.02.02. XA Etil alkol içeren ilaç

391 HESAPLANAN KDV HS. %8 55.285

391.02.01 XA Etil alkol

Etil alkol içeren mal (XA) satışı (A.Ö. Uyumsuz)

_____/_____

621 SATILAN TİC. MAL. MALİYETİ HS. 600.000

621.02.02. XA Etil Alkol İçeren İlaç Maliyeti

153 TİCARİ MALLAR HS. 600.000

153.02.004 XA Etil İçeren İlaç

Maliyet kaydı – XA Etil Alkol İçeren İlaç

_____/_____

B) AF Hastanesi'ne yapılan 746.349 TL'lik satışın tahsilatı, 1 ay vadede mutabık kalındığı halde, iki ay içerisinde tahsilat sağlanamamış, %10 (69.106 TL) vade farkı faturası kesilmiştir.

_____/_____
120 ALICILAR HS. 69.106

120.02.1003 AF Hastanesi

602 DİĞER GELİRLER 69.106

602.02.01 Vade farkı/faiz geliri

Etil alkol içeren mal satışı ve vade farkı

_____/_____

İşlem 4: Satıcı BZ Sağlık firmasından 333.524 TL tutarında BZS adlı aşı tedariki yapılmıştır. Aşıda insan sağlığına zarar veren civa bazlı thimerosal maddesi bulunduğu tespit edilmiş olup helal ayırıştırma önerilerine aykırılık teşkil etmektedir.

_____/_____

153 TİCARİ MALLAR HS. 306.842

153.02.2002 BZS Aşısı.-H.St. uyumsuz

191 İNDİRİLECEK KDV HS. %8 26.682

191.02.02 İnd. Kdv. – H.St. Uyumsuz

320 SATICILAR 333.524

320.02.15.BZ Sağlık

BZ Sağlık'tan alınan aşının kaydı (Helal st. Uyumsuz mal alımı)

_____/_____

İşlem 5:

A) Konvansiyonel sigorta şirketi olan BÇ Sigorta A.Ş.'den faaliyet merkezine ait sigorta poliçesi 53.932 TL bedelle yapılmıştır.

_____ / _____

180 GELECEK AYL. AİT GİDERLER HS. 40.449

180.02.01 BÇ Sigorta / Konvansiyonel sigorta

280 GELECEK YIL. AİT GİDERLER HS. 13.483

180.02.01 BÇ Sigorta / Konvansiyonel sigorta

320 SATICILAR 53.932

320.02.10 BÇ Sigorta A.Ş.

Tekafül sigortacılığı dışındaki sigorta işlemi

_____ / _____

B) Faaliyet merkezine yapılan sigorta için BÇ Sigorta A.Ş.'ye 13.483 TL kısmi ödeme A Mevduat Bankası üzerinden yapılmıştır.

_____ / _____

320 SATICILAR HS 13.483

320.02.10 BÇ Sigorta / Konvansiyonel sigorta

102 BANKALAR 13.483

102.02.01.30. A Bankası sigorta öd.

Sigorta poliçesi ödeme kaydı (Tekafül sigortacılığı dışındaki sigorta işlemi)

_____ / _____

İşlem 6:

A) MDK Medikal'den 620.682 TL'lik tıbbi sarf malzeme tedarik edilmiştir.

		/	
153 TİCARİ MALLAR HS.			571.027
153.01.01 Tıbbi sarf malz.-H.St. uyumlu			
191 İNDİRİLECEK KDV HS. %8			49.655
191.01.01 İnd. Kdv. – H.St. Uyumlu			
320 SATICILAR			620.682
320.01.02 MDK Medikal			
Tıbbi sarf malzeme tedariki (H.St.Uyumlu)			
		/	

B) MDK Medikal'den alınan 620.682 TL'lik tıbbi sarf malzemenin finansmanına yönelik olarak A Bankası'ndan (mevduat bankası) 15 ay vadeli kredi kullanılmıştır. İlk 12 ayda 545.000 TL ödenecektir. Kalan 75.682 TL'lik kısım sonraki yılın ilk üç ayında itfa edilecektir.

		/	
102 BANKALAR HESABI			620.682
102.02.1.30. A Bankası			
300 BANK KREDİLERİ HESABI			545.000
300.02.1011.A Bankası T. Kredi			
400 BANK KREDİLERİ HESABI			75.682
400.02.05. A Bankası T. Kredi			
MDK Medikal'den alınan malın finansmanına yönelik kredi kullanımı			
		/	

C) A Bankası'ndan tıbbi sarf malzemeleri tedariki ile ilgili kullanılmış olan faizli kredi (620.682 TL), ABC Medikal'in banka hesabından tedarikçi MDK Medikal'e transfer edilmiştir.

_____ / _____

320 SATICILAR 620.682

320.01.02 MDK Medikal

102 BANKALAR HESABI 620.682

102.02.1.30. A Bankası

Mal tedariki için kullanılan faizli kredi bedelinin tedarikçi MDK'ya aktarımı

_____ / _____

İşlem 7: Şirket aracı yaya geçidinde fireni tutmayarak karşıdan karşıya geçmeye çalışan aileye çarpmış, şahıslardan üçü çeşitli yerlerinden yaralanmış, iki kişi sakat kalmıştır. Taraflar sulh yoluyla anlaşmış, şirket aileye toplu olarak 60 gün içerisinde 1.132.027 TL ödeme yapacağına dair yazılı taahhütte bulunmuştur.

_____ / _____

689 DİĞER OLAĞ. DIŞI GİDER VE ZARAR. 1.132.027

689.02.01 Trafik kazası tazmini

336 DİĞER ÇEŞİTLİ BORÇLAR 1.132.027

336.02.04. Trafik kazası tazmin

Firmaya ait aracın karıştığı kaza tazminat tahakkuku

_____ / _____

İşlem 8: ABC Medikal'in süresinde ödeyemediği muhtasar vergi borcu (3.385 TL), faizi (2.048 TL) ile birlikte 5.883 TL olarak taksitlendirilmiştir.

_____ / _____

360 ÖDENECEK VERGİ VE FONLAR HK. 3.385

360.01.01 Ödenecek muht. vergi

689 DİĞER OLAĞANDIŞI GİDER HS. 2.048

689.02.02 Ödenecek muht. vergi faizi

368 VADESİ GEÇMİŞ ERT. TK. VRG. 5.883

368.01.01. Muhtasar Vergi Aslı 3.385

368.02.01. Muh. Vergi Gec. Faizi 2.048

Taksitlendirilen muhtasar vergi ve faizinin kaydı

_____ / _____

İşlem 9: BRG Medikal ünvanlı müşteriye 1.815.804 TL'lik dkfn adlı ağrı kesici ilaç satışı yapılmıştır. Satış bedelinin 800.000 TL'lik kısmı 30 gün vadeli senet ile karşılanmış, kalan kısım ile ilgili herhangi bir belge alınmamıştır. İlacın etken maddesinin "ibuprofen" olup, ilacı kullanan bazı hastalarda kalp krizine yol açtığına dair bulgular tespit edilmiştir.

		/	
120 ALICILAR HS.			1.015.804
120.02.028 BRG Medikal-dkfn ilaç s.			
121 ALACAK SENETLERİ HK.			800.000
120.02.01. BRG Medikal alınan senet-dkfn			
600 YURT İÇİ SATIŞLAR HS.			1.670.540
600.02.03. Riskli ilaç-dkfn			
391 HESAPLANAN KDV HS. %8			145.264
391.02.01 Riskli ilaç-dkfn %8			
DKFN adlı riskli ilacın vadeli satışı - Helal St. uyumsuz			
		/	
621 SATILAN TİC. MAL. MALİYETİ HS.	1.350.000		
621.02.03. dkfn – Riskli İlaç			
153 TİCARİ MALLAR HS.			1.350.000
153.02.005 dkfn – Riskli İlaç			
Maliyet kaydı – dkfn Riskli kategorideki ilaç			
		/	

İşlem 10: Sevkiyat sırasında iş yerine yeterli tedbir alınmamış olması nedeniyle meydana gelen kazada yaralanan personel ile ilgili 13.125 TL harcama yapılmıştır. Harcamanın tamamı VK Katılım Bankası üzerinden ödenmiştir.

632 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ	/	13.125
-----------------------------	---	--------

632.02.406 İş kazası ile ilgili harcama

102 BANKALAR HK.	13.125
------------------	--------

102.01.32. VK Katılım Bankası

İş kazasına maruz kalan personele yapılan harcama (İş yeri kusurlu)

	/	
--	---	--

İşlem 11: BÇ Sigorta'dan (Tekafül dışı) yapılmış olan faaliyet merkezi sigortasının döneme tekabül eden tutarı giderleştirilmiştir.

	/	
--	---	--

632 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ	40.449
-----------------------------	--------

632.02.403 Merkez Sigorta ödemesi /Tekafül dışı

180 GELECEK AYL. AİT GİDER.	40.449
-----------------------------	--------

180.02.01. BÇ Sigorta / Tekafül dışı

Merkeze ait sigorta bedelinin giderleştirilmesi (H.St. Uyumsuz)

	/	
--	---	--

İşlem 12: A Bankası'nda bulunan 100.000 TL'lik mevduata ilişkin, ilgili döneme tekabül eden 2.978 TL faiz geliri tahakkuk etmiştir.

	/	
--	---	--

181 GELİR TAHAKKUKLARI HS.	2.978
----------------------------	-------

181.02.01 A Bankası mevduat faiz tahakkuku

642 FAİZ GELİRLERİ	2.978
--------------------	-------

642.02.01. Faiz gelir tahakkuku

A Bankası mevduat faiz geliri tahakkuku

	/	
--	---	--

İşlem 13: A Bankası'ndan kullanılan kısa vadeli kredi için 142.086 TL faiz ödemesi ilgili bankadaki hesaptan alınmıştır.

	/	
660 KISA VADELİ BORÇLANMA GİD. HS.		142.086
660.02.01 Kısa vadeli kredi faiz tahakkuku		
102 BANKALAR HS.		142.086
102.02.01.31 A Bankası faiz ödemesi		

Kredi faiz ödemesi (H.St.Uyumsuz)

	/	
İşlem 14: AKB Bank'tan kullanılan krediye dair faiz hesaplamasında hata olduğu bildirilmiş olup, fazla hesaplanarak ödenmiş olan 323 TL ilgili banka hesabına iade edilmiştir.		
102 BANKALAR HS.		323
102.02.01.32 AKB Bank faiz iadesi		

679 DİĞER OL. DIŞI GEL. VE KÂR. 323

679.02.01 Banka faiz iadesi

Banka faiz iadesi

	/	
--	---	--

B)Dönem Sonunda Yapılan Ayırıştırma

Örnek firma ABC Medikal Ltd. Şti.'nin 01.01.2021-31.12.2021 dönemi işlemleri, şirketin mizanları ve finansal tabloları üzerinden incelendiğinde, aşağıdaki uyumsuzlukların bulunduğu görülmüştür:

1. Firma, hem konvansiyonel (faizli) hem katılım (faizsiz) bankalarında mevduat bulundurmaktadır. Aynı zamanda ilgili bankalardan kredi de kullanmaktadır. Bu nedenle işletmenin faiz gelir ve giderleri vardır.
2. Firmanın alım-satım konusu yaptığı malların içinde İslam iktisadı İlkerlerine uygun olmayan ürünler bulunmaktadır.
3. Firmanın alacaklarının gecikmesi halinde, satış sonrası müşterisine vade farkı uygulamak amacıyla fatura kesmektedir.
4. Firma, varlıklarını konvansiyonel sigorta şirketlerine sigorta ettirmekte ve prim ödemektedir.
5. Ödemesi gereken vergi borçları nedeniyle faiz ödemek durumunda kalmaktadır.
6. Olağan operasyonlar dışında ihmaller nedeniyle ödenen tazminatlar gider olarak yazılmaktadır. Her ne kadar helal ayrıştırma önerilerinde bu konuda açık bir hüküm bulunmamakta ise de gelir tablosu esaslı ayrıştırma önerilerindeki (Tezin 4.3.4. no'lu başlığı) genel ilkeler çerçevesinde çalışmamızda bu tür giderler ayrıştırılmıştır.
7. Uyumsuz olan gelecek aylara ait giderlerin ilgili dönemlerde giderleştirilmesi sırasında da ayrıştırma yapılmaktadır.

Tespit ettiğimiz bu uyumsuzluklar dönem sonunda düzeltilip helal ayrıştırma önerilerine göre ayrıştırılmış bilanço ve gelir tablosu (3.19 ve 3.20) düzenlenmektedir.

Ayrıştırma işleminin, finansal işlemin yapıldığı anda değil de hesap dönemleri sonunda yapıldığı durumlarda, ayrıştırmayı yapan için detay mizan verileri temel kaynak teşkil edecek, ancak bazı işlemlerin mahiyeti için detay mizan verilerinin yeterli olmadığı durumlar firmanın muhasebe birimleri başta olmak üzere, teknik birimler ve hatta üst düzey yöneticilerden bilgi almak gerekecektir. Ek olarak stoklardaki bir ürünün ya da üretimde kullanılan bir katkı maddesinin sağlığa zararlı olup-olmaması faaliyetlerdeki helallik durumunu da etkileyeceğinden, konunun netleştirilmesi için ilgili alanda çalışan bir dış firmadan (laboratuvar, denetleme şirketi vs.) hizmet alımı söz konusu olabilir.

Tablo 4.10. ABC MEDİKAL 31/12/2021 AYRIŞTIRMA ÖNERİLERİNE GÖRE DÜZENLENMİŞ BİLANÇO

		Cari Dönem-TL	Cari Dönem A.Ö.Uyumsuz Tutarlar - TL
1	DÖNEN VARLIKLAR	39.534.222	3.490.274
10	Hazır Değerler	749.923	366.650
100	Kasa	7.116	
101	Alınan Çekler		
102	Bankalar	742.808	366.650
11	Menkul Kıymetler	43	
118	Diğer Menkul Kıymetler	43	
12	Ticari Alacaklar	32.753.195	2.816.782
120	Alıcılar	30.731.500	2.016.782
121	Alacak Senetleri	1.989.637	800.000
126	Verilen Depozito ve Teminatlar	32.058	
129	Şüpheli Ticari Alac. Karş. (-)		
13	Diğer Alacaklar	175.351	
131	Ortaklardan Alacaklar		
133	Bağlı Ortaklıklardan Alacaklar	174.888	
136	Diğer Çeşitli Alacaklar	464	
139	Şüpheli Diğer Alacaklar Kar.(-)		
15	Stoklar	4.590.036	306.842
152	Mamüller		
153	Ticari Mallar	4.374.696	306.842
159	Verilen Sipariş Avansları	215.340	
17	Yıllara Yaygın İnş. Ve On. Mal.	0	
170	Yıllara Yaygın İnş. Ve On. Mal.		
18	Gel. Ayl. Ait Gid. ve Gel. Tah.	0	
181	Gelir Tahakkukları		
19	Diğer Dönen Varlıklar	1.265.673	
190	Devreden KDV	1.161.461	
193	Peşin Ödenen Verg. ve Fonlar	444	
		103.768	
196	Personel Avansları		

		Cari Dönem-TL	Cari Dönem / A.Ö. Uyumsuz Tutarlar -TL
2	DURAN VARLIKLAR	6.045.829	13.483
22	Ticari Alacaklar	1.795	
220	Alıcılar		
226	Verilen Depozito ve Teminatlar	1.795	
229	Şüpheli Alacaklar Karşılığı (-)		
23	Diğer Alacaklar	0	
232	İştiraklerden Alacaklar		
24	Mali Duran Varlıklar	0	
246	Bağlı Ortaklıklara Sermaye Taahhütleri (-)		
25	Maddi Duran Varlıklar	4.230.304	
250	Arazi ve Arsalar	806.305	
252	Binalar		
253	Tesis, Makine ve Cihazlar	166.465	
254	Taşıtlar	832.375	
255	Demirbaşlar	3.164.392	
257	Birikmiş Amortismanlar (-)	739.234	
258	Yapılmakta Olan Yatırımlar		
259	Verilen Avanslar		
26	Maddi Olmayan Duran Varlıklar	244.830	
260	Haklar	132.000	
264	Özel Maliyetler	174.205	
27	Özel Tükenmeye Tabi Varlıklar	0	
277	Diğer Özel Tükenmeye Tabi Varlıklar		
278	Birikmiş Tükenme Payları (-)		
28	Gelecek Yıllara Ait Giderler ve Gelir Tahakkukları	32.191	13.483
280	Gelecek Yıllara Ait Giderler	32.191	13.483
281	Gelir Tahakkukları		
29	Diğer Duran Varlıklar	1.536.709	
291	Gelecek Yıllarda İndirilecek KDV		
295	Peşin Ödenen Vergi Ve Fonlar		
296	Geçici Hesap	1.536.709	
297	Diğer Çeşitli Duran Varlıklar		
298	Stok Değer Düşüklüğü Karş. (-)		
299	Birikmiş Amortismanlar (-)		
HELAL AYRIŞTIRMA ÖNERİLERİNE GÖRE UYUMSUZ TUTARLARIN AKTİFTEKİ TOPLAMI			3.503.757

		Cari Dönem TL	Cari Dönem / A.Ö. Uyumsuz Tutarlar TL
3	KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	34.891.352	2.273.936
30	Mali Borçlar	908.602	545.000
300	Banka Kredileri	907.868	545.000
308	Menkul Kıymetler İhraç Fark. (-)		
309	Diğer Mali Borçlar	733	
32	Ticari Borçlar	22.220.573	594.861
320	Satıcılar	12.213.141	594.861
321	Borç Senetleri	9.901.076	
322	Borç Senetleri Reesk. (-)		
329	Diğer Ticari Borçlar	106.355	
33	Diğer Borçlar	11.623.112	1.132.027
331	Ortaklara Borçlar	10.295.429	
335	Personele Borçlar	154.019	
336	Diğer Çeşitli Borçlar	1.173.664	1.132.027
337	Diğer Borç Senetleri Reeskontu (-)		
34	Alınan Avanslar	0	
340	Alınan Sipariş Avansları		
35	Yıllara Yaygın İnş. Ve On. Hak.	0	
36	Ödenecek Vergi ve Diğer Yüküm.	139.065	2.048
360	Ödenecek Vergi ve Fonları	34.311	
361	Ödenecek Sosyal Güvenlik Kesintileri	98.869	
368	Vadesi Geçmiş Ert. veya Taksitlendirilmiş Vergi ve Diğer Yükümlülükler	5.883	2.048
369	Ödenecek Diğer Yükümlülükler	3	
37	Borç ve Gider Karşılıkları	0	
370	Dönem Kârı Vergi ve Diğer Yasal Yükümlülük Karşılıkları		
38	Gelecek Aylara Ait Gelirler ve Gider Tahakkukları	0	
380	Gelecek Aylara Ait Gelirler		
381	Gider Tahakkukları		
39	Diğer Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	0	
392	Diğer KDV		
393	Merkez Ve Şubeler Cari Hesabı		

		Cari Dönem (TL)	Cari Dönem / A.Ö. Uyumsuz Tutarlar (TL)
4	UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	4.400.498	75.682
40	Mali Borçlar	4.400.498	75.682
400	Banka Kredileri	4.400.498	75.682
42	Ticari Borçlar	0	
43	Diğer Borçlar	0	
438	Kamuya Olan Ert. veya Taksitl. Borçlar		
44	Alınan Avanslar	0	
449	Alınan Diğer Avanslar		
47	Borç ve Gider Karşılıkları	0	
48	Gelecek Yıllara Ait Gelirler ve Gider Tahakkukları	0	
480	Gelecek Yıllara Ait Gelirler		
49	Diğer Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar	0	
492	Gelecek Yıllara Eklenen veya Terkin Edilen KDV		
	UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR TOPLAMI	4.400.498	
5	ÖZKAYNAKLAR	6.288.200	
50	Ödenmiş Sermaye	4.000.000	
500	Sermaye	4.000.000	
52	Sermaye Yedekleri	0	
523	İştirakler Yeniden Değerleme Artışları		
54	Kâr Yedekleri	4.030	
540	Yasal Yedekler	4.030	
542	Olağanüstü Yedekler		
548	Diğer Kâr Yedekleri		
549	Özel Fonlar		
57	Geçmiş Yıllar Kârları	2.244.397	
570	Geçmiş Yıllar Kârları	2.244.397	
58	Geçmiş Yıllar Zararları (-)	359.869	
580	Geçmiş Yıllar Zararları (-)	359.869	
59	Dönem Net Karı (Zararı)	399.642	
590	Dönem Net Kârı	399.642	
591	Dönem Net Zararı (-)		
HELAL AYRIŞTIRMA ÖNERİLERİNE GÖRE UYUMSUZ TUTARLARIN PASİFTEKİ TOPLAMI			2.349.618
HELAL AYRIŞTIRMA ÖNERİLERİNE GÖRE UYUMSUZ TUTARLARIN TOPLAMI (Aktif + Pasif)			5.853.375

Tablo 4.11. ABC MEDİKAL 01/01/2021 - 31/12/2021 HELAL AYRIŞTIRMA ÖNERİLERİNE GÖRE AYRIŞTIRILMIŞ GELİR TABLOSU

ABC MEDİKAL LTD. ŞTİ. GELİR TABLOSU	Cari Dönem	A.Ö. Uyumsuz Tutarlar
A-BRÜT SATIŞLAR	46.845.253	3.535.930
1-Yurt İçi Satışlar	46.507.772	3.466.824
2-Yurt Dışı Satışlar		
3-Diğer Gelirler	337.481	69.106
B-SATIŞ İNDİRİMLERİ (-)	642.483	
1-Satıştan İadeler (-)	642.483	
C-NET SATIŞLAR	46.202.770	
D-SATIŞLARIN MALİYETİ (-)	36.931.163	3.000.000
2-Satılan Ticari Mallar Maliyeti (-)	36.931.163	3.000.000
BRÜT SATIŞ KARI VEYA ZARARI	9.271.607	
E-FAALİYET GİDERLERİ	7.385.843	53.574
1-Araştırma ve Geliştirme Giderleri (-)		
2-Pazarlama, Satış ve Dağıtım Giderleri (-)	4.789.604	
3-Genel Yönetim Giderleri (-)	2.596.239	53.574
FAALİYET KARI VEYA ZARARI	1.885.763	
F-DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GELİR VE KARLAR	44.014	2.978
3-Faiz Gelirleri	2.978	2.978
7-Kambiyo Karları	33.677	
10-Faaliyetlerle İlgili Diğer Olağan Gelir ve Karlar	7.359	
G-DİĞER FAAL. OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR(-)	34.603	
1-Komisyon Giderleri (-)		
3-Menkul Kıymet Satış Zararları (-)	4.244	
4-Kambiyo Zararları (-)	10.564	
5-Reeskont Faiz Giderleri (-)		
6-Diğer olağan Gider ve Zararlar (-)	19.796	
H-FİNANSMAN GİDERLERİ (-)	523.909	142.086
1-Kısa Vadeli Borçlanma Giderleri (-)	523.909	142.086
2-Uzun Vadeli Borçlanma Giderleri (-)		
OLAĞAN KAR VEYA ZARAR	1.371.265	
I-OLAĞAN DIŞI GELİR VE KARLAR	219.291	323
1-Önceki Dönem Gelir ve Karları		
2-Diğer Olağandışı Gelir ve Karlar	219.291	323
J-OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR (-)	1.190.914	1.134.075
1-Çalışmayan Kısım Gider ve Zararları (-)		
2-Önceki Dönem Gider ve Zararları (-)		
3-Diğer Olağandışı Gider ve Zararlar (-)	1.190.914	1.134.075
DÖNEM KARI VEYA ZARARI	399.642	
K-DÖNEM KARI VER. VE DİĞ. YAS. YÜK. KARŞ.(-)		
DÖNEM NET KARI VEYA ZARARI	399.642	

Gelirler Toplamı - Gelirlerdeki Uyumsuzluklar Toplamı	47.108.557	3.539.231
Giderler Toplamı - Giderlerdeki Uyumsuzluklar Toplamı	46.708.915	4.329.735
Gelir Tablosundaki Bakiyeler Toplamı - Gelir Tablosundaki Uyumsuzluklar Toplamı	93.817.473	7.868.966

Kaynak: Tablo tez yazarı tarafından hazırlanmıştır.

Bilanço ve gelir tablosunda helal ayrıştırma önerilerine göre uyumlu olmayan işlemlere ait ayrıştırılan tutarların, bilanço ve gelir tablosu içerisindeki pozisyonları ana kalemler üzerinden özet olarak 4.12 no’lu ve 4.13 no’lu tablolara aktarılmıştır.

ABC Medikal’e ait bilançonun aktifinde helal ayrıştırma önerilerine göre uyumsuz 3.503.757 TL’lik bakiye, pasifinde ise 2.349.618 TL’lik bakiye tespit edilmiş olup, bilanço toplamı itibariyle 5.853.375 TL’lik bakiye ayrıştırılmıştır. Gelir tablosunda, 7.868.966 TL helal ayrıştırma önerilerine göre uyumsuz gelir ve gider toplamı tespit edilmiştir. Bakiyeler toplanırken, mutlak değerleri üzerinden toplama işlemi yapılmıştır. Gelir tablosu içerisinde hem gelir hem de gider rakamları bulunduğundan “bakiyeler içerisinde helal ayrıştırma önerilerine göre uyumsuz tutarları tespit etme” mantığı ile ilgili bakiyenin gelir tablosu içerisinde negatif yahut pozitif mahiyette olması hususu ihmal edilmiştir. Örneğin brüt satışlardaki helal ayrıştırma önerilerine göre uyumsuz bir bakiye ile, finansman giderleri içerisindeki faiz giderleri, her ikisi de helal ayrıştırma önerilerine göre uygun olmayan işlemlere ait olduklarından toplanmıştır.

4.4.2.2. Ayrıştırılan Tutarların Gruplanması ve Oranlama

Finansal tablolarla ilgili oluşturulmuş helal ayrıştırma önerileri çerçevesinde yapılabilecek ayrıştırma örneklerinden hareketle, bilanço ve gelir tabloları içerisinde helal ayrıştırma önerileri göre uyumsuz rakamlar ayrıştırılmış ve ilgili tablolar ekinde “helal ayrıştırma önerileri ile uyumsuz tutarlar” sütununda sunulmuştur.

Tablo 4.12. ABC MEDİKAL 31/12/2021 BİLANÇO**HELAL AYRIŞTIRMA ÖNERİLERİNE GÖRE AYRIŞTIRIMA - ÖZET****TABLO**

		Cari Dönem (TL)	Cari Dönem / A.Ö. Uyumsuz Tutarlar (TL)			Cari Dönem (TL)	Cari Dönem / A.Ö. Uyumsuz Tutarlar (TL)
1	DÖNEN VARLIKLAR	39.534.222	3.490.274	3	KISA VADELİ YABANCI KAYNAK.	34.891.352	2.273.936
10	Hazır Değerler	749.923	366.650	30	Mali Borçlar	908.602	545.000
12	Ticari Alacak.	32.753.195	2.816.782	32	Ticari Borçlar	22.220.573	594.861
15	Stoklar	4.590.036	306.842	33	Diğer Borçlar Ödenecek Vergi ve	11.623.112	1.132.027
				36	Diğer Yüküm.	139.065	2.048
2	DURAN VARLIKLAR	6.045.829	13.483	4	UZUN VADELİ YABANCI KAYNAK.	4.400.498	75.682
	Gelecek Yıllara Ait Giderler ve			40	Mali Borçlar	4.400.498	75.682
28	Gelir Tahak.	32.191	13.483		ÖZKAYNA KLAR	6.288.200	
Varlık Toplamı		45.580.050		Kaynak Toplamı		45.580.050	
Helal A.Ö. Göre Uyumsuz Tutarlar Toplamı-Aktif			3.503.757	Helal A.Ö. Göre Uyumsuz Tutarlar Toplamı-Pasif			2.349.618
Helal Ayrıştırma Önerilerine Göre Uyumsuz Tutarlar - Bilanço Toplamı							5.853.375

Kaynak : Tablo tez yazarı tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 4.13. ABC MEDİKAL 01/01/2021-31/12/2021 GELİR TABLOSU HELAL AYRIŞTIRMA ÖNERİLERİNE GÖRE AYRIŞTIRIMA - ÖZET TABLO

ABC MEDİKAL LTD. ŞTİ. GELİR TABLOSU	Cari Dönem (TL)	A.Ö. Uyumsuz Tutarlar (TL)
A-BRÜT SATIŞLAR	46.845.253	3.535.930
B-SATIŞ İNDİRİMLERİ (-)	642.483	
C-NET SATIŞLAR	46.202.770	
D-SATIŞLARIN MALİYETİ (-)	36.931.163	3.000.000
BRÜT SATIŞ KARI VEYA ZARARI	9.271.607	
E-FAALİYET GİDERLERİ	7.385.843	53.574
FAALİYET KARI VEYA ZARARI	1.885.763	
F-DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GELİR VE KARLAR	44.014	2.978
G-DİĞER FAAL. OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR(-)	34.603	
H-FİNANSMAN GİDERLERİ (-)	523.909	142.086
OLAĞAN KAR VEYA ZARAR	1.371.265	
I-OLAĞAN DIŞI GELİR VE KARLAR	219.291	323
J-OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR (-)	1.190.914	1.134.075
DÖNEM KARI VEYA ZARARI	399.642	
K-DÖNEM KARI VERGİ VE DİĞER YASAL YÜK. KARŞ.(-)		
DÖNEM NET KARI VEYA ZARARI	399.642	
Gelirler Toplamı - Gelirlerdeki Uyumsuzluklar Toplamı	47.108.557	3.539.231
Giderler Toplamı - Giderlerdeki Uyumsuzluklar Toplamı	46.708.915	4.329.735
Gelir Tablosundaki Bakiyeler Toplamı - Gelir Tablosundaki Uyumsuzluklar Toplamı⁵	93.817.473	7.868.966

Kaynak: Tablo tez yazarı tarafından hazırlanmıştır.

Bilançoda ve gelir tablosunda helal ayrıştırma önerilerine göre uyumsuz bakiyelerin tespiti, ayrıştırılması, bilanço ve gelir tablosunda helal ayrıştırma önerilerine göre uyumsuz tutarlar şeklinde ayrıca gruplanarak toplanmasından sonra, bu tutarların ilgili finansal tablolardaki payına göre oranlama yapılarak anlamlı veriler elde edilebileceği değerlendirilmektedir. Bu oranlama iki farklı yöntemle yapılabilir.

⁵ Gelir tablosunda yer alan her hesabın içerisinde ayrıştırma önerileri ile uyumlu olmayan tutarlar ayrıştırıldığı için, ayrıştırılan tutarların toplamının, içerisinde ayrıştırma yapılan bakiyelerin toplamına oranı anlamlı bir sonuç verecektir. Dönem net karı/zararı, gelir tablosundaki gelir ve gider farkını temsil ettiğinden dolayı bu hesaptan bir ayrıştırma yapılmamış, dolayısıyla formülasyonun paydasına da dahil edilmemiştir.

Bunlardan birincisi temel finansal tabloların (bilanço ve gelir tablosu) ait olduğu dönem itibariyle oluşan bakiyeler içerisinde helal ayrıştırma önerilerine göre ayrıştırılan tutarların toplamının, bilançonun aktif ve pasif toplamı ile gelir tablosundaki bakiyelerin toplamına oranlanmasıdır. Bu sayede bilanço ve gelir tablosunda helal ayrıştırma önerilerine uyumsuzluğun yüzdesel karşılığını bulmak mümkün olacaktır. Bu yöntemde bilanço ve gelir tablosunun birbirinden ayrılan yönleri ihmal edilerek aynı düzlemde değerlendirilmiştir.

Birinci yöntem ile yapılan oranlama hesabı:

Örnek firma ABC Medikal'in verileri üzerinden "Bilançodaki ve gelir tablosundaki helal ayrıştırma önerileri ile uyumsuz tutarlar toplamı / Bilanço aktif toplamı + pasif toplamı + gelir tablosundaki bakiyeler toplamı (dönem net kârı hariç)⁶ = Helal ayrıştırma önerilerine uyumsuzluğun yüzdesel karşılığı" formülüne göre rakamlar yerleştirildiğinde;

Bilançoda Helal Ayrıştırma Önerileri İle Uyumsuz Tutarlar= 5.853.375 TL

Gelir Tablosunda H.A.Ö. İle Uyumsuz Tutarlar = 7.868.966 TL

5.853.375 + 7.868.966 = 13.722.341 H.A.Ö. Uyumsuz tutarlar toplamı (Bilanço + Gelir Tablosundaki)

45.580.050 + 45.580.050 + 93.817.473 = 184.977.573

Aktif toplam + pasif toplam + gelir tablosundaki bakiyeler toplamı = Oranlamaya esas tutar (OET-Payda)

$(13.722.341 / 184.977.573) \times 100 = \%7$ (Helal ayrıştırma önerilerine göre uyumsuz tutarların toplamının bilanço ve gelir tablosu toplamına (OET) oranı)

%7 Sonucu, bilançonun aktif ve pasif toplamı ile gelir tablosundaki bakiyeler toplamının konsolide edilmesi sonucu ortaya çıkan genel toplam içerisinde helal ayrıştırma önerilerine uygun olmayan tutarların payını ifade etmektedir. Temel finansal tablolar içerisinde helal ayrıştırma önerileri ile uyumsuz tutarlar toplamının payı %7 olarak hesaplanmıştır. Başka bir deyişle helal ayrıştırma önerilerine uyum oranı yahut finansal helallik %93 denebilir.

Bu hesaplama yönteminde bilanço ve gelir tablosu hesap bakiyelerinin konsolide edilerek paydaya yazılmakta oluşu eleştirisi konusu olabilir. Bu yaklaşımda odak noktası helal ayırıştırma önerileri ile uyumsuz olan tutarların ayıklanmasıdır. Yaklaşımı somutlaştırmak adına örneğin 40 kg pirinç ve 60 kg bulgurdan oluşan 100 kg bakliyat içerisinde bulunan taşları ayıklamak gibi bir işlem yapılıyor olsun. 40 kg pirinç içerisinde %10 (4 kg), 60 kg bulgur içerisinde %5 (3 kg) taş çıkarsa, 100 kg bakliyat içerisinde çıkan 7 kg taşın 100 kg bakliyat içerisindeki payı %7 olacaktır. Örnekte ayırıştırılan taş, helal ayırıştırma önerileri çerçevesinde bilanço ve gelir tablosu içerisinde ayırıştırılan tutarlara tekabül etmektedir. Bu çerçevede gayemiz uyumsuz tutarları ayırıştırmak olduğundan yapılan hesaplama işleminde paydada bilanço ve gelir tablosu içerisinde ayırıştırma yapılan bakiyelerin toplamının olması, payda ise bilanço ve gelir tablosunda ayırıştırılan tutarların toplamının olması makul olacaktır. Finansal helallik ile ilgili yapılan hesaplamada bu yöntemle yapılan hesaplama çıktısı dikkate alınmıştır. Varlıklar, kaynaklar, gelir ve gider kalemleri içerisinde ayrı ayrı ne kadar ayırıştırma yapıldığı, tutar ve oran olarak ikinci hesaplama yönteminde yer almaktadır. İkinci yöntem, bilançonun varlıklar ve kaynaklar bölümleri ile gelir tablosunun gelir ve giderler bölümlerindeki ayırıştırılan tutarlara ilişkin oranlamanın, ayrı ayrı hesaplamaya ve oranlamaya tabi tutulmasıdır.

İkinci yöntem ile yapılan oranlama hesabı:

Örnek firma ABC Medikal'in verileri üzerinden "bilançonun varlıklar kısmındaki ayırıştırma önerilerine uyumsuz tutarlar / varlıklar toplamı", kaynaklar kısmındaki ayırıştırma önerilerine uyumsuz tutarlar / kaynaklar toplamı", "gelir tablosunun gelirler kısmındaki ayırıştırma önerilerine uyumsuz tutarlar / toplam gelirler", "gelir tablosunun giderler kısmındaki ayırıştırma önerilerine uyumsuz tutarlar / toplam giderler" ayrı ayrı hesaplanır. Oranlama sonuçları toplanarak tüm finansal tablolardaki uyumsuzluğun yüzdesel karşılığı bulunmuş olur.

Varlıklardaki ayırıştırma önerilerine uyumsuz tutarlar = 3.503.757 TL

Kaynaklardaki ayırıştırma önerilerine uyumsuz tutarlar = 2.349.618 TL

Gelir tablosunun gelir kısmındaki ayırıştırma önerilerine uyumsuz tutarlar = 3.539.231 TL

Gelir tablosunun gider kısmındaki ayırıştırma önerilerine uyumsuz tutarlar= 4.329.735 TL

Varlıklardaki Uyumsuz Tutarlar / Varlık Toplam → 3.503.757 / 45.580.050 = %8

Kaynaklardaki Uyumsuz Tutarlar/Kaynak Toplamı → 2.349.618 / 45.580.050 = %5

Gelirlerdeki Uyumsuz Tutarlar/Gelir Toplamı → 3.539.231 / 47.108.557 = %8

Giderlerdeki Uyumsuz Tutarlar / Gider Toplamı → 4.239.735 / 46.708.915 = %9

A.Ö. Uyumsuzluk Oranlarının Genel Ortalaması = (%8 + %5 + %8 + %9) / 4 = %7.5

Birinci hesaplama yöntemi ile %7 olarak bulduğumuz helal ayrıştırma önerilerine uyumsuz tutarların oranı, ikinci yönteme göre ortalama %7.5 olarak hesaplanmıştır. İki yöntem arasında %7'lik bir fark bulunmakta olup finansal helallik hesaplamalarında 1. yöntem esas alınmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

FINANSAL TABLOLARDA HELAL AYRIŞTIRMA ÖNERİLERİNE UYUMUN RAPORLANMASI VE ÖNERİLER

Bu bölümde, öncelikle helal ayırıştırma önerileri çerçevesinde finansal tablolar üzerinde yapılan ayırıştırma bulgularına ek olarak, işletmelerin finansal tabloları dışında kalan faaliyetleri için helallikle ilgili değerlendirmenin ne şekilde yapılabileceğine dair öneriler detaylandırılmıştır. Akabinde oluşan tüm bulguların raporlanmasına dair şablon önerisi, denetim, rapor çıktılarının kullanımı ve politika önerilerine yer verilmiştir.

5.1. Ayırıştırma Önerileri Çerçevesinde Raporlama

Temel finansal tablolar olan bilanço ve gelir tablosunda ayırıştırma önerileri merkezinde bir çalışma amaçlanmıştır. Ancak helallik dendiğinde bir şirketin sadece finansal tabloları ile yetinilmemesinin gerekliliği derinlemesine mülakatlarda da vurgulanan bir husustur. Dolayısıyla bu çalışmanın belli bir raporlama mantığı içerisinde, finansal tablolar dışında bir şirketin muhatapları nezdindeki algısını etkileyecek farklı hususiyetleri de ihtiva etmesi uygun bir usul olarak değerlendirilmiştir. Şirketlerin faaliyetlerinin finansal tablolar dışında kalan kısımlarını da içeren raporlama tekniklerinden biri entegre raporlamadır. Bu minvalde çalışmamız genel itibariyle entegre raporlama yaklaşımından esinlenilerek, tezin temel iddiası doğrultusunda gerekli ilaveler yapılmak suretiyle raporlama mantığı içerisinde sunulmuştur.

Entegre raporlamanın tarihi 1994 senesinde Güney Afrika Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Nelson Mandela'nın, Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki kurumlara olan güvensizliği azaltmak maksadıyla şeffaflık ile veri paylaşımını desteklemek üzere Mervyn King'in King Komitesi'ni tesis etmesi için vazifelendirmesine dayanmaktadır. King, 1994 yılından 2009 yılına kadar King I-II-III raporları ile şirketlerin çevresel, sosyal ve finansal sorumluluklarının neticelerinin raporlanması, finansal veriler ile birlikte finansal olmayan verilerinde raporlanmasını sağlamıştır. Johannesburg Borsası, King Raporları'ndan sonra borsaya kote tüm şirketlerin entegre rapor yayımlamasını, yayımlamayanların ise sebebini açıklamasını zorunlu tutmuş, böylece

Güney Afrika Cumhuriyeti, entegre raporlamayı borsaya kote olan şirketler için zorunlu hale getiren ilk ülke olmuştur.

Mervyn King entegre raporlamayı “firma faaliyetinin mühim finans ve sürdürülebilirlik konuları arasındaki bağlantıyı ve sürdürülebilirlik konularının değer yaratımını devam ettirmek üzere uzun vadeli stratejiyle nasıl bütünleştirildiğini tam olarak ifade ettiği bir raporlama şekli” olarak tanımlamıştır. Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (IIRC) entegre raporu, bir kurum ve kuruluşun içinde yer aldığı dış çevre bağlamında stratejisi, yönetimi, gelecekte kurum ve kuruluşun içinde yer aldığı dış çevre bağlamında stratejisi, yönetimi, gelecekte beklentileri ve performansının kısa, orta ve uzun vadede nasıl değer yarattığının öz ve kısa şekilde iletişimi olarak tanımlanmıştır. Entegre raporlama;

- Finansal rapor kullanıcılarına arz edilen bilginin kalitesini artırmayı,
- Kurumsal raporlamaya daha verimli ve bütüncül bir yaklaşım getirmeyi,
- Kısa, orta, uzun vadeli değer yaratılmasını teşvik etmeyi,
- Sermayenin geniş bir tabanı (finans, üretilmiş, fikri, insan kaynağı, doğal, sosyal ve ilişkisel) için hesap verilebilirlik ve yönetilebilirlik öğelerini kuvvetlendirmeyi amaçlamaktadır (www.entegreraporlamatr.org/tr/, 2021).

2022 Yılı itibarıyla aralarında Borsa İstanbul, Vakıfbank, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB), Yapı Kredi Bankası’nın bulunduğu 23 kurum ve şirket 2021 yılı faaliyetlerini entegre raporlama metodu ile raporlamıştır.

5.2. Ayırıştırma Önerileri Çerçevesinde Raporlama Metodolojisi

Ayırıştırma önerilerine uygun raporlamada temel finansal tablolar olarak değerlendirilen bilanço ve gelir tablosu raporlamanın ana omurgasını oluşturmaktadır. Finansal tablolardaki helallik değerlendirmesinin yanı sıra, hem şirketlerin performansını hem de faaliyetlerinin helallliğini etkileyen başka hususlar da bulunmaktadır. Zira son zamanlarda dünyada meydana gelen küresel ısınma, savaşlar, göç hareketleri, küresel salgın ve tedarik zincirlerinde bozulma gibi gelişmeler, şirketlerin kâr maksimizasyonu ve finansal performans dışında dünyada yaşanan sorunların çözümüne katkı sunacak hedefler edinmesini zorunlu kılmaktadır. İslam dini söz konusu olduğunda ise sosyal gelişmelere bigane kalınması düşünülemez. Bu minvalde finansal helallik değerlendirmesinin yanında finansal performans, inanç ve ahlak, çevre duyarlılığı, sosyal duyarlılık, kurumsal ve adil yönetim gibi hususların da

dahil edilmesi ile ayrıştırma önerilerine göre raporlama metodolojisi oluşturulmuştur. Raporlama sonucunda oluşacak nihai oranın, raporlamaya konu şirketin faaliyetlerindeki helallik durumu yahut helalliğe aykırılık durumu ile ilgili bir fikir vermesi amaçlanmaktadır.

Tablo 5.1. Helal Ayrıştırma Önerilerine Göre Raporlama Metodolojisi

Ana Sektör 	Üretim	Ticaret	Hizmet
	Yüzdesel Ağırlık		
Finansal Helallik	45%	45%	45%
Finansal Performans	15%	15%	15%
İnanç ve Ahlak	10%	10%	10%
Çevre Duyarlılığı	10%	5%	5%
Sosyal Duyarlılık	10%	15%	15%
Kurumsal ve Adil Yönetim	10%	10%	10%
	100%	100%	100%

Kaynak: Tablo tez yazarı tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 4.1.'deki raporlama metodolojisi, ayrıştırma önerileri çerçevesinde yapılacak raporlamanın, piyasada kullanılabilecek sayısal / oransal çıktı üretmesi mantığı ile kurgulanmıştır. Finansal helallik için %45 ağırlık belirlenmesi, şirketlerin faaliyetlerinin büyük ölçüde temel finansal tablolarına yansıtılabildiği, bu finansal tablolardaki helallik denetiminin raporlamanın ana omurgasını oluşturmasının uygun olacağı varsayımına dayanmaktadır. Finansal performans, helallik değerlendirmesinden bağımsız olarak bir şirketin temel rasyolarının (borçlanma, kârlılık, likidite vb.) değerlendirilmesini kapsamakta olup, önemli bir veri olduğu için %15 olarak ağırlıklandırılmıştır. İnanç ve ahlak başlığı, şirketin helallik noktasındaki hassasiyetlerinin finansal tablolar dışında, genel yapılanmasına da yansıtılabilme ölçütünü değerlendirmek adına eklenmiştir. Çevreye olan duyarlılık, sosyal farkındalık, kurumsal ve adil yönetim de yine şirketlerin finansal olarak ölçülmesi zor olan ancak faaliyetlere önemli etkileri olan yönlerini raporlayabilmek adına kurguya eklenmiştir. Son dönemlerde sürdürülebilirlik başlığı altında görmeye başladığımız bu hususların gelecekte müşteri, yatırımcı ve finansman sağlayıcıların kararlarında daha belirleyici hususlar olacağı öngörülmektedir. Çevre duyarlılığı ve sosyal duyarlılık dağılımlarının ticaret ve hizmet sektörlerinde farklılaştırılmasının nedeni, bu alanlarda

fiziki üretim olmadığından çevresel etkinin sınırlı olması, ancak özellikle hizmet sektörü için emek yoğun faaliyetler olduğundan sosyal duyarlılığın daha önemli olduğu değerlendirmesidir. Finansal helallik ve finansal performans dışındaki her bir başlığa dair oranlamaların sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi adına, şirketlerin ilgili sorumlularına belirlenmiş soru setlerinin yöneltilmesi ve alınan yanıtların sayısal verilere dönüştürülmesi gerekecektir. Bu soru setleri “4.3.4.Gelir Tablosu Esaslı Ayırıştırma Önerileri” ve “4.3.5. Bilanço Esaslı Ayırıştırma Önerileri” bölümlerde detaylandırılmış olunan önerilerin devamı niteliğindedir. Soru setlerinde yer alan sorulardaki “son bir yıl, bir yıl, yıllık” ibareleri için esas alınacak dönem, finansal helallik oranının hesaplanması için esas alınan finansal tablo dönemleridir. Örneğin 2022 eylül dönemine ait finansallar üzerinden inceleme yapıldı ise raporlama başlıkları altında oluşturulmuş soru setlerinde “son bir yıl, bir yıl, yıllık” ibareleri 2021 eylül - 2022 eylül arası dönemi kapsayacaktır. Burada ayırıştırma önerileri çerçevesinde raporlama metodolojisi tablosunda yer verilmiş tüm konu başlıkları için yapılan değerlendirmenin yeknesaklık arz etmesi amaçlanmıştır. “Helal ayırıştırma önerileri” finansal helallik durumunun tespiti için temel finansal tablolar için oluşturulmuş ayırıştırma önerileri ile finansal helallik dışındaki başlıklar için oluşturulmuş soru setlerinin tamamını kapsayan bir kavram olarak kullanılmıştır. Tüm başlıklar altındaki parametre ve soruların sonuçlarına dair yüzdesel puanların toplanması sonucunda ayırıştırma önerilerine göre nihai raporlama puanı ortaya çıkacaktır.

5.2.1. Finansal Helallik

Finansal helallik şeklinde özetlenmiş olan başlık, 3.5.4. ve 3.5.5. bölümlerde detaylandırılmış olan gelir tablosu ve bilanço esaslı ayırıştırma önerilerine göre temel finansal tablolarda yapılan ayırıştırma sonucu ortaya koyulan ayırıştırma önerilerine uyum oranına karşılık gelmektedir. Ayırıştırma önerilerine uymayan bakiyelerin ayırıştırıldıktan sonra kalan kısmın bilanço ve gelir tablosu verilerine oranlanmasından ortaya çıkan yüzde bir nevi finansal helallik derecesini göstermektedir. Bölüm 3.7.2.’de ABC Medikal firmasının verileri üzerinden yapılan örnekleme, ayırıştırma önerilerine uygun olmayan tutarın bilanço ve gelir tablosu verilerine oranla %7’lik bir paya haiz olduğu hesaplanmıştır. Buradan hareketle finansal helallik derecesi %93 denebilir. Bu veriyi bölüm 4.2.’deki ayırıştırma önerilerine göre raporlama metodolojisi tablosuna yerleştirebilmek için finansal helallik ile ilgili ağırlık olan %45

üzerinden değerlendirmek gerekecektir. %93 Finansal helallik derecesinden bahsediliyorsa;

$0.93 \times 0.45 = \%42$ Finansal helallığın tablodaki payı olacaktır. Başka bir deyişle örnek firma ABC Medikal'in ayrıştırma önerilerine göre raporlama ile ilgili puan dağılımında finansal helallikle ilgili aldığı puan %42 olacaktır. Devamında finansal performans, inanç ve ahlak, çevre duyarlılığı, sosyal duyarlılık, kurumsal ve adil yönetim başlıklarındaki parametre ve soruların sonuçlarına ilişkin yüzdesel puanların eklenmesi ile nihai raporlama puanı ortaya çıkmış olacaktır.

Finansal helallik ile ilgili ayrıştırma önerilerine uyumsuzluğun yüzdesel oranı aşağıdaki formül ile hesaplanacaktır.

Bilançodaki ve gelir tablosundaki ayrıştırma önerilerine uyumsuz tutarlar toplamı / (Bilanço aktif toplamı + pasif toplamı + gelir tablosundaki bakiyeler toplamı (dönem net kârı/zararı hariç))

5.2.2. Finansal Performans

Firmaların faaliyet performanslarını ölçmede temel bazı rasyolar önem arz etmektedir. Borçlanma, kârlılık, likidite rasyoları bunların başında gelmektedir. Çalışmamızın ana konusu her ne kadar faaliyetlerin helallik merkezli yürütüldüğünün araştırılması ise de; şirketin sürekliliğini ve finansal gücünü koruması tüm paydaşlar için önemli hususlardır. Zira faaliyetlerini ne kadar helal çerçevede yürütürse yürütsün güçlü bir mali bünyeye sahip olmayan şirketlerin uzun ömürlü olamayacağı açıktır. Bu minvalde “Katılım Endeksi” derecelendirme metodolojisinden de kısmen istifade edilerek temel bazı rasyolar finansal performansı değerlendirme ölçütü olarak baz alınmıştır.

Tablo 5.2. Finansal Performans Ölçüm Metodolojisi

Rasyo Türü	Ölçümlemeye Dahil Edilen Rasyolar	15 Puan Üzerinden Dağılım	$\geq$ Sektör Ortalamasına Eşit veya Büyük İse Alacağı Değer	$<$ Sektör Ortalamasından Küçük İse Alacağı Değer
Finansal Yapı Oranları (6 Puan)	Toplam Borçlar / FAVÖK	2	0	2
	FAVÖK / Finansman Giderleri	2	2	0
	Özkaynak / Toplam Aktif	2	2	0
Kârlılık Oranları (5 Puan)	FAVÖK / Net Satış	2	2	0
	Net Kâr / Net Satış	1	1	0
	FAVÖK / Toplam Aktifler	1	1	0
	Net Kâr / Özkaynaklar	1	1	0
Likidite Oranları (2 Puan)	Cari Oran	1	1	0
	Likidite Oranı	1	1	0
Diğer (2 Puan)	Net İşletme Sermayesi	2	2*	0
* NİS Değerlerinin pozitif olması, sektör ortalaması negatif ise sifıra yakın değerde olması olumlu değerlendirilmektedir.				

Kaynak: Tablo tez yazarı tarafından hazırlanmıştır. İçerik konusunda Anadolu Üniversitesi Yayınları'nın Mali Analiz kitabından yararlanılmıştır. (Karagül, 2019)

Tablo 4.1.'de finansal performans için ayrılmış %15'lik oran 15 puan olarak, 10 farklı rasyoya, öncelik ve önem seviyesi dikkate alınarak dağıtılmıştır. Toplam Borçlar / Favök değeri sektör ortalamasına eşit ve büyük çıkan şirketler diğer rasyolardakinden farklı olarak "0" puan almaktadır. Bunun nedeni, değer in büyümesinin firmanın borçlanma ile ilgili sorun yaşama ihtimalini artırıyor oluşudur. Borçlanmanın finansal performanstaki önemi, ilgili rasyo hesaplamasının sonucu sektör ortalamasına eşit olduğunda da "0" puan alınması şeklinde puanlamaya yansıtılmıştır. Sektör ortalamasının altında borç / favök oranına sahip firmaların pozitif ayrışması desteklenmiştir. Tablodaki son rasyo olan net işletme sermayesinin pozitif olması esas olup, şayet sektör ortalaması negatif değerde ise, incelemeye konu şirketin rasyosunun eşit ya da sifıra daha yakın olması, tam puan (2) almasını sağlayacaktır. Sektör ortalamalarına ilişkin veriler TCMB ve TÜİK'in yayınlarından en güncel veriyi sunan kaynaklardan elde edilecektir.

5.2.3. İnanç ve Ahlak

Peygamber Efendimiz bir hadisi şerifinde “Rızkın onda dokuzu ticarettedir” buyurmuştur. Kendisi de ticaretle iştigal etmiş olan Hz. Peygamber, sahabeleri de ticarete teşvik etmiş “dürüst ve güvenilir bir tacirin peygamberler, şehitler ve sıddıklarla birlikte haşredileceğini” buyurmuştur (Kallek, 2012). Dürüst ve güvenilir Müslüman tüccarlar İslam dininin geniş coğrafyalara yayılmasına öncülük etmişlerdir. Hayatın her alanında olması gerektiği gibi inanç ve ahlak değerlerini ticari faaliyetlerde yaşatmak, İslami kaidelere göre yaşamayı seçmiş her mümin tüccarın dikkate alması gereken bir ölçüdür. Bir işletmenin faaliyetlerini “helal” çerçevede gösterdiğinin en önemli göstergesi yapılan alış verişin her safhasında İslam inancının sınırlarını çizdiği şekilde hareket edilmesidir. Şirketin kuruluşundan başlamak üzere faaliyetlerinin her aşamasında inanç ve ahlak çizgisinde hareket edilmesinin sağlanması, şirket ile kuracağı ilişkide helallik noktasını önemseyen taraflar açısından belirleyici olacaktır. Elbette şirketin helallik konusuna verdiği ehemmiyeti belgeleyen, şirketin faaliyetlerini dışarıdan takip edenler için veri sunan bir dokümantasyon olmadan faaliyetlerin bu kapsamı ile ilgili bilgi sahibi olmak oldukça zordur.

Bir şirketin finansal olarak ölçümlenebilen faaliyetleri dışında helallik noktasında gösterdiği hassasiyeti ortaya koymak adına 10 sorudan oluşan bir soru seti hazırlanmıştır.

Tablo 5.3. İnanç ve Ahlak İlkelerine Uyum Soruları

No:	İnanç ve Ahlak İlkelerine Uyum Kriterleri Soruları	10 Puan Üzerinde n Dağılım	Evet	Yanıt "Olumlu" İse Kontrol Noktaları	Hayır	Yanıt "Olumsuz" ise Hedef
1	İş, ürün ve hizmetleriniz helallik noktasında dış denetime tabi tutulur mu? Sektörünüz ile ilgili helal sertifikasına sahip misiniz?	1	1	Gerekli belge ve dokümanların incelenmesi	0	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Sertifikasyon sürecinin başlatılması)
2	Şirketinizde personelin ibadetlerini yerine getirebilecekleri müstakil bir alan ve zaman tahsis edilmekte mi?	1	1	Yerinde kontrol	0	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (İbadethane ve zaman tahsisi)
3	Çalışanlarınıza ücretleri (sigorta vs. dahil) her ay, gününde ve tam olarak yatırılır mı?	1	1	Yerinde kontrol	0	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Gecikme ve eksikliklerin giderilmesine yönelik tedbirler)
4	Tedarikçilerinize mal ve hakediş bedellerini zamanında öder misiniz ? Olası gecikmeleri önden bildirir, zararlarını telafi eder misiniz ?	1	1	Gerekli belge ve dokümanların incelenmesi	0	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Gecikmelerin önlenmesi, olası gecikmeler için bildirim süreci oluşturulması, doğan zararların tazmini)
5	Müşterilerinizin din, dil, ırk, cinsiyet, eğitim durumu ve ekonomik koşulları sunduğunuz mal veya hizmetin kalitesini etkiler mi?	1	0	Yerinde kontrol	1	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Hizmet kalitesinin her müşteri için yeknesak hale getirilmesi)
6	Ürün ve hizmetlerinize ilişkin müşterilerin rahatlıkla anlayabileceği, şeffaf bir bilgilendirme süreci var mı?	1	1	Gerekli belge ve dokümanların incelenmesi. Ürün ve hizmet kontrolü	0	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Doğru, şeffaf ve anlaşılabilir bir bilgilendirme süreci oluşturulması)
7	Şirketinizde zekat, sadaka ve bağış olarak fon hesaplama ve ayırma faaliyet var mı?	1	1	Gerekli belge ve dokümanların incelenmesi	0	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Yardım ve bağışlar için ayrı bir fon oluşturulması)

No:	İnanç ve Ahlak İlkelerine Uyum Kriterleri Soruları	10 Puan Üzerinde n Dağılım	Evet	Yanıt "Olumlu" İse Kontrol Noktaları	Hayır	Yanıt "Olumsuz" ise Hedef
8	Reklamlarınızda ahlaki sınırların dışında, yanıltıcı ve yanlış yönlendirici içerikler mevcut mudur?	1	0	Gerekli belge ve dokümanların incelenmesi	1	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Yeni reklam ve tanıtım faaliyetlerinde yanlış, yanıltıcı ve ahlaki olmayan içeriklerin arındırılması)
9	Ürün ve hizmetlerinizde fiyat artış beklentisinde olduğunuz dönemde kısıtlamaya gider, beklentinizin gerçekleşmesini bekler misiniz?	1	0	Yerinde kontrol	1	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Satılabilir durumda olan ürün ve hizmet arzında kısıtlamaya gidilmemesi)
10	Üretim ve ticaret firmaları için: GDO'lu ürün, taşıdığı kapsamında içeriğe sahip üretim ve satışınız bulunmakta mı? İçeriğinde sağlığa zararlı, yasal prosedürlere uygun olmayan maddeler bulunan, teknik yeterliliği sağlamayan, evsafını yitirmiş ürünler nedeniyle herhangi bir cezai müeyyide ile karşılaştınız mı? Hizmet firmaları için: Çalışanlarınız tarafından iş yeri aleyhine mobing, baskı, hakların verilmemesi, kötü çalışma koşulları gibi gerekçelerle açılıp şirketin kaybettiği dava bulunmakta mı?	1	0	Gerekli belge ve dokümanların incelenmesi (Geriye dönük bir yıllık ceza ve yaptırımların tespiti)	1	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Ürün içeriklerinin arındırılması, çalışma koşullarının iyileştirilmesi)

Kaynak: Tablo tez yazarı tarafından hazırlanmıştır.

Her bir soruya verilen olumlu yanıt firmanın bir puan almasını sağlayacak, raporlamanın güvenilirliği açısından kontrol faaliyeti ile teyit edilecektir. Teyit yöntemi ve içeriği ile ilgili özet bilgi raporlamaya dahil edilecektir. Soruların yanıtları "olumsuz" ise sıfır puan alınacak, eksiklerin tamamlanabilmesi için hedefler belirlenecektir. Gelecek raporlama döneminde hedeflerin gerçekleşme durumları da

rapora konu edilecektir. Yanıtların olumlu ya da olumsuz olmasının tespiti sorunun mahiyetine göredir. Örneğin “çalışanların ücretinin zamanında yatırıldığına” ilişkin sorunun yanıtının “evet” olması olumlu bir durum olarak değerlendirilip firmanın tam puan almasını sağlarken, “müşterinin niteliğine göre sunulan mal ve hizmetin kalitesinin değiştiğine” ilişkin sorunun yanıtının “evet” olması olumsuz bir durum olarak değerlendirilip sıfır puan almasına neden olmaktadır. Burada “olumlu” ya da “olumsuz” değerlendirmesinin “evet = olumlu” “hayır = olumsuz” şeklinde kurguya sahip olmadığını vurgulamak gerekir.

5.2.4. Çevre Duyarlılığı

İnsana, hayvanlara, tabiata, genel olarak tüm yaratılmışlara saygılı olunması, zarar verilmemesi ve ilahi nizamın muhafazası İslam iktisadının temel ilkelerindendir. Ticari aktiviteleri tasarlarken ve uygularken Allah’ın Dünya’da yaratmış olduğu dengenin, düzenin korunması gerekir. Zira uzun yıllardan bu yana, eşrefi mahlukat olarak yaratılmış insanın “homoeconomicus” olarak tanımlanarak sadece “tüketici” zaviyesinin indirgenmesi, şirketler nazarından bakıldığında daha fazla kâra götürecek şekilde yönlendirilebilen objelere dönüştürülmesi önemli bir sapmadır. İnsanı bu şekilde tanımlayan bir ekonomik düzenin, diğer canlı veya cansız varlıkları daha fazla kâr için çıkarları çerçevesinde kullanması yahut onlara zarar vermesi kaçınılmazdır. Ancak son zamanlarda vahşi kapitalizmin doğa ve canlılar üzerindeki yıkıcı etkileri küresel ısınma, iklim değişiklikleri, kirlilik, açlık, çatışma ve savaşlar şeklinde kendini göstermeye başlamıştır. BM Başta olmak üzere birçok uluslararası kuruluş bozulan dengelerin yeniden sağlanması adına çağrılar yapmakta ve çözüm önerileri sunmaktadır. Finans dünyasında da belirtilen sorunlara yönelik farkındalık başlamış, sürdürülebilirlik ve ESG konuları finansal raporlamalara ek olarak faaliyet raporlarına dahil edilmeye başlanmıştır. Ek olarak borsalarda “sürdürülebilirlik ve esg endeksleri” oluşturulmaya başlanmış, küresel sorunlara duyarlı yatırımcı kitleleri tarafından yatırımlarını hassasiyetleri nispetinde yapabilmeleri imkanı oluşmuştur. Raporlama yapılacak şirketin çevre duyarlılığı ile ilgili farkındalığını değerlendirebilmek adına üretim sektörü için toplam 10 puan değerinde 5 sorudan, ticaret sektöründe 5 puan değerinde 3, hizmet sektöründe 5 puan değerinde 2 sorudan oluşan bir soru seti oluşturulmuştur.

Tablo 5.4. Çevre Duyarlılığına Uyum Soruları

No:	Çevre Duyarlılığı Uyum Kriterleri Soruları	Puan Dağılımı	Evet	Yanıt "Olumlu" İse Kontrol Noktaları	Hayır	Yanıt "Olumsuz" ise Hedef
Üretim		10				
1	Çevreyi ve doğal yaşamı korumaya yönelik fiili ya da parasal destek kapsamında çalışmanız var mı?	2	2	Gerekli belge ve dokümanların incelenmesi, yerinde kontrol	0	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Çevreyi koruma İle İlgili Fiili ya da parasal destek çalışmaları)
2	Üretilen ürünle ilgili; kimyasal ürün güvenliği (sağlığa zarar verme durumu vs.), atık kontrolü, su tüketim kontrolü, gaz emisyon kontrolü, çevre güvenliği, nakliye ve depo güvenliği, sağlanıyor mu?	2	2	Yerinde kontrol, laboratuvar testleri	0	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Gerekli Sağlık, Atık ve Güvenlik Prosedürlerinin Sağlanması)
3	Üretim yapılan bölgenin gelişimine katkıda bulunuluyor mu?	2	2	Yerinde kontrol	0	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Bölgenin Gelişimine Katkı Sağlayacak Projeler)
4	Çevresel etki ile alakalı ilgili kurum denetiminden eksiksiz geçildi mi?	2	2	Gerekli belge ve dokümanların incelenmesi	0	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Çevresel Etki Raporlarının Alınması)
5	Yenilenebilir enerji kaynağı kullanımı bulunmakta mı?	2	2	Yerinde kontrol	0	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Yenilenebilir Enerji Santral Kurulumu)
Ticaret		5				
1	Çevreyi ve doğal yaşamı korumaya yönelik fiili ya da parasal destek kapsamında çalışmanız var mı?	2	2	Gerekli belge ve dokümanların incelenmesi, yerinde kontrol	0	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Çevreyi koruma İle İlgili Fiili ya da parasal destek çalışmaları)

No:	Çevre Duyarlılığı Uyum Kriterleri Soruları	Puan Dağılımı	Evet	Yanıt "Olumlu" İse Kontrol Noktaları	Hayır	Yanıt "Olumsuz" ise Hedef
2	Ticaretini yaptığınız ürün/ürünler içerisinde canlıların sağlığına zarar verdiği kanıtlanmış olanlar var mı? Ürünün kullanımı esnasında veya atık halde iken çevreye yaydığı bir olumsuzluk var mı?	2	0	Gerekli belge ve dokümanların incelenmesi, laboratuvar testleri	2	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Zararlı içerikteki ürünlerin azaltılması)
3	İş yerinizde enerji tüketim kontrolü, muhtelif tüketim tasarruf tedbirleri (daha az kağıt kullanımı, yemekhanede israfın önlenmesi) gibi uygulamalarınız var mı?	1	1	Yerinde kontrol	0	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Tüketim kontrolü çalışmaları)
Hizmet		5			0	
1	Çevreyi ve doğal yaşamı korumaya yönelik fiili ya da parasal destek kapsamında çalışmanız var mı?	3	3	Gerekli belge ve dokümanların incelenmesi, yerinde kontrol	0	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Çevreyi koruma İle İlgili Fiili ya da parasal destek çalışmaları)
2	Hizmet sunumuz ile ilgili süreçlerde çevresel etkileri göz önünde bulundurur musunuz? (Kullanılan makine-cihazın gaz salınımı, enerji tüketimi, su tüketimi, atık yönetimi, personel kıyafetlerinin doğal ve hijyenik olması vb.)	2	2	Yerinde kontrol	0	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Hizmet sunum süreçlerinde çevresel etkiyi dikkate alan çalışmalar)

Kaynak: Tablo tez yazarı tarafından hazırlanmıştır.

Üretim faaliyetlerinin çevreye etkisi ile ticaret ve hizmet sektöründeki faaliyetlerin etkisi farklı olduğundan, soru sayıları sektör bazında farklılaştırılmıştır. Çevreyi ve doğal yaşamı korumaya yönelik çalışmalar yapmak sektörden bağımsız, olumlu bir aksiyon olduğundan tüm sektörler için ortak soru olarak verilmiştir. Sorulara verilen olumlu (Evet) yanıtlar tam puan alınmasını sağlamakta, hayır şeklinde verilen yanıtlar için puanlama sıfır olup, firma kriterleri tamamlamak için hedeflere yönlendirilmektedir. Tüm sorulara tam yanıt verilmiş olsa dahi, çevre hassasiyeti

bağlamında her yıl yapılan çalışmaların bir önceki yılın üzerine çıkması ikincil bir hedef olarak önerilecektir.

5.2.5. Sosyal Duyarlılık

Nisa suresinin 39. ayetinde “karşılıklı rızaya dayanan ticaretin” meşru bir alış veriş olduğundan söz edilmekte olup “karşılıklı rızanın” ticaretin temel unsurlarından olduğu işaret edilmektedir. Buradan hareketle yapılan ticareti iş ve işlemlerde tüm tarafların rızalarının bulunmasının bir gereklilik olduğu değerlendirilebilir. Bir şirket için düşünüldüğünde şirket personeli, tedarikçiler ve müşteriler ticari işlemlerden gerçekleşmesinden öncelikli etkilenen taraflardır. Bunlara bir şirketin sosyal çevresi de denebilir. Öyle ise ticaretin usule uygun gerçekleşmesi için hem işi yapan personelin, hem ticarete konu mal ve hizmet tedarikçisinin, hem de müşterinin razı olduğu bir döngüyü sağlamak gerekir. Personelin çalışma koşullarının insani normlara uygun olması, tedarikçilerin hakediş ve alacaklarını zamanında alması, müşterilerin talep ettikleri ürün ya da hizmeti eksiksiz olarak ve zamanında alması tüm tarafların rızasının sağlanabilmesi için gerekli şartlardandır. Elbette şirketin de müşteriye teslim ettiği malın bedelini üzerinde mutabık kalınmış zamanda alma hakkı bulunmaktadır. Şirketlerin, faaliyetlerinden etkilenen sosyal çevrelerine karşı edimlerini doğru bir şekilde yerine getirip getirmediğine dair 10 sorudan oluşan bir soru seti hazırlanmıştır.

Tablo 5.5. Sosyal Duyarlılık Uyum Soruları

No:	Sosyal Duyarlılık Uyum Kriterleri Sorular :	Puan Dağılımı	Evet	Yanıt "Olumlu" ise Kontrol Noktaları	Hayır	Yanıt "Olumsuz" ise Hedef
	Üretim, Ticaret, Hizmet	10				
1	İş sağlığı ve güvenliği konusunda verilen zorunlu eğitimlerle birlikte iş kazalarını önlemeye yönelik teknik ve fiziki tedbirleri alıyor musunuz?	1	1	Gerekli belge ve dokümanların incelenmesi, yerinde kontrol	0	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Personelin fiziksel ve ruhsal sağlık durumunun iyileştirilmesine yönelik çalışmalar)
2	Personelinize kariyer gelişimine yönelik olarak, yasal zorunluluk kapsamında verilen eğitim süresinden az olmayacak şekilde eğitim verilir mi?	1	1	Gerekli belge ve dokümanların incelenmesi, yerinde kontrol	0	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Kariyer gelişimine yönelik eğitim programı oluşturulması, mevcut eğitim saatlerinin artırılması)
3	Son bir yıl içerisinde firmanızın aleyhine sonuçlanan personel davası bulunmakta mı ? Bulunmakta ise hükmedilen tutarın ilgili dönem net kârına oranı nedir ?	1	0	Gerekli belge ve dokümanların incelenmesi	1	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Personelin haklarının tam ve doğru olarak verilmesine yönelik çalışmalar)
4	Şirketinizde adil (en az sektör ortalamasına eşit veya üzerinde) bir ücretlendirme politikası uyguluyor musunuz ? İlave sorular; - Son bir yılda ücret düşüklüğü gerekçesi ile ayrılan personel var mı? Toplam personel sayısına oranı %5'in üzerinde mi? - Son bir yılda personel yapılan zam oranı Kamunun asgari ücrete yaptığı zammın üzerinde mi?	1	1	Yerinde kontrol, sektör ortalamaları ile karşılaştırma	0	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Adil bir ücretlendirme politikasının oluşturulması)

No:	Sosyal Duyarlılık Uyum Kriterleri Sorular :	Puan Dağılımı	Evet	Yanıt "Olumlu" ise Kontrol Noktaları	Hayır	Yanıt "Olumsuz" ise Hedef
5	Şirketinizde adil bir performans değerlendirme, geri bildirim ve kariyer planlama sistemi bulunmakta mı?	1	1	Gerekli belge ve dokümanların incelenmesi, yerinde kontrol	0	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Adil bir performans ölçüm sisteminin kurulması)
6	Son bir yılda şirketinizin müşterileri tarafından açılan ve şirket aleyhine sonuçlanan dava bulunmakta mı? Bulunmakta ise hükmedilen tutarın ilgili dönem net kârına oranı nedir ?	1	0	Gerekli belge ve dokümanların incelenmesi	1	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Müşteri memnuniyetine dönük çalışmalar)
7	Son bir yılda şirketinizin tedarikçileri tarafından açılan ve şirket aleyhine sonuçlanan dava bulunmakta mı? Bulunmakta ise hükmedilen tutarın ilgili dönem net kârına oranı nedir ?	1	0	Gerekli belge ve dokümanların incelenmesi	1	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Tedarikçi memnuniyetine dönük çalışmalar)
8	Şirketinizin her yıl düzenli olarak sosyal sorumluluk projelerine ayırdığı kaynak bulunmakta mıdır? Bulunmakta ise dönem net kârına oranı nedir?	1	1	Gerekli belge ve dokümanların incelenmesi, yerinde kontrol	0	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Sosyal sorumluluk projelerine kaynak ayrılması, ayrılan kaynak var ise artışının sağlanması)
9	Şirketiniz aleyhine son bir yılda açılmış ve aleyhte sonuçlanmış taklit ürün, hizmet veya içerik davası bulunmakta mı?	1	0	Gerekli belge ve dokümanların incelenmesi, laboratuvar testleri, yerinde kontrol	1	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Marka, patent haklarına riayet edilecek şekilde ürün ve hizmet sağlama prensibi oluşturulması. Aleyhteki davaların (varsa) azaltılması)
10	Müşteri şikayetleri için ayrılmış departman, bütçe, iletişim kanalları mevcut mu ?	1	1	Yerinde kontrol	0	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Müşteri şikayet ve çözüm kanallarının oluşturulması, şikayet (varsa) azaltılması)

Kaynak: Tablo tez yazarı tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 4.5'deki 10 soru içerisindeki soruların bir kısmında yanıtı daha net ve somut alabilmek adına destekleyici sorulara yer verilmiştir. Örneğin 4. Soruda “adil bir ücretlendirme politikasının varlığı” sorulmuş, gelebilecek “evet” yanıtını daha da somutlaştırmak adına “maaşı yetersiz bulduğu için işten ayrılan personelin varlığı” ya da yapılan maaş zamlarının “kamunun yaptığı zamlara kıyasla ne durumda olduğu” şeklinde ek sorular sorulmuştur. Yine bazı soru içeriklerinde net kâra göre oranlama şeklinde ek sorular sorulması, şirkete ilgili alanda gelecekte ulaşması beklentisi ile verilecek hedeflere ölçü oluşturması ile ilgilidir. Örneğin müşteriler tarafından ilgili dönemde şirket aleyhine açılmış dava sonucu hükme bağlanmış cezai tutar net kârın %5'ine tekabül ediyorsa, gelecek dönemde şirketin hedeflerinden biri bu oranı düşürmek, hatta sıfırlamak olacaktır.

5.2.6. Kurumsal ve Adil Yönetim

Şirketlerin faaliyetlerine yön veren üst yönetimleridir. Üst yönetimler ise hissedarlar tarafından belirlenmektedir. Hissedarlar şirketin yönetim kurulunu oluştururken hem arzu ettikleri kârlılığa ulaşılması, hem de faaliyetlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması beklentisi içerisinde. Kârlılık gibi finansal hedeflere ulaşmanın yanında sürdürülebilirliği sağlamak da önemlidir. Zira kârlılığın sürekliliği, ekonomik koşulların devamı, kurumsal ve adil yönetim, aynı zamanda ekolojik ve sosyal koşulların devamı ile mümkün olabilir. Şirketin kurumsal yönetim ilkelerine uygun ve adil bir şekilde yönetilmesi sürekliliğin sağlanmasında en etkili unsurlardandır. Çünkü şirketin gelecek hedefleri üst yönetimleri tarafından belirlenerek şirketin tüm unsurlarına iletilir. Şirketin kurumsal ve adil bir yönetim anlayışında olduğuna dair fikir edinebilmek adına 5 sorudan oluşan bir soru seti hazırlanmıştır.

Tablo 5.6. Kurumsal ve Adil Yönetim Uyum Soruları

No:	Kurumsal ve Adil Yönetim Uyum Kriterleri Soruları	Puan Dağılımı	Evet	Yanıt "Evet" ise Kontrol Noktaları	Hayır	Yanıt "Hayır" ise Hedef
	Üretim, Ticaret, Hizmet	10				
1	Şirketinizde şeffaf bir yönetim ve finansal kayıt sistemi var mı ?	2	2	Gerekli belge ve dokümanların incelenmesi, yerinde kontrol	0	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Şeffaf bir yönetim ve finansal kayıt sisteminin oluşturulması)
2	Yönetim kurulu başkanından bağımsız bir Genel Müdür bulunuyor mu?	2	2	Gerekli belge ve dokümanların incelenmesi, yerinde kontrol	0	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Şirket menfaatleri çerçevesinde bağımsız genel müdür seçimi)
3	Tüm hissedarların yönetime katılmalarına imkan sağlanıyor mu?	2	2	Gerekli belge ve dokümanların incelenmesi, yerinde kontrol	0	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Genel kurul çağrıları ve şirket faaliyetleri ile ilgili şeffaf bilgilendirme sistemi kurulması)
4	Gerektiğinde personel ve üst yönetim arasında iletişimin kolaylıkla sağlanacağı bir kanal bulunmakta mı?	2	2	Gerekli belge ve dokümanların incelenmesi, yerinde kontrol	0	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Personel ve üst yönetim arasında sağlıklı iletişimin kurulabileceği imkanların oluşturulması)
5	Liyakat ve tecrübeye dayalı, adil bir terfi - tayin sistemi bulunmakta mı?	2	2	Gerekli belge ve dokümanların incelenmesi, yerinde kontrol	0	Kriterin gerçekleştirilmesinin sağlanması (Liyakate dayalı adil ve şeffaf bir tayin-terfi sisteminin kurulması)

Kaynak : Tablo tez yazarı tarafından hazırlanmıştır.

İkinci soruda genel müdürün yönetim kurulu başkanından bağımsız olmasından kasıt yönetim kurulu başkanının aynı zamanda genel müdür olmadığı, yani yönetim kurulu başkanın icracı bir fonksiyonunun olmadığı, olası çıkar çatışmalarının meydana

vermeyecek şekilde kurgulanmış yönetim yapısıdır. Yönetim kurulu başkanı ve diğer üyeler, icracı olan genel müdürün faaliyetlerini denetleyerek gerektiğinde görüş ve tavsiyelerini iletir. Şirketin ana amaçlarından sapma noktalarını günlük icrai faaliyetleri ile meşgul olmadıklarından daha net görebilirler.

5.3. Ayırıştırma Önerileri Çerçevesinde Raporlama Şablonu

1- İçindekiler

Rapor içeriğine ait bölüm başlıklarının yer aldığı bölümdür.

2- Rapor Hakkında

Raporun sayısı, kapsamı, ait olduğu dönem, temel referansları, hazırlanma yöntemi, bağımsız denetçi görüşü gibi bilgileri ihtiva eder.

3- Firma Tanıtımı, Kısa Tarihçe, İştirak ve İlişkili Firmalar

Firmanın faaliyetleri, ortaklık yapısı, kısa tarihçesi, iştirak ve ilişkili firmaların kısa tanıtımını ihtiva eder.

4- Yönetim Kurulu Başkanı'nın Değerlendirmesi

Yönetim Kurulu Başkanı'nın raporlama dönemine ilişkin tespitleri, şirketin temel stratejilerine ilişkin görüş ve değerlendirmelerini kapsar. Gelecek yıla ilişkin ana hedefler ve stratejilere ilişkin bilgi verir.

5- Genel Müdür'ün Değerlendirmesi

Genel Müdür'ün raporlama dönemine ilişkin tespitleri, ilgili dönemde öne çıkan özet rakamsal veriler, önceki yıla göre yapılmış hedeflemelere ilişkin gerçekleştirmelerin kısa bilgisi, yeni dönemle ilgili hedef ve beklentilere ilişkin değerlendirmelerini içerir.

6- İş Modeli, Helallik ve Sürdürülebilirlik

Firmanın sürdürülebilirliğini sağlayacak helallik, ekonomik, çevresel ve sosyal konulara ilişkin temel hedefleri özetlenir. 8.Bölümün girişi ve özeti niteliğindedir.

7- Paydaş Çalışmaları ve Önceliklendirme

Firmanın temel paydaşlarına (hissedarlar, çalışanlar, müşteriler, iştirakler, tedarikçiler, yatırımcılar ve finans sağlayıcıları) yönelik yapılmakta olan ve ileriki dönemlerde yapılması önceliklendirilmiş aksiyonlar detaylandırılır.

8- Ayırıştırma Önerilerine Göre Performans Öğeleri ve Skorlama

Raporun ana omurgasını teşkil eden bölüm olup, firmanın temel finansal tablolarında ayırıştırma önerilerine aykırı olan işlemlerin ayırıştırılması, ayırıştırılan tutarların ilgili tabloların içindeki oranının belirlenmesi ile başlar. Akabinde diğer performans öğelerine ilişkin oluşturulmuş kriterler ve soru setleri çerçevesinde her öğeye ilişkin

firmanın pozisyonunu gösteren oranlar belirlenir. Neticede firma faaliyetlerindeki helallik durumunu gösteren nihai bir yüzdesel orana ulaşılır. Ek olarak firma faaliyetlerindeki helallik oranını artırmak üzere, gelecek dönem için her öge ile ilgili somut hedefler (finansal tarafta faizli kredilerin düşürülmesi, çevre alanında karbon salınımının azaltılması vb.) belirlenir.

- a) Finansal Helallik
- b) Finansal Performans
- c) İnanç ve Ahlak
- d) Çevre Duyarlılığı
- e) Sosyal Duyarlılık
- f) Kurumsal ve Adil Yönetim

9- Önemli Hadiseler

Firmanın faaliyet döngüsünü etkileyebilecek önem ve büyüklükteki gelişmelerin detaylandırıldığı bölümdür. Firma aleyhine açılan davalar, ticaret siciline gazetesinde yayınlanmış önemli nitelikteki değişiklikler (ortaklık yapısı değişiklikleri, yönetim kurulu değişiklikleri, sermaye artırımı, birleşme, bölünme, şube açılışı vb.), yapılan/yapılacak yatırımlar, yüksek montanlı borçlanmalar gibi önemli hadiselerle ilişkin bilgiler verilir.

10- Stratejik Gelecek Hedefleri

Yerel ve global gelişmelerle uyumlu olarak firmanın geleceğe ilişkin stratejik hedeflerine dair özet değerlendirmelerin yer aldığı bölümdür. Firmanın kendi sektöründe gelecekte ortaya koymayı hedeflediği performansa ilişkin bilgilerin yanında, iç ve dış gelişmeler çerçevesinde sektörel farklılaşma, genişleme ya da daralma gibi kritik aksiyonların alınması gündemde ise buna dair paydaşların bilgilendirileceği detayları ihtiva eder.

5.4. Denetim

Çalışmanın temel konularından olan şirketlerin özellikle finansal tabloları olmak üzere faaliyetlerinin ayrıştırma önerileri açısından değerlendirmeye tabi tutulması, bir tür helallik denetimi yapılması eylemlerinin kimler tarafından yapılacağına ilişkin sorunun yanıtı anket ve derinlemesine mülakatlarda ağırlıklı olarak “bağımsız denetçiler” şeklinde yanıtlanmıştır. Ancak halihazırda Türkiye’de şirketlerin tüm faaliyetlerine ilişkin “helallik” perspektifinden denetim yapan bir denetim firması örneği bulunmamaktadır. İşin yasal boyutuna baktığımızda ise mevcut yasal

düzenlemelerde “helallik” perspektifinden bir denetim yapılmasına dair kapsamlı bir çerçeve bulunmamakla birlikte Helal Akreditasyon Kurumu “helal sertifikasyonu” ile ilgili akreditasyon faaliyeti yürüten kamu kurumu olarak alandaki boşluğu kısmen doldurma potansiyeline haiz olarak görülmektedir. Özellikle kurumun danışma kurulunda yer alan “Diyanet İşleri Başkanlığı, TKBB, MÜSİAD, TÜBİTAK, TSE” kurumlar ile birlikte ticari faaliyetlerde helallik konusu ile ilgili önemli mesafelerin alınabileceği değerlendirilmektedir.

Helal Akreditasyon Kurumu’nun faaliyetlerini düzenleyen 1.11.2017 tarih ve 7060 sayılı kanuna 2.6.2022 tarihinde eklenen maddelerde “helal uygunluk değerlendirme faaliyetlerine” ilişkin bazı önemli ilaveler yapılmıştır. Bunlardan birincisi “Türkiye’de helal uygunluk değerlendirme faaliyetlerinin gönüllülük esasına dayandığı”na ilişkin maddedir. Diğer bir husus piyasaya sunulacak ya da HAK’ın akreditasyon hizmeti verdiği uygunluk değerlendirme alanlarına konu ürün ve hizmetlere yönelik helal uygunluk değerlendirmesi yapacak kuruluşların, HAK tarafından veya HAK’ın taraf olduğu anlaşmalar kapsamında diğer ülkelerce yetkili kılınmış kurumlarca helal akreditasyonu zorunlu kılınmıştır. Eklenen diğer bir maddede ise yukarıda bahsedilen maddelere aykırı hareket edenlere, bu maddelere aykırı olarak akredite olmaksızın helal uygunluk değerlendirme hizmeti veren kuruluşlara HAK Yönetim Kurulu tarafından 100.000 TL’den 1.000.000 TL’ye kadar idari para cezası verilebileceği hükme bağlanmıştır.

Helal Akreditasyon Kurumu halihazırda “ürün ve hizmet alanında helal uygunluk denetimi yapan”, “personel alanında helal uygunluk denetimi yapan”, “helal uygunluk alanında deneyler yapan laboratuvarlara yönelik olarak akreditasyon hizmeti vermektedir. Bu minvalde ticari faaliyetlerin geneli ile ilgili olarak “helallik” çalışması ve değerlendirmesi yapacak kuruluşların öncelikli olarak HAK’a müracaat ederek akredite olması gerekecektir.

Türkiye’de helal uygunluk değerlendirme faaliyetlerinin gönüllülük esasına dayandığı HAK’a ilişkin yapılan kanuni düzenlemede kayıt altına alınmıştır. Çalışmamıza konu, şirketlerin finansal tabloları başta olmak üzere faaliyetlerine ilişkin helallik incelemesi yapacak denetim kuruluşlarının yapacağı denetimi gönüllülük esasına göre yapacağı ve şu aşamada herhangi bir yasal zorunluluk olmadığından denetimin “özel (ihtiyari) denetim” kapsamında yapılacağı söylenebilir. Yapılacak denetimde “Tablo

4.1.Ayrıştırma Önerilerine Göre Raporlama Metodolojisi”nde belirtmiş olduğumuz başlık ve dağılım esas alınacaktır.

Tablo 5.1.Ayrıştırma Önerilerine Göre Raporlama Metodolojisi

Ana Sektör →	Üretim	Ticaret	Hizmet
	Yüzdesel Ağırlık		
Finansal Helallik	45%	45%	45%
Finansal Performans	15%	15%	15%
İnanç ve Ahlak	10%	10%	10%
Çevre Duyarlılığı	10%	5%	5%
Sosyal Duyarlılık	10%	15%	15%
Kurumsal ve Adil Yönetim	10%	10%	10%
	100%	100%	100%

Kaynak: Tablo tez yazarı tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 5.1.’deki sıralamaya geçilmeden evvel sektör kontrolü yapılacak, aşağıdaki sektörlerden herhangi birinde faaliyet gösteren firma, detaylı bir helallik çalışması yapılmaksızın kategori dışı tutulacaktır.

1) Domuz eti, domuz ilişkili ürünler ve helal olmayan gıda ürünlerinin üretimi, ticareti ile domuz ve helal olmayan gıda ürünleri ile ilişkili yan ürünlerin üretimi ve ticareti

2) Alkol (Tıbbi kullanım hariç)

3) Konvansiyonel finans (Faizli bankacılık, finans, sigorta ve benzeri İslami hükümlere uygun olmayan faaliyetler

4) Vadeli altın ve gümüş ticareti

5) Tütün ürünleri

6) Pornografi

7) Reklamcılık: Domuz, alkol gibi İslam dinince yasaklanmış ürünlerin reklamları, İslami hükümlere aykırı reklam biçimleri ve araçları

8) Medya ve Eğlence Sektörü: Müzik, film, tv şovları, müzikal vb. yapım, yayın ve dağıtıcılığı

Haber kanalı, spor kanalı, çocuk kanalı, eğitim kanalı, belgesel kanalı, gazetecilik dışında kalan basım yayın faaliyetleri

9) Bahis, şans oyunları ve kumar nevi faaliyetler

10) Klonlama

Yukarıdaki sektörlerden herhangi birinde faaliyet göstermediği teyit edilmiş olan şirketler için Tablo 5.1.'de belirtilen sıralama ve dağılım çerçevesinde denetim faaliyeti yürütebilir. Tabloda birinci sırada ve ağırlık olarak da yüksek olan “finansal helallik” başlığıdır. Gelir tablosu ve bilançoda helallik noktasında ayırıştırma yapabilmek adına ilgili bölümde detaylandırılmış 33 öneri dahilinde uygun olmayan işlemlere ait tutarlar ayırıştırılıp, finansal tablolar içerisindeki payları oransal olarak bulunur. Örneğin finansal tablolarda helallik noktasında sorun oluşturan işlemlerin oranı %20 olan firma için finansal helallik uyumu %80 denebilir. Tablo 5.1.'de “finansal helallik” başlığının ağırlığı %45 olduğundan $80 \times 0.45 = \%36$ olarak finansal helallik puanı tabloya eklenir. “Finansal performans” ile ilgili tablo 5.2.'te belirtilen rasyolar ve puanlama kriterleri çerçevesinde bir oransal not oluşturulacak, “inanç ve ahlak, çevre duyarlılığı, sosyal duyarlılık, kurumsal ve adil yönetim” ilkelerine uyum sorularına alınan yanıtlar çerçevesinde ilgili başlıklarda da puanlama yapılarak incelenen firmanın faaliyetlerindeki helallik durumu yüzdesel bir oran ile somutlaştırılacaktır. Finansal helallik başlığı dışında belirlenmiş olan kriter ve sorular da “ayırıştırma önerileri”ne dahil hususlardır. Belirtilen kapsamda yapılacak denetim ve raporlama sonucunda %75'lik bir “ayırıştırma önerilerine uygunluk oranı” tespit edilmiş ise rapor çıktısı üzerinden paydaşların firma ile ilgili tercihlerini yönlendirmeleri mümkün olabilecektir. Bu noktada inisiyatif rapor çıktısını değerlendiren kişi, kurum veya kuruluşlara ait olacaktır.

Denetim aşamasında ayırıştırma önerileri çerçevesinde ayırtırmaya ek olarak diğer bir önemli husus incelemeye konu şirketin eksik olduğu ya da zamanla daha da iyileştirebileceği başlıklar için somut hedefler belirlemek, her rapor döneminde ise bu hedeflerin gerçekleşme durumlarını raporlamaktır. Örneğin raporlama döneminde müşteriler tarafından şirkete yönelik açılmış ve şirket aleyhine sonuçlanmış davaların adedi 5 iken, gelecek dönemde bu rakamı 2'ye düşürmeyi hedeflemek yerinde bir hedefleme planı olacaktır. Gelecek raporlama döneminde bu davaların sayısı 2'ye düşmüş ise başarılı bir süreç yönetiminden söz edilebilecek, sonraki hedeflemede ise sayının 0'a düşürülmesi somut bir hedef olarak belirlenebilecektir. Böylelikle sürekli bir iyileşme yönünde farkındalık ve motivasyon oluşturulmuş olacaktır.

5.5. Rapor Çıktılarının Değerlendirilmesi ve Piyasada Kullanımı

Ayrıştırma önerileri çerçevesinde hazırlanacak raporun şirkete yatırım yapmak isteyen, şirkette çalışmak isteyen, şirkete kredi vermek yahut ortak iş yapmak isteyen; bu işleri yaparken de İslam iktisadına ilişkin prensiplerin dışına çıkmamayı hedefleyen kişi, kurum ve kuruluşlara sağlıklı bir değerlendirme imkanı kazandırması amaçlanmıştır. Yapılacak raporlama sonucunda, çalışmaya konu şirkete “helal şirket” ya da “helal olmayan şirket” gibi oldukça iddialı ve maksadını aşan bir tanımlama yapılması söz konusu değildir. Raporlamada belirlenen ayrıştırma önerilerine uygunluk oranı, raporun muhataplarına şirketin faaliyetleri ile ilgili helallik hassasiyetini değerlendirebilecekleri bir veri sunma gayretinin karşılığıdır. Bu noktada her muhatap çıkan nota, orana göre kendi tercihini kendisi yapacaktır. Örneğin bir yatırımcı %70’lik oranı makbul görüp yatırım tercihini şirkete yönlendirebilecek iken, şirkette çalışmak için başvuru tercihi yapacak bir kişi %80’den düşük bir orana sahip şirkete başvurmamayı tercih edebilir. Zaman içerisinde rapor neticesi çıkan oranlar ile oranların piyasadaki karşılığı arasında belli bir korelasyon oluşmaya başladığında, rapor muhataplarının da oranlara göre tercihlerini yönlendirme ve arzu ettikleri yönde netice alma imkanı artacaktır.

Rapor çıktılarının finansman sağlayıcıları nezdinde fonlama maliyetlerini belirleme bağlamında kullanımı söz konusu olabilir. Örneğin ayrıştırma önerilerine uygunluk oranı %90 olan şirkete daha uygun maliyetle fon kullandırımı yapılırken, oran düştükçe fonlama maliyeti de artırılabilir. Bu durum helallik ile ilgili hassasiyeti artırıcı etki oluşturacağı gibi İslami Finans ekosisteminin de gelişimine katkı sağlayabilir.

Başka bir husus da ayrıştırma önerilerine uygunluk oranı yüksek olan şirketlerin piyasada başarılı bir performans göstermeleri halinde ya da piyasada başarılı performans gösteren şirketlerin ayrıştırma önerilerine uygunluk bakımından yüksek orana sahip olmaları halinde benzer eğilimde olan şirketler için olumlu referans teşkil etmeleridir. Faaliyetlerini ayrıştırma önerilerine uygun hale getiren şirketlerin piyasa değerlerinin aynı oranda artacağı öngörülmektedir. Elbette bu ekosistem oluştuktan sonra yapılacak nesnel araştırmalarla teyit edilmeye muhtaç bir öngörü olmakla birlikte; çevreye saygılı, sosyal gerekliliklere, inanç ve ahlakla ilgili hükümlere, kurumsal ve adil yönetim ilkelerine uygun davranan, finansal performansı da iyi olan şirketlerin başarılı olması tabiidir.

Ayrıştırma önerilerine uygunluk konusu sadece İslami hassasiyetlere sahip muhataplar için değil, çevresel ve sosyal duyarlılıklara haiz, bazı sektörleri etik ve ahlaki bulmayan, finansal performans yanında farklı duyarlılıkları bulunan muhataplar için de finansal tercihlerini yönlendirme bağlamında veri sunabilir.

5.6. Türkiye’de Ayrıştırma Önerilerinin Uygulamasına İlişkin Politika Önerileri

Çalışmamızın sınırlı kapsamı içerisine dahil edemediğimiz, Türkiye’de mevcut muhasebe kayıt sisteminin çerçevesini teşkil eden tek düzen hesap planında İslami hassasiyetleri olan kişi, şirket ve kurumların gönüllülük esasına göre kullanımına dönük olarak yeni hesap skontlarının açılması ya da mevcut hesaplarda İslam iktisadı çerçevesinde gerekli görülen kavram ve ifadelerin eklenmesi şeklinde revizyonlar yapılması ilk politika önerimizdir. Örneğin “faiz” ibaresi geçen hesap isimlerine “ve kâr payı” şeklinde ekleme yapılabileceği gibi; murabaha, mudarebe gibi faizsiz finansman yöntemlerinin tek düzen hesap planına eklenmesi sağlanabilir. “Banka kredileri” hesabının bulunduğu hesap grubuna “murabaha fonları” gibi farklı hesap skontu eklenmesi mevduat bankası ve katılım bankası ayırımını tüm muhataplar nezdinde belirginleştirerek farkındalığı artırabilir.

İkinci önerimiz İslami Finans ekosistemi içerisinde yer alan katılım finans kurumları, katılım finans kurumlarının oluşturduğu birlikler, danışma ve fetva kurulları, İslami hassasiyete sahip şirketlerden oluşan iş insanı dernekleri, İslami Finans alanında eğitim veren üniversitelerin ortak çalışma platformları oluşturmak suretiyle İslami Finansın ötesinde tüm gereklilikleri ile İslam ekonomisi ekosistemini geliştirmeye yönelik çalışmaların yapılmasıdır. Zira konunun sadece “finans” tarafı üzerinden değerlendirilmesi ve tartışılması muhasebe, denetim, derecelendirme, hukuk gibi mühim alanlarda zayıf kalınmasına yol açmaktadır. Çalışmamızın araştırma yöntemleri olan derinlemesine mülakat ve anket çalışmaları, özellikle İslami Finans ekosisteminin önemli paydaşları olarak görülen birlik ve derneklerin kahir ekseriyetinin, üst başlık olarak İslam Ekonomisi başlığı altında değerlendirdiğimiz bu akademik çalışmaya ilgisiz kaldıklarını göstermiştir. Oysa İslami hassasiyetlerle bir araya gelmiş birlik ve derneklerin teknik altyapılarını geliştirmeleri, üyelerine yönelik olarak helal çerçevede faaliyet gösterme duyarlılığını artırabilmeleri, üye yapılarını kuruluş amaçları doğrultusunda oluşturabilme ve yapılarını muhafaza edebilmeleri bu alanlarda yapılacak akademik çalışmalarla mümkün olabilir. Piyasaları domine eden

ekonomik anlayış, yüzyıllardır kendini besleyen akademik bir kanal oluşturmuş, bu akademik birimler bir taraftan olası alternatif yaklaşımları bastırarak üretimler yaparken, öte yandan mevcut düzenin devamı ve aksayan yönlerinin onarılması için çalışmalar yapmaktadır.

Üçüncü önerimiz, helal sertifikasyonu çalışmalarının gıda, turizm, finans sektörlerinin dışında tüm sektörleri kapsayacak şekilde yaygınlaşmasına dönük olarak kamu otoritesinin teşvik ve yönlendirmesinin sağlanmasıdır. Özellikle Helal Akreditasyon Kurumu'nun bu hususlarda etkin bir şekilde devreye girmesi ile ticari hayatın her alanında helallik ile ilgili hassasiyet gerektiren hususların tespiti, ayırıştırma önerilerinin oluşturulması ve uygulanmasının takibi sağlanabilir. Helal sertifikasyonunun sadece ürün ve hizmet bağlamında değil daha kapsayıcı bir yaklaşım, bir iş yapma biçimi olarak yaygınlaştırılmasına yardımcı olacak şekilde kamu otoritesinin öncülük etmesi önemli bir adım olacaktır.

SONUÇ

Yapılan araştırmalarda bölgesel farklılıklar olmakla birlikte inanç olgusunun bireylerin tüketim tercihleri üzerinde önemli etkisinin olduğu sonuçları elde edilmektedir (Baydaş, Kılıç ve Türkan, 2019; 12). Tüketim tercihlerine yatırım ve iş başvurusu gibi tercihlerin de eklenebileceği değerlendirilmektedir. İnanç faktörünün toplumsal hayatın içerisinde önemli bir yer tuttuğu ve tercihleri etkilediği kabul edildiğinde, dini hassasiyetlere sahip insanların yönettikleri şirkete kendi değerlerini yansıtmaları, dahası benzer hassasiyetlere sahip müşterin tercihlerini etkilemek adına şirketin faaliyetlerinde bu minvalde yapılan düzenlemeleri açık olarak ortaya koymaları anlaşılır bir durumdur. Türkiye’de gıda, finans, sigortacılık ve kısmen turizm sektörlerinde dini hassasiyetlerini iş seçimi, yatırım ve tüketim tercihlerine yansıtan insanların tercihlerini yapmalarını kolaylaştıracak uygulamalar bulunmaktadır. Gıda sektöründe ve turizmde helal sertifikası, finans sektöründe katılım finansı, sigorta sektöründe tekafül sigortacılığı dini hassasiyetleri çerçevesinde bu alanlarda hizmet alanlar için alternatif oluşturmaktadır.

İnanç hassasiyetleri çerçevesinde iş seçimi yapmak, yatırım ve tüketim tercihlerini yönlendirmek sadece dört sektörle sınırlı bir ihtiyaç değildir. Yapmış olduğumuz derinlemesine mülakat ve anketlerde tüm sektörler için bir tür helallik denetiminin gerekli olduğu noktasında genel bir kanaat belirtilmiştir. Öyleyse ticari faaliyetlerin ne derece helal çerçevede yürütüldüğünün, tüm sektörleri kapsayacak şekilde ve gönüllülük esasına göre raporlanabildiği, ilgisine sunulabildiği bir mekanizmanın kurulmasının gerektiği rahatlıkla söylenebilir. Çalışmamız belirtilen ihtiyaca karşılık olarak, temel finansal tabloları (bilanço ve gelir tablosu) merkeze almak suretiyle, şirketlerin tüm faaliyetlerini de kapsayacak şekilde bir helallik ayrıştırmasına esas teşkil edecek öneriler, ayrıştırma uygulaması önerisi ve raporlamasının nasıl yapılabileceğine dair öneriler sunmaktadır. Ayrıştırma önerileri, bu kriterlere göre temel finansal tablolarda ayrıştırma ve raporlama önerileri tezin sınırlı çerçevesi dahilinde genel bir fikir sunma amacına matuf bir girizgah olarak kabul edilebilir. Şirketlerin ana sektör ve alt sektörlerine göre ayrıştırmak suretiyle daha detaylı çalışmalar yapmak mümkün ve gereklidir.

Çalışmanın ana sorusu olan “helal çerçevede faaliyet gösteren reel sektör firmalarının temel finansal tabloları üzerinden nasıl tespit edilebileceği” ile ilgili olarak; tespit ve ayrıştırma yapabilmek adına öncelikle ayrıştırma önerilerinin oluşturulması, ardından

ilgili önerilere göre ayrıştırma yapılması, ayrıştırılan tutarların finansal tablolar dışında kalan ve helallik ile ilgili tespiti etkileyebilecek hususlarla birlikte raporlanması uygun usul olarak belirlenmiştir. Anket ve derinlemesine mülakat araştırma teknikleri ışığında oluşturulan bu usulün uygulanabilirliğine atıfla pratik örneklendirme yapılmıştır. Oluşturulmuş teorik altyapının pratik uygulama ile desteklenebilir olması çalışmanın en somut çıktıları arasındadır. Tezin ana sorunu ilave olarak cevap aranmakta olan diğer sorularla ilgili olarak;

1- Ayrıştırma önerilerinin sınırlı birkaç sektör dışında tüm sektörleri kapsayabilecek şekilde finansal tablolar üzerinden yaygınlaştırılmasının mümkün olup olmadığı araştırılmış, gerek anket verileri gerekse derinlemesine mülakatlarda bu hususun mümkün olmaktan öte gerekli olduğuna dair genel bir kanıya ulaşılmıştır.

2- Şirketlerin temel finansal tablolarında açıklanan bilgileri (bilanço ve gelir tablosu) İslam iktisadı prensiplerine göre ayrıştırmanın ne şekilde yapılabileceği, ayrıştırma ve değerlendirmenin tekniğine ilişkin incelemeler yapılmıştır. Öncelikle ayrıştırmaya esas alınacak helal ayrıştırma önerileri belirlenmiş, öneriler çerçevesinde finansal kaydın yapıldığı esnada yahut sonrasında muhasebe alt hesaplar kullanılarak (ör: 100.01, 102.02 vb.) ayrıştırma önerileri ile uyumsuz olan tutarların ayrıştırılıp sonrasında gruplanabileceği bir yapı örneklendirilmiştir. Bilançonun aktif ve pasifi ile gelir tablosun kalemleri içerisinde ayrıştırılan tutarlar, sonrasında ilgili kalemlerin toplamına oranlanarak yüzdesel bir veriye ulaşılmıştır. Ek olarak şirketlerde finansal tablolarda rakamsal olarak yer almamakla birlikte helallik kapsamında değerlendirilebilecek hususların belirlenmesine yönelik ayrı soru setleri oluşturulmuştur. Borsa İstanbul'un katılım endeksi amacıyla oluşturmuş olduğu "Katılım Finans İlkeleri Bilgi Formu" borsaya kote firmalar açısından benzer bir fonksiyon icra eden örnek olarak zikredilebilir. Nihayetinde ise elde edilen bulguların paylaşılabilmesine yönelik olarak raporlama formatı kurgusu oluşturulmuştur.

3- Şirketlerin finansal tablolarında açıklanan bilgileri merkeze almak suretiyle yaptığımız ayrıştırma önerilerine göre ayrıştırma ve raporlama çıktılarının şirketin muhatap ve paydaşları nezdinde nasıl bir karşılığı olabileceği, çalışma çıktılarının kullanımı konularına da yanıt aranmıştır. Çalışma çıktılarının; yatırım yapma, iş ortaklığına girme, satın alma, finansal destek sağlama, mal veya hizmet alma, iş başvurusu yapma gibi tercihleri yaparken helallik noktasında hassasiyet gösteren kişi

ve kurumlar için karar vermeyi kolaylaştırıcı bir fonksiyon oluşturabileceği bulgularına ulaşılmıştır.

Derinlemesine mülakat ve anket çalışmaları tüm sektörler için helallik kapsamında araştırma ve denetim yapılması ihtiyacı bulunduğunu, bu çalışmaların gönüllülük esasına dayalı olarak ve ilgili alanda uzmanlaşmış denetim firmaları tarafından yapılması gerektiğini ortaya koymuştur. Müstakil olarak ayırıştırma önerilerine uygunluk araştırması ve denetimi yapabilecek firmaların kurulması ya da mevcut denetim firmalarının bu fonksiyonu icra etmek üzere birimler oluşturması, oluşturulan birimler için personel yetiştirmesi uygun yöntemlerden biri olabilir. Katılım Bankaları Birliği, Helal Akreditasyon Kurumu, inanc birliği motivasyonu ile kurulmuş iş insanı örgütleri gibi kurumların ayırıştırma önerileri ile ilgili araştırma ve denetim faaliyeti yapacak firmaya iştirak etmeleri yahut yönetim kurullarına dahil olmaları firmanın güvenilirliğini ve piyasadaki kabulünü artırabilir. Zaman içerisinde ihtiyaca binaen ayırıştırma önerileri ve kuralların güncellenmesi, uygulamada düzen ve yeknesaklık oluşması sağlanabilir. İlgili araştırma ve denetim faaliyetinin üniversitelerdeki İslam Ekonomisi ve Finansı ile ilgili eğitim müfredatlarına ilave edilmesi, alandaki personel eksikliğinin tamamlanmasına katkı sağlayabilir.

Tüm sektörleri kapsayacak bir helallik ayırıştırma önerileri oluşturulması, önerilere göre ayırıştırma ve denetim yapılması hususu ile alakalı göz önünde bulundurulması gereken bir husus olarak hizmet kalitesini özellikle vurgulamak gerekir. Zira Türkiye’de İslam ekonomisi dendiğinde ilk akla gelen kurumlardan olan katılım finans kurumları ve konvansiyonel bankaların hizmet kaliteleri üzerine yapılan araştırmada katılım finans kurumlarının konvansiyonel bankalara göre hizmet kalitesinin daha zayıf olduğuna yönelik bulgular elde edilmiştir. İlgili araştırmada konvansiyonel bankaların hizmet kalitesinin müşterilerinin beklentilerinin %81.2’sini karşılamaktayken, katılım finans kurumlarının ise %77.8’ini karşılamakta olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Yumuşak, Kökalan ve Bingöl, 2021; 59-74). Bu durum tez konumuz dahil olmak üzere İslam ekonomisi ekosisteminin gelişimine yönelik yapılacak tüm çalışmalarda “kalite” konusunda özellikle hassasiyet gösterilmesinin zaruri olduğu anlaşılmaktadır.

Tarihimiz İslam ahlakının en iyi yaşandığı, bu sayede çok hızlı yaygınlaştığı ticari hayatın örnekleri ile doludur. Müslüman tüccarlar hem inancını yaşama, hem de dürüstlük, güvenilirlik ve iş ahlakındaki güzellik ile farklı milletlere örnek olarak

İslam'ın uzak beldelele yayılmasına aracılık etmiştir. Günümüzde de İslam ahlakını taşıyan, faaliyetlerinde hak ve hukuku gözetten, ticaretinde tüm muhataplarının rızasını arayan şirketlerin varlığı yadsınamaz. Ancak gerek iç işleyiş olarak gerekse dışa yansıyan boyutuyla, sahip olunan hassasiyetin standart kurallara bağlanarak somutlaştırılması, bu kurallara uyum ya da uyumsuzluğuna raporlanması, benzer hassasiyete sahip personel adayları, yatırımcılar, tedarikçi ya da müşteriler için tercihlerini yönlendirmede önemli bir veri sunacaktır. Birbirinden bağımsız, halis niyetlerle ancak sınırlı kapsamda yapılan helallik araştırma ve denetimlerinin daha bütünlük ve sistematik şekilde yapılması hem konu ile ilgili farkındalığı artırabilir hem de uygulamadaki kapsamı genişletebilir.

Çalışmamız, literatürde daha çok AAOIFI standartları baz alınmak suretiyle oluşturulan araştırmalardan farklı olarak özgün ayrıştırma önerileri, ayrıştırma önerileri çerçevesinde finansal tablolarda ayrıştırma ve raporlama modeli ihtiva etmektedir. Finansal tablolar dışında helallik konusu ile ilgili raporlamaya konu edilebilecek hususlar da entegre raporlama mantığı ile çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmadan beklenen hasıla şu şekilde özetlenebilir:

- a) Başta yatırımcılar olmak üzere işletmelerle münasebet kuracak tarafların bilgi ihtiyaçlarını karşılamak üzere İslam iktisadı prensiplerine uygun çalışan işletmeleri belirlemek,
- b) Helallik konusundaki ayrıştırma çalışmalarının genişletilerek katılım endeksi gibi belirli büyüklükte ve statüdeki (borsaya açıklık) firmaların yanında diğer firmaları da kapsamasını sağlamak,
- c) Ayrıştırma kriterleri, İslam iktisadı prensipleri yanında çevre hassasiyeti de içerecek şekilde genişletilmelidir. Zira çevreyi korumak da İslam iktisadı prensiplerinin parçası olarak değerlendirilebilir. İslam iktisadı prensiplerine uygun olmayan mal ve hizmetlerle birlikte, fazla göz önünde bulundurulmayan hususları (derisi için hayvan öldüren şirketler, doğaya zarar veren kimyasalları üreten şirketler, insan veya hayvansal materyallerden kozmetik ürünler üreten şirketler, pornografik ürünler, ırkçılık ve ayrımcılık ihtiva eden faaliyet/ürünleri olan şirketler, genetiği değiştirilmiş ürünler üreten firmalar, klonlama işiyle uğraşan firmalar, temel insan haklarına riayet etmeyen şirket/kurum/ülkeler) ön plana çıkararak bu noktadaki farkındalığı artırmak,

- d) Ticari faaliyetlerinde helallik ilkesine hassasiyet gösteren firmalara yönelik danışmanlık hizmetleri verilerek finansal yapılarını da İslam iktisadı ilkelerine uyumlu hale getirmelerini sağlamak,
- e) İslami hassasiyetlere sahip yatırımcıların şeffaf ve sağlıklı tercihler yapabilmelerine katkı sağlamak.
- f) İslam iktisadı prensipleri çerçevesinde çalışmayı teşvik edecek öneriler geliştirmek.

Katılım finansı ilkeleri konusunda hassasiyeti olan yatırımcıların, borç verenlerin, müşterilerin, tedarikçilerin bilgi ihtiyacını karşılamak üzere çalışmamızda önerilen ayrıştırmanın yapılması yararlı olacaktır. Bu konuda mevcut olan sınırlı sayıdaki çalışmanın kapsamının genişletilmesi uygun bir adım olabilir.

KAYNAKÇA

AAOIFI (*The Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions*).. (2018). Faizsiz Finans Standardı 21, Menkul Kıymetler. *Faizsiz Finans Standartları*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Yayın No:10, 555-565.

----- . Yatırım Sertifikaları (Sukuk). *Faizsiz Finans Standartları*. İstanbul: TKBB Yayınları, 460.

----- . (2018). Faizsiz Finans Standardı 30 - Teverruk. İ. S. Üniversitesi içinde, *Faizsiz Finans Standartları* . İstanbul: TKBB Yayınları, 744.

----- . "What we do". <http://aaoifi.com/>. AAOIFI: <http://aaoifi.com/objectives/?lang=en> . [26.6.2021]

----- . "AGEB Standartds".AAOIFI Web sitesi: <http://aaoifi.com/?lang=en> [16.5.2023]

----- . AAOIFI Web sitesi: <http://aaoifi.com/?lang=en> [26.3.2020]

Abdallah, A. (2021). The Multiplicity of Halal Standards: A Case Study of Application to Slaughterhouses. *Journal of Ethnic Food*, 8.

Akın, M. (2016). Günümüz İnsanı ve Tüketim Ahlakı. B. H. Hasan Meydan, *Helal Kazanç* . Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları, 49.

Aktepe İ. E., Odabaşı M., (2012). AAOIFI Fıkıh Kurulu. *Finans Kuruluşları İçin Faizsiz Bankacılık Standartları (Çeviri)* . İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), 21.

----- . (2012). Akit Şirketinin Tanımı ve Çeşitleri. *Finans Kuruluşları İçin Faizsiz Bankacılık Standartları- AAOIFI*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 262.

Aktepe, İ. E. (2017). İcare/Kira. , *Katılım Finans* . İstanbul: TKBB Yayınları, 111.

----- . (2017). İstisna / Eser Sözleşmesi. *Katılım Finans* . İstanbul: TKBB Yayınları, 119.

----- . (2018). Faizsiz Finansman Yolları. *Katılım Finans* . İstanbul: TKBB Yayınları, 100.

-----.(2018). Serbestlik İlkesi. *Katılım Finans* . İstanbul: Erkam Yayın A.Ş., 14

-----.(2018). Akde Riayet İlkesi. *Katılım Finans* . İstanbul : Erkam Yayın A.Ş., 37.

Apaydın, H. "Kabz".*Türkiye Diyanet Vakfı*. TDV İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/kabz--fikih> [23.1.2020].

----- . "Kıyas". *Türkiye Diyanet Vakfı*. TDV İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/kiyas#2-fikih> [6.1.2020].

-----, "Karz". *Türkiye Diyanet Vakfı*. TDV İslam Ansiklopedisi : <https://islamansiklopedisi.org.tr/karz> [12.2.2020].

Arıkan, R. (2018). Anket Yöntemi Üzerinde Bir Değerlendirme. *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 97-159.

Atar, F. (2018). Kıyas, *Fıkıh Usulü* . İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 89.

Bassen, G. F. (2015). ESG and financial performance: aggregated. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 210-233.

Baydaş, A., Kılıç ve E., Türkan, Y. (2019). Tüketim Üzerinde Etkili Olan Faktörlerin İnanç Açısından Belirlenmesi: Bingöl İli Örneği. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 12.

Bayındır, S. (2015). Sukukun Ortaya Çıkışı ve Yapısı. S. Bayındır içinde, *Fıkhi ve İktisadi Açından İslami Finans* . İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 98-100.

Bayındır, S. (2018). Faizin Tanımı Meselesi. *İKTİSAD, İslam İktisadi Araştırmaları Derneği*.

Bedir, M. . "Sünnet".*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Aksiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/sunnet--peygamber> [22.1.2020]

Beşer, F. (1987). İslamda Dayanışmanın İlkeleri, *İslamda Sosyal Güvenlik*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 13.

BİST (Borsa İstanbul A.Ş.) : <https://borsaistanbul.com/tr/sayfa/6842/bist-katilim-endeksleri> [21.2.2021].

Büyüköztürk, Ş. (2020). "Görüşme". *Eğitimde Bİlimsel Araştırma Yöntemleri* (s. 158-160). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık A.Ş., 158-160

-----, (2020). "Anket". *Bİlimsel Araştırma Yöntemleri* . Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 129-136.

Byun, B. Y. "Does ESG Performance Enhance Firm Value?". MDPI Open Access Journals: <https://www.mdpi.com/2071-1050/10/10/3635/htm> [5.10.2021].

Can, A. V. (2018). Bir Ayetin Işığında İslam Dininin Muhasebeye Bakışı. *Akademik Bakış - Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 95.

Climent, R., B. *ESG Disclosure and Portfolio Performance*. MDPI Open Access Journals: <https://www.mdpi.com/2227-9091/9/10/172/pdf> [6.10.2021]

Çatıkkaş, Ö., ve Yatbaz, A. (2021). İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye'deki Katılım Bankalarına Uygulanabilirliği: Bir Alan Araştırması. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11 (4) : 3358-3373

Demir, Ş. (2008). Zekatın Kur'an-ı Kerim'de Kavramsal Çerçevesi. A. T. Necdet Şensoy, *Bir Sosyal Güvenlik Kurumu Olarak Kur'an ve Sünnet'te Zekat*. İstanbul: Ensar Neşriyat A.Ş., 24

Demirci, K. "Helal". *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Ansiklopedisi web sitesi: www.islamansiklopedisi.org.tr/helal#1 [5.7.2021]

----- "Helal". *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Ansiklopedisi web sitesi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/helal> [31.5.2021]

David, D., Dima, S., & Paiusan, L. (2010). Specific Features of Islamic Accounting and Cultural Paradigm. *Munich Personal RePEc Archive*

Din İşleri Yüksek Kurulu. "Milli Piyango, Toto, Loto, İddia vb. Şans Oyunları Oynamanın Dini Hükümü ?", <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/38773/piyango--toto--loto--iddia-vb--sans-oyunlari-oynamanin-dini-hukmu?enc=QisAbR4bAkZg1HImMxXRn2t8ij%2beDtMkJdRGirgyeb8%3d> [8.12.2021].

----- "Üretim ve Tüketim Açısından GDO'lu Ürünlerin Hükümü Nedir ?", <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/38657/uretim-ve-tuketim-acisindan-gdo-lu-urunlerin-hukmu-nedir-?enc=QisAbR4bAkZg1HImMxXRn2t8ij%2beDtMkJdRGirgyeb8%3d> [24.11.2021].

----- "Sorularım", <https://kurul.diyanet.gov.tr/Sorularim> [7.12.2021]

----- "Düğünde Eğlenmenin Hükümü Nedir?", <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/823/dugunde-eglenmenin-hukmu-nedir-?enc=QisAbR4bAkZg1HImMxXRn5PJ8DgFEAoa2xtNuyterRk%3d> [10.12.2021].

----- "Sigortanın Dini Hükümü", <https://kurul.diyanet.gov.tr/Karar-Mutalaa-Cevap/3656/sigortanin-dini-hukmu> [26.12.2021].

----- "Estetik Ameliyatı Dini Hükümü", <https://kurul.diyanet.gov.tr/Karar-Mutalaa-Cevap/2945/estetik-ameliyat-in-dini-hukmu> [23.11.2021].

----- "Alkol ve Diğer Haram Ürünlerin Satıldığı Bir İş Yerinde Çalışmak Caiz Midir?". <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/1022/alkol-ve-diger-haram-urunlerin-satildigi-bir-is-yerinde-calismak-caiz-midir-> [26.12.2021].

----- "Domuz Derisinden veya Kılından Ayakkabı veya Giysi Yapmak", <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/38602/domuz-derisinden-veya-kilindan-ayakkabi-veya-giysi-yapmak--firca-veya-dikis-ipi-imal-etmek--bu-tur-urunleri-kullanmak-ve-alip-satmak-caiz-midir-?enc=QisAbR4bAkZg1HImMxXRn2t8ij%2beDtMkJdRGirgyeb8%3d> [3.11.2022].

-----". "Opsiyon Sözleşmelerinin Hükümü Nedir", <https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/38631/opsiyon-sozlesmelerinin-hukmu-nedir-?enc=QisAbR4bAkZg1HImMxXRn2t8ij%2BeDtMkJdRGirgyeb8%3D> [15.2.2022].

-----". "Kripto Paraların Kullanımının Dini Hükümü Nedir?", <https://kurul.diyamet.gov.tr/Karar-Mutalaa-Cevap/38212/dijital-kripto-paralarin-kullaniminin-dini-hukmu-nedir-> [14.2.2022].

Dönmez, İ. "Garar", <https://islamansiklopedisi.org.tr/garar> [7.1.2020].

-----". "İcma", <https://islamansiklopedisi.org.tr/icma> [5.1.2020].

-----". "Mübah", <https://islamansiklopedisi.org.tr/mubah> [22.1.2020].

-----". "Murabaha", <https://islamansiklopedisi.org.tr/murabaha> [20.2.2020].

Ebu Davud, Büyü, 49.

El-Hafif, A. (2011). "Selem". *İslam Hukukuna Göre Hukuki İşlemler ve Hükümleri*. (R. Yaran, Çev.) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 504-505.

-----". (2011). "İcare". *İslam Hukukuna Göre Hukuki İşlemler ve Hükümleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 513.

-----". (2011). "Müşareke". *İslam Hukukuna Göre Hukuki İşlemler ve Hükümleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın ve Matbaacılık, 579-580.

Entegre Raporlama Türkiye. <http://www.entegreraporlamatr.org/tr/> [15.4.2021].

Ersoy, A. (2015). İslam İktisadı ve İktisadi Yapısı: İnsan Merkezli Fıtri İktisat. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 37-64.

FTSE, R. <https://www.ftserussell.com> [5.8.2020].

GİB (Gelirler İdaresi Başkanlığı). Hasılat", <https://www.gib.gov.tr> [26.1.2022]

-----". "Beyanname verme, ödeme", https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/Yararli_Bilgiler/beyannameverme_odeme.pdf [23.7.2022].

-----". "Satış İndirimleri", <https://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/eski/muhsisteb1ekmuh5c.htm> [31.1.2022].

-----". "Satış Maliyetleri", <https://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/eski/muhsisteb1ekmuh5c.htm> [27.1.2022]

-----, "Faaliyet Giderleri",
<https://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/eski/muhsisteb1ekmuh5c.htm>
[27.1.2022].

-----, "Diğer Faaliyetlerden Olağan Gelir ve Kârlar / Gider ve Zararlar",
<https://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/eski/muhsisteb1ekmuh5c.htm>
[27.1.2022].

-----, "Finansman Giderleri",
<https://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/eski/muhsisteb1ekmuh5c.htm>
[30.1.2022].

-----, "Olağandışı Gelir ve Kârlar / Gider ve Zararlar",
<https://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/eski/muhsisteb1ekmuh5c.htm>
[30.1.2022].

-----, "Hazır Değerler",
<https://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/eski/muhsisteb1ekmuh5c.htm>
[31.1.2022]

-----, "Menkul Kıymetler",
<https://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/eski/muhsisteb1ekmuh5c.htm>
[1.2.2022].

-----, "Ticari Alacaklar",
<https://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/eski/muhsisteb1ekmuh5c.htm>
[1.2.2022].

-----, "Diğer Alacaklar",
<https://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/eski/muhsisteb1ekmuh5c.htm>
[1.2.2022].

-----, "Stoklar, Diğer Dönen Varlıklar, Mali Duran Varlıklar, Maddi Duran Varlıklar",
<https://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/eski/muhsisteb1ekmuh5c.htm>
[1.2.2022].

GİMDES (Gıda ve İhtiyaç Maddeleri Denetleme ve Sertifikalama Araştırmaları Derneği). <http://www.gimdes.org> [20.11.202].

Günay, H. M. "Şüpheler". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 2 2, 2022 tarihinde TDV İslam Ansiklopedisi web sitesi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/suphe> [2.2.2022].

Harari, Y. N. (2021). *Homo Deus*. İstanbul: Kolektif Kitap, 393.

Hill, J. (2020). *Environmental, Social, and Governance (ESG) Investing*. London: Academic Press in an imprint of Elsevier, 13.

İbnu'l-Esîr, M. b. (1209). *en-Nihâye fî garîbi 'l-hadîs ve 'l-eser*.

İbnu'l-Hümâm. (VII, 3.). *Fethu 'l-kadîr*.

Ibrahim Alkali, M. Y. (2016). Islamic Accounting Reporting and Economic Development: Nigerian Perspective . *Growing Science*, s. 218.

IFSB. (<https://ifsb.org/published.php>). "IFSB Standarts", <https://ifsb.org/published.php> [21.6.202].

IFSB. (<https://www.ifsb.org>). "About IFSB", <https://www.ifsb.org> [08.04.2020].

IIFM. (www.iifm.net). "IIFM Standarts", <https://www.iifm.net/standards/brief-on-iifm-standards/> [02.04.2020]

Irmak, O. "Kanser", <http://bilheal.bilkent.edu.tr/aykonu/ay2005/april05/kanser> [14.1.2020].

İshak Emin Aktepe ve Mehmet Odabaşı. (2012). Akit Şirketinin Tanımı ve Çeşitleri. *Finans Kuruluşları İçin Faizsiz Bankacılık Standartları- AAOIFI*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 262.

Katılım Endeksi . Katılım Endeksi web sitesi: <https://www.katilimendeksi.org> [14.6.2021]

Kallek, C. "Ticaret". DİA. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012: 144-147
-----, "İsraf", <https://islamansiklopedisi.org.tr/israf> [26.1.2020].

KGK (Kamu Gözetimi Kurumu) . "Hasılat". Kamu Gözetimi Kurumu-KGK web sitesi: <https://kgk.gov.tr/> [24.1.2022].

Kallek, C. . "Narh", <https://islamansiklopedisi.org.tr/narh> [8.1.2020].

-----, "Narh", <https://islamansiklopedisi.org.tr/narh> [22.1.2020].

Kur'an-ı Kerim Meali. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020, Kamer 54/49

Kur'an-ı Kerim Meali. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019, Bakara 2/275

Karaca, A. (2019). *İslami Finans Araçları ve Bunların Muhasebeleştirilmesi*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

-----, (2019). *İslami Finans Araçları ve Bunların Muhasebeleştirilmesi*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 18-19.

Karagöl, A.A. (2019). *Mali Analiz* , Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:3013, 69-84.

Karaman, H. (2003). "Nisa Suresi 29. ayet tefsiri"., *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu Tefsiri* . Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 50-51.

----- (2021). "Nisa Suresi 29. ayet tefsiri". *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 50-51.

----- "Adalet", <https://islamansiklopedisi.org.tr/adalet> [25.5.2021].

Kartal, M. T. (2019). Türkiye'de Faizsiz Finans Kuruluşları Açısından Bir Dönüm Noktası: Faizsiz Finans Muhasebe Standartları (FFMS) Üzerine Bir İnceleme . *Uluslararası Bankacılık Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2 (1): 77-102.

Kazak H., Okka O., (2019). "İstisna (Eser) Akdi". *İslami Finansal Yönetim Sistem ve Uygulama* . Konya: KTO Karatay Üniversitesi Yayınları, 251.

----- (2019). "İcare Nedir?". *İslami Finansal Yönetim Sistem ve Uygulama* . Konya: KTO Konya Karatay Üniversitesi Yayınları, 257.

----- (2021). "Muhasebe". *İslami Finansal Yönetim Sistem ve Uygulama* . Ankara: Nobel Akademi Yayınları, 45.

----- (2021). "Ticari Alacaklar". *İslami Finansal Yönetim Sistem ve Uygulama*. Ankara: Nobel Akademi Yayınları, 354.

Keleş, E. (2003). Genetik Kopyalama Üzerine Bir Değerlendirme. *Diyanet Aylık Dergi*, Kayıt no:13823.

KGK. (2023). *Faizsiz Finans Muhasebe Standartları*. Ankara: Kamu Gözetimi Kurumu.

----- (2021). *Küçük ve Mikro işletmeler İçin Finansal Raporlama Standartı Taslağı*. Ankara: Kamu Gözetimi Kurumu.

Khatib, A., S. ve Nizami, F., A. (2015). Accounting Standards for Islamic Financial Institutions in United Kingdom and Indonesia. 15. *Congresso USP*. Sao Paulo: Congresso USP.

Koca, F. "Tahrimen Mekruh", <https://islamansiklopedisi.org.tr/mekruh> [20.1.2020].

Köse, S. (2012). *İslam İş ve Ticaret Ahlakı*. İstanbul: İgiad Yayınları, 118.

----- (2012). "Hile Yapmamak ve Aldatmamak". *İslam İş ve Ticaret Ahlakı*. İstanbul: İgiad Yayınları, 65.

Kur'an-ı Kerim Meali. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019, Ahzab 33/36

Kur'an-ı Kerim Meali. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019, Nisa 4/29

Lila, N. (2019). İslam Hukuku Açısından Online Alışverişte Teslimin Gerçekleşmemesine Bağlı Garar ve Sonuçları. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 254-255.

Liu, L. R. *Environmental, Social, Governance Activities and Firm*, <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/2/767/htm> [6.10.2021].

MASB, *Malezya Muhasebe Standartları Kurulu*. <http://www.masb.org.my/pages.php?id=10> [15.4.2020].

Michael Borenstein, e. a. (2021). *Introduction to Meta-Analysis*. Hoboken/New Jersey/USA: John Wiley & Sons Ltd.

MSCI, www.msci.com [20.8.2020]

Müslim, *Müskat*, 106.

Nakajima, T. (2021). ESG Investment. *ESG Investment in the Global Economy* (s. 1). Singapore: Springer Nature Singapore Pte Ltd. (Kobe University Social Science Research Series),1.

Özdemir, O., Demirdöğen, Y., ve Oushar, Y. (2019). Faizsiz Finans Muhasebe Standartlarının Mali Tabloların Sunuluşuna Etkileri Üzerine Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 1151.

Özsoy, İ. "Faiz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/faiz> [5.2.2021]

Öztürk, M. K. (2019). *Vekalet Yönetiminin İslami Finanstaki Yeri ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Portney, K. E. (2015). *Sustainability*. Massachusetts: The Massachusetts Institute of Technology Press Essential Knowledge Series, 6-7.

----- (2015). *Sustainability*. Massachusetts: The Massachusetts Institute of Technology Press Essential Knowledge Series, 8-25.

----- (2015). *Sustainability*. Massachusetts: The Massachusetts Institute of Technology Press Essential Knowledge Series, 2-5.

----- (2015). *Sustainability*. Massachusetts: The Massachusetts Institute of Technology Press Essential Knowledge Series, 28-29.

Sarea, A. M., & Hanefah, H. M. (2013). The Need of Accounting Standards for Islamic Financial Institutions . *International Management Review*, 50-59.

----- (2013). The Need of Accounting Standards for Islamic Financial Institutions . *International Management Review*, 54.

-----, (2013). The Need of Accounting Standards for Islamic Financial Institutions . *International Management Review* , 55.

SASB (Sustainability Accounting Standards Board). "Environment", <https://www.sasb.org/about/> [24.1.2021].

-----, "Construction". <https://www.sasb.org/> [25.1.2022].

S&P Dow Jones Indices. <https://www.spglobal.com> [24.9.2020]

-----, <https://www.spglobal.com> [25.9.2020]

Saygılı, S. *Gıda Güvenliği Hareketi* : <http://www.gidahareketi.org/Cagimizin-Sosyal-Afeti--Alkol-472-yazisi.aspx> [15.9.2011]

Semerkandî. (Kâsânî, Bedâî', V, 183). *Tuhfetü'l-Fukahâ- II*, 25 .

Serahsî, el-Mebsût,109. .

SMIIC. *The Standards and Metrology Institute for Islamic Countries*. <http://www.smiic.org> [14.5.2020]

SPSS. (2022). Statistical Package for the Social Sciences for Windows version 21. Illinois, USA.

Standard, D. (2020). *State of The Global Islamic Economy Report 2019/20*. Dubai: <https://cdn.salaamgateway.com/special-coverage/sgie19-20/full-report.pdf>.

Şensoy, N. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile Katılım Finansı İlkelerinin Uyumlu. İstanbul, Beyoğlu, Türkiye: <https://ww4.ticaret.edu.tr/islamekonomisi/wp-content/uploads/sites/59/2019/12/Merkez-Sunum.pdf>[10.12.2019].

Şeybe, İ. E. *Kitabu-l İman.*, *Kitabu-l İman*, 33.

Tabachnick, B. (2007). *Experimental Designs Using ANOVA*. Thomson/Brooks/Cole.

Tabakoğlu, A. (1996). Riba, İhtikar ve İsrar Yasakları. *İslam ve Ekonomik Hayat* . Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 106-107.

-----, (2010). Bir İlim Olarak İslam İktisadı. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 12.

-----, (2016). *İslam İktisadına Giriş*. İstanbul, Beylikdüzü: Dergah Yayınları, 2016.

-----, (2016). İslam İktisadı'nın Kaynakları. *İslam İktisadına Giriş*. İstanbul: Dergah Yayınları, 55.

Tanış, V. N. (2010). Gelir Tablosu. *Genel Muhasebe, İlkeler ve Uygulamalar*. Adana: Karahan Yayınları, 23-24.

-----, (2010). Bilanço. *Genel Muhasebe, İlkeler ve Uygulamalar* . Adana: Karahan Yayınları, 21.

TKBB Danışma Komitesi . Katılım Finans Esaslı Yatırım Fonları. *TKBB Danışma Komitesi Kararı*. İstanbul, Türkiye: <https://tkbbdanismakurulu.org.tr/kararlar> [15.12.2017]

IIFM (The International Islamic Financial Market). <https://www.iifm.net/about-iifm/corporate-profile/> [27.3.2020]

TKBB (Türkiye Katılım Bankaları Birliği) . <https://tkbbdanismakurulu.org.tr/> [23.11.2020].

TFKB (Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.). <https://www.turkiyefinans.com.tr> [23.11.2020].

Toparlak, H. G. (2018). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonominin Ölçümü ve Avrupa Birliği Ülkeleri İle Karşılaştırılması. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 217-219.

Trokic, A. (2015). Islamic Accounting; History, Development and Prospects. *European Journal of Islamic Finance*, (3).

U. N. *United Nations Department of Economic and Social Affairs*. United Nations web sitesi: <https://sdgs.un.org/gsd/> [17.11.2021]

Wahbalbari, Z. B. (2014). İslam İktisadı Varsayımlarına Yeni Bir Bakış: Kıtık Kavramını Yeniden Düşünmek. O. K. Taha Eğri içinde, *İslam İktisadını Yeniden Düşünmek* . İstanbul: İgiad Yayınları, 275.

Wong, C. W., v.d. (2016). The Role of Environmental Reputation. *Environmental Management The Supply Chain Perspective* . Switzerland: Springer International Publishing AG, 20.

Xiaoyan Zhou, e. a. (2020). The Effect of Firm-Level ESG Practices on Macroeconomic Performance. *University of Oxford Sustainable Finance Programme*, 14-15.

Yaran, R. (2011). *İslam Hukukuna Göre Hukuki İşlemler ve Hükümleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 36.

Yardımcıoğlu, M. (2016). Muhasebede İslam Ahlakı. *Journal Of Social and Humanities Sciences Research*, 3 (5), 85-91.

Yerinde, A. "Tayyib". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tayyib> [4.6.2021].

Yıldırta, D. Ç. (2016). Comparative Analysis of Key Performance Indicators of Islamic Index. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* , 278.

Yumuşak, İ. G., Kökalan, Ö. ve Bingöl, A. (2021). Service Quality of Conventional and Islamic Banks in Türkiye. *Market Trziste*, 59-74.

Zaim, S. (2013). *İslam Ekonomisinin Temelleri*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, 73.

EKLER

ANKET SORULARI

1- Şirketimizin ticari faaliyetlerinde "helallik" prensibine önem veririz.

- a) Kesinlikle Katılmıyorum
- b) Katılmıyorum
- c) Kararsızım
- d) Katılıyorum
- e) Kesinlikle Katılıyorum

2- Şirketimizde helallik prensibi çerçevesinde standartlar uyguluyoruz.

- a) Kesinlikle Katılmıyorum
- b) Katılmıyorum
- c) Kararsızım
- d) Katılıyorum
- e) Kesinlikle Katılıyorum

3- "Helal sertifikası" dendiğinde aklıma sadece gıda sektörü gelir.

- a) Kesinlikle Katılmıyorum
- b) Katılmıyorum
- c) Kararsızım
- d) Katılıyorum
- e) Kesinlikle Katılıyorum

4- "Helal sertifikası" dendiğinde aklıma sadece turizm sektörü gelir.

- a) Kesinlikle Katılmıyorum
- b) Katılmıyorum
- c) Kararsızım
- d) Katılıyorum
- e) Kesinlikle Katılıyorum

5- "Helal sertifikası" dendiğinde aklıma sadece finans (katılım bankacılığı, sigortacılık) sektörü gelir.

- a) Kesinlikle Katılmıyorum
- b) Katılmıyorum
- c) Kararsızım
- d) Katılıyorum
- e) Kesinlikle Katılıyorum

6- "Helal sertifikası" dendiğinde aklıma sağlık-ilaç sektörü gelir.

- a) Kesinlikle Katılmıyorum
- b) Katılmıyorum
- c) Kararsızım
- d) Katılıyorum
- e) Kesinlikle Katılıyorum

7- Tüm sektörler için helal standartlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

- a) Kesinlikle Katılmıyorum
- b) Katılmıyorum
- c) Kararsızım
- d) Katılıyorum
- e) Kesinlikle Katılıyorum

8- Hangi 5 sektörde helallik denetiminin daha önemli olduğunu önem sırasına göre 1'den 5'e kadar sıralayınız. (Sadece 5 seçenek işaretleyiniz. En önemli gördüğünüz seçenek için 1'i işaretleyiniz.)

Gıda

Finans

Hizmet

İnşaat

Madencilik

Sağlık-İlaç

Tekstil

Turizm

Ulaşım ve Lojistik

Diğer

9- Şirketlerde helal standartları bilanço ve gelir tablosu üzerinden oluşturulabilir.

a) Kesinlikle Katılmıyorum

b) Katılmıyorum

c) Kararsızım

d) Katılıyorum

e) Kesinlikle Katılıyorum

10- Bilanço ve gelir tabloları üzerinde helal standartları oluşturulsa kendi şirketimizde uygulanmasını desteklerim.

a) Kesinlikle Katılmıyorum

b) Katılmıyorum

c) Kararsızım

d) Katılıyorum

e) Kesinlikle Katılıyorum

11- Finansal tablolarda helallik denetimine yönelik standartlar oluşturulursa, her şirket "bağımsız denetime ihtiyaç duymadan" denetimini kendi bünyesinde yapabilir.

a) Kesinlikle Katılmıyorum

b) Katılmıyorum

c) Kararsızım

d) Katılıyorum

e) Kesinlikle Katılıyorum

12- Şirketler finansal tablolarını helallik standartlarına uygun hale getirmeye istekli davranır.

a) Kesinlikle Katılmıyorum

- b) Katılmıyorum
- c) Kararsızım
- d) Katılıyorum
- e) Kesinlikle Katılıyorum

13- Şirketlerde helal standartları denetimi bilanço ve gelir tablosu kayıtları incelenerek yapılabilir.

- a) Kesinlikle Katılmıyorum
- ☒ b) Katılmıyorum
- c) Kararsızım
- d) Katılıyorum
- e) Kesinlikle Katılıyorum

14- Standartlar belirlenmiş olsa da, finansal tablolar üzerinden helallik denetimi yapılamaz.

- a) Kesinlikle Katılmıyorum
- b) Katılmıyorum
- c) Kararsızım
- d) Katılıyorum
- e) Kesinlikle Katılıyorum

15- Finansal tablolarda helallik denetimi yapılabilmesi için bağımsız bir denetim kurumu gereklidir.

- a) Kesinlikle Katılmıyorum
- b) Katılmıyorum
- c) Kararsızım
- d) Katılıyorum
- e) Kesinlikle Katılıyorum

16- Şirketlerin finansal tablolarında helal olmayan kayıtların ayrıştırılarak gösterilmesi daha uygun olur.

- a) Kesinlikle Katılmıyorum
- b) Katılmıyorum
- c) Kararsızım
- d) Katılıyorum
- e) Kesinlikle Katılıyorum

17- Şirketlerin finansal tabloları helal standartlarına göre düzenlenirse, bu hassasiyetteki yatırımcıların yatırım yapacağı firmayı seçmesi kolaylaşır.

- a) Kesinlikle Katılmıyorum
- b) Katılmıyorum
- c) Kararsızım
- d) Katılıyorum
- e) Kesinlikle Katılıyorum

18- Katılım bankaları, katılım sigortası şirketleri ve benzeri finansal kurumlar daha uygun şartlar (kar oranı indirimi, sigorta prim indirimi gibi) sunacak olsa, şirketler finansal tablolarını helallik standartlarına uygun hale getirmeye istekli davranır.

- a) Kesinlikle Katılmıyorum
- b) Katılmıyorum
- c) Kararsızım
- d) Katılıyorum
- e) Kesinlikle Katılıyorum

19- Muhasebe kayıtlarını yaparken önceden belirlenmiş standartlar çerçevesinde helal olan-olmayan ayrıştırması yapmak mümkündür.

- a) Kesinlikle Katılmıyorum
- b) Katılmıyorum
- c) Kararsızım
- d) Katılıyorum
- e) Kesinlikle Katılıyorum

20- Muhasebe kayıtlarında helal olmayan işlemlerin ayrıştırılması ile ilgili aşağıdaki yöntem kullanılabilir.

- a) Örneğin 15 İle başlayan stok hesaplarında helal olan stoklar 150.1, olmayanlar 150.2 şeklinde kaydedilerek muhasebe programları üzerinden ayrıştırma yapılabilir.
- b) Mevcut muhasebe kayıtları üzerinde ayrı bir denetim faaliyeti yürütülerek helal olmayan işlemlere ait tutarlar ayrıştırılabilir.
- c) Alkol, domuz etki, kan ve leş gibi malların ticareti yapılmıyorsa daha detaylı bir ayrıştırmaya gerek yoktur.
- d) Bilanço ve gelir tablosu şablonlarına yeni hesap skontları (Ör: 109- Faiz ihtiva eden hazır değerler) ilave ederek ayrıştırma yapılabilir.
- e) Ana hesap grupları (dönen varlıklar-duran varlıklar) içerisindeki helal olmayan işlemlere ait tutarlar yine ana hesap gruplarının altında toplanabilir (ör: Dönen varlıklar içerisindeki helal olmayan işlemler).

21- Alkol, domuz eti, kan ve leş gibi malların ticaretini yapılmıyorsa, faizli borç verilmiyorsa helal bir ticari faaliyet yapılıyor denebilir.

- a) Kesinlikle Katılmıyorum
- b) Katılmıyorum
- c) Kararsızım
- d) Katılıyorum
- e) Kesinlikle Katılıyorum

22- Ticari faaliyetlerin helal çerçevede olduğunu gösteren 5 özelliği, uygun gördüğünüz önem sırasına göre 1-5 arasında sıralayınız. (Sadece 5 seçenek işaretleyiniz.)

- a) Çalışanların emeğinin karşılığını eksiksiz alıyor olması
- b) Finansal tablolar (bilanço-gelir tablosu) içerisinde helal olmayan işlemlerin düşük olması.
- c) Şirketin kuruluş sözleşmesinde İslami hükümlere aykırı maddeler olmaması.
- d) Alkol, domuz etki, kan ve leş gibi malların ticaretinin yapılmıyor olması.
- e) Faizli işlemler ihtiva etmemesi.
- f) Çalışanların dindar insanlar olması.
- g) Müşteri portföyünün dindar insanlar olması.
- h) İş yerinde tüm faaliyetlerin helallliğini denetleyen bir danışman bulunması.
- i) Faaliyetlerin helal çerçevede olduğunun bağımsız bir kurum tarafından denetleniyor olması.
- j) Diğer

23- Şirketlerin finansal tablolarında (bilanço-gelir tablosu) helal standartları uygulamasının önündeki engelleri önem derecesine göre 1-5 arasında sıralayınız.

- a) Mevcut kanun ve mevzuatlar
- b) Kullanılan muhasebe programları
- c) Bilanço ve gelir tablosunun mevcut şablonu
- d) Helallik denetimi yapacak kişi ve kurumların yetersiz olması
- e) Konu ile ilgili farkındalığın düşük olması

24- Tüm sektörler için belirlenmiş, firmaların helal çerçevede faaliyet gösterip göstermediğini anlayabileceğimiz standartlar "zaten" bulunmaktadır.

- a) Kesinlikle Katılmıyorum
- b) Katılmıyorum
- c) Kararsızım
- d) Katılıyorum
- e) Kesinlikle Katılıyorum

25- "Katılım Endeksi" hakkında bilgi sahibiyim.

- a) Kesinlikle Katılmıyorum
- b) Katılmıyorum
- c) Kararsızım
- d) Katılıyorum
- e) Kesinlikle Katılıyorum

26- "Katılım Endeksi" faiz hassasiyetine sahip tüm yatırımcılar için yeterli veriyi sunmaktadır.

- a) Kesinlikle Katılmıyorum
- b) Katılmıyorum
- c) Kararsızım
- d) Katılıyorum
- e) Kesinlikle Katılıyorum

ÖZGEÇMİŞ

Ahmet TAHİROĞLU

Ümraniye, İstanbul

A.EĞİTİM

Doktora: İZÜ, İslam Ekonomisi ve Uluslararası Finans, 2022, İstanbul

Yüksek Lisans: FÜ, İşletme (MBA), 2011, İstanbul

Lisans: ÇOMÜ, İ.İ.B.F., İşletme, 2003, Çanakkale

B. MESLEKİ DENEYİM

Türkiye Finans Katılım Bankası, Krediler, Yönetici, 17 yıl

C. İLGİ ALANLARI

Mali Tablolar Analizi, Eğitim, Finansman, Risk Yönetimi